

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน

และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม

Network Conscious Building The Good Citizenship in Community
Development and Urbanized Buddhist Community
in Nakhonpathom Province

โดย

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), ดร.

นายสัญญา สดประเสริฐ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 6107600152

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน

และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม

Network Conscious Building The Good Citizenship in Community

Development and Urbanized Buddhist Community

in Nakhonpathom Province

โดย

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (จิตฺติปลีทธิกร), ดร.

นายสัญญา สดประเสริฐ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 6107600152

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม
ผู้วิจัย:	พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (จิติปสิทธิกร), ดร., นายสัญญา สดประเสริฐ
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ๒) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๕ ตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๔ รูป/คน และทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๒ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม จากการศึกษาบริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนเมืองในพื้นที่ศึกษาเห็นได้ถึงกลไกการกลายเป็นเมือง คือ “พลังบวร” โดยมี “ทุนของชุมชน” ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ความร่วมมือจากภาคประชาสังคม การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมที่ต้องการเห็นการพัฒนาพื้นที่ในด้านต่าง ๆ สามารถปลูกศรัทธาและความจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนได้ การมีศาสนสถาน คือ วัดเป็นศูนย์รวมใจ เป็นทั้งแหล่งขยายโอกาสทางการศึกษา เป็นแหล่งส่งเสริมเศรษฐกิจ ความเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดกับชุมชน ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในชุมชนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงได้มีโอกาสเสนอแนะความคิดร่วมกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เป็นแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย

๒. กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา มี ๔ กระบวนการ คือ ๑) สร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบกัลยาณมิตร กระบวนการคิดแบบสัมมาทิฐิ และกระบวนการปฏิบัติที่สมควร ๒) สร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยยึดหลักการสำคัญ คือ หลักจริยธรรม หลักคุณธรรม หลักศีลธรรม และหลักจิตสาธารณะ ๓) สร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี อาศัยหลักการวชิรธรรม หลักสามัคคีธรรม และหลักปัญญาธรรม และ ๔) การบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม อัตลักษณ์ และจารีตทางวัฒนธรรม

๓. การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันการปกครอง และสื่อสารมวลชน ที่ร่วมกันส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อเป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเชื่อมโยงสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ

Research Title: Network Conscious Building The Good Citizenship in Community development and Urbanized Buddhist Community in Nakhonpathom Province.

Researchers: Phramaha Prakasit Sirimedho (Thitipasitthikron), Dr., Mr. Sanya Sodprasert

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
Buddhapanyasrithawaravadhee Buddhist College.

Fiscal Year: B.E. 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

This research has the objective of The purpose of this research is 1) to study citizenship awareness in community development and urbanization of Nakhon Pathom province 2) to study the process of enhancing good citizenship awareness in community development and urbanization in the province Nakhon Pathom following the principles of Buddhism. 3) To create a network of awareness of good citizenship in community development and the Buddhist city of The buttons in Nakhon Pathom Province. Using the integrated research methodology, namely quantitative research The quantitative data were collected from 375 samples. The data were analyzed by using percentage, mean, standard deviation. And qualitative research 24 in-depth interviews with key informants/person and 12 specific group conversations/person, analyzing data in context and describing.

The research found that

1. Awareness of citizenship in community development and urbanization of communities in Nakhon Pathom Province From the study of the context of community development and urbanization of urban communities in the study area, it can be seen that the mechanism of urbanization is "Bowon" with "community funds" that are fundamental factors that drive communities to develop. Cooperation from civil society Having visionary leaders Sake for the common good that wants to see the development of areas in various fields. It can grow faith and common

awareness of the people in the community. Having religious places as temples as a center is both a place to sell educational opportunities is a source of economic promotion. Reliance between the temple and the community causing consciousness to participate in community development activities into a city where all stakeholders can make decisions. Join in the process, get the results and participate in the evaluation. And the people in the community who are affected by the development have the opportunity to suggest ideas together to find a joint solution to drive community development activities. Therefore is an expression of citizenship awareness as according to democracy.

2. The process of enhancing the consciousness of good citizenship in the community and urban development in Nakhon Pathom Province according to the principles of Buddhism, there are 4 processes which are 1) creating learning, instilling good citizenship awareness. With a friendly learning process. Right thought thinking process. And procedures that are appropriate. 2) Create activities to develop awareness of good citizenship. By adhering to the important principles of ethics, morality, morality, and public mind. 3) Creating participation in developing good citizenship consciousness. Rely on the principles of law. Fellowship. And 4) integration of contextual contexts appropriate to social contexts, identities, and customs.

3. Creating a network of awareness of good citizenship in community development and Buddhist urbanization of communities in Nakhon Pathom Province. By the participation of the family institution. Educational institution. Religious institution. Governing institution. And mass communication. Which together promotes good citizenship practices following cultural traditions. Practicing good citizenship according to religious and customary principles. Democratically practicing good citizenship. To be a good citizen in the family. Be a good citizen in religion. Be a good citizen in school, Be a good citizen locally, And is a good citizen of the country. In which the network should have process relations and systematic coordination.

กิตติกรรมประกาศ

ขอโน้มถวายเป็นความสำเร็จในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็น “พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา อาราชาธิปไตยบูชา” ด้วยความเคารพซาบซึ้งในคุณพระรัตนตรัยอันประเสริฐยิ่ง เป็นความมหัศจรรย์แก่ข้าพเจ้าเอง และเป็นรากฐานในการพัฒนาแนวคิดและองค์ความรู้เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองยิ่งทั้งอารยธรรมแห่งมนุษยชาติที่แท้จริง ตลอดถึงขอถวายเป็นพระราชกุศล พระกุศล ทักษิณานุประทานมัยแด่องค์บูรพมหากษัตริย์ พระบรมศานวงศ์ และผู้มีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาประเทศชาติ รวมถึงผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และมีคุณูปการแก่คณะผู้วิจัยทุกท่าน

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์จากทุกฝ่าย คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระเทพศาสนาภิบาล รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง รองประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการฯ “หมู่บ้านรักษาศีล” ส่วนกลาง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี คณะผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร ผู้แทนหน่วยงาน ประชาชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลทุกท่าน ตลอดถึงผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องทุกท่าน อนึ่งงานวิจัยนี้จะสำเร็จลุล่วงมิได้หากไม่ได้รับการสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยพระเดชพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้เห็นความสำคัญในงานวิจัยครั้งนี้ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะจนสามารถดำเนินการวิจัยได้ลุล่วงเป็นอย่างดี คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ขอขอบคุณ อนุโมทนาขอบคุณ อย่างสูงยิ่ง

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยขอขอบคุณในน้ำใจและความเมตตาอนุเคราะห์ด้านวิชาการของทุกท่านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ให้สำเร็จด้วยดี คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คุณประโยชน์อันเกิดจากวิจัยครั้งนี้ จะก่อประโยชน์แก่การขับเคลื่อนพัฒนาสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเพื่อการสร้างสรรค์สังคมแห่งความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุขตามหลักพระพุทธศาสนาที่มั่นคงและยั่งยืน สืบไป หากมีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้วิจัยกราบขออภัยไว้ ณ โอกาสนี้

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร), ดร. และคณะ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

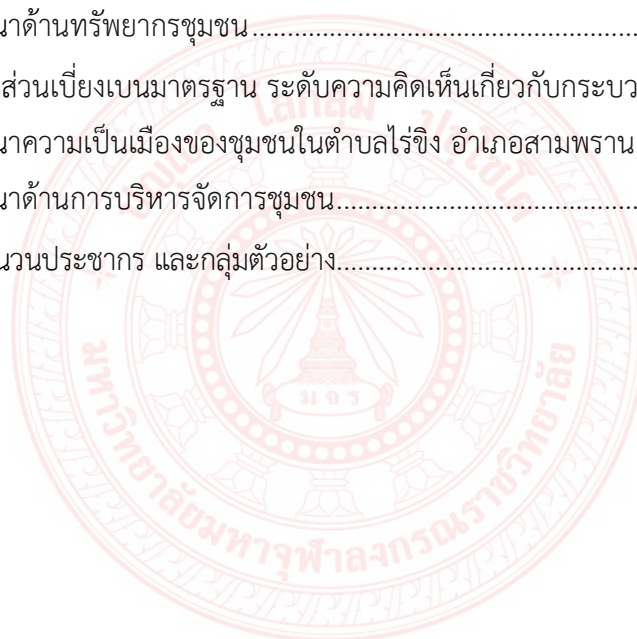
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์.....	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี.....	๒๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธ.....	๔๖
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	๖๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย	๗๗
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย	๙๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐๗
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๒๐
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๒๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๕

๓.๔	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๘
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๐
๓.๖	การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล	๑๓๓
๓.๗	สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๑๓๔
บทที่ ๔	ผลการวิจัย.....	๑๓๕
๔.๑	บริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม.....	๑๓๕
๔.๒	จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนใน จังหวัดนครปฐม	๑๔๖
๔.๓	กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และ ความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๕๘
๔.๔	การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความ เป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม	๑๖๘
๔.๕	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๘๗
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๙๖
๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๙๗
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย.....	๒๐๕
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๒๑๑
บรรณานุกรม	๒๑๔
ภาคผนวก	๒๒๔
ภาคผนวก ก	เครื่องมือวิจัย.....	๒๒๕
ภาคผนวก ข	รายชื่อผู้ให้ข้อมูล และหนังสือขอความร่วมมือ	๒๔๐
ภาคผนวก ค	การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๔๘
ภาคผนวก ง	ภาพถ่ายการลงพื้นที่ดำเนินการวิจัย	๒๕๒
ภาคผนวก จ	ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๒๕๗
ภาคผนวก ฉ	แบบสรุปโครงการวิจัย	๒๕๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๖๕

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๒๓
๓.๒	แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๒๓
๓.๓	แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๒๕
๓.๔	แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๒๓
๔.๑	แสดงจำนวน และค่าร้อยละ เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล	๑๔๗
๔.๒	แสดงจำนวน และค่าร้อยละ เกี่ยวกับปัจจัยเชิงสังคม.....	๑๔๘
๔.๓	แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็น พลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมี ส่วนร่วมของประชาชน โดยภาพรวม	๑๕๐
๔.๔	แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็น พลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมี ส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ.....	๑๕๑
๔.๕	แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความ เป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการ มีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ	๑๕๓
๔.๖	แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็น พลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมี ส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมรับผล	๑๕๔
๔.๗	แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็น พลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมี ส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล.....	๑๕๖
๔.๘	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัด นครปฐม โดยภาพรวม.....	๑๖๙

- ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึก
ความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัด
นครปฐม ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ๑๗๐
- ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึก
ความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัด
นครปฐม ในการพัฒนาด้านสังคม ๑๗๒
- ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่าย
การพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ใน
การพัฒนาด้านทรัพยากรชุมชน ๑๗๔
- ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่าย
การพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ใน
การพัฒนาด้านการบริหารจัดการชุมชน ๑๗๖
- ๔.๑๓ แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ๑๒๓

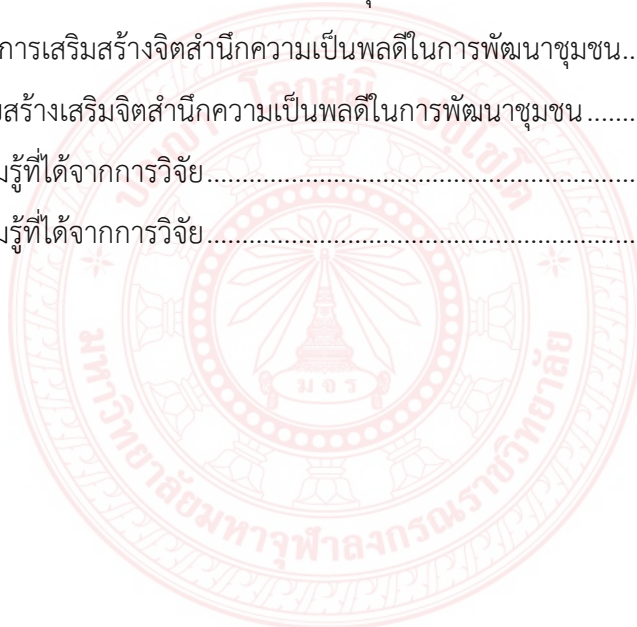

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑	แสดงที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดนครปฐม..... ๙๕
๒.๒	แสดงอาณาเขตเทศบาลของเมืองไร่ขิง..... ๑๐๐
๓.๑	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรความกล้า หาญทางศีลธรรม..... ๙๓
๓.๒	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรการอบรม เลี้ยงดู..... ๙๔
๓.๓	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรความเชื่อ หลักกรรม..... ๙๕
๓.๔	ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดองค์ประกอบตัวแปรการอบรม เลี้ยงดู..... ๙๖
๔.๑	โมเดลเชิงสาเหตุความกล้าหาญทางศีลธรรมในวัยรุ่น..... ๑๑๒

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๑	แสดงคุณลักษณะของพลเมืองดี..... ๓๘
๒.๒	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย ๑๑๙
๓.๑	แผนผังแสดงภาพรวมกระบวนการวิจัย..... ๑๓๔
๔.๑	“พลังบวร” กับการพัฒนาชุมชนเมือง..... ๑๔๔
๔.๒	จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน..... ๑๕๘
๔.๓	กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลดีในการพัฒนาชุมชน..... ๑๖๗
๔.๔	เครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลดีในการพัฒนาชุมชน ๑๘๗
๔.๕	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย..... ๑๙๓
๕.๑	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย..... ๒๐๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนเป็นพลเมืองดี ตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยการดำเนินการให้ครบถ้วนระบบทั้งนอกโรงเรียนและในโรงเรียน จะยกภาระให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนฝ่ายเดียวไม่ได้ ผู้เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันอย่างเข้มแข็งและจริงจัง คือ ๑) สถาบันครอบครัว บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ซึ่งทำหน้าที่ในการปลูกฝังถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมให้สมาชิกในครอบครัวเป็นอันดับแรกสุด ๒) ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกในครอบครัว เด็กจะเรียนรู้เจตคติเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่และการเลียนแบบมากกว่าจะฟังคำสั่งของผู้ใหญ่โดยตรง ๓) เพื่อน ๆ ของเด็กมีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรมจริยธรรมที่เด็กได้รื้อนำไปปฏิบัติจนเกิดพฤติกรรมคล้ายตามเพื่อน ๔) พระสงฆ์คือผู้นำทางคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือท้องถิ่นที่ผู้เรียนอยู่เป็นที่ยอมรับในสังคมให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนจริยธรรมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ๕) สื่อมวลชนตลอดจนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในปัจจุบันมีความสำคัญต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม หรือเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยมตลอดจนรูปแบบพฤติกรรม ๖) สถานศึกษาหรือโรงเรียน การจัดสภาพแวดล้อม การให้บริการการศึกษา การเป็นตัวอย่างที่ดีของครูอาจารย์ การเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การเป็นที่ปรึกษาแบบกัลยาณมิตร ในการร่วมมือกันส่งเสริมการพัฒนาเยาวชน โดยความร่วมมือกันในลักษณะ “บวร” คือ ทุกภาคในสังคมทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา องค์กรชุมชน ร่วมกันเป็นเครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาเยาวชนของชาติ เสริมสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนสำหรับเยาวชนของชาติ โดยใช้หลักศีล ๕ เป็นพื้นฐานการอยู่ร่วมกันในสังคมสำหรับพัฒนาเยาวชนต่อไป^๑

^๑ พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร, ดร. และคณะ, “เครือข่ายทางสังคม : กลไกการเสริมสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดนครปฐมโดยใช้หลักศีล ๕”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๖๒).

ขณะเดียวกันสังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาอาชญากรรม ให้โทษ ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาการเมืองการปกครอง เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ นับวันจะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะมีบุคคลประพาศติศีลธรรมอันดีงามของศาสนาขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในวงการใดหรือสถาบันใดก็ตาม ดังปรากฏเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อต่าง ๆ อยู่เสมอ สิ่งหนึ่งที่เห็นว่ามี ความเกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าวข้างต้นก็คือจิตสำนึกนั่นเอง ในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดน เป็นเหตุให้ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย แผ่ขยายไปทั่วทุกมุมโลกอย่างไร้พรมแดนปิดกั้นในการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่ไหนในโลก เราร่วมรู้กันหมด ความโดดเด่นของ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นปรากฏการณ์ที่มองเห็นผลทางวัตถุอย่างเด่นชัด จึงเป็นความนิยม ของทุกคนในโลกชนิดที่หลงเชื่ออย่างไม่มีข้อยกเว้น ด้วยขีดความสามารถของวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีนั้น ซึ่งพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าอย่างเด่นชัด ทำให้การเห็นคุณค่าจากสัมผัสที่หก (จิตใจ ธรรมารมณ์) มีน้อย เพราะบุคคลเหล่านั้นมองว่าเมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญขึ้นใน มนุษย์คือผู้ที่ควบคุมธรรมชาติจึงทำให้เกิดการทำลายล้างธรรมชาติอย่างมากแต่ฝ่ายเดียวตลอดมา^๒ ชนิดที่เรียกว่า แปรผันตรงกันข้ามกับความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (วัตถุ) กล่าวคือ ยิ่งเจริญมากยิ่งมีการทำลายล้างธรรมชาติมาก นั่นเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคม การพัฒนาการ ติดต่อกับสื่อ การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ แสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยีและวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยงานธุรกิจและรัฐบาล นำมาซึ่งสภาพปัญหาสังคมหลายด้านที่กำลังคุกคามประเทศอยู่ใน ปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีปัญหาใหญ่ด้านต่าง ๆ อาทิ ปัญหาด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้าน การไม่เคารพกฎหมายหรือปัญหาด้านการละเมิดสิทธิ และปัญหาความขัดแย้งในสังคม การพัฒนา ประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง จำเป็นที่จะต้องอาศัยสติปัญญา และความสามารถของคนใน ชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนที่เป็นวัยแห่งการเรียนรู้สร้างสรรค์และเป็นกำลังสำคัญต่อการ ขับเคลื่อนทิศทางการของประเทศในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม^๓ สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการต่อ ยอดและพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อชุมชนและสังคม เรียนรู้ และเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา กฎหมาย และบทบาทของความเป็นพลเมืองที่ดี ตั้งแต่ เล็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เพื่อให้ “รู้เท่า รู้ทัน” มีภูมิคุ้มกันที่ดีในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่าง

^๒ ธนากร สังเขป, การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖๙.

^๓ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: พอร์เพล, ๒๕๔๙), หน้า

รวดเร็ว เป็นเมล็ดพันธุ์แห่งความดีและความงามในจิตใจ สามารถดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม (มีความรู้จริงใน สิ่งที่มี สิ่งที่ทำ มีคุณธรรม ไม่ประมาทต่อการดำเนินชีวิต และมีจิตอาสาเพื่อส่วนรวม) ถึงแม้ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมานั้น จะสามารถทำให้มาตรฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนดีขึ้น มีความเจริญเติบโตทางวัตถุที่เป็นรูปธรรมและทันสมัย มีความสะดวกสบายในการติดต่อสื่อสารและการคมนาคม รวมทั้งชุมชน และประชาชนได้มีบทบาทในการพัฒนาการบริหารในการจัดการท้องถิ่นด้วยตนเอง พร้อมกับได้มีนโยบาย แนวทางในการช่วยเหลือสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้ด้อยโอกาสที่ด้อย ทั้งประชาชนมีสิทธิเสรีภาพการแสดงออกในการคุ้มครองภัยภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จะเป็นที่ยอมรับจากนานาชาติแล้วก็ตาม ในเชิงลบแล้ว กลับจะทำให้เกิดกระแสวัตถุนิยมกับการบริโภคนิยมมากขึ้น และเริ่มนำเอาวัฒนธรรมต่างชาติที่ไม่เหมาะสมมาใช้ จนทำให้วัฒนธรรมค่านิยมที่ดี ซึ่งเป็นหลักธรรมทางศาสนาและเอกลักษณ์ในความ เป็นไทย รวมถึงวิถีชีวิตของคนไทยนั้นเปลี่ยนไปด้วยแบบต่างคนต่างอยู่ ขาดความเอื้ออาทรต่อกัน โดยจะคำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน ทำให้ชาติจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม

คนไทยเราก็มียอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานและแก่นสารของขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่คนไทยยึดถือปฏิบัติเป็นแนวทางชีวิตที่กลมกลืนมาอย่างยาวนาน สถาบันทางพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันหลักที่มีคุณค่าต่อสังคมไทยมานาน วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญ ต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพจิตใจ การสงเคราะห์ปัจจัยสี่ เป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมหลายอย่างในสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือ เป็นสถานศึกษา เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นสถานพยาบาล เป็นที่พักผ่อนจิตใจ เป็นที่พบปะสังสรรค์ในชุมชน เป็นต้น ในสังคมชนบทพระสงฆ์ถือเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเป็นผู้นำทางจิตใจ และการพัฒนา แต่ในสภาวะปัจจุบันนั้นชุมชนหลายแห่งเจริญเติบโตเป็นชุมชนเมืองทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ลดน้อยลง นี่เป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้คนในชุมชนขาดคุณธรรม จริยธรรม^๔ ทำให้เกิดปัญหาในสังคมหลาย ๆ อย่างตามมา วิถีชีวิตของชาวบ้านในสังคมไทย ผูกติดและหล่อเลี้ยงโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หากแม้ในยามที่เดือดร้อน พระพุทธศาสนาจะเป็นยาดับทุกข์ได้ดีที่สุดของชาวบ้านได้ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตแต่ละวันจะเห็นว่ามีหลักสังคหะวัตถุ ๔ การบูรณาการในการพัฒนาชุมชน กลุ่มผู้ผลิตสื่อจันทรบูรปรับปรุงการพัฒนาในมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างถูกต้องเหมาะสมในการสร้างรักษา สนับสนุน จึงเห็นว่า หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและเหมาะสมที่จะนำไปใช้ใน

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับเดิม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๙.

พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนมากนับถือมีหลักธรรมที่ครอบคลุมเหมาะสมในการประยุกต์ในชีวิตประจำวันหลายกรณีโดยการเฉพาะการพัฒนาจิตสำนึกมีหลักพุทธธรรมที่สามารถส่งเสริมสนับสนุนหลายประการ เช่น หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา (โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนพอเหมาะ) เป็นหลักธรรมทำให้การอยู่ร่วมด้วยความสามัคคี อยู่ด้วยกันปรารถนาดี และผูกไมตรีน้ำใจต่อกันได้ นอกจากนี้คณะสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันศาสนาที่สำคัญของไทยจึงได้ดำเนินการโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือโครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” เป็นนโยบายสำคัญของมหาเถรสมาคมที่ดำริให้กับคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ร่วมในการนำหลักของศีล ๕ ให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับในพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยยึดมั่นตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันจะส่งผลให้ประเทศชาติมีความสงบร่มเย็นเป็นสันติสุข สนับสนุนให้องค์กรทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างสันติสุขและความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างยั่งยืน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามความพร้อม^๕ โดยให้แนวทางให้ทุกภาคส่วนของประเทศร่วมกันดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความปรองดอง ความสมานฉันท์ สร้างจิตสำนึกแห่งความดี ลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างสังคมสันติสุข คือมีสุขภาวะทางสังคมที่ดี มีความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความดี มีจิตสาธารณะ มีความรักเอื้ออาทรต่อกัน ความสามัคคีร่วมกัน เป็นสังคมที่มีความปรองดองสมานฉันท์ สันติสุขอย่างยั่งยืนด้วยหลักประกันคุณภาพชีวิตของคนในชาติต่อไป

ดังนั้น การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเมืองและเครือข่ายการพัฒนาจิตสำนึกนั้นเป็นการสร้างความสมดุลในประโยชน์ของทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม ที่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเครือข่ายความเป็นพลเมือง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนา และการใช้ทุน ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา รวมถึงการบูรณาหลักพุทธธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับศักยภาพการเสริมสร้างเครือข่ายจิตสำนึกของเยาวชน โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด โรงเรียน และชุมชนเป็นเครื่องมือสอดแทรกความรู้ ทักษะ เจตคติ ที่ช่วยให้เกิดความสามารถที่จะประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงสามารถถ่ายทอดและขยายองค์ความรู้ด้านการสร้างเสริมสุขภาพกายและจิตใจของตน กิจกรรมเสริมสร้างความ เป็นพลเมืองที่ดี ยึดระบอบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการเสริมสร้างเจตคติความ

^๕ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี, ๒๕๕๗).

สมานฉันท์ โดยมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี มีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการสร้างจิตสำนึก โดยทุกภาคส่วนต่างให้ความสำคัญและตระหนักถึงการให้ความร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีอันจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนเมืองไรซ์ชิ่งได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนเพื่อ “เปลี่ยนแปลงไรซ์ชิ่งเป็นเมืองน่าอยู่” ตามวิสัยทัศน์การพัฒนาเมืองไรซ์ชิ่งร่วมกัน

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๒.๓ เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ประชาชนในจังหวัดนครปฐมมีระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมือง อย่างไร

๑.๓.๒ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย คณะผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology Research) คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในการร่วมกิจกรรมกับชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตกิจกรรม และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยกำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑) การศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึก แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรม และแนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๒) การศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากิจกรรมในกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชน ในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา

๓) การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เป็นการสร้างเครือข่ายจากการพัฒนากิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อขับเคลื่อนขยายผลต่อไป คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการศึกษาสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม โดยศึกษากระบวนการพัฒนาจิตสำนึก ขณะเดียวกันได้ทำการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยเชิงปริมาณ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองไร่ขิง เขตชุมชนไร่ขิง ได้แก่ ชุมชนบ้านไร่ขิง หมู่ที่ ๑ จำนวน ๑๐๙ คน และและชุมชนไร่ขิง - บ้านไร่ หมู่ที่ ๒ จำนวน ๓,๔๘๗ คน รวมจำนวน ๓,๕๙๖ คน^๖ และ

^๖ แผนยุทธศาสตร์เทศบาลเมืองไร่ขิง พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓, เอกสารอัดสำเนา, หน้า ๑๓.

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเทศบาลเมืองบางกระทึก เขตชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกหวาย หมู่ที่ ๕ จำนวน ๖๕๘ คน และชุมชนคลองวัฒนา หมู่ที่ ๖ จำนวน ๑,๖๔๕ คน รวมจำนวน ๒,๓๐๓ คน^๗ รวมประชากรทั้งหมด ๕,๘๘๙ คน ทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕ เปอร์เซ็นต์ โดยมีความคลาดเคลื่อน ๐.๕ (± ๕ %) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๕ คน/ตัวอย่าง

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓๖ ท่าน ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อยืนยันข้อมูลและเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้นำชุมชน ผู้นำส่วนท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้แทนสถานศึกษา ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ และผู้แทนประชาชนในพื้นที่ศึกษา รวมจำนวน ๒๔ ท่าน

๒) ผู้ร่วมในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus-Group Discussion) เพื่อร่วมกันวิเคราะห์บทเรียน ค้นหาแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง Purposive Sampling) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านการศึกษา ผู้นำส่วนท้องถิ่น ผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน รวมจำนวน ๑๒ ท่าน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษา ๒ พื้นที่ คือ

๑) ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม จำนวน ๒ พื้นที่ คือ ชุมชนบ้านไร่ขิง หมู่ที่ ๑ และชุมชนไร่ขิง - บ้านไร่ หมู่ที่ ๒ ตำบลไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

๒) ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบางกระทึก (ชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย) ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกหวาย หมู่ที่ ๕ และชุมชนคลองวัฒนา หมู่ที่ ๖ ตำบลบางกระทึก จังหวัดนครปฐม

^๗ แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔) เทศบาลตำบลบางกระทึก, เอกสารอัดสำเนา, หน้า ๔.

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

จิตสำนึก หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีความรู้สึกตระหนักถึง ความสำคัญหรือความจำเป็น รวมถึงมองเห็นคุณค่า ของพฤติกรรม ตลอดจนเกิดความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง และสังคมให้มีความเข้มแข็ง และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ในงานวิจัยนี้ คือ จิตสำนึกร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐม

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทร ชึ่งกันและกัน

เครือข่ายทางสังคม หมายถึง การร่วมมือกันของภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาจิตสำนึก การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยความร่วมมือกันในลักษณะ “บวร” คือ ทุกภาคในสังคมทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา องค์กรชุมชน ในการร่วมมือกัน ในงานวิจัยนี้ คือเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่จังหวัดนครปฐมที่ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน มีขั้นตอน เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเจริญเติบโตองงามและถดถอย และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลรวมของวุฒิภาวะและประสบการณ์ ในงานวิจัยนี้ คือ จิตสำนึกร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาความเป็นเมือง ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในด้านต่าง ๆ ในจังหวัดนครปฐม

ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน มีขั้นตอน เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในด้านเจริญเติบโตองงามและถดถอย และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลรวมของวุฒิภาวะและประสบการณ์ ในงานวิจัยนี้ คือ จิตสำนึกร่วมของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาความเป็นเมือง ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในด้านต่าง ๆ ในจังหวัดนครปฐม

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ในเชิงวิชาการ รายงานวิจัยใช้เป็นข้อมูลประกอบการสอนนิสิต อ้างอิงข้อมูลในการกำหนดนโยบายและแผนงานพัฒนาชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้เกิดกิจกรรม

เสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชน จากฐานงานวิจัย ซึ่งเทศบาลเมืองและประชาชน หน่วยงานภาครัฐ รับทราบการปฏิบัติการวิจัยและนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของหน่วยงาน

๑.๖.๒ ในเชิงปฏิบัติ ภาคส่วนต่าง ๆ ทั้ง คณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ร่วมกันขับเคลื่อนการเสริมสร้างให้วัดเป็นสถานที่จัดอบรมฝึกปฏิบัติด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา สร้างแรงจูงใจแก่คนในชุมชน เกิดกิจกรรมต่อยอดด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านจิตอาสาพัฒนาวัดและชุมชน เป็นต้น

๑.๖.๓ มีการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดย เชิญผู้นำชุมชนร่วมเสวนาและเปลี่ยนประเด็นเพื่อให้เกิดความร่วมมือ การประยุกต์เป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนาจิตสำนึก วัดและชุมชนเป็นแกนนำประยุกต์ใช้หลักธรรมกับการพัฒนาภูมิคุ้มกันปัญหา สร้างความสามัคคีพัฒนาชุมชน โดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน กองสวัสดิการสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

๑.๖.๔ ส่งเสริมการนำข้อมูลจากงานวิจัยและการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของชุมชนต้นแบบ มาประยุกต์ใช้ในรูปแบบกิจกรรมด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชน ในลักษณะของแผนยุทธศาสตร์จังหวัด แผนพัฒนาของสำนักหรือหน่วยงานที่ผู้วิจัยนำเสนอผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์สร้างการมีส่วนร่วมในระยะเริ่มต้นงานวิจัย และส่งผลให้เกิดการใช้ผลประโยชน์ในงานวิจัยในวงกว้าง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” ผู้ศึกษาได้ศึกษาและค้นคว้าเอกสาร และรายงานการวิจัย ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า เสนอเนื้อหาตามลำดับ ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึก

จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผู้วิจัยได้ประมวล โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของจิตสำนึก

คำว่า จิตสำนึก นั้น หลายคนมักเกิดความรู้อีกว่าเป็นคำที่ยากสำหรับการอธิบาย เพราะเป็นคำที่มีความหมายในเชิงนามธรรม โดยรูปธรรมจะมองได้จากการกระทำของบุคคลนั้นๆ แต่จิตสำนึกนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรมีอยู่ เพราะหากไม่มีจิตสำนึก การที่จะกระทำอะไรตามใจชอบ หรือทำตามจิตใต้สำนึกที่เป็นความต้องการของตนเอง อาจนำไปสู่การทำให้สังคมเกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย ดังนั้นจิตสำนึกจึงถือว่ามีสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนควรรู้ ควรเข้าใจ และสร้างให้สมาชิกได้มี จิตสำนึกที่ดีร่วมกัน

คำว่า “จิตสำนึก” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้ระบุไว้ว่า จิตสำนึก คือ ภาวะที่จิตตื่น และรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย^๑ จิตสำนึก (consciousness) เป็นจิตระดับต่ำสุดของอารมณ์ เป็นจิตแห่งความอยากและความปรารถนาต่างๆ มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การรับรู้ ความปรารถนา และการกระทำ เป็นจิตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความพอใจ และไม่พอใจของมนุษย์ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งเร้ารอบๆ ตัว โดยผ่านทางประสาทสัมผัส และอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย

กลุ่มนักจิตวิเคราะห์ หรือนักพฤติกรรมศาสตร์ได้ให้นิยามของจิตสำนึกไว้ว่า จิตสำนึกเป็นเรื่อง ของความรู้ที่เชื่อมโยงกัน หรือที่มนุษย์จะสามารถรู้ร่วมกันได้ โดยการฝึกหัดให้ตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้น วัดไม่ได้ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ แต่สามารถเชื่อมโยงหรือบอกเล่ากันได้ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งจิตสำนึก (conscious mind) นี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของจิตของคนเราที่จะมีลักษณะที่รู้ตัวว่าตนคือใคร อยู่ที่ ไหน ต้องการอะไร หรือกำลังรู้สึกอย่างไร ต่อสิ่งใด เมื่อแสดงพฤติกรรมอะไรออกไปก็แสดงออกไป ตามหลักและเหตุผล และผลแสดงตามแรงผลักดันจากภายนอกสอดคล้องกับหลักแห่งความเป็นจริง (principle of reality) นอกจากนี้ โสมฉาย บุญญานันต์ ได้กล่าวถึง นิยามที่นักคิดกลุ่มอื่นๆ ได้ให้ไว้ ดังเช่น กลุ่มนักทฤษฎีด้าน cognitive ซึ่งได้สรุปถึงคำว่า “จิตสำนึก” ว่าเป็นเรื่องของความรู้หรือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเองภายในของแต่ละคน ไม่สามารถจะไปรับฟังจากใครมาได้ เป็นภาวะที่คนเราตระหนักในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งภาวะดังกล่าวรวมถึงความรู้ส่วนตัวของบุคคลที่วัดด้วยวิธีทาง วิทยาศาสตร์ไม่ได้ และความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ภายนอกที่สังเกตได้

กลุ่มนักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง หรือมาร์กซิสต์ จะเน้นความสำคัญไปที่ความรู้สึก ทาง ชนชั้น โดยได้ให้ความหมายว่า จิตสำนึก หมายถึง สภาวะทางจิตที่รู้ตัวว่าความคิด ความรู้สึก และ การกระทำของตนเอง ที่กำลังรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นตนเองหรือชนชั้นอื่น

กลุ่มนักสังคมวิทยา ได้นิยามจิตสำนึกว่าหมายถึง การรู้ที่ตนเองมีตัวตน (Self Consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (Social or Group Consciousness) ซึ่งจิตสำนึกทางสังคม (Social Consciousness) หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) ก็คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วม

จิตสำนึก (Consciousness) เป็นจิตระดับต่ำสุดของอารมณ์ เป็นจิตแห่งความอยาก และความปรารถนาต่าง ๆ มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การรับรู้ ความปรารถนา และการกระทำ เป็นจิต ที่

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑๒.

เกี่ยวข้องกับเรื่องความพอใจและไม่พอใจของมนุษย์ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งเร้า รอบๆ ตัว โดยผ่านทางประสาทสัมผัสและอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย (จันทรเพ็ญ ภูโสภา, ๒๕๔๖, น. ๒๐) นอกจากนี้ จันทรเพ็ญ ภูโสภา ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การเปิดโอกาสให้เด็กใช้ประสาทสัมผัสและ อวัยวะต่างๆ สำรวจและรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว จะทำให้จิตสำนึกของเด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถในการ เรียนรู้สิ่งต่างๆ เมื่อเติบโตขึ้น ขณะเดียวกันการจัดสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายในทุกๆ สาขาวิชา เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา ธรรมชาติศึกษา เกม เป็นต้น จะช่วยพัฒนาเด็กให้มีไหวพริบดี มีความคิดสร้างสรรค์สูง มีสติปัญญา และความสามารถในการเรียนรู้สูงในหลายๆ ด้าน

จิตสำนึก ยังเป็นส่วนหนึ่งในสมองของมนุษย์เราที่เราตระหนัก โดยจะรับรู้ประสบการณ์ภายนอกที่ส่งเข้าไปใน ความคิด โดยความคิดที่มีอยู่ในจิตสำนึกก็จะสื่อสารออกมาด้วยเสียงผ่านคำพูดเป็นหลัก จิตสำนึกจะ เป็นส่วนที่มีความสามารถในการคิด โดยคิดอย่างมีเหตุมีผล วิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์ ตัดสิน เลือก คัดสรร แยกแยะ วางแผน ประดิษฐ์ และประพันธ์ ใช้ความรู้จากประสบการณ์ และเล็งเห็นอนาคต ใช้ วิธีการให้เหตุผลแบบอุปนัย (Deductive Reasoning) และแบบนิรนัย (Inductive Reasoning) จิตสำนึกจะเริ่มมีการพัฒนาเมื่อมนุษย์มีอายุ ๓ ปี และพัฒนาเต็มที่เมื่ออายุ ๒๐ ปี โดยบุคคลที่มี จิตสำนึกจะหมายถึงบุคคลที่มีความตระหนักรู้ มีความตั้งใจซึ่งเป็นความสามารถของจิตสำนึกที่จะริเริ่ม และสั่งการความคิดหรือการกระทำใดๆ ทำให้เกิดทิศทางในการคิด ทั้งนี้บุคคลที่มีจิตสำนึกขัดแย้งกับ จิตใต้สำนึกจะมีลักษณะที่เรียกว่าเป็นคนสองจิตสองใจ แต่เมื่อใดก็ตามจิตสำนึกกับ จิตใต้สำนึกมีความ สัมผัสกัน ก็จะกลายเป็นผู้ที่มีความตั้งใจที่มีพลังอำนาจ เรียกว่า มี “จิตเดียว” ทั้งนี้ เพราะจิตสำนึกมี ความตั้งใจ และจิตใต้สำนึกมีพลังอำนาจ อย่างไรก็ตาม หากมนุษย์เรียนรู้วิธีควบคุมจิตใต้สำนึก ก็จะทำให้จิตสำนึกสามารถกระตุ้นให้จิตใต้สำนึกลงมือทำ ปรับเปลี่ยนนิสัย เปลี่ยนรูปแบบความคิดเชิงลบ สร้างเสริมสุขภาพกายและใจได้

สรุปได้ว่า จิตสำนึก หมายถึง สภาพที่รู้ตัวว่าคือใคร อยู่ที่ไหน ต้องการอะไร หรือกำลังรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งใด เมื่อแสดงพฤติกรรมอะไรออกไปก็แสดงออกไปตามหลักเหตุและผล แสดงตามแรงผลักดันจากภายนอก สอดคล้องกับหลักแห่งความเป็นจริง จิตสำนึกเป็นระดับเหตุผลภายในใจ ที่ส่งผลต่อการแสดงออกในพฤติกรรมต่างๆ โดยเลือกแล้วว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร เป็นการระลึกได้เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ของตนเองในโครงสร้างสังคม

๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึก

แนวความคิดเรื่องจิตสำนึกในปัจจุบันมีพัฒนาการมาจากการศึกษาเรื่องจิตสำนึกของมาร์กซ์ (Marx) ซึ่งมาร์กซ์เองได้แนวความคิดนี้มาจากการวิพากษ์และนำเอาบางส่วนมาจากแนวความคิดของเฮ

เกล (Hegel) และฟอยเออร์บัค (Feuerbach) โดยมาร์กซ์ มีพื้นฐานความคิดอยู่ที่สภาพความเป็นอยู่ เป็นตัวกำหนดความรู้สึกนึกคิด เพราะความคิดเกิดในความว่างเปล่าไม่ได้ โดยจิตสำนึกไม่ได้เป็นอิสระจากเงื่อนไขทางวัตถุ และรูปแบบการดำรงชีวิตของมนุษย์ สำหรับมาร์กซ์แล้ว จิตสำนึก หมายถึง ระบบความหมายที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจโลกและจักรวาล ตลอดจนความคิด ทักษะคิด และความเชื่อที่มนุษย์ยึดถือ ซึ่งแนวความคิดนี้สามารถอธิบายจำแนกได้เป็น ๒ ประการ^๒ คือ

๑) แนวคิดสังคมเพื่อบุคคล

แนวความคิดสังคมเพื่อบุคคลของเฮร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เชื่อว่าการที่ปัจเจกบุคคลเข้าเป็นสมาชิกของสังคม เพราะเขามีเจตจำนงที่จะให้ตนเองมีความมั่นคงปลอดภัย คนสร้างสังคมขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของตนเอง จุดมุ่งหมายและหน้าที่ของสังคมไม่ใช่เพื่อตัวสังคมเอง หากแต่เพื่อปัจเจกบุคคล นั่นคือสังคมรับใช้บุคคล หรือสังคมเพื่อบุคคล บุคคลจะมีสำนึกต่อผู้อื่น ตราบเท่าที่เขาประจักษ์ว่าส่วนรวมหรือสังคม คือแหล่งที่มาแห่งความมั่นคงและปลอดภัยที่สำคัญสำหรับชีวิตส่วนตัวเขาเอง ตรงกันข้ามเมื่อใดที่ปัจเจกบุคคลประจักษ์ว่าสังคมไม่สามารถให้สิ่งนี้ได้ เช่นกรณีความไม่มียุติธรรม สังคมเต็มไปด้วยการกดขี่เอาเปรียบ เป็นต้น จิตสำนึกก็จะมีได้ยาก เป็นจิตสำนึกเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของบุคคล หรือจิตสำนึกที่มีตัวบุคคลเป็นศูนย์กลาง การส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะกระทำได้โดยทำให้สังคมเป็นแหล่งที่ให้ความมั่นคงปลอดภัยอย่างแท้จริง เพื่อให้ปัจเจกบุคคลตระหนักว่า ความมั่นคงปลอดภัยของเขาไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้เลยถ้าปราศจากความมั่นคงปลอดภัยของสังคม ฉะนั้น สังคมจึงเป็น “เครื่องมือ” ที่ มนุษย์ “สร้าง” ขึ้นมาเพื่อความอยู่รอด และความมั่นคงปลอดภัยของตน

๒) แนวความคิดบุคคลเพื่อสังคม

เป็นแนวคิดที่มุมมองกลับกันกับแนวคิดสังคมเพื่อบุคคล คือ เห็นว่าสังคมเป็นสิ่งที่มีความอยู่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ไม่ใช่เครื่องมือที่ปัจเจกบุคคลสร้างขึ้นเพื่อความอยู่รอด การดำรงอยู่ของสังคมมิได้ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล “บุคคลเป็นฝ่ายที่ต้องยอมให้แก่สังคมหรือขึ้นอยู่กับสังคม บุคคลมีหน้าที่รับใช้เป้าหมายของสังคม”

ดาวิด อีมิล เดอร์ไคหม์ (David Emile Durkheim) เชื่อว่า กลุ่มคนเป็นเพียงวัตถุดิบที่ทำให้เกิดสังคม และสิ่งที่จะทำให้เกิดสังคมไม่ใช่ความปรารถนาที่จะให้แต่ละคนมั่นคงปลอดภัย หากแต่เป็น

^๒ พระมหาสมบุรณ์ สุธมโม, รศ.ดร., “พระสอนศีลธรรม คุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรม”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

ความสัมพันธ์ต่อกันอย่างยั่งยืนของคนเหล่านั้น เบื้องหลังความสัมพันธ์นี้ เรียกว่า **อารมณ์** (Sentiment) **ความรู้สึกผูกพัน**ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Sense of Belonging) และ **ระบบความเชื่อร่วมกันของคนในกลุ่ม** (belief System) โดยบุคคลย่อมปฏิบัติตามกลุ่มแม้จะขัดใจ เพราะ “สำนึกในกลุ่ม” (Collective Conscience) สำนึกในกลุ่ม ดำรงอยู่ได้เพราะความสัมพันธ์ ๓ ประการข้างต้น บุคคลไม่เพียงสำนึกว่ากลุ่มมีความสำคัญเหนือกว่าตนเท่านั้น แต่ยังสำนึกว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นด้วย สังคมสมัยใหม่มีความซับซ้อน ความสัมพันธ์ อันเป็นสิ่ง “เชื่อมประสาน” คือ ความผูกพันเชิงพันธะสัญญา (Contractual Relation) ทำให้ “สำนึกกลุ่ม” ดำรงอยู่ได้ โดยที่แต่ละหน่วยที่แตกต่างกันต่างสำนึกว่า ผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นเป็นส่วนหนึ่งในสังคมเดียวกัน หน้าที่แต่ละหน่วยส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ได้ เช่นเดียวกับอวัยวะที่แตกต่างกัน อันประกอบเป็นองค์อินทรีย์ (Organism) เรียกว่า เอกภาพแบบองค์อินทรีย์ (Organic Solidarity) คือ เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้เพราะการทำหน้าที่ของอวัยวะแต่ละส่วนที่แตกต่างกัน “เป็นสำนึกที่มีสังคมเป็นศูนย์กลาง”^๓

สรุปว่า แนวคิดสังคมเพื่อบุคคล และแนวคิดบุคคลเพื่อสังคม จิตสำนึกอาจเกิดขึ้นและดำรงอยู่บนพื้นฐานของความสนใจในผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับจากส่วนรวม หรืออาจเกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยอาศัยความสำนึกในส่วนรวมหรือสำนึกต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง หรืออาจปราศจากความสนใจในผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับโดยสิ้นเชิงก็ได้ และ จิตสำนึกนั้น นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ เพราะเป็นความคิดที่อยู่ติดตัวตลอดเวลา และมีความคงทนเปลี่ยนแปลงได้ยาก หากการเปลี่ยนแปลงนั้นมีผลกระทบต่อทั้งระดับบุคคล ชุมชน และสังคม โดยเฉพาะทางด้านการพัฒนา ถ้าหากจิตสำนึกของผู้คนในสังคมไม่เปลี่ยนก็ยากที่จะเกิดการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่มุ่งหวังไว้ โดยเฉพาะแนวคิดจิตสำนึกในกลุ่มของลัทธิมาร์กซ์ นั้นอาจตีความได้ว่า จิตสำนึกที่ถูกต้อง (True Consciousness) จะนำไปสู่สังคมที่พัฒนาตามความคิดของผู้คนในสังคม ดังนั้น จิตสำนึกที่ถูกต้องจะต้องเป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นจากผู้คนในสังคม

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึก

ทฤษฎีจิตสำนึกนั้นโดยมากได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีต่าง ๆ คือ ๑) ทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society Theory) ๒) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psycho analysis) ๓) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory) ๔) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg' Theory) ๕) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของบรุนเนอร์ (Bruner' Theory) ดังนี้

^๓ ศิริ แคนสา, “การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนคอนสวรรค์”, วิทยานิพนธ์คุษภักดิ์บัณฑิตการศึกษ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

๑) ทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society Theory)

ทฤษฎีประชาสังคมเกิดขึ้นในโลกตะวันตก ซึ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการช่วยเหลือสังคมโดยไม่ต้องการกำไร ซึ่งตามแนวคิดของ คีน (Keane) กล่าวว่า ประชาสังคมเป็นแนวคิดของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กรนอกภาครัฐ เพื่อทำกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจนเป็นกิจวัตร และด้วยความเต็มใจ โดยผู้ที่อยู่ในองค์กรจะร่วมกันปกป้องและเปลี่ยนแปลงบทบาทตนเอง โดยการกดดันสถาบันภาครัฐ แต่ในประเทศไทยให้ความสำคัญกับความร่วมมือของบุคคลในสังคม เพื่อพัฒนาสังคมให้มีความเสมอภาคและเท่าเทียมให้ความสำคัญต่อความสามัคคี^๔

ประเวศ วะสี และคณะ^๕ ได้สรุปว่า ประชาสังคม (Civil Society) คือ การให้ความสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการช่วยเหลือสังคมโดยองค์กรที่ไม่ต้องการกำไร การมีจิตสำนึกสาธารณะเพื่อส่วนรวม หรือจิตสำนึกเพื่อชุมชน (Non Governance Organizations- NGO) เป็นเครื่องมือทางสังคม เช่น แม่บ้าน มูลนิธิ ชมรม ชุมชน มีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

๑) เน้นความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม สมาชิกต้องมีอุดมการณ์และหลักการร่วมกัน

๒) มีจิตสำนึกสาธารณะ (Public mind) ประกอบด้วย การดูแลผลประโยชน์สาธารณะ (goods public interest) การตรวจสอบสาธารณะ (public responsibility) และ การรับผิดชอบต่อสาธารณะ (public accountability)

๓) ความเป็นธรรมต่อสังคม (Social equity)

๔) มีความยุติธรรมต่อสังคม (Social justice)

๕) เป็นเครือข่ายสังคม (Social network)

๖) การติดต่อสื่อสาร (Communication)

๗) มีวิสัยทัศน์ (Vision)

๘) เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning)

๙) ต้องการปฏิบัติได้ (Practice)

^๔ หฤทัย อาจปูลู, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลภาวะผู้นำรูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗.

^๕ ประเวศ วะสี และคณะ, *ยุทธศาสตร์แก้วิกฤติชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

ดังนั้น จิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณธรรมหนึ่งของพลเมือง และเป็นวาทกรรมย่อยในวาทกรรมใหญ่เรื่องประชาสังคม คุณค่าและจิตสำนึกเป็นจิตวิญญาณของสังคม บุคคล องค์กรหรือสังคม สังคมที่ไม่มีจิตสำนึกจะทำให้ขาดพลังในการสร้างสรรค์ เมื่อมีจิตสำนึกสาธารณะจะทำให้เกิดประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม ซึ่งจะทำให้สภาวะการเมือง เศรษฐกิจ มีศีลธรรมดียิ่งขึ้น^๖

สำหรับองค์ประกอบประชาสังคม ที่สำคัญมี ๓ ประการ ดังนี้

๑. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หมายถึง ความคิดและการยอมรับในเรื่องของการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกันในการเรียนรู้ร่วมกันหรือการแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ การรวมตัวเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วม มีอิสระการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. โครงสร้างองค์ประกอบประชาสังคม (Civic Organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัวซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มรวมที่รวมตัวกันเฉพาะการ เฉพาะเรื่อง หรือต่อเนื่อง สมาชิกของกลุ่มอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจหรือประชาชนจำนวนไม่จำกัด ประเด็นสำคัญ คือ การรวมกลุ่มต้องมีจิตสำนึกสาธารณะประชาสังคมครบด้าน

๓. เครือข่ายประชาสังคม (Civic Network) หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์

องค์ประกอบประชาสังคมทั้ง ๓ ประการทำให้เกิดประชาสังคม แต่กระบวนการประชาสังคมไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้หากบุคคลในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะที่มีผลต่อพฤติกรรมรวมตัวของบุคคลในสังคม

ดังนั้น แนวคิดประชาสังคม คือกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้สังคมตื่นตัวมีความรู้สึกนึกคิดปรารถนาเข้าไปแก้ไขวิกฤตการณ์ ปัญหาสังคม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโดยการมีส่วนร่วมซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมรวมตัวหรือมีจิตสำนึกร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

ประชาสังคม จึงเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการทางสังคม เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้คนในสังคมตื่นตัวและมีความรู้สึกอยากเข้าไปแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ปัญหาสังคม

^๖ เรียม นมรักษ์, การวิเคราะห์องค์ประกอบของจิตสาธารณะของนักศึกษาในองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓-๒๔.

ความรู้สึกมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพฤติกรรมกรรมการรวมตัวมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมมือกระทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและมีความสงบ เพราะสังคมมีความเสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๒) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psycho analysis)

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) บิดาแห่งทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ชาวออสเตรีย (ค.ศ.๑๘๕๖-๑๙๓๙) โดยมีสมมติฐานที่สำคัญว่าพฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์มีสาเหตุที่แน่นอน (Every Behavior is Caused) และสาเหตุเหล่านั้นอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก^๗ ฟรอยด์ ได้รับอิทธิพลแนวคิดเรื่องพฤติกรรมมนุษย์จากนักปรัชญาตะวันตก ๒ ท่าน คือเพลโต (Plato) และ เรอเน เดการ์ต (Rene Descartes) โดยมีแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมมนุษย์ เกิดจากภายในตัวของมนุษย์เองคือ ใจ (Mind) ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งพฤติกรรม โดยเชื่อว่า ความคิดภายใน (Innate Idea) ซึ่งผูกติดอยู่กับจิตเป็นตัวที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการแสดงพฤติกรรม และพฤติกรรมของมนุษย์ตามหลักการของซิกมันด์ ฟรอยด์ ประกอบด้วย ๓ ระบบ ได้แก่ ๑) อิด (Id) ๒) อีโก (Ego) ๓) ซูเปอร์อีโก (Super-Ego) แต่ละระบบทั้งสามนี้มีภาระหน้าที่เฉพาะตัว มีคุณสมบัติและองค์ประกอบเฉพาะตัวและทั้งสามระบบกระทำการสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา^๘

สำหรับแนวคิดของฟรอยด์ เห็นว่าพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมามีเหตุมีปัจจัย ก่อให้เกิดในช่วงแรกพฤติกรรมเป็นไปตามสัญชาตญาณ เช่น เด็กเอามือไปจับไฟก็จะมีร้อนและดึงมือออกโดยอัตโนมัติต่อมาหลักมนุษย์จึงพัฒนาพฤติกรรมตามสัญชาตญาณมาเป็นพฤติกรรมมีเหตุผลมากยิ่งขึ้นตามลำดับ โดยอาศัยประสบการณ์และถูกฝึกฝนอบรมแนะนำจากพ่อแม่ รวมถึงได้รับการกล่อมเกลามาจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือชุมชนที่อาศัยจึงก่อให้เกิดพฤติกรรมไปในทิศทางที่ต่างกัน และฟรอยด์ เห็นว่า กระบวนการการทำงานของจิตที่เป็นบ่อเกิดของพฤติกรรม ส่วนใหญ่เกิดจากจิตไร้สำนึกที่อยู่ภายในจิตไร้สำนึกคือกระบวนการทำงานทางจิตที่เราไม่รู้สึกรู้ตัว จิตนี้เป็นแหล่ง รวมความรู้สึกต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นครั้งหนึ่งในอดีต แล้วกลับแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นเรื่องที่เราไม่อาจจะรู้สึกตัวได้ เมื่อกาลเวลาผ่านไป ฟรอยด์ จึงให้น้ำหนักอย่างมากต่อกระบวนการของจิตไร้สำนึกว่ากระบวนการนี้มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอม ดัดแปลง และมีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำทั้งหลายในระดับจิตไร้สำนึกของคนเรา

^๗ ปราโมทย์ เขาวชิรศิลป์, คู่มือทฤษฎีจิตวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: สหประชาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

^๘ รศ.ณรงค์ เสียงประชา, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๗๒.

เมื่อกล่าวถึงพฤติกรรมที่มียอมเกิดจากจิตสำนึก สัมผัสปัญญา การมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงโดยรู้ตัวอยู่ เช่น รูวารู้สึกอย่างไร มีอารมณ์ใด มีความต้องการอะไร และควรปฏิบัติอย่างไร เป็นต้น แนวคิดของพรอยดจึงถูกเรียกว่า **Dynamic Psychology** เพราะเชื่อว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลเกิดจากการปฏิสัมพันธ์อย่างซับซ้อนของพลังแห่งจิตระดับสำนึกและจิตระดับไร้สำนึก^๙

๓) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory)

เพียเจต์ (Jean Piaget) กล่าวอธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามลำดับขั้นและขั้นกับวัย โดยแบ่งเป็น ๒ ขั้นใหญ่ ๆ คือขั้นแรก อายุระหว่าง ๕-๘ ปี เป็นขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน (Heteronomous) เช่น บิดามารดา ครู และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและเพื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขั้นที่สอง เป็นขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ ๙ ปีขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและผู้ใช้กฎเกณฑ์ต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ต่อมาโคลเบอร์ก (Kohlberg) ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจากเพียเจต์ มาเป็นทฤษฎีโคลเบอร์ก^{๑๐}

๔) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg' Theory)

ลอว์เรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) เป็นนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงด้านจริยธรรม เป็นผู้นำทฤษฎีจริยศึกษาสังเคราะห์ในขอบเขตความรู้ทางปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยาและศึกษาศาสตร์มาประกอบกันขึ้นเป็นทฤษฎีบูรณาการ (Intergrated Theory) และนำเอามาใช้ในการจัดการศึกษาด้านจริยศาสตร์ (Moral Education) ทฤษฎีของโคลเบอร์กมีส่วนคล้ายคลึงและได้รับอิทธิพลมาจากนักปรัชญาหลายท่าน อาทิ โสกราตีส (Socrates) คานต์ (Immanuel Kant) ดิวอี้ (John Dewey) และเพียเจต์ (Jean Piaget)

ทฤษฎีของโคลเบอร์ก กล่าวว่า ลักษณะมนุษย์และจริยธรรม เป็นความสัมพันธ์กันระหว่างชนในสังคมทั้งมวล การตัดสินว่าสิ่งใดถูกต้องดีงามเพียงใด ไม่ขึ้นกับการควบคุมเพื่อแก้ปัญหาข้อโต้แย้ง

^๙ M.W.Padmasiri De Silva, **Buddhist and Freudian Psychology**, (Colombo, Sri Lanka: Lake House Investments Ltd, 1972), p. 77-78.

^{๑๐} สุรางค์ ไคว์ตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๘.

เท่านั้น แต่มีผลสะท้อนถึงระเบียบแบบแผนจากธรรมชาติของโลกภายนอก ในภาพกว้างจริยธรรม พัฒนาการความเจริญงอกงามจากลักษณะธรรมชาติของมนุษย์^{๑๑}

โคลเบอร์ก ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจากเพียเจต์ โดยแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น ๓ ระดับ (Level) แต่ละระดับแบ่งออกเป็น ๒ ขั้น (Stages) รวมเป็น ๖ ขั้น ได้แก่

(๑) ขั้นที่ ๑ ขั้นการลงโทษและการเชื่อฟัง (อายุ ๒-๗ ปี) คือการตัดสินใจโดยมุ่งที่จะหลบหลีกไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ

(๒) ขั้นที่ ๒ ขั้นการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ ๘-๙ ปี) คือการตัดสินใจโดยมีความมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการที่อยากได้

(๓) ขั้นที่ ๓ ขั้นการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (๑๐-๑๓ ปี) คือการตัดสินใจโดยการคล้อยตามความเห็นชอบหรือการชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน

(๔) ขั้นที่ ๔ ขั้นการทำตามหน้าที่ทางสังคม (๑๔-๑๖ ปี) คือการตัดสินใจโดยถือว่าตนมีหน้าที่ที่จะทำสิ่งนั้น ในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น และสังคมนั้นคาดหวังที่จะให้ตนทำหน้าที่ที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

(๕) ขั้นที่ ๕ ขั้นการทำตามคำมั่นสัญญา (๑๖ ปีขึ้นไป) คือการตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

(๖) ขั้นที่ ๖ ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือการตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประจำใจของตน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ นับว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด

๕) ทฤษฎีพัฒนาทางสติปัญญาของบรุนเนอร์ (Bruner Theory)

บรุนเนอร์ (Bruner)^{๑๒} เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกันที่สนใจและศึกษาเรื่องของพัฒนาการทางสติปัญญาต่อเนื่องจากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ บรุนเนอร์เชื่อว่ามนุษย์เลือกที่จะรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจ การเรียนรู้เกิดจากกระบวนการค้นพบด้วยตนเอง (discovery learning) และมีความเห็นว่า คนทุกคนจะมีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจโดยผ่านกระบวนการ การแสดง (acting) รูป

^{๑๑} พระประมวล อุดตราชโย (น้อยทรง), เปรียบเทียบจริยศาสตร์ (ทฤษฎีว่าด้วยความดี), (กรุงเทพฯ: เฉลิมมงคลการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๒.

^{๑๒} Jerome Bruner., *The Process of Education*, (New York: Alfred A. Knopf, Inc. and Random House, 1963), p. 1-54.

จำลอง (imaging) และสัญลักษณ์ (symbolizing) เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตไม่ใช่เกิดขึ้นเฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่งในระยะแรก ๆ ของชีวิตเท่านั้น

บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนาหรือมีการพัฒนาเร็ว-ช้าต่างกัน เราสามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้จากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นใช้ และสามารถส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น จะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ ได้เรียนรู้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้น^{๑๓}

นอกจากนี้ ยังมี **ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมายของออสซูเบล (A Theory of Meaningful Verbal Learning)** ซึ่งเชื่อว่าการเรียนรู้จะมีความหมาย หากการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รู้มาก่อน^{๑๔}

จอห์น สจวต มิลล์ (John Stuart Mill) ได้สรุปทฤษฎีศีลธรรมทางตะวันตกไว้ว่า ทฤษฎีทางศีลธรรมนั้นจะต้องบอกได้ว่า เราควรทำอะไร หรือการกระทำอะไรที่ถูกต้องชอบธรรมทางศีลธรรม หรือหน้าที่ทางศีลธรรมของเราคืออะไร^{๑๕} ต่อมานักจิตวิทยาและนักการศึกษาเริ่มหันมาสนใจในเรื่องจิตสำนึกและความรู้สึกของมนุษย์มากขึ้นทำให้เกิดทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) มีนักทฤษฎีคนสำคัญ เช่น มาสโลว์ (Dr. Abraham H. Maslow) รอเจอร์ส (Carl Rogers) โคมส์ (Arthur W. Combs) โนลส์ (Knowles) แฟร์ (Faire) อิลลิช (Illich) และนิล (Neil) เป็นต้น แม้จะมีแนวคิดทฤษฎีเกิดขึ้นเรื่อย ๆ แต่แนวคิดเก่าก็ไม่สูญสิ้นไปเพราะมีจุดเด่นและจุดด้อยจึงเกิดการผสมผสานแนวคิดหลายแนวเข้าด้วยกัน เช่น การผสมผสานแนวคิดพฤติกรรมนิยมกับปัญญานิยมของกานเย (Gagne) เป็นต้น

^{๑๓} รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา แคมมณี, การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

^{๑๔} David Ausubel, *The psychology of meaningful verbal learning*, (New York: Gruner & Stratton, 1963), p. 77-97.

^{๑๕} เนื่องน้อย บุญยเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก : ค่านิยม มิลล์ ฮอบส์ ฟอร์ด ชาร์ท, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๒.

๒.๑.๔ ประเภทของจิตสำนึก

ลูกัส (Lukas) จำแนกจิตสำนึกออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๖} ได้แก่

๑) จิตสำนึกแบบจิตวิทยา (Psychological Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลที่เกิดจากการรับรู้โดยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ทำให้เกิดการรับรู้และการตอบสนอง เป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นได้เองโดยอัตโนมัติอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ

๒) จิตสำนึกทางชนชั้นหรือทางการเมือง (Imputed, political, Class Consciousness) จิตสำนึกประเภทนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติ การมีความตั้งใจของมนุษย์เท่านั้น จิตสำนึกประเภทนี้สามารถแบ่งย่อยออกไปได้อีก ๓ ประเภท ได้แก่

๒.๑) จิตสำนึกเฉพาะหน้า (Immediate Consciousness) เป็นจิตสำนึกเกี่ยวกับความต้องการที่เกิดขึ้นในสภาพปัจจุบัน เช่น ความต้องการทางเศรษฐกิจ

๒.๒) จิตสำนึกในชนชั้น (Class Consciousness) เป็นจิตสำนึกทางการเมือง การมองเห็นภารกิจทางประวัติศาสตร์ของชนชั้นตน

๒.๓) จิตสำนึกทางทฤษฎี (Theoretical Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่า การเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งสังคมทำเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ทุกกลุ่ม และจิตสำนึกประเภทนี้จะนำไปสู่การพัฒนาเป็นอุดมการณ์ ซึ่งเป็นความรู้สึกและความพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติการมีส่วนร่วมกับสังคม

เปาโล เฟรรี (Paulo Freire)^{๑๗} นักปรัชญาการศึกษาชาวบราซิล ที่มีอิทธิพลมากที่สุดช่วงปลายศตวรรษที่ ๒๐ จำแนกระดับของจิตสำนึกออกเป็น ๔ ระดับ ได้แก่

๑) จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนยังมีความเชื่อในเรื่องโชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโชคชะตา

๒) จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-Intransitive Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนมีความคิดเชื่อมั่น ยอมลดคุณค่าของตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่ ย่อมจะมีการใช้

^{๑๖} หลุทัย อัจจุรงค์, ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, **วิทยานิพนธ์พยาบาล ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๗.

^{๑๗} Freire, P., **Society in transition : Education for critical Consciousness**, (London: Sheed and Ward, 1973), pp. 18-19.

ความรุนแรงและใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหามากกว่าการใช้เหตุผล

๓) จิตสำนึกเปลี่ยนแปลง (Native-Intransitive Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาของตน ของสังคม เริ่มประท้วงวิจารณ์ แต่มักจะถูกปลุกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะบุคคลยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคมและวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ปรากฏการณ์นั้นได้ไม่ชัดเจน

๔) จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนมีความคิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นตนเอง ยอมรับฟังผู้อื่นและไม่หลีกเลี่ยงภาวะหน้าที่ของตนเอง

ในทฤษฎีพระพุทธรศาสนาเห็นว่า พฤติกรรมมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดระหว่างกายกับจิต โดยเน้นจิตใจมีอิทธิพลเหนือกายว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” กายกับจิตต่างอาศัยซึ่งกันและกัน กายเป็นที่อาศัยของจิตจิตเป็นผู้ควบคุมภายในสำหรับการรับรู้และการเรียนรู้โดยผ่านการทำงานของจิตส่งผลกระทบต่อสภาพทางกาย ดังนั้น มนุษย์จะทำดีหรือชั่วจะอยู่อย่างมีความสุขหรืออยู่อย่างเป็นทุกข์ขึ้นอยู่กับสภาพทางจิตหรือพลังงานทางจิต เพราะภาวะจิตในทางดีหรือไม่ดีนั้นจะเป็นตัวผลักดันให้เกิดพฤติกรรมดีหรือไม่ดีตามไปด้วย

ปกติจิตมนุษย์ปุถุชนทุกคนเมื่อประสบสิ่งใด หรืออยู่ในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จิตจะแปลความหมายตัดสินสิ่งนั้น เหตุการณ์นั้น พรอมนั่งคิดหมาย ตั้งเจตจำนง แล้วแสดงออกซึ่งพฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ตามความโน้มเอียงหรือตามแรงผลักดันของอาสวะทั้ง ๔ คือ ๑) กามาสวะ ๒) ภวาสวะ ๓) ทิฏฐาสวะ และ ๔) อวิชชาสวะ^{๑๔} โดยอาสวะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่มาแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ปุถุชนทุกคน เป็นตัวการที่ทำให้มนุษย์หลงผิดมองเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นตัวตน อันเป็นอวิชชาขั้นพื้นฐานที่สุด แล้วบังคับบัญชาให้นึกคิดปรุงแต่งแสดงพฤติกรรมและการกระทำต่าง ๆ ตามอำนาจของมันโดยไม่รู้ตัว เป็นขั้นเริ่มต้นวงจรแห่ง ปฏิจจสมุปบาท คือ เมื่ออาสวะเกิดขึ้น อวิชชาก็เกิดขึ้น แล้วอวิชชาก็เป็นปัจจัยให้เกิดสังขารกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ในภาวะที่การแสดงพฤติกรรมด้วยความหลงว่าตัวตนทำ เช่นนี้ มนุษย์ไม่เป็นตัวของตัวเอง เพราะพฤติกรรมถูกบังคับบัญชาด้วยสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง) ที่เป็นแรงขับไรสำนึกทั้งสิ้น

^{๑๔} แปลว่าสิ่งหมักดองสันดาน ไม่ว่าจะอายตนะจะรับรู้อารมณ์ใด อาสวะจะแทนที่เป็นอารมณ์ของอาสวะทั้งหมด เป็นเหตุก่อทุกข์ก่อปัญหาเรื่อยไป, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๓.

๒.๑.๕ องค์ประกอบของจิตสำนึก

สมพงษ์ สิงหะพล^{๑๔} ได้สรุปว่า จิตสำนึกมีองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ๑) จิตสำนึกของตนเอง ๒) จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น ๓) จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม ได้แก่

๑) จิตสำนึกของตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การศึกษาไทยมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกในด้านนี้มานานแล้ว เกิดเป็นผลบ้าง ไม่เป็นผลบ้างตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบพื้นฐานที่ทุกสังคมพยายามเสริมสร้างให้เกิดขึ้น เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ ความอดกลั้น อดทนฯ เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

๒) จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Other Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่มีการหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมทางวัฒนธรรมไทยอยู่แล้ว สามารถเสริมสร้างให้เกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก

๓) จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม สาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยไม่ค่อยมีและขาดจิตสำนึกนี้ในสังคมไทยจึงต้องสร้างเสริมให้เกิดขึ้นมาโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และด้านสุขภาพ เป็นต้น

นอกจากนั้น จิตสำนึกยังมีองค์ประกอบอีก ๓ ด้าน ได้แก่

๑) องค์ประกอบด้านความคิด (Cognition) เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับความคิดที่เป็นส่วนของการรู้หรือเกิดการรับรู้ของสำนึกเป็นหลัก เช่น การรับรู้ (perception) ความทรงจำ (Memory) ความมีเหตุผล (Reasoning) และการใช้ปัญญา (Intellect) เป็นต้น

๒) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affection) เป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งจะเป็นสิ่งที่กระตุ้นความคิดอีกต่อหนึ่ง เป็นความรู้สึกทางใจของสำนึกที่รวมเอาความรู้สึกของบุคคลทั้งในด้านบวกหรือด้านลบ

๓) องค์ประกอบด้านการปฏิบัติหรือการกระทำ (Behavior) เป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดแนวโน้มในทางปฏิบัติ หรือปฏิกิริยาตอบสนองเมื่อมีสิ่งเร้าที่เหมาะสม ซึ่งในส่วนนี้จะต้องอาศัยความ

^{๑๔} สมพงษ์ สิงหะพล, “ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่”, สยามจารย์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๗ (มิถุนายน-ตุลาคม ๒๕๔๒), หน้า ๑๕-๑๖.

เข้าใจหรือความคิดรวบยอด (concept) เกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน^{๒๐}

สรุปว่า องค์ประกอบของจิตสำนึกมีจิตสำนึกของตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมแล้ว จะต้องมีความคิดในเชิงบวก มีจิตใจกว้างตระหนักถึงความสำคัญการอยู่ร่วมกันในสังคม เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามัคคี เสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๒.๑.๖ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ทัศนะการปลูกจิตสำนึกเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ โดยความเป็นผู้นำเกิดขึ้นเมื่อมีอะไรให้ผู้อื่น แต่เมื่อเรารับจากผู้อื่นเราต้องเป็นผู้ตาม เพราะความคิดที่จะรับทำให้เป็นผู้ตาม ต้องตามดูเรื่อยไป แต่ถ้าคิดว่าเรามีดีอะไรจะให้แก่เขาบ้าง พอเรามีจะให้ เราก็เป็นผู้นำทันที เพราะคนที่รับก็ต้องคอยดู ต้องตามเรา ฉะนั้น เราจะต้องปลูกเยาวชนให้มีจิตสำนึกเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ เพื่อแก้สภาพจิตที่ไม่ดีในเวลานี้ คือ มองแคบ คิดใกล้ และใฝ่ต่ำ ได้แก่ ๑) มองแคบ คือ มัวแต่มองกันไปตามในหมู่พวกเดียวกันเองเหมือนไก่ในขังที่จะเอาไปเซ่นไหว้ตอนตรุษจีน มันมองกันไปตามแล้วจิกตีกันอยู่ในขัง แต่ถ้าเรามองกว้างออกไปภายนอกก็เห็นสภาพความเป็นไป มองเห็นปัญหามนุษยชาติของโลกที่จะต้องช่วยกันคิดแก้ไขก็จะมองเห็นศักยภาพในการร่วมมือ ถ้าเรามองกว้างจะเห็นว่าคนไทยก็มีศักยภาพในการร่วมแก้ไขปัญหาและช่วยกันสร้างสรรค์โลกได้ ๒) คิดใกล้ คือเราคอยแต่รับจากเขา จึงคิดใกล้หรือคิดสั้น ไปหยุดแค่ว่าเขาทำไว้เท่านั้น ไม่คิดไกล วางแผนไปข้างหน้าว่า จะช่วยแก้ไขปัญหาของโลกนี้อย่างไรบ้าง ๓) ใฝ่ต่ำ คือความทะเยอทะยาน หวังแต่ลาภยศ มุ่งหาวัตถุบำรุงบำเรอความสุข ลุ่มหลงเพลิดเพลินกับการเสพ ความใฝ่อาภิส ซึ่งในทางธรรมถือว่าเป็นของต่ำ ใฝ่ต่ำ สิ่งเหล่านี้ พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ พระพุทธศาสนาสอนให้ มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง ได้แก่ ๑) มองกว้าง คือไม่มองเพียงตนเองและสังคมของเรา แต่มองทั้งโลกให้มีปัญญาเห็นระบบสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยในสรรพสิ่งแห่งธรรมชาติที่พึ่งพาอาศัยส่งผลกระทบต่อถึงกันทั้งสิ้น มีเมตตากรุณาในการดำเนินชีวิตบำเพ็ญกิจต่าง ๆ ดังพุทธพจน์ว่า “พหูชนหิตาย พหูชนสุขาย โลกานุกมปาย” เพื่อประโยชน์สุขแก่พหูชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลโลก ให้มีจิตสำนึกทางสังคมแล้วพัฒนาทางดีงามและสร้างสรรค์ ๒) คิดไกล คือมุ่งไปจนถึงจุดหมายสูงสุดมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันมีปัญญาสืบค้นหยั่งรู้เหตุปัจจัยในอดีต ไม่ประมาทในการป้องกันความเสื่อม สร้างสรรค์เหตุปัจจัยนำไปสู่ความเจริญในอนาคต บนฐานแห่งชีวิตที่อยู่กับปัจจุบัน พัฒนาการให้ก้าวหน้าตลอดเวลาให้สมบูรณ์งอกงามจนถึงนิพพาน และ ๓) ใฝ่สูง คือใฝ่ธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพบูชาธรรม ปรรณนาที่

^{๒๐} หลุฑย อางปรุ, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล”, *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

จะสร้างสรรค์ความดีงามให้แก่ชีวิต สังคม ประเทศชาติให้มีความสุข สันติภาพ และเกิดความดีงามทั้งหลาย^{๒๑}

สำหรับกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึก มีนิกิชาการหลายท่านให้ทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างให้เกิดจิตสำนึก ดังนี้

เมธี ปิลินธนานนท์^{๒๒} อธิบายว่า กระบวนการเกิดจิตสำนึก มี ๕ ลำดับ ได้แก่

๑) จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) หมายถึงการที่ประชาชนยังมีความเชื่อในเรื่องโชคลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโชคชะตา

๒) ความคิดเห็นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๒.๑) ความคิดเห็นอย่างมีระดับ

๒.๒) ความคิดเห็นแบบวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งแยกแยะข้อเท็จจริงจากความคิดเห็นส่วนตัวที่มีอคติแยกการเลือกที่รักมักที่ชังข้อขัดแย้งออกจากสิ่งที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริงรวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ โฆษณาชวนเชื่อ และพฤติกรรมที่ทำตาม ๆ กันมา

๒.๓) ความคิดตามหลักตรรกวิทยา ความคิดแบบสร้างสรรค์ ความคิดจากทักษะด้านพุทธิศึกษา เช่น การใช้ภาษา การคำนวณ และการวิจัย เป็นต้น

ขั้นตอนความคิดเห็นนี้ เกิดเมื่อรู้สึกสะดุดใจปรากฏออกมาอย่างใดอย่างหนึ่งหรืออาจบูรณาการกันก็ได้

๓) การติดต่อสื่อสารและถ่ายทอด สามารถทำได้โดยคำพูดหรือทางอื่น ๆ เช่น ถ้อยคำที่เขียน การฟัง การถาม การให้ข้อมูลและรับข้อมูลป้อนกลับ การแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง เป็นต้น

๔) การเลือกเชื่อและเกิดศรัทธา ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษา เพื่อหาข้อสรุปจากทางเลือกต่าง ๆ มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งที่ชอบและไม่ชอบ เลือกการกำหนดเป้าหมาย การรวบรวมข้อมูล การแก้ปัญหา การวางแผน และการเลือกอย่างอิสระ จากตัวอย่างเรื่องเดียวกัน สำหรับขั้นตอนนี้เมื่อมีการติดต่อสื่อสารและถ่ายทอด การเห็นพ้องต้องกัน การสนับสนุนกัน การนิยมชมชอบร่วมกัน จะทำให้ตนเลิกเชื่อและเกิดศรัทธาในการพึ่งตนเองว่าเป็นสิ่งที่ดี และยึดมั่นไว้ในใจ

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑-๓๕.

^{๒๒} เมธี ปิลินธนานนท์, “วิธีการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม”, **คุรุปริทัศน์**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๘ (กุมภาพันธ์-กันยายน ๒๕๒๖), หน้า ๔๒-๔๓.

๕) การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ทำตาม ซ้ำกับที่เคยทำมาก่อน เมื่อมาถึงขั้นตอนนี้จะเกิดความเชื่อถือ มีศรัทธาในพฤติกรรมก็จะพยายามที่จะถ่ายทอดความเชื่อนี้ มาเป็นความพยายามที่จะประพฤติปฏิบัติตนเองบ้าง ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ของบุคคลนั้น

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม^{๒๓} กล่าวถึงกระบวนการการเกิดจิตสำนึกว่า สำนึกของคน สำนึกของชุมชน ล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมมากมาย จำแนกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายนอก หมายถึงกระบวนการทางสำนึกของคน ๆ หนึ่งที่มีมาจากภาวะแวดล้อมทางสังคม เริ่มตั้งแต่ พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง ครู สื่อสรมวลชน บุคคลทั่วไป ฯลฯตลอดจนองค์กร วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา เป็นต้น

๒) จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การครุ่นคิด ไตร่ตรอง ตรึกตรองของแต่ละบุคคลในการพิจารณาตัดสินใจเชิงการให้คุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจเพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง

๓) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายในทำให้เกิดจิตสำนึก จะต้องไม่ด่วนสรุปว่าปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยภายในเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งทำให้เกิดจิตสำนึก เพราะทุกสรรพสิ่งล้วนสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ (๑) จิตสำนึกที่มาจากภายนอก เป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติและส่วนใหญ่มักไม่รู้ตัว และ (๒) จิตสำนึกที่มาจากภายใน เป็นการจงใจเลือกสรร หมายถึงการระลึกตัวตนเองเป็นอย่างดี เป็นจิตสำนึกที่บุคคลสร้างขึ้นเอง

กิติมา สุรสนธ์^{๒๔} กล่าวถึงขั้นตอนการสร้างและขั้นตอนการแพร่กระจายถ่ายทอดจิตสำนึกว่า

๑) ขั้นตอนการสร้างจิตสำนึก มีองค์ประกอบ ๓ ประการ ได้แก่

๑.๑) เงื่อนไขในการสร้างจิตสำนึก มี ๒ เงื่อนไข คือที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างจิตสำนึก และเงื่อนไขที่ปิดกั้นขัดขวาง ได้แก่ (๑) เงื่อนไขที่เอื้ออำนวย คือเรื่องการส่งเสริมความรู้ และ (๒) เงื่อนไขที่ปิดกั้นขัดขวาง คือ อุปสรรคในการพัฒนาจิตสำนึก

๑.๒) วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึก ได้แก่ ความทรงจำ ความเคยชิน อารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ลักษณะ ได้แก่ (๑) ความคิดความเข้าใจ (cognitive) คือความรู้รอบรู้ ความระมัดระวัง ความไม่ไว้วางใจ ความคิดริเริ่ม (๒) อารมณ์ความรู้สึก (affection) คือความรู้สึกที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ (๓) การกระทำ (conation) คือ ภาวะจิตประจำวันของการ

^{๒๓} ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๒๔} กิติมา สุรสนธ์, **การสื่อสารเพื่อการพัฒนาประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๒๙), หน้า ๑๒๐.

จัดรูปแบบองค์กรชุมชน การบริหารกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

๑.๓) ตัวบุคคลหรือนักพัฒนา ที่ดำเนินการสร้างจิตสำนึกในกลุ่มประชากรจะต้องมีคุณสมบัติในการทำงานด้วยการมีความรู้และความเชี่ยวชาญ

๒) ขั้นตอนการแพร่กระจายและถ่ายทอดจิตสำนึก การพัฒนาจิตสำนึกปกติจะเป็นเรื่องนามธรรมไม่สามารถจับต้อง มองเห็นไม่ได้ ฉะนั้น จึงต้องแสดงในกิจกรรมที่เรียกว่า “ปฏิบัติการอย่างมีจิตสำนึก” คือการกระทำที่ผู้ปฏิบัติรู้เป้าหมาย ตลอดจนรู้วิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงปลุกใจคนไทยให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความรับผิดชอบหน้าที่ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทรงพระราชนิพนธ์ บทความ บทละคร ประเภทต่าง ๆ ทั้งร้อยกรอง ร้อยแก้ว พระราชทานพระบรมราโชวาทเพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนไทยรักชาติบ้านเมือง ดังปรากฏในธงไตรรงค์ สัญลักษณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทรงประกาศให้ใช้เป็นธงชาติไทยตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๖๐ สืบมาจนถึงปัจจุบัน^{๒๕}

สังคมไทยปัจจุบันเห็นว่าวัตถุมีค่ามากกว่าจิตใจ มุ่งพัฒนาด้านวัตถุเป็นอันมากแต่เมื่อยิ่งพัฒนาก็ยิ่งเกิดปัญหาที่เรียกว่า “ปัญหาจากการพัฒนา” ยิ่งบริโภคน้ำมากเกินไปก็ยิ่งไม่รู้สึกอึดอัด ไม่มีความเพียงพอ ทำให้สังคมไทยเกิดปัญหามากมาย เช่น มลพิษทางอากาศ ทางน้ำ บนท้องถนน มีพฤติกรรม ความรุนแรง ขาดเมตตากรุณา หมกมุ่นในกาม มีความคิดฟุ้งซ่าน โรคซึมเศร้า มีศรัทธาเสื่อมถอย ฯลฯ ดังนั้น ทุกภาคส่วนในสังคม โดยเฉพาะรัฐบาล และภาคการศึกษาจะใช้กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนเป็นพลเมืองดี ร่วมกันฟื้นฟูและนำพุทธธรรมกลับคืนมาประพฤติปฏิบัติ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๖๐ ประกาศใช้เมื่อ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นฉบับที่ ๒๐ แต่ความล้มเหลวของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในสังคมไทยยังคงมีปัญหาและอุปสรรคอยู่มากเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมประชาธิปไตยในประเทศอื่น ๆ โดยพิจารณาได้จากปัญหาความไม่เข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ตามสถานะบทบาทหน้าที่พลเมืองของคนไทย เหตุผลที่สำคัญเป็นเพราะวัฒนธรรมของสังคมไทยเป็นสังคมอำนาจนิยมผู้มีอำนาจไม่นิยมการมีส่วนร่วมของประชาชน คิดว่าตัวเป็นผู้ปกครอง มองประชาชนว่าเป็นราษฎรใต้ปกครอง ไม่ได้มองว่าเป็นพลเมืองซึ่งจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นมักจะเป็นภาครัฐตัดสินใจเสร็จเด็ดขาดแล้วจึงนำมาประชาพิจารณ์เพื่อมุ่งผลในเชิงประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน

^{๒๕} สมพร เทพสิทธิธา, การสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

ยอมรับ ที่เป็นเช่นนี้เพราะวัฒนธรรมไทยไม่เชื่อในความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญ ในขณะที่สังคมตะวันตกเชื่อว่าความเสมอภาค ไม่ได้หมายถึงความเสมอภาคในสิทธิแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงความเสมอภาคในภาระหน้าที่ของพลเมืองด้วย

๒.๒.๑ ความหมายของพลเมือง

คำว่า พลเมือง มาจากภาษาลาตินว่า Cives (พลเมือง)^{๒๖} อาจจะเป็นคำที่ไม่คุ้นหูมากนัก ต่างจากคำว่า ประชาชน และ ราษฎร ซึ่งมาจากคำว่า Citizen ในภาษาอังกฤษ หรือ Citoyen หรือ Bourgeois ในภาษาฝรั่งเศส หรือ Bürger ในภาษาเยอรมัน คำว่า พลเมือง ใช้เพื่อสื่อให้เห็นถึงสมาชิกของชุมชน ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ในฐานะสมาชิกชุมชนการเมืองที่มีสำนึกไปกว่าการเป็นเพียงประชาชนผู้รอรับประโยชน์จากภาครัฐเท่านั้น ดังนั้นความหมายที่แท้จริงของ คำว่า ประชาชน (People) ราษฎร (Subject) และพลเมือง (Citizen)^{๒๗} สามารถอธิบายความแตกต่างได้ ดังนี้ ประชาชน (People) หมายถึง พลเมือง สามัญชนทั่ว ๆ ไป หรือคนของประเทศ คนที่รวมกันในฐานะเป็นชาติ เป็นเจ้าของอำนาจ หรือคนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (non-ruler)^{๒๘} ราษฎร (Subject) หมายถึง คนของรัฐ ที่เป็นพลเมืองของประเทศ^{๒๙} คนที่ยอมสยบต่ออำนาจ ตามความหมายเดิม หมายถึง สามัญชน คือคนที่ไม่ใช่ขุนนาง เช่น สังคมไทยสมัยโบราณ (สมบูรณาญาสิทธิราช) ประชาชนจะเป็นไพร่หรือทาสเกือบทั้งหมด พอมาถึงช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ มีการเลิกทาส จึงทำให้ประชาชนกลายเป็นราษฎรที่ไม่ต้องรับใช้เจ้าขุนมูลนาย และมีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่ากัน ในความหมายคือ ผู้ที่ต้องเสียภาษีให้กับรัฐและต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองเช่นเดียว เหมือนกันหมด^{๓๐} ส่วนคำว่า พลเมือง (Citizen) หมายถึง หมู่คนที่เป็นของประเทศใดประเทศหนึ่ง คำว่า พลเมือง แปลว่า กำลังของเมือง หมายถึง คนทั้งหมดซึ่งเป็นกำลังของประเทศ ทั้งในทาง

^{๒๖} ถวิลวดี บุรกุล, ริชวดี แสงมะหะหมัด, Eugenie Merieau, Michael Volpe, “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย (Citizenship in Thailand)”, สรุปรการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ เรื่อง ความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตยไทย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙๒.

^{๒๗} อเนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองของพลเมือง : สู่สหสวรรษใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙.

^{๒๘} อเนก เหล่าธรรมทัศน์, การเมืองภาคพลเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา/สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑.

^{๒๙} อ่างแล้ว, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๑๐๐๑.

^{๓๐} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, พลเมืองในระบบประชาธิปไตย, หน้า ๙-๑๐.

เศรษฐกิจ การทหาร และอำนาจต่อรองกับประเทศอื่น^{๓๑} โดยพลเมืองจะมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ มีอิสรภาพในการเลือกวิถีชีวิต มีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคกัน แต่ต้องคำนึงถึงสิทธิของเจ้าของประเทศคนอื่นด้วย ควบคู่กับความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม^{๓๒}

นักวิชาการต่างประเทศหลายท่านให้ข้อสรุปความหมายของคำว่า “พลเมือง” ดังนี้

Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language Citizen ได้ให้ความหมายคำว่า พลเมือง (Citizen) คือ สมาชิกพื้นเมืองของรัฐหรือชาติ ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อรัฐบาล และมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง ส่วนความเป็นพลเมือง (Citizenship) คือ สถานะของการมีสิทธิสิทธิประโยชน์และภาระหน้าที่ของพลเมือง^{๓๓}

Encyclopedia Britanica ให้นิยามว่า พลเมือง หมายถึง ผู้ที่มีทั้งสิทธิและหน้าที่ต่อรัฐ ขณะที่พลเมืองต้องมีความจงรักภักดีกับรัฐ รัฐก็ต้องให้การคุ้มครองพลเมือง ในแง่การเมือง พลเมืองมีสิทธิออกเสียงและรับตำแหน่งสาธารณะ ในแง่สังคม พลเมืองได้รับความคุ้มครองจากปัญหาเศรษฐกิจ ด้วยระบบสวัสดิการจากรัฐ สำหรับหน้าที่พลเมือง ประกอบด้วย การเป็นทหาร การจ่ายภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นต้น^{๓๔}

คำว่า พลเมือง มีความแตกต่างจากคำว่า ประชาชน และ ราษฎร ตรงที่พลเมืองจะแสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการรักษาสหิทธิต่าง ๆ ของตน รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม โดยการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ดังนั้น พลเมือง จึงมีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ ต่างจากคำว่า ประชาชน และ ราษฎร ที่มีลักษณะเป็นเพียงผู้รับคำสั่งทำตามผู้อื่น การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจึงอยู่ที่การเปลี่ยนให้ประชาชนธรรมดากลายเป็นพลเมืองที่มีสิทธิกำหนดทิศทางของชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ด้วยตนเอง

^{๓๑} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, พลเมืองในระบบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

^{๓๒} ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง = Civic Education, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๖, ๓๐.

^{๓๓} J.A. Banks, (Ed), Diversity and Citizenship Education : Global Perspectives, (San Francisco, CA: John Wiley & Sons, 2004), p. 3.

^{๓๔} สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง, ประชาธิปไตยชุมชน กลไกขับเคลื่อนภาคพลเมืองเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง/สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

ดังนั้น ความเป็นพลเมืองเป็นสภาวะของการเป็นพลเมือง ของสังคมของประชาชนของชาติที่มีทฤษฎีเรื่องสัญญาของสังคม ที่ให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่ประชาชน ความเป็นพลเมืองเป็นเรื่องของการมีสิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในชีวิตของชุมชน ในทางกฎหมาย ยังเป็นเรื่องที่เชื่อมระหว่างปัจเจกชนกับรัฐอีกด้วย และที่สำคัญคือการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะต้องเป็นพลเมืองที่มีคุณสมบัติเฉพาะ ที่จะนำประเทศไปสู่สันติสุขด้วยวิถีประชาธิปไตย ซึ่งรวมถึงการมีอิสรภาพ การพึ่งตัวเองได้ การมีสิทธิ การเคารพสิทธิ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เคารพกติกาบ้านเมือง ไม่ใช้ความรุนแรง มีจิตสาธารณะ เป็นต้น การที่ประเทศไทยจะพัฒนาประชาธิปไตยให้ก้าวหน้าไปได้ด้วยดี จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ รวมทั้งประชาชนมีความเป็นพลเมืองสูงด้วย^{๓๔}

สรุปได้ว่า ความเป็นพลเมืองดี คือ คุณลักษณะของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคม หรือรัฐ ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเป็นพลเมืองดีที่สังคมยอมรับ รู้จักสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง เช่น มองเห็นคุณค่าของมนุษย์ทุกคนด้วยความเท่าเทียมและเคารพในความแตกต่าง ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและมี ความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมหรือการสร้างสรรค์ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความพร้อมที่จะปฏิบัติตามเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

๒.๒.๒ องค์ประกอบความเป็นพลเมืองดี

พลเมืองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมของสังคมไทย เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ทุกสังคมย่อมต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงความมีร่างกายจิตใจดี คิดเป็น แก้ไขปัญหาได้ มีประสิทธิภาพเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงให้กับประเทศชาติและการเป็นพลเมืองดีนั้นย่อมต้องการปฏิบัติตามบรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมมีคุณธรรมเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน

ลักษณะของการเป็นพลเมืองดี มีขึ้นโดยสังคมเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี ต้องการรั้งนั้นคุณสมบัติของสมาชิกในสังคมก็จะต้องมีคุณสมบัติที่เป็นพื้นฐานและคุณสมบัติเฉพาะ ดังนี้

๑) คุณสมบัติพื้นฐาน คือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นประโยชน์ส่วนรวม

๒) คุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น

^{๓๔} ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย”, เอกสารเผยแพร่ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ ๑๓ ณ ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ วันที่ ๒๒-๒๔ มีนาคม ๒๕๕๕, หน้า ๒๙๑.

ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนในสังคมไทยหันมาสนใจ พัฒนาวิจัยในงานอาชีพด้าน การเกษตรให้มากขึ้นเนื่องจากเป็นพื้นฐานของสังคมไทย เนื่องจากเป็นพื้นฐานของสังคมไทย เพื่อการพัฒนา สังคมให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนความเป็นพลเมืองดี ยังเป็นข้อบ่งบอกถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของประชาชนที่เป็นพลเมืองของสังคมหรือของประเทศ โดยเป็นผู้ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรม ของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมายดำรงตนเป็นประโยชน์ ต่อสังคม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและ ประเทศแห่งประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล^{๓๖} ได้อธิบายว่า “พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” ประกอบด้วย ลักษณะ ๖ ประการ คือ

๑) รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตยคือ ระบอบการปกครองที่ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศเมื่อ ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิตและมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิดหลักสิทธิ เสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสรภาพคือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึง เป็นไท คือเป็นอิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบได้ และไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่ง ของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

๒) เคารพหลักความเสมอภาค ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดใน ประเทศเป็นของประชาชนดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างหรือสูงต่ำกันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน จะจบดอกเตอร์หรือจบ ป.๔ จะมีอาชีพอะไร จะเป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนในแนวระนาบ (horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและ เห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่าง เสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบ อำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (vertical) ที่ ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคน

^{๓๖} ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง = Civic Education, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๘.

ที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

๓) เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง การเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่าง นำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกัน

๔) เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๕) เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกา หรือกฎหมายในการปกครองไม่ใช่อำนาจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้กติกานั้น แต่ถึงแม้จะมีกฎหมาย หรือมีกติกาแต่หากว่าประชาชนไม่เคารพ หรือไม่ปฏิบัติตาม กติกาก็ไม่มีประโยชน์อันใดไม่ ระบอบประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกา และยอมรับผลของการละเมิดกติกา “พลเมือง” จึงต้องเคารพ “กติกา” ถ้ามีปัญหาหรือมีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็ต้องใช้วิถีทางประชาธิปไตยและใช้กติกาในการแก้ไขไม่เล่นนอกกติกา และไม่ใช่กำลังหรือความรุนแรง

๖) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจหรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เพราะการกระทำของคนในสังคม

“พลเมือง” จึงต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และรับผิดชอบต่อการกระทำของตน “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงหรือเลวร้ายลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการกระทำใด ๆ ของตนเองย่อมมีผลต่อสังคมและส่วนรวม “พลเมือง” ต้องรับผิดชอบต่อสังคมและมองตนเองเชื่อมโยงกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหานั้น โดยเริ่มต้นที่ตนเอง หรือร่วมแก้ปัญหา ด้วยการไม่ก่อปัญหา และลงมือทำด้วยตนเอง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน^{๓๗} ได้กล่าวถึง พฤติกรรมของพลเมืองดีว่า หมายถึงพฤติกรรมซื่อสัตย์ พฤติกรรมการรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น พฤติกรรมเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้ที่มีพฤติกรรมลักษณะนี้จะเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นผู้ปฏิบัติตามกรอบของกฎหมายบ้านเมืองไม่ประพฤติดังกฎระเบียบของสังคม เป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ายึดถือกฎเกณฑ์ และเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มุ่งอนาคต คือ การคาดการณ์ไกล อดได้รอได้มีจิตแกร่ง มีสุขภาพจิตดี มีความ วิตกกังวลน้อย มีสติปัญญาสูงกว่า และมีทัศนคติที่ดีต่อคุณธรรมโดยสรุปแล้ว พฤติกรรมการเป็นพลเมืองดี หมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลที่ทำตามที่ทำตามกฎหมาย กฎระเบียบของสังคมเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อบาปที่บุคคลนั้นปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เป็นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ยึดหลักในศาสนาที่ตนนับถือ จริยธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงามในการประพฤติ ปฏิบัติ หรือการกระทำในทางที่ดีเพื่อที่จะส่งต่อความสุขให้กับตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

คณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม^{๓๘} ได้ให้ความหมายของพลเมืองดีและคุณลักษณะของพลเมืองดีไว้ดังนี้

พลเมืองดี คือ สมาชิก ในสังคมที่ปฏิบัติตนได้ถูกต้อง เหมาะสม ตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ นักเรียนในฐานะเป็นพลเมืองของสังคมควรปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมเพื่อเป็นพลเมืองดีของสังคม และร่วมพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ดังนั้น การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมไทยที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้สังคมสงบสุข ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาและเจริญก้าวหน้า ใน

^{๓๗} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ: การวิจัยและพัฒนาบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), ๑๑๘.

^{๓๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **บันทึกการเดินทาง อาเซียน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑ – ๑๓.

การเป็นพลเมืองดีจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี คุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะต้องมีคุณสมบัติ ๒ ประการ คือ

๑) **คุณสมบัติพื้นฐาน** คือ คุณสมบัติทั่วไปของการเป็นพลเมืองดี เช่น ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบมีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม

๒) **คุณสมบัติเฉพาะ** คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ ต้องการให้คนไทยหันมาสนใจ พัฒนาวินัยในงานอาชีพ ด้านการเกษตรให้มากเพราะเป็นพื้นฐานของสังคมไทย การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” เป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องสร้าง “พลเมือง” ให้สามารถปกครองตนเองได้ ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น

๒.๒.๓ ความเป็นพลเมืองดีตามแนวทางพระพุทธศาสนา

บุคคลที่เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย จะมีพฤติกรรมพลเมืองดีตามแนวทางพระพุทธศาสนา ควรประกอบด้วยคุณธรรมที่สำคัญ ๓ ด้าน^{๓๔} ดังนี้

๑) ด้านการยอมรับ

เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีคารวะปฏิบัติได้ ดังนี้

(๑) เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุ เคารพครูอาจารย์ และเพื่อน ๆ โดยแสดงความเคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ

(๒) เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึด มั่น ในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ

(๓) เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนาไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น

(๔) เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรมีถือถือความคิดเห็นของตนว่าถูกเสมอไป

^{๓๔} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕-๒๘.

(๕) เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

๒) ด้านสามัคคีธรรม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลซึ่งอยู่ร่วมกันในสังคมและมีการทำงานร่วมกัน มีการประสานประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กรร่วมกัน มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำ หรือทำงานเป็นทีมด้วยความเต็มใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และตั้งใจปฏิบัติงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดการประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

- (๑) ร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ
- (๒) ร่วมกันรับผิดชอบ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
- (๓) ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- (๔) ร่วมกันปรับปรุง มีการ แก้ไข พัฒนางาน ให้มีประสิทธิภาพ
- (๕) ร่วมกันทำงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

๓) ด้านปัญญาธรรม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในด้านของผู้ใช้สติปัญญา ใช้เหตุผล และความถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การใช้ความรู้และสติปัญญาจากการศึกษาเล่าเรียนมาประกอบอาชีพ หรือพัฒนาครอบครัว ชุมชน และสังคม การประพฤติตนเป็นผู้มีปัญญาธรรมปฏิบัติได้ ดังนี้

- (๑) มีความคิดกว้างไกล โดยรับฟังข่าวสารและความคิดเห็นของผู้อื่น
- (๒) ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ไม่นำอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมาใช้ตัดสินปัญหา
- (๓) แสดงความคิดเห็น โดยปราศจากอคติ
- (๔) รู้จักการคิด มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์อย่างมีเหตุผล
- (๕) รู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล ถ้ามีการโต้แย้งในหมู่คณะให้ใช้เหตุผล และสติปัญญาเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับฟัง ไม่ใช้อารมณ์มาเป็นตัวตัดสินปัญหา

ดังนั้น สำหรับหน้าที่ของพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา คือการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม ประกอบด้วย จริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรม

จริยธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย หลักการของกิริยาที่ควรประพฤติทำให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยสงบ

คุณธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น หลักการที่ดีมีประโยชน์ที่สังคมเห็นว่าเป็นความดีความงาม

ศีลธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย พร้อมกันนั้นก็สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยรักษา กาย วาจา ใจให้เป็นปกติ ไม่ทำชั่วเบียดเบียนผู้อื่น

ในส่วนคุณธรรมของการเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการต่าง ๆ คือ

๑) ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์หมายถึง การที่บุคคลมีความสำนึกถึงความสำคัญของความเป็นคนไทย มีจิตใจใฝ่ฝึกฝนศาสนา และตระหนักถึงพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ปฏิบัติตนในการผดุงรักษาสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

๒) การยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาที่ตนเองนับถือทุกศาสนามีหลักศีลธรรมที่ช่วยสร้างจิตใจของคนให้กระทำดีไม่เบียดเบียนกัน มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน สมาชิกในสังคมสมควรศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือ แล้วปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของศาสนาที่ตนนับถืออย่างสม่ำเสมอ

๓) ความซื่อสัตย์ หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง ตรงไปตรงมา ไม่ยึดเอาสิ่งของผู้อื่นมาเป็นของตน บุคคลควรซื่อสัตย์ต่อตนเอง คือ กระทำตนให้เป็นคนดี และบุคคลควรซื่อสัตย์ต่อบุคคลอื่น ๆ หมายถึงกระทำดีและถูกต้องตามหน้าที่ต่อผู้อื่น

๔) ความเสียสละ หมายถึง การคำนึงถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวม

๕) ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับการกระทำของตนเองหรือการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วง

๖) การมีระเบียบวินัย หมายถึง การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้

๗) การตรงต่อเวลา หมายถึง การทำงานหรือทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงทันตรงตามเวลาที่กำหนดโดยใช้เวลาอย่างคุ้มค่า

๘) ความกล้าหาญทางจริยธรรม หมายถึง การกระทำที่แสดงออกในทางที่ถูกที่ควรโดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลใด ๆ ความกล้านี้ไม่ใช่การอวดดี แต่เป็นการแสดงออกอย่างมีเหตุผล เพื่อความถูกต้อง

ดังนั้น ในส่วนการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของสังคมไทย นอกจากการปฏิบัติตามกฎหมายระดับต่าง ๆ เช่น รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง เป็นต้นแล้ว ยังมีส่วนประกอบสำหรับการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีสรุปได้ คือ

๑. การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมในการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งแสดงออกถึงความเจริญองงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้า คนส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม โดยสร้างเป็นกฎเกณฑ์แบบแผน เพื่อนำไปปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบเดียวกันถือเป็น “มรดกแห่งสังคม” เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลัง จนเป็นวิถีของสังคมเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น กริยาท่าทาง การพูดการเขียน การแต่งกาย มารยาทต่าง ๆ เป็นต้น

๒. การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี

ความเชื่อทางศาสนา ธรรมเนียม จารีต ประเพณี คือ สิ่ง que ปฏิบัติสืบทอดกันมาและถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม สิ่ง que ดีงามของแต่ละสังคมอาจเหมือนกันคล้ายกัน หรือแตกต่างกันก็ได้ และ สิ่ง que ดีงามของสังคมหนึ่งเมื่อเวลาผ่านไปสังคมนั้นอาจเห็นเป็นสิ่งไม่ดีงามก็ได้ วัฒนธรรมและประเพณีไทย เป็นกิจกรรมที่สืบทอดมายาวนานและสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งดีควรอนุรักษ์ไว้ เช่น ประเพณีการบวช การแต่งงาน การเผาศพ การทอดกฐิน การเข้าพรรษา รวมถึงประเพณีท้องถิ่นที่นิยมปฏิบัติกันในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาคกลางมีประเพณีวิ่งควาย อุ้มพระดำน้ำทำขวัญข้าว ภาคใต้มีประเพณีชักพระ เหนือฟ้าขึ้นพระธาตุ ภาคเหนือมีประเพณีรดน้ำดำหัว ปอยส่างลอง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประเพณีไหลเรือไฟ บุญบั้งไฟ แห่เทียนเข้าพรรษา แห่ผีตาโขน เป็นต้น

๓. การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย

วิถีประชาธิปไตยอาจเป็นสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้สังคมไทยมีความสุขและอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข คือคนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทยมี ดังนี้

๑) การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในครอบครัว

ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลหลัก ๆ คือ บิดามารดาและบุตรธิดาการที่ครอบครัวจะมีความสุข สมาชิกภายในครอบครัวต้องปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ทำดีต่อกัน คือ บิดามารดาควรปฏิบัติต่อบุตรโดยเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้ทำสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมไม่ให้ประพฤติดชั่วส่งผลเสียให้เล่าเรียน สอนมารยาทที่ดีงามในสังคม ไม่ลงโทษโดยใช้ความรุนแรง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันบุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาโดยมีความกตัญญูกตเวทิต์ เลี้ยงดูบิดามารดา ช่วยกิจการของครอบครัว ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นต้น นอกจากนี้สามีและภรรยาควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อกัน โดยยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกันเคารพและซื่อสัตย์ไม่นอกใจ รู้จักขยับใช้จ่ายอย่างประหยัด มีเหตุผลและมีความเข้าใจกัน

๒) การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในโรงเรียน

สมาชิกในโรงเรียนประกอบด้วย ครู ลูกศิษย์ เพื่อน ๆ เป็นต้น ซึ่งสมาชิกที่ดีต้องปฏิบัติตนต่อกัน โดยครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ กิริยามารยาทต่าง ๆ แก่ศิษย์ ให้เป็นคนเก่ง คนดี นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีเมตตา มีความยุติธรรมปฏิบัติต่อลูกศิษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ส่วนลูกศิษย์ควรปฏิบัติต่อครู โดยประพฤติตนเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ขยันตั้งใจเรียน มีความกตัญญูกตเวทิต์ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น นอกจากนี้นักเรียนทุกคนควรปฏิบัติต่อกันในฐานะเพื่อนโดยมีน้ำใจเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีความรักใคร่สามัคคี ซื่อสัตย์ต่อกัน

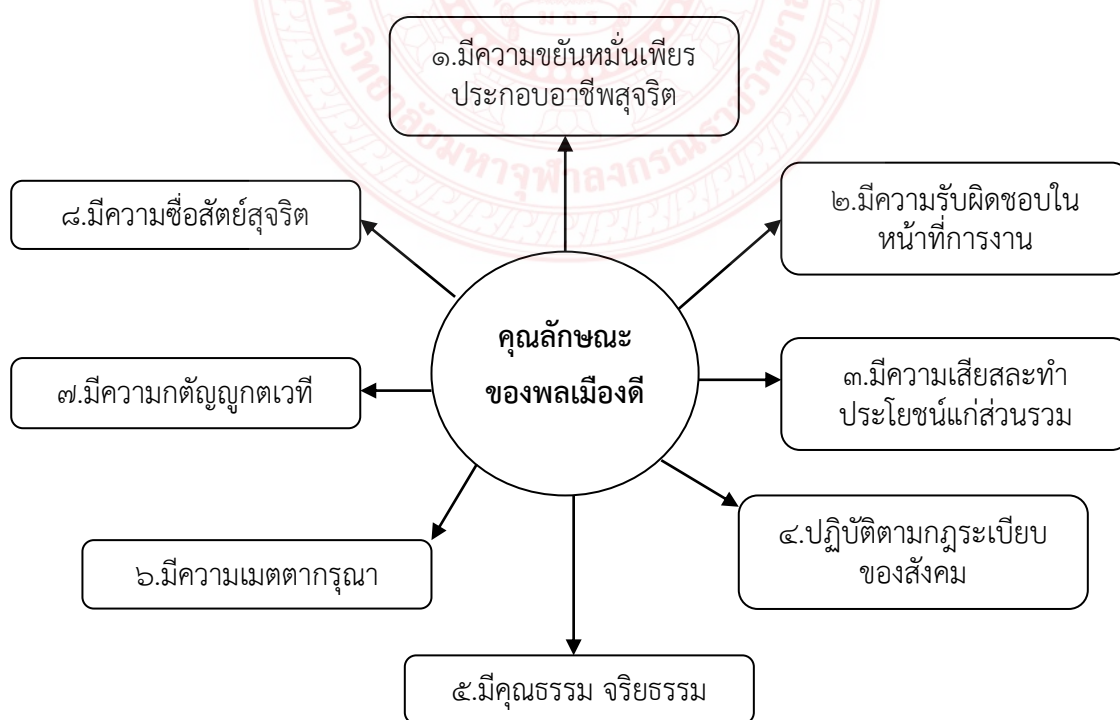
๓) การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น

การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น เช่น ให้ความร่วมมือในการรักษาความสะอาด และพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ เสียภาษีให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ติดตามดูแลและตรวจสอบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ช่วยกันอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันป้องกันอาชญากรรมภัยจากสารเสพติด เป็นต้น

๔) การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีของประเทศ

การปฏิบัติตัวเป็นพลเมืองดีของประเทศ เช่น ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลอื่น ไม่รวมตัวกันในทางที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ดำรงรักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เสียภาษีอากร และมีส่วนร่วมในหน่วยราชการหรือการป้องกันประเทศ เป็นต้น

ดังนั้น คุณลักษณะของพลเมืองดี บุคคลที่เป็นพลเมืองดีของสังคมประชาธิปไตยจะต้องปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมและทำตนให้เป็นแบบอย่างของสมาชิกคนอื่นในสังคม คุณลักษณะของพลเมืองดี ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงคุณลักษณะของพลเมืองดี

ทั้งนี้ ความเป็นพลเมืองดีนั้น หากพิจารณาตามหลักการดำเนินชีวิตก็คือการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ดำรงชีวิตแต่พอเพียงตามอัตภาพแห่งตน ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ต้องเรียนรู้เท่าทันตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม บุคคลผู้มีปณิธานดำเนินชีวิตตามหลักการแห่งพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่าเป็นอยู่อย่างมีความสุข คนที่มีความสุขคือความมีจริยธรรมในตนเอง ย่อมส่งผลต่อความเป็นอยู่ของสังคม นักวิชาการได้เสนอ จริยธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ได้แก่

๑) ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง การตระหนักในความสำคัญของความเป็นชาติไทย การยึดมั่นในหลักศีลธรรมของศาสนา และการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

๒) ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยมีระเบียบวินัย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม

๓) ความกล้าทางจริยธรรม หมายถึง ความกล้าหาญในทางที่ถูกที่ควร

๔) ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวม ได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน

๕) การเสียสละ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวมได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน

๖) ความซื่อตรง หมายถึง การทำตามหน้าที่ มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่

๒.๒.๔ หลักการสร้างจิตสำนึก

การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และจิตสำนึก (Conscious) เป็นการตระหนักรู้ตัว หรือเป็นจิตส่วนที่รู้ตัว รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เป็นอย่างไรขณะที่ตนอยู่นั่นเอง ส่วนคำว่า สาธารณะ (Public) เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นการบริการชุมชน ทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็นสิ่งที่ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน เมื่อนำสองคำมารวม หมายถึง การตระหนักรู้ตน ที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

จันทิรา ธนสงวนวงศ์^{๔๐} ได้ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ (Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาส่วนรวมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้ง ขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้า ที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม โดยจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมนั้นสามารถกระทำได้นั้น มีแนวทางเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. โดยการกระทำตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อนตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบและเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม

๒. มีบทบาทต่อสังคมในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหา สร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อนตนเองและสังคม

นวรินทร์ ตาก้อนทอง^{๔๑} ได้ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม พร้อมทั้งจะเสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม ด้วยความเต็มใจ โดยพิจารณาจากความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นด้านการรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ และทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการทำกิจกรรมเพื่อสังคม เข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ด้านการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่า จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งในการยกระดับจิตใจของมนุษย์ ให้หันมามองถึงประโยชน์ส่วนรวมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งร่วมมือกันพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้มีความสงบสุข และความพยายามในการปลูกฝังจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

ดังนั้น ความหมายของจิตสาธารณะหรือ Public consciousness ที่มีผู้ให้ความหมายหลากหลายกันไป อาจสรุปความหมายของ ได้ดังนี้

^{๔๐} จันทิรา ธนสงวนวงศ์, จิตสาธารณะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://mos.e-tech.ac.th/mdec/learning/> [๒ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๔๑} นวรินทร์ ตาก้อนทอง, จิตสาธารณะ : คุณลักษณะของเด็กไทยที่พึงประสงค์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://learners.in.th/blog/krujo๒๐๐๗/๓๙๐๗๖๓> [๒ มกราคม ๒๕๖๐].

๑. จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม การตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน/การคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

๒. จิตสาธารณะ คือ จิตอาสา ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ เพื่อส่วนรวม โดยการแสดงออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ

๓. จิตสาธารณะ คือ การสำนึกสาธารณะ ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม เห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆที่เป็นของส่วนรวม

๔. จิตสาธารณะ คือ จิตบริการที่เกี่ยวกับการคิดและการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดีและเจตนาดี

๕. จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกทางสังคมที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้อธิบายว่าเป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิดเน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

สุชาติ นกออน^{๔๒} กล่าวว่า ในทางทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ (Developmental Psychology) การที่จะปลูกฝังให้มีจิตสำนึกได้นั้นจะต้องหัดควบคุมความต้องการหรือแรงผลักดัน (Impulse) ในตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมและแสดงออกมาอย่างเหมาะสม มิใช่จะต้องตอบสนองความต้องการของตนเองทุกครั้งอย่างทันทีหรือในวิธีที่ต้องการเสมอไป ในการปลูกฝังจิตสำนึกนั้นจะต้องรอหรือประวิงความต้องการของตนเองและแสดงออกในเวลาอันสมควร บุคคลที่ไม่มีจิตสำนึกจะไม่สามารถพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดที่ตนเองมี ชีวิตจะไม่เป็นระเบียบและเกิดปัญหากับตนเอง ครอบครัว ที่ทำงาน สังคมและประเทศชาติ ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลใดมีจิตสำนึกที่ดี จะเป็นผู้มีระเบียบวินัยดำรงตนอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม อดทนต่อความยากลำบาก ควบคุมตัวเองได้ดี สามารถที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

สำหรับการสร้างจิตสาธารณะนั้นเป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอน ถ้าใจตนเองไม่ยอมรับ จิตสาธารณะก็ไม่เกิด แนวทางที่สำคัญในการจิตสาธารณะยังมีอีกหลายประการถ้าปฏิบัติได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม พอสรุปได้คือ

^{๔๒} สุชาติ นกออน, “การทดลองสร้างยุทธศาสตร์การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแบบการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบอาชีพทำประมงน้ำจืดในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๐).

๑. สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม

๒. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเอง คือส่วนหนึ่งของสังคมต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวม

๓. ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเอง เช่นกันอย่างหลีกเลี่ยง ไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไข เช่น ช่วยกันดำเนินการให้โรงงานอุตสาหกรรมสร้างบ่อบำบัดน้ำทิ้งก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

๔. ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ด้วยทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น จิตสาธารณะ จึงเป็นการตระหนักตัวตน ที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การคิดที่สร้างสรรค์ เป็นกุศล และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมคิดสร้างสรรค์ คือ คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการกระทำ และคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี จากความหมายของจิตสาธารณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้เกิดประเด็นความคิดว่าแล้วเราจะประยุกต์ การสร้างจิตสาธารณะให้กับสังคมได้อย่างไร และสร้างแล้วสังคมจะได้อะไร จะเป็นอะไร และสาเหตุใดจึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น

การสร้างจิต เป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอนถ้าใจตนเองไม่ยอมรับ จิตสาธารณะก็ไม่เกิด ฉะนั้นคำว่า "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้างจิตสาธารณะถ้าตนเองไม่เห็นความสำคัญแล้วคงไม่มีใครบังคับได้ นอกจากใจของตนเองแล้ว แนวทางที่สำคัญในการจิตสาธารณะยังมีอีกหลายประการถ้าปฏิบัติได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม มุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมคิดสร้างสรรค์ คือ คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการกระทำ และคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี

การสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นได้ในสังคมส่วนใหญ่นั้น นับว่ามีประโยชน์อย่างมากที่ส่งผลต่อ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชากร สามารถทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้าใจกัน มีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน จะมีแต่การก่อให้เกิดความปรารถนาดีต่อกัน อันจะส่งผลให้ช่วยเหลือกันให้กิจการก้าวหน้า และท้ายสุดจะส่งผลให้โลกทั้งโลกมีความสุข เพราะจิตสำนึกสาธารณะ คือ การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

๒.๒.๕ แนวทางการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ความเป็นพลเมืองดีมีความหมายมากกว่าการรับรู้และการมีส่วนร่วมในพรรคการเมืองการเลือกตั้ง การทำงานของรัฐบาล ความหมายของพลเมืองดียังรวมถึงวิธีที่พลเมืองสามารถมีส่วนร่วมให้ความช่วยเหลือชุมชนของตน สถานที่ทำงาน และในกลุ่มชุมชนที่มีความหลากหลายซึ่งเราเรียกว่าสังคมพลเมือง สังคมพลเมืองประกอบด้วยกลุ่มและองค์กรเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมถึงกลุ่มสตรี กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกลุ่มอนุรักษ์นิยม สมาคมผู้ปกครองและครู สมาคมเกษตรกร สมาพันธ์การค้า หอการค้า พระสงฆ์ กรรมการวัด ฯลฯ

วรทิพย์ มีมาก และคณะ^{๔๓} ได้กล่าวอีกว่า สังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่มีความซับซ้อนสูงในสังคมจะมีบุคคลที่มีความคิดและความเชื่อที่หลากหลายอยู่มากมาย ดังนั้น นอกจากบุคคลจะปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามคุณธรรมข้างต้นแล้วบุคคลควรพยายามสนับสนุนและส่งเสริมบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีอีกด้วย โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัวหรือญาติมิตรสหาย ทั้งนี้เพื่อจะได้ทำให้พลเมืองดีมีจำนวนมากขึ้นในสังคมไทย วิธีการสนับสนุนและส่งเสริมบุคคลอื่นให้เป็นพลเมืองดีมีดังนี้

๑. การไม่ชักนำให้เดินทางผิด สังคมไทยปัจจุบันจะบูชาวัตถุนิยมว่ามีค่าเหนือกว่าจิตใจคนที่มิเงินได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี ความมีหน้ามีตาและเกียรติของบุคคลวัดจากจำนวนของเงิน ที่บุคคลนั้นมีอยู่ ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงพยายามแสวงหาเงินมาให้มากที่สุดโดยไม่คำนึงว่าวิธีที่ใช้ไปนั้นจะถูกต้อหรือไม่ก็ตาม และสังคมจะเสียหายหรือไม่จากการกระทำของตน ความผิดที่บุคคลกระทำเพื่อให้ได้เงินมามีหลายลักษณะเช่น การค้ายาเสพติดให้โทษ การเล่นเกมพนัน การฉ้อราษฎร์บังหลวง เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้ นอกจากจะทำให้ตัวของบุคคลนั้นเสื่อมเสียแล้ว ยังมีผลทำให้สังคมโดยรวมเสียหายตามไปด้วย เช่น การค้ายาเสพติดให้โทษจะทำให้คนไทยอีกเป็นจำนวนมากที่ต้องติดยาเสพติด มหันตภัยของยาเสพติด นอกจากจะทำให้สุขภาพผู้เสพทรุดโทรมและถึงตายได้แล้ว ประเทศชาติยังต้องขาดกำลังแรงงานที่จะมาช่วยกันทำงานเพื่อการพัฒนาประเทศ รวมทั้งเพิ่มปริมาณของอาชญากรรมให้เกิดขึ้นมาอีกมากมาย หรือการฉ้อราษฎร์ บังหลวง ไม่เพียงแต่จะทำให้ผู้ทุจริตหมดอนาคตถูกไล่ออกจากงานและครอบครัวของบุคคลนั้นต้องถูกคนในสังคมตราหน้าว่าเป็นคนไม่ดีตามไปด้วยเท่านั้น หากแต่ยังจะทำให้กิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกิดความเสียหายจากการกระทำของผู้ทุจริต รวมทั้งจะทำให้ประเทศชาติต้องสูญเสียเงินรายได้ที่จะนำมาพัฒนาประเทศจำนวนมหาศาล และเสียภาพพจน์ในสายตาต่างประเทศอีกด้วย ดังนั้น การ

^{๔๓} วรทิพย์ มีมาก และคณะ, **หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข**, (กรุงเทพมหานคร: ราไทยเพรส, ๒๕๔๗), หน้า ๕๐-๕๑.

แนะนำหรือชักจูงหว่านล้อมให้เห็นถึงผลเสียการกระทำดังกล่าว จะช่วยทำให้บุคคลที่หลงผิดกลับตัวกลับใจจากการกระทำผิดได้

๒. การส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ถ้าหากแต่ละคนเปรียบเสมือนไม้ท่อนเล็กแต่ละท่อนการหักไม้แต่ละท่อนย่อมทำได้ง่ายกว่าการหักไม้ท่อนเล็กจำนวนมากที่มารวมกัน ถ้าไม้ท่อนเล็กจำนวนนับล้าน ๆ ท่อนมาผูกรวมกัน ไม่ต้องคำนึงการหักเลย เพราะแม้แต่เพียงแต่จะโอบให้รอบก็ไม่สามารถจะทำได้แล้ว ดังนั้น สุภาษิตไทยที่ว่า “สามัคคีคือพลัง” จึงชี้ให้เห็นถึงคุณค่าที่สูงส่งของความสามัคคี ปัจจุบันงานมีความยุ่งยากและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นเกินกว่ากำลังคนเดียวจะทำได้ การส่งเสริมให้บุคคลเข้ามาช่วยกันทำงานด้วยความเต็มใจและตั้งใจจึงเป็นสิ่งสำคัญ การส่งเสริมความสามัคคี สามารถกระทำได้หลายประการ เช่น การจัดให้มีการร่วมประชุมหรือปรึกษากิจการต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จนกระทั่งสำเร็จจุลวง การระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข การสร้างทีมงาน โดยมีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะและมีการเชื่อมโยงงานที่ทำให้ประสานสอดคล้องกัน

๓. การสร้างมิตรภาพ ในความเป็นมิตรที่ดีต่อกันนั้น เราต้องพยายามเข้าใจคนอื่น ก่อนที่จะเรียกร้องให้คนอื่นเข้าใจเรา นอกจากนี้ ความเข้าใจระหว่าง “เรา” และ “เขา” นั้น จะต้องเป็นความเข้าใจร่วมกันโดยมุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก และในการทำงานร่วมกันนั้น ทั้ง “เรา” และ “เขา” จะต้องทำแบบ “สนับสนุน และส่งเสริม” ไม่ขัดแย้งกันและมุ่งทำลายกัน

๔. การให้ความกรุณา บุคคลในสังคมส่วนหนึ่งจะมีทั้งคนที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้ ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือโดยเฉพาะแก่ผู้ที่ยากจนกว่าจะถือเป็นความดีที่น่ายกย่อง เช่น การพาเด็ก คนชรา และคนตาบอดข้ามถนน นอกจากนี้ การให้ความช่วยเหลือ อาจทำได้ในรูปของการให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องการเรียนหรือครอบครัวหรือให้กำลังใจในการต่อสู้ชีวิตและการงานต่อไป

๕. การชื่นชมบุคคล เมื่อมีการกระทำความดีเกิดขึ้น เช่น การพาคนเจ็บจากอุบัติเหตุไปโรงพยาบาล การเก็บของที่มีผู้ทำหล่นไว้ไปคืนเจ้าของหรือประกาศหาเจ้าของ การแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีให้กำเนิดหรือผู้มีพระคุณ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ฯลฯ การชื่นชมบุคคลที่กระทำความดีเหล่านี้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้รางวัลตอบแทนความดี การประกาศยกย่องชมเชยทางสื่อมวลชน เป็นต้น จะช่วยทำให้บุคคลอื่น ๆ เห็นคุณค่าและหันมาทำความดีกันมากขึ้น ในสังคมไทยจะมีการแสดงออกลักษณะนี้ในระดับชาติ เช่น การยกย่องบุคคลให้เป็นพลเมืองดี การยกย่องให้เป็นแม่ดีเด่น การยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น

๖. การแสดงความไม่ลำเอียง ความลำเอียงที่สำคัญมี ๔ ประการคือ ความลำเอียงเพราะรักใคร่กัน ความลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ความลำเอียงเพราะง้อเขลา ความลำเอียงเพราะกลัวหรือเห็นใจกัน

ซึ่งสิ่งนี้จะก่อปัญหาหนัก เพราะถ้าคนเห็นว่า การปฏิบัติแบบนี้ทำให้ได้ดี คนก็จะปฏิบัติตามและจะนำไปสู่ความรุ่งรวยในสังคมได้ ดังนั้น การแสดงความไม่ลำเอียง จึงมีความสำคัญมาก

ธเนศวร์ เจริญเมือง^{๔๔} ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของความเป็นพลเมืองโดยสรุปซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. การมีความมุ่งมั่นอย่างสูงที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ไม่กลัวความยากลำบาก ทุ่มเทเพื่อบรรลุเป้าหมาย ความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าเพื่อผู้อื่น เพื่อความดีงาม หรือเพื่อความเป็นธรรมที่ชีวิตหนึ่งพึงได้รับจากรัฐ

๒. ความมุ่งมั่นที่จะทำเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อผู้อื่น ไม่ใช่เรื่องส่วนตัวหรือเรื่องคนเพียงบางคนเป็นการทุ่มเทที่บางครั้งอาจจะต้องสละชีวิตของตนเอง

๓. การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่แยกออกจากบริบททางสังคมที่ห้อมล้อมตนเองอยู่ กล่าวคือ การดำรงชีวิตอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และกับปัจจัยที่อยู่ล้อมรอบทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นแม้ว่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้รู้และนักวิชาการหลายท่าน หลายสาขา ได้ให้ความหมายคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีไว้อย่างหลากหลาย ในความหมายที่พอสรุป คือ “เป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข” ดังนี้

๑) คนดี คือคนที่มีชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผลรู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิหน้าที่ผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

๒) คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูง คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี ความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่คนสังคม และประเทศชาติได้

^{๔๔} ธเนศวร์ เจริญเมือง, แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า

๓) คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดี ทั้งกาย และใจ เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดภัยจากการตกเป็นทาสของ อบายมุข และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ และเพื่อให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองดีตาม คุณลักษณะข้างต้น ซึ่งเป็นการพัฒนาเด็กตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ กระบวนการจัดการเรียนรู้ จึงต้องเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมที่เรียกว่าบูรณาการ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่มีหลักการสำคัญคือเป็น กระบวนการทางปัญญาเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การเรียนรู้อย่างมีความสุขเน้น ประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ บูรณาการสาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจ ทันสมัยตามสภาพ จริง เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติจริง นำไปใช้ประโยชน์ได้เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมี ผู้เรียน ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ การแสดงออกของบุคคล ที่เป็นไปตามกฎระเบียบทางสังคมและทางศาสนา รวมทั้งมีความรับผิดชอบตามบทบาทและหน้าที่ของ ตน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธ

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นเมือง ผู้วิจัยได้นำเสนอใน ประเด็นที่เกี่ยวข้องดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของความเป็นเมือง

ราชบัณฑิตยสถาน^{๔๕} ได้ให้ความหมายของความเป็นเมือง หมายถึงกระบวนการที่ชุมชน กลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของบุคคล หรือการดำเนินกิจการงานเขาสุบริเวณเมือง หรือการ ขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่การเพิ่มจำนวนประชากร หรือในการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ มากขึ้น

กองฝกอบรม กรมการผังเมือง^{๔๖} ใ้คำนิยาม “เมือง” หมายถึง ชุมชนอันเป็นที่ตั้งของเขต สุขาภิบาล เขตเทศบาล เขตเทศบาลเมือง เขตเทศบาลนคร เขตกรุงเทพมหานคร และเขตเมืองพัทยา

วรรณรินทร์ พัฒนอะเนก^{๔๗} ได้ให้ความหมายของคำว่าเมืองไว้ว่า หมายถึง การตั้งถิ่นฐาน การวางขนาดใหญ่ที่ประกอบไปด้วย สิ่งปลูกสร้างถาวร (อาคารบ้านเรือน) มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการ

^{๔๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๗๓.

^{๔๖} กองฝกอบรม กรมการผังเมือง, คู่มือการวางและปฏิบัติตามผังเมืองรวม, (กรุงเทพมหานคร: กรมการ ผังเมือง, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓.

^{๔๗} วรรณรินทร์ พัฒนอะเนก, วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๓), หน้า ๖๘.

สาธารณูปโภค (เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์) เมืองจะเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรจำนวนมาก มีความหนาแน่นอยู่ในระดับสูง ประชากรของแต่ละเมืองจะประกอบไปด้วยคนต่างหน้าที่ ต่างวัย ต่างสถานภาพ และโดยส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเมืองจะมีระบบการบริหาร และการปกครองของตนเอง ลักษณะเด่นชัดประการหนึ่งคือ เมืองจะประกอบไปด้วย กลุ่มองค์กรทางสังคมต่างๆ มากมาย นอกจากนี้เมืองยังเป็นศูนย์รวมของขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ มากมาย นอกจากนี้เมืองยังเป็นศูนย์รวมของขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ และอาจกล่าวได้ว่าในอดีตที่ผ่านมาเมืองเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และการศึกษาเป็นศูนย์กลางด้านพาณิชยกรรม ศูนย์กลางด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ฯลฯ อย่างไรก็ตามเมืองบางแห่งก็ทำหน้าที่เฉพาะด้าน เช่น เมืองหน้าด่าน (ในอดีต คอยป้องกันการรุกราน) หรือเมืองอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ เมืองท่องเที่ยว เมืองการศึกษา เมืองการเกษตร ฯลฯ การจำแนกประเภทของเมืองจะพิจารณาได้จากหน้าที่และบทบาท หรือลำดับความสำคัญของเมือง ซึ่งแต่ละเมืองก็ทำหน้าที่แตกต่างกัน เมืองบางเมืองอาจจะมีบทบาทหน้าที่ความเป็นศูนย์กลางหลายหน้าที่เช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญในเกือบทุกๆ ด้านการกำหนดพื้นที่ใดเป็นเมืองพื้นที่ใดเป็นชนบทนั้น จะต้องหาคำจำกัดความของคำว่าเมือง ซึ่งหมายถึง บริเวณที่มนุษย์อาศัยตั้งถิ่นฐานรวมกันอย่างหนาแน่น ประกอบด้วยอาคารบ้านเรือนที่มั่นคงถาวร ประชากรมีอาชีพหลากหลาย มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และระบบบริหารภายใต้กฎระเบียบของสังคม และวัฒนธรรมอันต่อเนื่องยาวนาน อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ทั้งสิ้นโดยขยายตัวจากชุมชนเล็ก ๆ จนเป็นเมือง

Ernesto^{๔๘} ได้กล่าวถึง ความเป็นเมืองไว้ว่า ถึงแม้ในระยะเวลาที่ผ่านมาจะใช้เกณฑ์การวัดรายได้ประชาชาติรวม (gross national product : GNP) มาแสดงลักษณะของกระบวนการเกิดเป็นเมืองกันอย่างแพร่หลายแต่ได้เป็นที่ยอมรับกันว่า มาตรการดังกล่าวไม่อาจจะพิจารณาให้ความหมายที่ชัดเจนได้ จึงได้เกิดแนวความคิดใหม่ในการวัดกระบวนการเกิดเป็นเมืองที่เกี่ยวกับการสามารถตอบสนองในความจำเป็นพื้นฐาน (Basicneeds) และการให้บริการด้านสาธารณะ (Public Services) ได้แก่ การมีบ้านอยู่อาศัยอย่างพอเพียงของประชาชน การมีระบบประปา และระบบสุขาภิบาลที่เหมาะสมเพียงพอ การมีระบบเก็บขยะและกำจัดขยะที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

^{๔๘} Ernesto M.Pernia, *Aspect of Urbanization and the Environment in Southeast Asia*, (Asian Development Review, 1991), p 17.

ปรีชา คุวินทร์พันธ์^{๔๙} กล่าวว่า รูปแบบเมือง หมายถึง กระบวนการของการเป็นเมือง ซึ่งเนื่องมาจากการอพยพทางประชากร จากเขตที่ไม่ใช่เมือง ไปยังเขตเมือง หรือเนื่องมาจากการขยายตัวของเขตที่อยู่อาศัยที่ไม่ใช่เมืองมาก่อนทั้งในด้านรูปแบบและการหน้าที่ (Forms และ Functions) ของการตั้งถิ่นฐานนั้นๆ จนเกิดเป็นชุมชนเมืองขึ้น

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล^{๕๐} ให้คำจำกัดความของกระบวนการกลายเป็นเมือง หรือ Urbanization ว่าเป็นการเคลื่อนไหวจากหน่วยเรียบง่าย และมีความเป็นท้องถิ่นสูงไปสู่ระบบที่ซับซ้อน และมีการขยายอาณาบริเวณออกไปโดยมีการจัดองค์กรแบบเมือง การที่อัตราและระดับของกระบวนการเป็นเมืองจะเพิ่มขึ้นได้นั้น ขึ้นอยู่อย่างมากกับเทคโนโลยีที่ใช้เกี่ยวกับการจัดองค์กรเพื่อให้ทุกๆ ส่วนประสานสัมพันธ์กัน

สรุปได้ว่า ความเป็นเมือง หมายถึงพื้นที่หนึ่งซึ่งเป็นที่รวมกลุ่มตั้งถิ่นฐานของประชากรมา รวมกัน เป็นพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและหนาแน่นกว่าพื้นที่อื่นในบริเวณโดยรอบ โดยมีสิ่งปลูกสร้างถาวร สิ่งอำนวยความสะดวก และระบบสาธารณูปโภคที่เพียบพร้อมเพื่อรองรับความเป็นอยู่ของประชากรในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างกัน เป็นที่ตั้งศูนย์รวมของการปกครองของท้องถิ่นนั้นๆ ประชากรส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตที่แตกต่างออกไปจากชนบท และการประกอบอาชีพส่วนมากเป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ใช่อาชีพเกษตรกรรม

๒.๓.๒ ลักษณะทั่วไปและโครงสร้างของเมือง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทั่วไปและโครงสร้างของเมืองนั้นมีนักวิชาการกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ณรงค์ เส็งประชา^{๕๑} ได้กล่าวถึง ลักษณะทั่วไป ไปของสังคมเมือง ไว้ ดังนี้

๑. มีความสัมพันธ์ในลักษณะทุติยภูมิ คือ ติดต่อกันด้วยตำแหน่งหน้าที่การงานมากกว่าเป็นส่วนตัว ความสนิทสนมรักใคร่ และจริงจังต่อกันมีน้อย

^{๔๙} ปรีชา คุวินทร์พันธ์, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๕๐} ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา : Urbanization and Social Change in Developing Countries, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๘.

^{๕๑} ณรงค์ เส็งประชา, สังคมวิทยาชนบทและเมือง, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗ - ๑๙.

๒. ความผูกพันในครอบครัวน้อย ทั้งนี้เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจสูง สมาชิกในครอบครัว มีภารกิจที่ต้องทำมาก ไม่ค่อยมีเวลาสังสรรค์

๓. อาชีพของชาวเมืองมีมากมาย

๔. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่างๆ

๕. เป็นศูนย์รวมของการศึกษา การปกครอง ธุรกิจการค้า และอื่นๆ

๖. ชาวเมืองส่วนใหญ่ช่วยตัวเองไม่ค่อยได้ เพราะมักจะมีความรู้ความสามารถเฉพาะอย่าง ดังนั้นจึงต้องมีชีวิตอยู่โดยอาศัยซึ่งกันและกัน

๗. เป็นสังคมที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

๘. คนในเมืองไม่ค่อยมีความเห็นใจ และไม่ค่อยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ครอบครัวในเมืองส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ความเป็นอยู่ในครอบครัวจะเป็นในรูปแบบของ “บิดา-มารดาธิปไตย” กล่าวคือ พ่อแม่มีความเสมอภาคกัน ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว พ่อแม่จะปรึกษาหารือกัน บทบาทของภรรยาเคียงบ่าเคียงไหล่สามี สามีทำงานนอกบ้านมีรายได้ ภรรยาก็ทำงานมีรายได้เช่นกัน ทั้งนี้เพราะในเมืองมีค่าครองชีพสูงต้องช่วยกันทำมาหากิน จนทำให้เกิดปัญหาครอบครัวตามมา

สุนันทา สุวรรณโณดม^{๕๒} ได้อธิบายถึงโครงสร้างของเมืองไว้ว่า ในเชิงนิเวศวิทยานั้นเมืองประกอบด้วยย่านสำคัญต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ศูนย์กลางเมือง ศูนย์กลางเมืองเป็นจุดรวมของการคมนาคมในเมืองทั้งหมด เป็นที่ซึ่งราคาที่ดินสูงมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินอย่างสูงสุด ธุรกิจในเขตใจกลางเมืองเป็นธุรกิจที่มีความสำคัญ ความเจริญเติบโตของศูนย์กลางเมืองจะเป็นคลื่นกระทบทำให้เกิดการขยายตัวของการใช้ที่ดินประเภทอื่น และเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เขตเมืองต้องขยายออกไป

๒. ย่านธุรกิจการค้า เขตใจกลางเมืองเป็นศูนย์รวมธุรกิจการค้าแห่งใหม่สำหรับย่านธุรกิจที่เกิดขึ้นรอบนอก หรือบริเวณอื่นที่ไกลจากศูนย์กลางเมืองจะกระจัดกระจายไปตามที่อยู่อาศัยถนน ตามทางแยก และที่อื่นๆ

๓. ย่านอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นย่านอุตสาหกรรมที่มีการวางแผนระยะยาวในด้านต่างๆ เช่น การขนส่ง การป้องกันอุบัติเหตุ ตลาด ทั้งนี้เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของเมืองไม่ได้รับอันตรายอันเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม

^{๕๒} สุนันทา สุวรรณโณดม, สังคมวิทยานคร, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันประชากรศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า

๔. เขตที่อยู่อาศัย การใช้ที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประชากรที่อยู่อาศัยในเมือง เมื่ออัตราการเพิ่มของประชาชนมากขึ้นการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยจะขยายออกไปสู่บริเวณชานเมือง ทั้งนี้เพราะบริเวณชานเมืองมีที่ดินราคาถูกกว่าในเขตเมือง นอกจากนี้ยังสามารถเดินทางมาทำงานในเขตเมืองได้โดยไม่ต้องพักค้างอยู่ในเมือง

๕. เขตชานเมือง และบริเวณดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการรองรับอัตราการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วของเมืองจึงมีผลให้เกิดการขยายตัวทั้งทางธุรกิจอุตสาหกรรมและการใช้ที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัย

๖. การใช้ที่ดินเพื่อกิจการขนส่งและการคมนาคม เส้นทางคมนาคมและการขนส่งเป็นสิ่งสำคัญของเมือง ถ้าปราศจากเส้นทางคมนาคมและการขนส่งก็จะเป็นการเคลื่อนไหวในเขตเมืองดั่งนั้นถนนจึงมีความสัมพันธ์กับการเจริญเติบโตของเมือง

ภูชัย สัปพันธ^{๕๓} ได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมไว้อย่างน่าสนใจว่า ในเมืองแต่ละเมืองจะประกอบไปด้วยความหลากหลายของสิ่งต่างๆ ทั้งที่สามารถสัมผัสและมองเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรมตลอดจนสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้แต่สามารถ ถ่ายทอดออกมาเป็นระบบระเบียบแบบแผนต่างๆ ในอันที่จะทำให้สังคมของเมืองนั้นอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข ซึ่งรวมเรียกว่าเป็นองค์ประกอบของเมือง โดยองค์ประกอบของเมืองจะแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ได้แก่ ทำเลที่ตั้งของเมืองลักษณะภูมิประเทศการตั้งถิ่นฐาน ระบบโครงสร้างของเมือง เส้นทางคมนาคม การใช้ที่ดินในลักษณะต่างๆ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร

๒. องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเมืองการประกอบของประชากร และกิจกรรมหลักของชุมชน

๓. องค์ประกอบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ จำนวนประชากรและความหนาแน่นกลุ่มชาติพันธุ์ การนับถือศาสนา ธรรมเนียมประเพณี สถาบัน และการปกครอง เป็นต้น

เด่นพงษ์ พลละคร^{๕๔} ได้ศึกษาสถานการณ์การขยายตัวของเมือง พบว่าได้มีการพัฒนามาเป็นเวลานานโดยมีทฤษฎี สำคัญที่จำแนก รูปแบบ ของเมือง (Urban Pattern) ออกเป็น ๓ ประเภท

^{๕๓} ภูชัย สัปพันธ, “การศึกษาองค์ประกอบความน่าอยู่ของเมือง : กรณีศึกษาผังเมืองยะลา”, วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

^{๕๔} เด่นพงษ์ พลละคร, *เพิ่มผลผลิต*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒), หน้า ๙๖.

๑. Concentric Zone ตั้งขึ้นโดย Burgess พบว่าเมืองจะมีลักษณะขยายตัวออกไปเป็นรูปวงกลม เริ่มจากจุดศูนย์กลางของเมืองเป็นย่านธุรกิจกลาง (Central Business District, CBD) ถัดออกมาเป็นส่วนผสมระหว่างย่านธุรกิจกลางและย่านพักอาศัยของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมักเรียกว่าเขตเสื่อมโทรม ถัดออกมาเป็นย่านพักอาศัยของชนชั้นกลาง และบริเวณที่อยู่รอบนอกสุด จะเป็นย่านที่พักอาศัยของชนมีฐานะดีเพื่อให้พ้นจากสิ่งรบกวนและมีสภาพแวดล้อมที่ดีกว่า

๒. Sector Theory ศึกษาโดย Homer Hoyt โดยแบ่งเมืองออกเป็นส่วนๆ (sector) โดยในแต่ละส่วนของเมืองประกอบด้วยกิจกรรมและประชากรในพื้นที่ต่างๆ ที่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นรูปวงกลมซ้อนกันเสมอไป กล่าวคือ บริเวณย่านอุตสาหกรรมไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นโดยรอบศูนย์กลางเมือง แต่อาจขยายตัวโดยอาศัยทางรถไฟเป็นแนวหรือส่วนต่างๆ อาจมีศูนย์กลางเมืองแล้วขยายไปสู่ตามแนวยาวสู่ชานเมือง รูปแบบการขยายตัวคล้ายรูปพัดหรือรูปลิ้ม

๓. Multiple Nuclei Theory โดย Herring และ Ullman ซึ่งมีแนวคิดว่าคุณศูนย์กลางเมืองใหญ่ ๆ นั้น มิได้เกิดขึ้นมาจากที่เพียงแห่งเดียวหากแต่ขยายตัวโดยรอบบริเวณศูนย์กลางหลายๆ แห่ง ซึ่งอยู่ในเมืองนั้น เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองขนาดใหญ่ หรือมหานคร โดยแต่ละแห่งจะมีกิจกรรมที่ต่างกัน

H.M. Mayer^{๕๕} ได้ศึกษาความเจริญเติบโตของเมืองต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา พบว่าการสร้างทางหลวงโดยเฉพาะระบบทางด่วนมีผลทำให้เมืองขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็วซึ่งมีผลทำให้ประชากรอพยพย้ายถิ่นเข้าไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เส้นทางรถยนต์ ทำให้รูปแบบและลักษณะทางกายภาพของเมืองเปลี่ยนไปด้วย

สรุปได้ว่า การขยายตัวของเมือง เป็นผลมาจากที่จำนวนประชากรในพื้นที่นั้นๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ และมีการพัฒนาเกิดขึ้น เป็นผลให้เกิดการอยู่อาศัยแบบเมือง ซึ่งแตกต่างจากการอยู่อาศัยแบบชนบท ทำให้เกิดความขัดแย้ง และเกิดโครงสร้างที่ซับซ้อนขึ้น

โดยลักษณะทั่วไปและโครงสร้างของเมืองเป็นเฉพาะกับสังคมปัจจัยทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและภูมิศาสตร์บทบาทของการสะท้อนเชิงพื้นที่ของเมืองทางภูมิศาสตร์ของเมืองไปสู่เนื้อหาหลัก วิธีการที่พบมากที่สุดคือการตรวจสอบประเภทการใช้ที่ดินในเมืองบนพื้นฐานของความหลากหลายของฟังก์ชันเมืองผ่านการรวมกันของสภาพท้องถิ่นแสดงให้เห็นถึงลักษณะของโครงสร้างในระดับภูมิภาคในเมือง

^{๕๕} H.M. Mayer, *Reading in Geography*, (Chicago: The University of Chicago Press, 1959), pp.38 – 45.

๒.๓.๓ ทฤษฎีและแนวความคิดการขยายตัวของเมือง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและการขยายตัวของเมืองนั้นมีนักวิชาการกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

วันดี ธาดาเศวร์^{๕๖} สรุปว่า ความเป็นเมือง เป็นกระบวนการทางนิเวศวิทยาอย่างหนึ่งที่มีรูปแบบการใช้ที่ดินและการขยายตัวของเมืองแตกต่างกันออกไป รูปแบบของกระบวนการทางนิเวศวิทยาที่นิยมนำมาใช้อธิบายการขยายตัวของเมือง มีทฤษฎีหลัก ๓ ทฤษฎี ดังนี้

๑. ทฤษฎีรูปดาว (Star Theory) เสนอโดย Richard M. Hurd อธิบายว่าการขยายตัวของเมืองนั้นเกิดมาจากบริเวณศูนย์กลางของเมืองที่รวมเส้นทางคมนาคมหลักของเมือง อิทธิพลของเส้นทางคมนาคมจะมีผลทำให้เมืองขยายตัวออกไปตามเส้นทางรถยนต์ รถใต้ดิน และรถไฟ ประชาชนส่วนใหญ่จะนิยมอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นบริเวณใกล้เคียงกับเส้นทางคมนาคมดังกล่าวที่สามารถเดินทางไปถึงได้สะดวก ต่อมาภายในเมืองได้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมดีขึ้น ประชาชนภายในเมืองใช้รถยนต์กันมากขึ้น พื้นที่ว่างที่อยู่ระหว่างเส้นทางคมนาคมก็จะมีประชาชนเข้าไปอาศัยอยู่กันหนาแน่นมากขึ้น พื้นที่ว่างดังกล่าวก็เชื่อมต่อกันเป็นพื้นที่เดียวกัน

๒. ทฤษฎีวงแหวน (Concentric Zone Theory) โดย Ernest W. Burgess อธิบายว่าการขยายตัวของเมืองจะมีลักษณะเป็นรูปวงแหวนเป็นรัศมีวงกลมต่อเนื่องจากเขตศูนย์กลาง และแบ่งพื้นที่ของเมืองออกเป็น ๕ เขต ดังนี้

๒.๑ เขตที่ ๑ เป็นเขตศูนย์กลางธุรกิจ (The Central Business District: C.B.D) ประกอบด้วยร้านค้า ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ โรงแรม ธนาคาร และสำนักงานทางเศรษฐกิจ การปกครอง กฎหมาย เป็นต้น เป็นเขตที่มีคนหนาแน่นเวลากลางวัน เพื่อทำธุรกิจและงานตามหน่วยงานต่างๆ มีคนจำนวนน้อยที่ดั่งบ้านเรือนอยู่อย่างถาวร เพราะส่วนใหญ่จะเดินทางไปพักอยู่ที่เขตรอบนอก

๒.๒ เขตที่ ๒ เป็นเขตศูนย์กลางการขนส่ง (The zone in transition) บางครั้งอาจเรียกว่าเป็นเขตการขายส่งและอุตสาหกรรมเบา (Wholesale and light manufacturing zone) รวมทั้งเป็นย่านโรงงานอุตสาหกรรมเก่าๆ เป็นเขตที่มีปัญหาสังคมจำนวนมาก เช่น มีอัตราการก่ออาชญากรรมสูง เป็นบริเวณของกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำอพยพมาจากชนบท พักอาศัยอยู่ใน

^{๕๖} วันดี ธาดาเศวร์, “กระบวนการกลายเป็นเมืองกับความเป็นชุมชนชนบท : กรณีศึกษา ชุมชนตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๘).

บ้านราคาถูกและทรุดโทรมใกล้ๆ โรงงานอุตสาหกรรม เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงาน แต่เมื่อคนกลุ่มนี้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ก็จะย้ายออกไปอยู่ในที่แห่งใหม่ กรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินในเขตนี้จะเป็นของชนชั้นสูงที่ดำเนินกิจการในลักษณะของการให้ผู้อื่นเช่า ผู้พักอาศัยในเขตนี้จำนวนน้อยที่มีที่ดินเป็นของตนเอง

๒.๓ เขตที่ ๓ เป็นเขตที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน (The zone of workingmen's homes) ที่ย้ายออกมาจากเขตศูนย์กลางขนส่ง สภาพที่อยู่อาศัยของในเขตนี้จะมีสภาพดีกว่าคนที่อาศัยอยู่ในเขตศูนย์กลางการขนส่ง บ้านเรือนจะปลูกอยู่ในเขตศูนย์กลางขนส่ง บ้านเรือนจะปลูกอยู่ในระยะห่างกันไม่ชิดติดกันเหมือนสลัม และเมื่อครอบครัวใดมีฐานะดีขึ้นก็จะย้ายออกไปอยู่ในเขตชนชั้นกลางต่อไป

๒.๔ เขตที่ ๔ เป็นเขตชนชั้นกลาง (The middle class zone) มีที่พักอาศัยประเภทห้องชุด โรงแรม บ้านเดี่ยวสำหรับครอบครัวเดี่ยว ผู้พักอาศัยอยู่ในเขตนี้ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง เจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก ผู้ประกอบวิชาชีพอิสระ พ่อค้า และรวมถึงชนชั้นผู้บริหารระดับกลาง

๒.๕ เขตที่ ๕ เป็นเขตที่พักอาศัยชาวเมือง (The commuters' zone) มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกในการเดินทางเข้าไปทำงานหรือประกอบธุรกิจในเมือง เขตนี้จะมีทั้งชนชั้นกลางค่อนข้างสูง และชนชั้นสูง ที่เดินทางด้วยรถประจำทางและรถส่วนตัวเข้าไปทำงานเมืองและกลับออกมาพักอาศัยในเขตนี้

๓. ทฤษฎีเสี้ยววงกลม (Sector Theory) เสนอโดย Homer Hoyt อธิบายว่า รูปแบบของการขยายตัวของเมืองจะเหมือนกับเสี้ยววงกลมหรือรูปขนมพาย (Pie-shaped) และในแต่ละเมืองจะพบว่า การขยายตัวของเมืองออกไปยังพื้นที่ด้านนอก จะเป็นรูปเสี้ยววงกลมหนึ่งวงกลม หรือมากกว่าหนึ่งเสี้ยววงกลมและการขยายตัวของเมืองจะมีลักษณะดังนี้

๓.๑ การขยายตัวของเมืองจะขยายออกไปตามเส้นทางการคมนาคมขนส่ง ที่เชื่อมไปยังศูนย์กลางทางการค้าและที่อยู่อาศัยบริเวณอื่นๆ

๓.๒ การขยายตัวของเมืองจะขยายออกไปตามพื้นที่สูงและแม่น้ำลำคลองในเขตพัฒนาอุตสาหกรรม

๓.๓ การขยายตัวของเมืองจะขยายออกไปตามที่อยู่อาศัยของชุมชนชั้นสูงขอบเขตที่สังคมห้องพักอาศัยราคาสูงมักจะเกิดขึ้นในบริเวณย่านธุรกิจใกล้ๆ กับเขตที่อยู่อาศัยเก่า เขตที่อยู่อาศัยเก่าเช่าราคาสูง จะตั้งอยู่ติดกับเขตที่อยู่อาศัยเก่าเช่าราคาปานกลาง

สรุปได้ว่า สามทฤษฎีข้างต้น อธิบายให้เห็นถึงสาระสำคัญของการใช้พื้นที่ เขตเมือง และการเติบโตของเมือง โดยการแบ่งเขตพื้นที่ตามคุณสมบัติของประชากรบนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ที่มีการ

ขยายตัวของเมืองตามเส้นทางคมนาคม พื้นที่สูงและแม่น้ำลำคลองในเขตพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชนชั้น

๒.๓.๔ กระบวนการกลายเป็นเมือง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและกระบวนการกลายเป็นเมืองนั้นมีนักวิชาการกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ณรงค์ เสียงประชา^{๕๗} ได้สรุปปัจจัยที่อาจทำให้ชนบทกลายเป็นเมืองไว้ ๘ ประการซึ่งบางส่วนก็สอดคล้องกับข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ

๑. เมือง เกิดจากอุตสาหกรรมขยายตัว ทำให้คนอพยพเข้าไปทำงาน ในโรงงานและจะพักอยู่ใกล้ๆ โรงงาน ทำให้เกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีย่านธุรกิจการค้าและบริการ ทำให้บริเวณนั้นกลายเป็นเมืองขึ้นมาได้

๒. ความแออัดของเมือง เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในเมืองทำให้เกิด ความแออัด ประชากรที่มีฐานะดีจะย้ายไปอยู่นอกเมือง ประกอบกับความเจริญด้านการขนส่งทำให้พื้นที่ส่วนนั้น กลายเป็นเมืองต่อไป

๓. ความก้าวหน้าในการคมนาคมขนส่ง มีส่วนทำให้เมืองขยายตัวขึ้น เพราะการติดต่อ สะดวกรวดเร็ว และจะเป็นสื่อทำให้ชนบทเปลี่ยนสภาพเป็นเมืองได้เร็วขึ้น

๔. ความเสื่อมโทรมในตัวเมือง เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาที่อยู่อาศัยโจรผู้ร้าย พวกที่มีรายได้น้อยจึงพยายามหาทางออกไปอยู่ชานเมือง เมื่ออยู่ชานเมืองเข้าก็ก่อให้เกิดเมืองใหม่ขึ้นมา

๕. การที่เป็นสถานีขนถ่ายสินค้า หรือบริเวณที่มีการหยุดพักการขนส่ง ทำให้มีคนจำนวนมากมาปฏิบัติงานร่วมกัน มีการสร้างสถานประกอบธุรกิจ อาคารบ้านเรือน สำนักงานต่างๆ ในการที่จะให้บริการแก่ผู้คนซึ่งสิ่งเหล่านี้คือจุดเริ่มต้นของการเป็นเมือง

๖. เป็นที่ตั้งของสถาบันทางศาสนา หรือสถาบันการศึกษาชั้นสูง การที่บริเวณนั้นได้เป็นที่ตั้งของสถาบันเหล่านี้ ย่อมมีโอกาสที่จะกลายเป็นเมืองได้ คือบริเวณนั้นจะมีคนอาศัยอยู่มากทั้งนักศึกษา ผู้ให้บริการร้านค้าและธุรกิจอื่นๆ ก็ตามมา เช่น หอพัก ร้านอาหาร ร้านขายหนังสือ ถนน ไฟฟ้า ประปา เมื่อเวลานานเข้าก็จะทำให้กลายเป็นเมืองขึ้นมา

๗. เป็นที่ตั้งหน่วยงานของรัฐบาล จะเป็นมูลเหตุให้ประชาชนอพยพเข้าไปประกอบอาชีพ และให้บริการต่างๆ แก่เจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน เมื่อกิจการเจริญขึ้นทำให้คนเข้าไปอาศัยอยู่มากจน

^{๕๗} ณรงค์ เสียงประชา, สังคมวิทยาชนบทและเมือง, หน้า ๔๓.

กลายเป็นเมืองขึ้นมา เช่น การย้ายหน่วยงานรัฐบาลของประเทศฟิลิปปินส์ จากเมืองมะนิลาไปยังชนบทแห่งหนึ่งในเมืองเกรดอน ทำให้บริเวณนั้นกลายเป็นเมืองขึ้นมา

๘. เป็นสถานที่พักผ่อนหรือบริการบางอย่าง เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา เมืองไมอามีเกิดขึ้นเพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ เมืองฟิสเบิร์กและบริเวณใกล้เคียงเกิดขึ้นเพราะเป็นแหล่งอุตสาหกรรมเหล็กกล้า เป็นต้น

จรีนทิพย์ ทรงประกอบ^{๕๘} กล่าวว่า กระบวนการเกิดของเมืองสำคัญเกิดขึ้นมาจากการตั้งถิ่นฐานเป็นระบบ มีการรวมกันเป็นกลุ่มก้อน (Nucleation Settlement) ของประชากร โดยการสร้างเป็นจุดเริ่มต้น ของการพัฒนาและขยายเป็นตัวเมืองขึ้น รูปแบบของเมืองจะค่อยๆ พัฒนาจากชุมชนขนาดเล็ก กระทั่งขยายใหญ่ขึ้น มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการขยายตัวของหน้าที่ (Function) ของเมืองที่เกิดขึ้น หรืออาจจะถูกกำหนดขึ้นโดยการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนขนาดเล็กจนกลายเป็นชุมชนเมืองแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนหน้าที่ในการผลิตของประชากรจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ การเปลี่ยนแปลง จากชุมชนชนบท มาเป็นชุมชนเมือง การปกครอง อาชีพการผลิตทางการเกษตรตลอดจนอาชีพการผลิตในขั้นต้น มีแนวโน้มที่ลดลงแต่อาชีพ การผลิตขั้นที่สองและขั้นที่สามซึ่งได้แก่ การอุตสาหกรรม การค้าและบริการจะเพิ่มทวีขึ้นจนกลายเป็นอาชีพหลักของประชากรในชุมชนนั้น ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑. เมืองจะเริ่มเกิดขึ้นในตำแหน่งที่มีการบรรจบกันของเส้นทางคมนาคมหลายๆ ชนิด(Break in transportation) เช่น บริเวณที่มีเส้นทางบกและเส้นทางน้ำมาบรรจบกันบริเวณทางแยกหรือชุมชนจองเส้นทางคมนาคมที่เป็นชุมทาง เนื่องจากเป็นตำแหน่งที่ง่ายต่อการติดต่อสื่อสารคมนาคมขนส่งตลอดจนแลกเปลี่ยนสินค้าไปยังเมืองอื่นๆ

๒. เมืองจะเกิดขึ้นได้ในตำแหน่งที่มีความเหมาะสมและส่งเสริมจากสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้เป็นตำแหน่งที่ได้เปรียบและสามารถดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ได้เป็นอย่างดี มีโครงสร้างของภูมิประเทศ/ภูมิอากาศที่เหมาะสมเอื้ออำนวยในการทำเกษตร หรือเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

๓. เมืองจะเกิดขึ้นได้ในทำเลที่เหมาะสมตามที่สังคมกำหนด ซึ่งมนุษย์สามารถที่จะพัฒนาความไม่เหมาะสมให้เกิดขึ้นได้ เช่น มีการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมสร้างแหล่งท่องเที่ยวระบบ

^{๕๘} จรีนทิพย์ ทรงประกอบ, ความเหมาะสมของเมืองต่อการปลดปล่อยสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

สาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งจะเป็นตัวส่งเสริมให้เมืองเกิดขึ้นตามแนวของถนนหรือความเจริญเหล่านั้น เป็น การสร้างเมืองและการขยายตัวออกมา

จะพบได้ว่าเมืองสำคัญต่าง ๆ จะถือกำเนิดบนตำแหน่งที่ตั้งที่อาจสอดคล้องกับแนวทางของ การเกิดเมืองข้อหนึ่งข้อใด หรืออาจผสมผสานกันทั้ง ๓ แนวทาง

Lee Talyer^{๕๙} พิจารณากระบวนการเกิดเป็นเมืองในแง่ของกระบวนการและปัญหาของการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในขณะที่เศรษฐกิจชนบทถูกแปลงสภาพไปสู่เศรษฐกิจเมือง ดังนั้นกระบวนการเกิด เป็นเมือง จึงเกี่ยวกับการแปลงสภาพประชากร กระบวนการผลิต และสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมือง ของเศรษฐกิจชนบท ซึ่งมีการกระจายตัวอย่างสม่ำเสมอบนพื้นที่ มีลักษณะการใช้แรงงานเข้มข้นและมีความ เป็นปัจเจกภาพสูง ไปสู่ฐานะของเศรษฐกิจเมือง ซึ่งมีการกระจุกตัวกันบนพื้นที่ค่อนข้างมาก มีความ ชำนาญเฉพาะอย่างในการผลิตสินค้าและบริการสูง และมีการพึ่งพาต่อกันระหว่างภาคเอกชนและ ภาครัฐบาลอย่างใกล้ชิด ที่สำคัญคือ เศรษฐกิจเมืองมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยี นวัตกรรม และลักษณะ ของการประกอบการในระดับสูง นอกจากนี้ สิ่งที่มีสัมพันธ์กับกระบวนการเกิดเป็นเมืองโดยเฉพาะ คือ การ กระจุกตัวกันของประชาชนบนพื้นที่เพิ่มขึ้น หรือที่เรียกว่า ความหนาแน่น ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ทาง พื้นที่อย่างใกล้ชิดของผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางพื้นที่อย่างใกล้ชิด ประกอบกับความ ชำนาญทางการผลิตเฉพาะอย่าง ส่งผลให้เกิดการพึ่งพาต่อกัน ระหว่างผู้ประกอบการต่างๆ ในชุมชนเมือง ความหนาแน่นของประชากรทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อการขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและการเพิ่มงบประมาณของรัฐบาล

สรุปได้ว่า กระบวนการเป็นเมือง ความเป็นเมือง และมิติการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีตัว แปรจากการคมนาคมขนส่งที่ดีขึ้น นำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “ความไม่เท่าเทียมกันเชิงพื้นที่” สำหรับนัก เศรษฐศาสตร์การเมืองรูปแบบของการเจริญเติบโตของนครที่เริ่มมาตั้งแต่สมัยอาณานิคม มีผลสำคัญต่อ ความร่ำรวยและทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในสมัยต่อมา ตัวอย่างเช่น การโต้แย้งกันใน กรณีของอัฟริกาใต้ที่กระบวนการเป็นเมืองเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยอาณานิคมในอดีตโดยไม่มีการควบคุม มี ผลทำให้เกิดเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาการส่งออกและการสนองต่อความต้องการของผู้มีอำนาจทาง การเมือง

^{๕๙} Lee Talyer, *Urbanized Society*, Santa Monica, (California: Goodyear Publishing Co, 1980), p. 69.

ทั้งนี้ สนธยา พลศรี^{๖๐} ได้กล่าวว่าเมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

๑. คนในชุมชน คนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาชุมชน เนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาของคน โดยความร่วมมือกันของคนและเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง ทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่มและองค์กรต่างๆ

๒. ทุนของชุมชน ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจและทุนสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ได้แก่ คุณภาพของคน การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม กลุ่มองค์กรต่างๆขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ ผลิตภัณฑ์ รายได้ แหล่งทุนของชุมชน เป็น ทุนสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง น้ำตก หาดทราย เป็นต้น ทุนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

๓. วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้นวัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพเหมาะสม ทันสมัยและเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น

๔. ยุทธศาสตร์หรือวิธีการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีหลายวิธีการ เช่น การให้การศึกษาอบรม การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและโครงการ การประสานงาน เป็นต้น ยุทธศาสตร์เหล่านี้เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนต้องเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับชุมชนจึงจะเป็นประโยชน์และสนับสนุนการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จ

๕. กระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดำเนินงาน คือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนและโครงการ การดำเนินงาน การประเมินผล และการทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ซึ่งต้องดำเนินงานไปตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ

๖. การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มีความจำเป็น เกินขีดความสามารถของชุมชน หรือเพื่อกระตุ้นเร่งเร้าให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

๗. การบริหารและจัดการที่ดี เป็นการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคคล กลุ่มองค์กร การเงิน เวลา พัสดุ ครุภัณฑ์ อาคารสถานที่ เป็นต้น ให้มีประสิทธิภาพ

๘. นักพัฒนาชุมชน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน จูงใจ ประสานงาน ระดมพลังหรือศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการพัฒนา

^{๖๐} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้งานพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๖ – ๑๐๗.

๙. การประสานงาน เพื่อเชื่อมประสานบุคคล กลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกันเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเป็นลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้

๑๐. ผลของการพัฒนา เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานพัฒนาชุมชนซึ่งทำให้คนที่ร่วมการพัฒนามีขวัญและกำลังใจที่ดี มุ่งมั่นที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จต่อไป

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนนั้น มีคนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการพัฒนาชุมชน เนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาของคน โดยความร่วมมือกันของคนและเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง

และ **สนธยา พลศรี**^{๖๑} ยังได้กล่าวว่า กระบวนการพัฒนา หมายถึง ขั้นตอนที่น่ามาใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามลำดับ ซึ่งโดยทั่วไปกระบวนการพัฒนาชุมชน มี ๗ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การศึกษาชุมชน หรือชุมชนศึกษา หมายถึงการสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ความจริงในข้อมูลต่างๆ ของชุมชน ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองปัญหา และความต้องการของประชาชนในชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

๒. การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพัฒนาชุมชนโดยแท้จริงแล้วก็คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง ดังนั้น การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนจึงเป็นขั้นตอนสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการศึกษาชุมชน

๓. การจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน เมื่อทำการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเรียบร้อยแล้ว ก็นำปัญหาที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการลงมือแก้ไขต่อไป

๔. การวางแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน การวางแผนและโครงการพัฒนาชุมชนเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องจากการจัดลำดับปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นขั้นตอนของการเตรียมการเพื่อจะแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการพัฒนาชุมชนต่อไป

๕. การดำเนินงานพัฒนาชุมชน เมื่อพิจารณาวิธีดำเนินงาน และเห็นว่ามีความถูกต้องเหมาะสมดีแล้ว ขั้นตอนต่อมาก็คือ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแผนและโครงการที่กำหนดขึ้น ในขั้นตอนนี้ผู้รับผิดชอบโครงการจะต้องดำเนินการ ๒ ประการ ที่สำคัญ คือการบริหารโครงการ และการควบคุมและติดตามโครงการ

^{๖๑} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, หน้า ๘๗ - ๑๒๕.

๕.๑. การบริหารโครงการ เป็นการนำวิธีการต่างๆ มาใช้เพื่อช่วยให้การดำเนินงานตามแผนและโครงการพัฒนาเป็นไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ

๕.๒. การควบคุมและติดตามโครงการ เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาชุมชน เพราะถ้าไม่มีการควบคุมและติดตามโครงการแล้ว โอกาสที่การดำเนินงานจะประสบปัญหาและไม่บรรลุเป้าหมายก็จะมีมากขึ้น

๖. การประเมินผลงาน เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการควบคุมการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้สามารถดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนต่างๆ ที่วางไว้ หรือเป็นวิธีการสำหรับตัดสินว่ากิจการดำเนินไปด้วยความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด และจะต้องดำเนินการต่อไปอีกมากน้อยเท่าไร จึงจะประสบผลสำเร็จ ดังนั้น การประเมินผลจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่ส่องให้ผู้ปฏิบัติงานพัฒนา ได้มองเห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อยของการดำเนินงานในทุกๆ ขั้นตอนของโครงการ และยังสามารถใช้ในการคาดคะเนผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อีกทางหนึ่งด้วย

๗. การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาชุมชนนับเป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการพัฒนาชุมชน เป็นขั้นตอนที่น่าสังเกตซึ่งได้รับจากขั้นตอนก่อนๆ โดยเฉพาะในขั้นตอนการประเมินผลงาน มาหาแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นให้หมดไป ทั้งในโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่ และโครงการที่จะดำเนินการต่อไป การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค มีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

- ๑) ดำเนินการแก้ไขทันทีที่พบว่าได้เกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้น
- ๒) จัดปัญหาและอุปสรรคไว้เป็นหมวดหมู่ตามลักษณะที่เกิดขึ้น
- ๓) กำหนดลำดับขั้นตอนของการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในแต่ละปัญหา
- ๔) ทำความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ๕) เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้รับทราบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น
- ๖) บันทึกปัญหาและอุปสรรค การเตรียมการ และการแก้ไขปัญหาไว้ในรูปของรายงาน

หรืออื่นๆ

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงไปสู่การลดปัญหา และความขัดแย้งให้น้อยที่สุดในการสร้างความเจริญให้ชุมชนโดยมีการกำหนดแผนงานเพื่อนำไปสู่ความเป็นมาตรฐานในการนำไปปฏิบัติพร้อมทั้งให้คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชน โดยริเริ่มจากการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น

๒.๓.๕ การพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้นมีนักวิชาการกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

พลเมืองที่ดีของสังคมจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้สังคมเป็นสังคมที่มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าได้ เพราะความเป็นเมืองเชิงพุทธ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความหมายโดยสรุปก็คือ การเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ โดยมีคุณธรรมและจริยธรรมที่สำคัญมีอยู่ ๘ ประการ^{๖๒} คือ

๑. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คุณธรรมข้อนี้เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อสังคมเป็นอย่างดี เพราะสังคมจะดำรงอยู่ได้ และสามารถพัฒนาให้มีความสมบูรณ์เจริญก้าวหน้าได้ ถ้าคนในสังคมยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเสมอ

๒. การรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน และเคารพในมติของเสียงส่วนมาก คุณธรรมข้อนี้มีความสำคัญมากต่อสังคม เพราะสมาชิกในสังคมมักจะมีความคิดเห็นในปัญหาต่างๆ ของสังคม แลแนวทางการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน จึงจำเป็นที่จะต้องใช้เสียงข้างมากเพื่อหาข้อยุติเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ แต่ทั้งนี้เสียงส่วนมากก็ต้องเคารพความคิดเห็นของเสียงส่วนน้อยและไม่ถือว่าเสียงส่วนน้อยเป็นฝ่ายผิด จึงจะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างสันติ

๓. การมีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อหน้าที่ ถ้าสมาชิกในสังคมยึดมั่นในระเบียบวินัยควบคุมตนเองได้ ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า ตัวอย่างเช่น นักเรียนมีหน้าที่เรียนก็ตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด ก็จะทำให้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน หรือข้าราชการทำหน้าที่รับใช้ประชาชนอย่างดีที่สุด ก็ย่อมจะทำให้ข้าราชการผู้นั้นประสบความสำเร็จในชีวิตราชการ เป็นต้น

๔. ความซื่อสัตย์สุจริต ถ้าสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต เช่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดบังทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน หรือถ้าเป็นข้าราชการก็ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ไม่ทำการทุจริต สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสันติสุขและเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ

^{๖๒} โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม, “คุณธรรมจริยธรรมของการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.pattayadailynews.com> [๒ ธันวาคม ๒๕๖๐].

๕. ความกล้าหาญและเชื่อมั่นในตนเอง สังคมทุกสังคมต้องการให้มีการแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้น ถ้าสมาชิกในสังคมมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์อยู่เสมอ ๆ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม และเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้

๖. ความสามัคคี หมายถึง ความรักใคร่กลมเกลียวและความร่วมมือกันทำงาน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังคำกล่าวที่ว่า “สามัคคี คือ พลัง” ดังนั้น ถ้าประชาชนไทยมีความสามัคคี ไม่แตกแยก ร่วมแรงร่วมใจทำงานเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ประเทศชาติก็จะมีแต่ความเข้มแข็งเป็นที่เคารพและเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ รวมทั้งจะทำให้สถาบันประชาธิปไตยมีความมั่นคงตลอดไปด้วย

๗. ความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำชั่ว ถ้าสมาชิกในสังคมมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่วแล้ว สิ่งไม่ดีไม่งามต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ถ้านักการเมืองมีความซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ของส่วนเป็นสำคัญ มีความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามต่างๆ ก็จะทำให้ประชาชนมีความศรัทธาในตัวนักการเมือง และในสถาบันการเมืองการปกครองมากขึ้น อันจะยังผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

๘. การส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมไม่ให้คนไม่ดีมีอำนาจระบอบการปกครองของประเทศจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่น เมื่อได้คนดีมีความรู้ความสามารถมาช่วยกันปกครองบ้านเมือง ดังนั้น ในการเลือกตั้งผู้แทน ประชาชนควรเลือกคนดีให้ไปทำหน้าที่แทนตน เพราะถ้าเราได้ผู้แทนที่ดี เราก็จะได้รัฐบาลที่ดี อันจะยังผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยสามารถอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ^{๖๓} จึงได้ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรม นำความรู้สร้างคุณธรรมหลักสำคัญในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตยพัฒนา คนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้และอยู่ดีมีสุขโดยคุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย

๑. ขยัน คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่องใน เรื่องที่ถูกที่ควร ผู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

^{๖๓} สุทธิวรรณ ตันตริจนาวงศ์ และศศิกาญจน์ ทวีสุวรรณ, “การส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ : กรณีศึกษากลุ่มเด็ก/เยาวชนและข้าราชการภาครัฐ”, รายงานการวิจัย, (กรมศาสนา: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒).

๒. ประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

๓. ซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความจริงใจ ปลอดภัยจากความรู้สึกสำเอียง หรืออคติ ไม่ใช่เล่นหักคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รู้หน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

๔. มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษาสถาบันองค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

๕. สุขภาพ คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทาง เป็นผู้มีการยาพดิงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

๖. สะอาด คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตามสุขลักษณะ ผีกฝนจิตไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจและสภาพแวดล้อม มีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

๗. สามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้บทบาทของตน ทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุมีผล ยอมรับความแตกต่างความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อพร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์

๘. มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สำหรับการอยู่ร่วมกันในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับครอบครัว เพราะถือว่าครอบครัวที่ดีเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้และการพัฒนา สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาวะความเป็นอยู่ของบุคคล เด็กและเยาวชนขาดการอบรมสั่งสอนให้มีความรู้ ความเข้าใจในการศึกษาหลักธรรม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข การแข่งขันอย่างรุนแรงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนส่วนใหญ่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ขาดความตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคม ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อพัฒนาให้รู้จักหน้าที่ของตนและฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศชาติ ส่งเสริมให้

ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน พระพุทธศาสนาจึงมีหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาครอบครัวอยู่มากรมาย หลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสรเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ตัวอย่างหลักธรรมเหล่านี้ได้แก่

๑. สังคหวัตถุ ๔^{๖๔} หมายถึง หลักธรรมสำหรับสงเคราะห์หรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย

๑) ทาน คือ การให้ แบ่งปัน เสียสละ เผื่อแผ่ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่คนสมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาดยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มิมีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัธยาศัยของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาหาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒) ปิยวาจา คือ การกล่าววาจาสุภาพ อ่อนหวาน การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่

(๑) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า “อัปปิยวาจา”

(๒) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

๓) อัตถจริยา คือ การกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็น

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๖.

ประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่างหนึ่งดูตาย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น” หรือ “อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง” คนที่ไม่นิ่งดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม” อยู่ที่ไหนก็สร้างความเจริญที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

๔) สมานัตตตา คือ การวางตัวเหมาะสม เสมอต้น เสมอปลายการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย ๒ ประการ คือ

(๑) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย

(๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

๒. ขรวาสาธรรม ๔^{๖๕} เป็นหลักธรรมคำสอน ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุงให้เจริญงอกงามโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศไทยบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนา ให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์ คุณธรรมสี่ดังกล่าว ก็คือ ข้อปฏิบัติธรรมโดยตรงของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ของผู้ครองเรือนทั้งหลาย ที่เรียกว่า ขรวาสาธรรม ๔ ประการ

๑) สัจจะ คือ ความจริง ดำรงมั่นอยู่ในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง เป็นเหตุนำมาซึ่งความเชื่อถือ หรือไว้วางใจได้

๒) ทมะ คือ ฝึกตน ปรับปรุงตน บังคับควบคุมตนเองได้รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตน ให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ รวมทั้งการยอมรับและแก้ไขสิ่งบกพร่องของตนด้วย

๓) ขันติ คือ อุตทน อุตทนต่อความหนาว ร้อน หิว กระจาย ทนตรากตรำ ทนต่อความเจ็บใจ ทนขมอารมณ์ของตนได้ ทนต่อความย่ำแย่ต่างๆ อุตทนต่ออำนาจฝ่ายต่ำ อุตทนต่อการทำกร่างาน

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๓๗.

๔) **จาคะ** คือ เสียสละ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ สละความโกรธ ความเห็นแก่ตัว มีใจกว้างร่วมงานกับคนอื่นได้ สละอารมณ์ขุ่นมัวภายในจิตใจได้

สำหรับหลักธรรมคือ สังคหวัตถุ ๔ และ ทวารวาทธรรม ๔ ดังกล่าวมาแล้ว จะสามารถอำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

- ๑) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
- ๒) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
- ๓) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่

ฐานะ

๔) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

๕) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

ผู้หวังความก้าวหน้า หวังความสำเร็จทั้งร่างกายและจิตใจ หวังความสุขที่สมบูรณ์ ก็จำเป็นที่จะต้องน้อมนำเข้ามาไว้ในตนให้ได้ แล้วธรรมชาติข้ออื่นๆ ก็จะตามเข้ามาเป็นแถว นั่นก็คือชีวิตก็ย่อมจะประสบความสำเร็จ ไม่แต่เฉพาะของผู้ครองเรือนเท่านั้น แม้ในชีวิตของนักบวชก็ย่อมจะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ นั่นคือการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นยอดของความ สุข

นอกจากหลักธรรมทั้ง ๒ ประการข้างต้นแล้ว หลักการพื้นฐานสำหรับสร้างเสริมความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุขของสังคม คือหลักศีล ๕ อันจะนำพาให้สังคมไทย สังคมโลกเกิดความสงบเป็นสันติสุขได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ^{๖๖} ที่ได้สรุปถึง ศีล ๕ กับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันที่นำไปสู่สุขภาวะทางสังคมไว้ว่า ปัจจุบันหลายประเทศมีการพัฒนาประเทศในเส้นทางของการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมใน ๔ ด้าน คือ การพัฒนาด้านกายภาพ ด้านสังคม (ศีล) ด้านจิตใจ และด้านปัญญา เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้มีสุขภาวะที่ดีทั้งทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมที่ดีงาม มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเป็นอิสระทางความคิดและการกระทำ มีปัญญาที่รู้เท่าทันกับบริบทของโลก สังคมและรู้จักตนเอง โดยมีความพยายามกำหนดเกณฑ์ชีวิตสุขภาวะทางสังคมขึ้นมาว่า หากประเทศไหน สังคมไหน ชุมชนไหน มีการพัฒนาใน ๔ ด้านดังกล่าว สังคมนั้น ประเทศนั้น ถือว่า มีการพัฒนาในทิศทางที่ตอบสนองต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เอื้อเฟื้อต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมให้มีความสุข ความเจริญ โดยมีได้มองถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่มองถึงการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม มองถึงความสุข การพัฒนาจิตใจและปัญญาเป็นสำคัญ

^{๖๖} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ, **ศีล ๕ กับสุขภาวะทางสังคม**, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์^{๖๗} จึงได้เสนอกรอบทิศทางและเป้าหมายตามยุทธศาสตร์การพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกช่วงวัย เพื่อให้คนไทยในอนาคต มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่ดีรอบด้าน และมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคม และผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยเน้นให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ ควบคู่กับการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต รวมทั้งการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ใจ มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ รักษาศีลธรรม คุณธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีคุณธรรมสำหรับ “คนไทย” พื้นฐานทุกคนในวงกว้างจนเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยรักษาความเป็นไทยเข้าใจสังคมไทยและสังคมโลก ยอมรับความแตกต่าง มีความเคร่งครัด และปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายของสังคม

๒) สติปัญญา มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ มีนิสัยรักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และพึ่งตนเองได้ มีความรู้สามารถหลากหลายด้าน (well-rounded) และความรู้รอบตัวสูง

๓) กาย มีพัฒนาการที่ดีรอบด้านตั้งแต่อยู่ในครรภ์ มีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัยสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง รักการเล่นกีฬา ขจัดปัญหาเด็กปฐมวัยได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ และมีพัฒนาการไม่สมวัย

๔) สภาพแวดล้อม ครอบครัวไทย จะต้องมีความสามารถในการสั่งสอน ดูแลเยาวชนในครอบครัวได้ไม่ยอมรับการทุจริตคอร์รัปชัน ระบบนิเวศที่สนับสนุนครอบครัวในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้ สังคมที่มีความสุข

ดังนั้น การพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธในสังคมไทย อันหมายถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนในชาติ ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทย มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นต่างจากสังคมอื่น

^{๖๗} คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์, **สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วาระปฏิรูปพิเศษ ๔ : การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๘), หน้า ๔.

ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ความเชื่อ มารยาท อาหาร การดำเนินชีวิตที่มี พระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐาน เป็นต้น สถาบันทางสังคมไทย เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นแนวทางการปฏิบัติของสังคมไทยที่มีกฎเกณฑ์การปฏิบัติเพื่อสนองความต้องการของสังคมไทย เป็นที่ยอมรับของประชากร และถือเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไปในสังคมไทย สถาบันที่สำคัญในสังคมไทยเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญ ๕ สถาบัน คือ

๑) สถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวในสังคมไทย มีลักษณะสำคัญดังนี้^{๖๘}

(๑) การเริ่มต้นของครอบครัวในสังคมไทย เริ่มจากการสมรสโดยมีประเพณีการสู่ขอ การหมั้น การแต่งงานมีการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย

(๒) สังคมไทยในปัจจุบันนิยมการมี “ครอบครัวเดี่ยว” คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูกในบ้านเดียวกัน ส่วนสังคมชนบทของไทยยังคงนิยม “ครอบครัวขยาย” คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติในบ้านเดียวกัน

(๓) สถาบันครอบครัวในสังคมไทย มีค่านิยมให้ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว และหาเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว ปัจจุบันผู้หญิงทำงานนอกบ้านมากขึ้น

๒) สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันการเมืองการปกครองในสังคมไทยมีลักษณะสำคัญคือ

(๑) ประชาชนในสังคมไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่

(๒) สังคมไทยยกย่อง และเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ

(๓) การปกครองของสังคมไทย คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตย ระบบรัฐสภา มีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๔) มีการตื่นตัวทางการเมืองการปกครองแนวใหม่การจัดการเลือกตั้งแนวใหม่ มีการปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา และอื่นๆ ที่ทำให้สังคมเป็นสากลมากขึ้น

๓) สถาบันทางศาสนา สถาบันทางศาสนาในสังคมไทยมีลักษณะสำคัญ คือ

(๑) ประชาชนในสังคมไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

(๒) ชาวไทยมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา

(๓) ชาวไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตโดยได้รับอิทธิพลทางศาสนา ทำให้มีประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

^{๖๘} สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕), หน้า ๒๓๙.

๔) สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาในสังคมไทยในอดีต วัด และวัง เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชนชาวไทยในปัจจุบันสังคมไทยมีการปฏิรูปการศึกษา และมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งส่งผลให้การศึกษาศึกษาของสังคมไทยมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น

- (๑) การปฏิรูปการศึกษาของไทย
- (๒) มุ่งปฏิรูปการศึกษาที่ให้ครูปฏิรูปการเรียนรู้
- (๓) มีการจัดการศึกษานอกระบบ
- (๔) ให้ผู้เรียนเป็นผู้ไม่เรียนรู้

๕) สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันเศรษฐกิจในสังคมไทย มีลักษณะสำคัญ คือ

- (๑) ระบบเศรษฐกิจของสังคมไทยเป็นระบบเศรษฐกิจบนพื้นฐานของระบบทุนนิยม ประชากรมีเสรีภาพในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ และเสรีภาพในการเลือกซื้อสินค้า
- (๒) ปัจจุบันรัฐบาลได้นำระบบเศรษฐกิจแบบผสมมาดำเนินการ มีการส่งเสริมปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น
- (๓) มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาจัดการดำเนินการให้เป็นผลผลิตสู่ตลาดในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน นับว่าเป็นความยากลำบากต่อการรักษาคุณธรรม จริยธรรม หรือการรักษาศีลเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุข คดีอาชญากรรมก็ยังคงเกิดขึ้นในทุกๆ วัน และมีความรุนแรงมากขึ้น ในหลายประเทศถึงแม้ว่าจะมีได้บอกว่าการประเทศเหล่านั้นรักาศิล ๕ เช่นเดียวกับสังคมไทย แต่ก็พบว่า ปัญหาอาชญากรรมในประเทศเช่น ญี่ปุ่น ยุโรป หรือบางประเทศก็มีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนประชากร คำถามก็คือว่า อะไร ที่ทำให้ประเทศเหล่านั้นมีอาชญากรรมไม่มากนัก คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ หากพิจารณาถึงหลักการดังกล่าวก็จะพบว่า “จิตสำนึกแห่งความดีงาม” และ เจตจำนงแห่งการละเว้นความชั่วที่ไม่เบียดเบียนตนเองและสังคมให้เดือดร้อนนั้นแหละ คือ ปัจจัยหลักของการสร้างสังคมให้น่าอยู่ การมีศีล ๕ เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตเท่านั้น จึงจะทำให้บุคคลและสังคมได้รับความสุข หากแต่เรามองข้ามการละเมิดศีลเล็กน้อย ไม่มีเจตนาและความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะความไม่ดีงามทั้งปวง สังคมไทยก็ยังคงพบกับปัญหาทางสังคม อาชญากรรมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การละเมิดศีล ๕ คือ ความพยายามที่จะเข้าข้างตนเอง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น เป็นความเห็นแก่ตัวที่มาจากการไม่สามารถควบคุมความอยากหรือกิเลส ตัณหาที่มาจากภายในของเราเอง และการใช้หลักเบญจธรรม คือ ความมีเมตตา กรุณา การตั้งใจประกอบอาชีพที่สุจริต การให้เกียรติยกย่องความเป็นมนุษย์และสตรีเพศ การรักษาสัจจะและมิตรภาพ รวมทั้งการมีสติปัญญาเพื่อรักษาตนจะทำให้สังคมน่าอยู่ ก็เท่ากับว่าเป็นการรักษาศีล ๕ ได้แล้วในสังคมปัจจุบัน เพราะการรักษาศีล ๕ ดังกล่าว เป็นหลักการเบื้องต้นของ

บุคคลที่จะตั้งใจรักาศิล ๕ เพื่อสร้างความดีงามให้กับตนเองและสังคม นำไปสู่การพัฒนาชุมชนเมืองเชิงพุทธที่ยั่งยืน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ถวิลวดี บุรีกุล^{๖๙} อธิบายว่า การมีส่วนร่วมในมีความหมายในหลายมิติ ที่เห็นว่ามันน่าสนใจมีดังต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมในมิติของความลึก หมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติ แต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการหรือวิจารณ์เนื้อหาโครงการ

๒. การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนาขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

๓. ในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วม คือการให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย

๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้างๆได้ว่าเป็น การที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

๕. การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่สำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและธำรงรักษาองค์กรต่างๆในท้องถิ่น

๖. การมีส่วนร่วมจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น

^{๖๙} ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๑ - ๒.

๗. การมีส่วนร่วม คือการที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆในสภาพสังคมนั้นๆทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่าง ๆ

พระมหาประกาศิต ฐิตีปสิทธิกร^{๗๐} ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ในสังคมเมือง การส่งเสริมสนับสนุนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น คือมีการร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์กรความรู้ และความชำนาญร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม สนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะการทำงานเป็นทีม (Team work) อีกทั้ง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงครอบคลุมไปถึงการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ และควบคุมการใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม ตั้งแต่เริ่มคิดเห็นปัญหาจนกระทั่งถึงขั้นตอน การติดตามตรวจสอบทุกขั้นตอนเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งได้มีโอกาสในการวางแผน กำหนดรูปแบบ การบริหาร และประเมินผลตลอดจนการตัดสินใจในการกำหนดอนาคตของตนเอง และชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการดำเนินงาน การพัฒนา มีส่วนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา และความชำนาญของชุมชนร่วมกันกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม คุ่มค่า และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนส่วนรวมอย่างเหมาะสมสูงสุด และ **พระมหาประกาศิต ฐิตีปสิทธิกร** ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมว่านอกจากจะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และมีปฏิริยาเชิงสร้างสรรค์ จิตสำนึกร่วมของประชาชน และผู้เกี่ยวข้องแล้ว ยังสามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนงานพัฒนา ดังนี้

๑. หลักการและแนวคิดพื้นฐานของการมีส่วนร่วม เป็นการเกี่ยวข้องกันทางด้านสังคม จิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งใดในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งเป็นเหตุจูงใจให้กระทำการใดให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ๆ เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม วางแผน วิเคราะห์ ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งที่จะทำ เช่นการทำงานร่วมกัน การพัฒนาร่วมกัน

^{๗๐} พระมหาประกาศิต ฐิตีปสิทธิกร, “ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน”, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๙๒-๙๓.

๒. การมีส่วนร่วมทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง

๓. การมีส่วนร่วมทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยความราบรื่น สร้างสรรค์ สร้างสามัคคี เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมมักเกี่ยวข้องกับบุคคลหลุมุมมาก และอาจรวมถึงสาธารณชนทั่วไป การสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง จะเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปโดยสะดวก และจะเป็นการสนับสนุนให้เกิดแนวร่วมการดำเนินกิจกรรมมากขึ้นอีกด้วย

๔. การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการพัฒนาชุมชนในเชิงพื้นที่ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะปัจจุบันประชาชนมีการตื่นตัวในเรื่องบทบาทและสิทธิของตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้เกิดเวทีการระดมความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ส่งผลดีต่อความตื่นตัวต่อกระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการหรือการกระทำที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมกัน แสดงความคิดเห็น การวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงของตนเอง ของกลุ่ม องค์กร หรือ ชุมชน ตลอดจนการร่วมกันรับผิดชอบ แก้ไขปัญหาและรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการให้ประชาชนมีการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตนเองและพัฒนาท้องถิ่นและสังคม ทั้งนี้การมีส่วนร่วมจะได้ผลดีอย่างแท้จริงนั้น ประชาชนจะต้องมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง ครอบงำบังคับ บีบบังคับ กะเกณฑ์ ผืนใจหรือถูกขอร้อง เพราะอาจจะบรรลุเพียงผลสำเร็จของงานเท่านั้นแต่จะไม่ก่อให้เกิดความผูกพันรับผิดชอบตามมา และการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ จะไม่มีความยั่งยืนมั่นคง ไม่ต่อเนื่องในที่สุดก็อาจจะล้มเลิกไปในที่สุด

๒.๔.๒ ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า ในระบอบประชาธิปไตยที่ก้าวหน้าและสมบูรณ์นั้นกลไกที่สำคัญคือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงนโยบายของประชาชน ได้แก่ การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้าไปสร้างกฎหมายและบริหารราชการแผ่นดิน หากกลไกนี้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้วก็ไม่จำเป็นต้องมีกลไกนอกระบบเข้ามา แต่ถ้าหากมีการเรียกร้องเกิดขึ้นแสดงว่า ระบบไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนและยิ่งกลไกในระบบเป็นกลไกที่รวมอำนาจจากเบื้องต้น หรือรวมศูนย์และอยู่ห่างจากปัญหาทำให้กลไกระบบไม่สามารถเข้าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง การเรียกร้องก็อาจรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ เป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนพึ่งพาตนเอง ช่วยให้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของเขา จะทำให้ทุกคนมีอำนาจต่อรองมากขึ้นทั้งทาง

เศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งช่วยพัฒนาประชาธิปไตยโดยสร้างสังคมการเมือง และเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด

สุทิน บุญญาธิการ และคณะ^{๗๑} ได้รวบรวมลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๕ ลักษณะ ดังนี้

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) โดยประชาชนในพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะได้รับแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่จะดำเนินการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนผู้ที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบเพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลประกอบการจัดทำรายงานเกี่ยวกับการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในโครงการ และเสนอแนะประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

๓. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเวทีสาธารณะให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้ที่ได้รับผลกระทบหรือมีการดำเนินโครงการหน่วยงานเจ้าของโครงการ และผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจได้ทำความเข้าใจระหว่างกัน และหาเหตุผลที่เกี่ยวกับโครงการได้แก่ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ มีการอธิบายให้ที่ประชุมทราบรายละเอียดและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นแล้วจึงเปิดโอกาสให้ซักถาม อาจจัดขึ้นเฉพาะจุดในระดับชุมชนย่อยๆ แต่ละชุมชนก่อนแล้วจึงจัดรวมหลายๆชุมชนอีกครั้งหนึ่ง การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขามาร่วมอธิบายซักถามและให้ความเห็น ทั้งนี้ ผลการประชุมจะต้องมีการนำเสนอต่อสาธารณะและผู้เข้าร่วมประชุม การประชุมประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีเสนอข้อมูลจากทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้ได้รับผลกระทบ เป็นการประชุมที่เปิดกว้าง มีหลักเกณฑ์ และประเด็นที่พิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบร่วมกัน ควรมีลักษณะไม่เป็นทางการมากนัก

๔. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้นๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจดำเนินการให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบให้มีการเลือกตัวแทนไปเป็นกรรมการในคณะกรรมการที่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องนั้น

^{๗๑} สุทิน บุญญาธิการ และคณะ, “การบริหารการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕.

๕. การใช้กลไกทางกฎหมาย เป็นการเรียกร้องสิทธิจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมมักใช้ในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการทางอื่นได้ โดยอาศัยมาตรการทางกฎหมายเป็นหลัก

ปารีชาติ วลัยเสถียร^{๗๒} ได้กล่าวสรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ ๒ ลักษณะ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมทางการเมืองส่วนท้องถิ่น ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชนเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

๒.๒ การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหารมีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน และประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเองซึ่งสอดคล้องกับ ชาตียาย ณ เชียงใหม่ ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของการมีส่วนร่วม คือ^{๗๓}

๑. เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้แก่ทุกด้านของชีวิตของประชาชนและชุมชน (Inclusiveness)

๒. เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อความเท่าเทียมกัน (Equity) ของปัจเจกชนและกลุ่มคนในการมีส่วนร่วมให้ (Give) และมีส่วนได้รับประโยชน์ (Take) จากการกระจายทรัพยากรสาธารณะ

^{๗๒} ปารีชาติ วลัยเสถียร, “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน”, ในเอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค. ๖๕๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๘.

^{๗๓} ชาตียาย ณ เชียงใหม่, การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๕๙.

๓. เป็นการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดความเป็นธรรม (Justice) แก่ปัจเจกชนและกลุ่มคนที่มีสถานภาพแตกต่างกันได้มีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะของการแบ่งปัน เกื้อกูลกัน อุ่มชูกัน และเรียนรู้ร่วมกัน

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต^{๗๔} ได้กล่าวถึงการที่ประชาชนสามารถสร้างและขยายบทบาท และอำนาจของตนเองจากการเป็นผู้ถูกกระทำ (Object) มาเป็นผู้กระทำ (Subject) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการกำหนดนโยบาย มีความสำคัญตั้งแต่ประชาชนต่อหน่วยงานราชการและต่อสังคมโดยรวม ทั้งนี้ เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนี้

๑. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมระหว่างกลุ่มคนต่างๆ เพราะการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารความคิดเห็น ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการพัฒนาทางความคิดมีการรับรู้ที่กว้างไกลยิ่งขึ้น และเกิดความเข้าใจที่ดีระหว่างกลุ่ม

๒. กระบวนการที่ให้ข้อมูลข่าวสารทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิดความรู้สึกและความคาดหวังได้ถูกแสดงออกมาอย่างหลากหลายสมบูรณ์ครบถ้วน ตรงกับความต้องการมากขึ้น ผลที่ตามมาคือทำให้เกิดการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และการวางแผนดำเนินงานไปอย่างรอบรู้รอบคอบ และรอบด้านยิ่งขึ้น

๓. กระบวนการที่ทำให้ประชาชนเกิดความผูกพัน และมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของนโยบายแผนและโครงการนั้นๆ ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานต่างๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว และได้รับการสนับสนุนจากประชาชน

๔. กระบวนการทำให้ประชาชนมีโอกาสตรวจสอบในการดำเนินงานซึ่งก่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินงานลดการทุจริตลดความผิดพลาดของนโยบายแผนโครงการนั้นๆ ลงได้

๕. กระบวนการตอบสนองปัญหาและความต้องการของกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยอาศัยการเจรจาต่อรองอย่างเป็นธรรม ซึ่งจะสามารถกำหนดนโยบายโดยมีพื้นฐานของความยุติธรรมยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม มีลักษณะเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มคณะต่างๆ เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนในเรื่องหรือกิจกรรมต่างๆ อาจจัดเป็นลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการช่วยคิดช่วยวางแผน ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ มีการติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ร่วมกันบริหารจัดการ เพื่อให้การดำเนินการประสบความสำเร็จตามความประสงค์

^{๗๔} พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย”, วารสารพัฒนาสังคม, (ฉบับพิเศษ ๒๕๔๓), หน้า ๒ - ๔.

ในการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการกำหนดนโยบาย และการดำเนินงานหลายประการ โดยเฉพาะการรับนโยบายของรัฐตามที่ตั้งอยู่ในเงื่อนไขของแผนพัฒนาแห่งชาติ เป็นที่ยอมรับและตรงตามความต้องการของประชาชนในชุมชนที่สอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ที่อาจจะเกิดตามมาในภายหลังหรือก่อนก็ได้ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชน กลุ่ม และองค์กรที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดพิจารณา การตัดสินใจร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ รวมถึงสามารถปฏิบัติหน้าที่และดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน

๒.๔.๓ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาขององค์กรชุมชนและเครือข่ายนั้น มี ๖ ขั้นตอน ได้แก่^{๗๕}

ขั้นตอนที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่องค์กรภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในท้องที่ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชนด้วย

ขั้นตอนที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่องค์กรประชาชนและเครือข่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ/กิจกรรมการพัฒนารวมทั้งกำหนดวิธีการ แนวทางในการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมการพัฒนา ดังอย่างเช่น องค์กรชุมชนและเครือข่ายเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนแม่บทชุมชนและแผนพัฒนาตำบล เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่องค์กรชุมชน และประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และดำเนินการเพื่อให้กิจการเพื่อให้กิจกรรมลุล่วง เช่น องค์กรชุมชนเข้าไปดำเนินพัฒนาระบบสหกรณ์ของชุมชน และการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

^{๗๕} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, “การสร้างองค์กรชุมชนและเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน”, ในเอกสารประกอบการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓ - ๑๔.

ขั้นตอนที่ ๕ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ภาคประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ใครได้รับประโยชน์ มีผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นหรือไม่ เป็นต้น ซึ่งในการประเมินผลนั้นอาจเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของการดำเนินการ

ขั้นตอนที่ ๖ การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ประสบการณ์ทำงาน และการสรุปบทเรียน เพื่อให้คนในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ทบทวนการทำงานของตนเอง และหาแนวทางเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในระยะยาว

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับงานทุกขั้นตอน และในมิติต่างๆ โดยเฉพาะผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย ซึ่งเกี่ยวข้องที่มีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกัน จะต้องดำเนินการตามแบบแผนที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว เริ่มตั้งแต่การร่วมศึกษาสภาพปัญหาต่างๆ การวางแผนแก้ไขปัญหาคัดติดตาม และประเมินผล ตลอดจนนำผลที่เกิดขึ้นไปใช้ร่วมกัน เป็นต้น

สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมพัฒนาซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพเป็น ๕ สรุปได้ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ ๒ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนในการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนของการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการ ตลอดจนแนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการพัฒนา เป็นส่วนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ เทคโนโลยี และอื่นๆ จากองค์กรภาคีการพัฒนา

ขั้นตอนที่ ๔ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นทั้งการได้รับผลประโยชน์ทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ

ขั้นตอนที่ ๕ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการประเมินผลการพัฒนา เป็นการประเมินว่าการที่ประชาชนเข้าร่วมพัฒนาได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด การประเมินอาจประเมินแบบย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรืออาจประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย ผู้วิจัยได้ประมวลมาจากแนวคิดของนักวิชาการ โดยจะนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ความหมาย แนวคิดและทฤษฎี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๕.๑ ความหมายการสร้างเครือข่าย

จากการศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับอบรมเลี้ยงดู พบว่า มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

“เครือข่าย” หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลาอันพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีมารวบรวมเอาไว้เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น^{๗๖} เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และเป็นระบบเปิดที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างต่อเนื่องและสุดท้ายคือความเป็นกระบวนกรที่ทำหน้าที่ระหว่างกันหรือการมีปฏิริยาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง^{๗๗} การเป็นพวกกันหลายๆ องค์กรชุมชน เพื่อทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และมีเป้าหมายร่วมกันบางอย่างร่วมกัน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เกิดจากการที่กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนต่างๆ มารวมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ^{๗๘} ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี พงษ์พิศ ให้คำนิยามของ “เครือข่าย” ไว้ว่า เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชนระหว่างชุมชน กลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน โดยมีหลักยึดตามขอบเขตพื้นที่ ประเด็นเนื้อหาและกระบวนกรเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว กระบวนกรดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่น เหมาะสมกับ

^{๗๖} กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววิวัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สภาคทาตอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕.

^{๗๗} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^{๗๘} อคิน รพีพัฒน์, “การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ”, ในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา, (ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๒๕๙.

ท้องถิ่นที่จะช่วยให้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ภูมิปัญญา พื้นบ้าน การปฏิบัติ แบบอย่างของผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบททางสังคม คมนาคม แบบการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้นทำให้การไปมาหาสู่ดูงาน การร่วมกันทำ ข้ามเขตแดนของชุมชน อำเภอ จังหวัดและภาค เป็นไปได้ง่าย^{๗๙}

เครือข่ายเป็นรูปแบบหนึ่งของการปฏิบัติการในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการรวมศูนย์อำนาจและการจัดการของรัฐบาล เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล หรือกลุ่มองค์กรทั้งที่มีอยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน เครือข่ายเป็นเครื่องมืออันทรงพลังของชุมชน เครือข่ายก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกร และการสร้างอำนาจต่อรองให้กับชุมชน^{๘๐} และยังหมายถึงรูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กร เพื่อแลกเปลี่ยนสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและร่วมกันทำงาน เครือข่ายประกอบด้วยองค์กรจำนวนหนึ่งซึ่งมีอาณาเขตแน่นอนหรือไม่ก็ได้ องค์กรเหล่านี้มีฐานะเท่าเทียมกัน

สำหรับ **ชนิภูฐา กาญจนรังษินนท์**^{๘๑} กล่าวว่า เครือข่าย คือกลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูป หรือจัดระเบียบ โครงสร้าง ที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน หรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระ หรือความเป็นตัวของตัวเองของคน หรือองค์กรนั้น ๆ โดยจะนิยามความหมายของเครือข่ายไว้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. หมายถึง การผสมผสานการรวมตัวในลักษณะหลวมๆ โดยแต่ละองค์กรที่มารวมตัวกันเป็นเครือข่ายต่างมีอิสระ แต่จะต้องมีบุคคลที่เป็นคนรับผิดชอบในการติดต่อประสานงานที่ชัดเจน

๒. หมายถึง กลไกการทำงานประสานกิจกรรมร่วมกันของหลายองค์กร ซึ่งจะเป็พลังงานเคลื่อนไหวในการผลักดันแต่ละเรื่องถ้าเครือข่ายเข้มแข็งเครือข่ายจะเป็นกลไกการตรวจสอบในเรื่องต่างๆ

๓. หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวเร่งให้เกิดความตื่นตัวในกิจกรรมที่ต้องมีการผลักดันร่วมกัน จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจึงพอสรุปได้ว่า เครือข่ายคือกลุ่มของคน หรือกลุ่ม หรือ องค์กรที่มีความสมัครใจ

^{๗๙} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง : วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๗ - ๑๙๘.

^{๘๐} สุภาวิณี ทรงพรวาณิชย์, “การพัฒนาเครือข่ายชุมชนตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน”, รายงานการวิจัย, (ลำพูน: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^{๘๑} ชนิภูฐา กาญจนรังษินนท์, “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ (๙ กันยายน ๒๕๔๒), หน้า ๒๖ - ๓๐.

ในการเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และอื่นๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการ ให้เป็นกลไกขับเคลื่อน เชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหนักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ได้อธิบายแนวความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ หากกล่าวถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ต่อสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องของบุคคลและสรรพสิ่งที่ได้รับการสมมติขึ้นตามฐานะและบทบาทที่เป็นอยู่ว่า เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมในทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว การดำรงอยู่และการทำหน้าที่ของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ ก็จัดเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่มีต่อกัน ซึ่งเป็นปฏิริยาสัมพันธ์ที่มีความเคลื่อนไหวไปมาระหว่างสิ่งต่างๆ แล้วสร้างกระบวนการที่ต่อเนื่องจนเกิดเป็นเครือข่ายและระบบที่ผูกพันความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เป็กระบวนการระบบนั้น คือคุณสมบัติภายในที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง รูปทรงของสิ่งต่างๆ มิใช่โครงสร้างที่แข็งที่ตายตัว หากแต่แสดงออกถึงกระบวนการภายในที่ยืดหยุ่นแต่มีเสถียรภาพ ตัวอย่างเช่น เซลล์ในร่างกายของมนุษย์ที่มีความเคลื่อนไหว และยืดหยุ่นต่อกระบวนการและมีการเปิดรับสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ และมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่จะต้องอาศัยความยืดหยุ่น และการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ลงตัวมากที่สุด เช่น เครือข่ายประชาสังคม ที่มาจากกลุ่มคนที่หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิดเห็น และมาทำงานร่วมกัน ซึ่งจะได้มุมมอง วิธีคิด และกระบวนการทำงานที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น^{๘๒}

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่ม หรือองค์กรที่มีความสมัครใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่นๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหนักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

๒.๕.๒ ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

๑. ปัจจัยพื้นฐานในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนที่สำคัญ ได้แก่

ก) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ระหว่างบุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกัน หรือการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย จึงเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันขึ้น

^{๘๒} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘) หน้า ๑๓-๑๗.

ข) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชน เป็นความสัมพันธ์แบบครอบครัวและแบบเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา จึงมีผลต่อการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของเครือข่ายโดยตรง

ค) การพบปะระหว่างบุคคล เช่น ระหว่างเพื่อนบ้าน การร่วมกันทำบุญ และการทำกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน ซึ่งเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กัน ได้มีโอกาสพูดคุยประเด็นสาธารณะต่างๆ ร่วมกันมากขึ้นและก่อให้เกิดการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันขึ้นได้

ง) บุคคลในชุมชนรับรู้ข้อมูลข่าวสารเท่าเทียมกันและมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลนั้นๆ ร่วมกันทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับเดียวกันไม่มีสถานภาพเหนือกว่าจึงเกิดเป็นเครือข่ายได้ง่าย

จ) บุคคลในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเป็นประจำมีความจริงใจในการพบปะกัน

ฉ) ความใกล้ชิดสนิทสนมกันระหว่างคนในชุมชน การพบปะกันบ่อยครั้งสม่ำเสมอทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกัน นำไปสู่วิถีคิดและการกระทำที่คล้ายกันอันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการเกิดเครือข่ายของชุมชน

ช) การแลกเปลี่ยนและการพึ่งพากันในชุมชนและระหว่างชุมชน วัฒนธรรมในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนชนบท มีการแลกเปลี่ยนและการพึ่งพากันและเสมอทั้งในชุมชนและกับชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นโอกาสในการเรียนรู้และการถ่ายทอดการเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้ง่าย กลายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้แล้วขยายไปยังบุคคลอื่นๆ และพัฒนาไปเป็นเครือข่ายของชุมชนต่อไป

๒. ปัจจัยภายในชุมชนที่สำคัญได้แก่

ก) มีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความเดือดร้อนร่วมกันจึงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันและกลายเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เช่น ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ข) ความต้องการร่วมกันของคนในชุมชน เช่น ความต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ความต้องการความชำนาญเฉพาะด้าน ความต้องการประสบการณ์บางอย่าง ความต้องการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ค) ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนร่วมมือกันเป็นเครือข่ายเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว มีความสามารถในการเชื่อมโยงหรือประสานความร่วมมือของคนในชุมชน มีความสามารถในการรวมกลุ่มคนและพัฒนาไปเป็นเครือข่ายของชุมชน

ง) ภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน ชุมชนตำบลเกาะแก้วเป็นชุมชนที่มีปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ซึ่งได้สั่งสมความรู้ประสบการณ์มายาวนานมีความสัมพันธ์กับคนใน

ชุมชนเป็นอย่างดี เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของคนทั่วไปสามารถเชื่อมประสานคนในชุมชนและสร้างเครือข่ายในภูมิปัญญาของตนได้เป็นอย่างดี

จ) การเกิดจิตสำนึกร่วมของคนเป็นชุมชน จิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนทำให้คนในตำบลเกาะแก้วตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเสียสละและอุทิศตนเพื่อการสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นชุมชนที่คนมีจิตสำนึกร่วมมากจึงทำให้เกิดเครือข่ายได้ง่ายและรวดเร็ว

ฉ) ชุมชนที่ทรัพยากรมาก ทรัพยากรในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการเกิดเครือข่ายของชุมชน เพราะทำให้คนในชุมชนมีความพร้อมในการสร้างเครือข่ายในระดับหนึ่ง เช่น เงินทุนที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ ผลผลิตต่างๆ ของชุมชนเป็นต้น ซึ่งมีความพร้อมในด้านนี้อยู่แล้วพอสมควร

ช) วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นสนับสนุนชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณีสนับสนุนส่งเสริมให้คนทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเข้าด้วยกันอยู่แล้วจะทำให้เกิดเครือข่ายของชุมชนขึ้น เช่น ประเพณีลงแขก ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เป็นต้น

๓. ปัจจัยจากภายนอกชุมชนที่สำคัญ ได้แก่

ก) การเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆ ชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชน คนกับเครือข่ายชุมชน เครือข่ายชุมชนกับเครือข่ายชุมชนอื่น ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นได้

ข) การสนับสนุนจากภายนอกชุมชนทำให้เกิดเครือข่ายชุมชนขึ้น ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภายนอกอย่างต่อเนื่องทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน เช่น การสนับสนุนในด้านความรู้ วิชาการและงบประมาณสนับสนุน เป็นต้น

ค) การขยายเครือข่ายขององค์กรจากนอกชุมชน องค์กรนอกชุมชนที่มีเครือข่ายเข้มแข็งและมีความสามารถในการขยายเครือข่ายได้ขยายเครือข่ายเข้ามาในชุมชน ทำให้คน กลุ่มองค์กรในชุมชนมองเห็นผลประโยชน์จึงร่วมกันสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนขึ้น หรือร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรนอกชุมชนนั้น

ง) การสื่อสารมวลชน ความเจริญก้าวหน้าของการสื่อสารมวลชนทำให้คนในชุมชนรับรู้ข่าวสารต่างๆ ได้สะดวกและรวดเร็ว ส่งผลให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ง่ายและเกิดเครือข่ายของชุมชนได้ง่ายขึ้น

จ) การสนับสนุนของรัฐบาล ถ้าหากรัฐบาลมีนโยบายการสร้างเครือข่ายของชุมชนและให้การสนับสนุนงบประมาณ บุคลากรและกลไกต่างๆ อย่างแท้จริงแล้วเครือข่ายของชุมชนก็เกิดขึ้นได้ง่าย เพราะรัฐบาลเป็นผู้กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ

สำหรับกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายภาคประชาสังคมนั้น สรุปได้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) หมายถึง ความคิดและการยอมรับในเรื่องของการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกันในการเรียนรู้ร่วมกันหรือการแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ การรวมตัวเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วม มีอิสระมีการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. โครงสร้างองค์ประกอบประชาสังคม (Civic Organization) หมายถึง กลุ่มการรวมตัวซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มรวมที่รวมตัวกันเฉพาะการ เฉพาะเรื่อง หรือต่อเนื่อง สมาชิกของกลุ่มอาจจะเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจหรือประชาชนจำนวนไม่จำกัด ประเด็นสำคัญ คือ การรวมกลุ่มต้องมีจิตสำนึกสาธารณะประชาสังคมครบถ้วน

๓. เครือข่ายประชาสังคม (Civic Network) หมายถึงโครงสร้างและกระบวนการซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคม คือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์

ดังนั้น จากองค์ประกอบประชาสังคมทั้ง ๓ ประการทำให้เกิดประชาสังคม แต่กระบวนการประชาสังคมไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้หากบุคคลในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรวมตัวของบุคคลในสังคม โดยสรุปแล้ว “ประชาสังคม” จึงเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการทางสังคม เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้คนในสังคมตื่นตัวและมีความรู้สึกอยากเข้าไปแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ปัญหาสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพฤติกรรมกรรวมตัวมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมมือกระทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและมีความสุข เพราะสังคมมีความเสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๒.๕.๓ องค์ประกอบของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๘๓} กล่าวว่า องค์ประกอบของเครือข่าย มีดังนี้

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาและมีส่วนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพัน ในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาคความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

^{๘๓} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่ายกลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชัคเชสมิเดีย จำกัด, ๒๕๔๓) หน้า ๑๗.

การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่างยากลำบากเพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองโลกคนละกรอบเหมือนใส่แว่นตาค้นคนละสี ย่อมมองปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทางแต่มิได้ความหมายว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างนี้สมาชิกเครือข่ายยอมรับกัน มิฉะนั้นความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) วิสัยทัศน์ร่วมเป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะช่วยทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองความคิดที่แตกต่างลงไปได้ในทางตรงข้าม เมื่อใดที่วิสัยทัศน์หรือเป้าหมายส่วนตัวขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายพฤติกรรมและการปฏิบัติของสมาชิกก็จะเริ่มแตกต่างจากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัวที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

๓. การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) เครือข่ายเกิดจากที่สมาชิกแต่ละคนก็มีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน อาทิเกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุขความพึงพอใจ ฯลฯ กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่จะดึงใครเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการเครือข่ายจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม และในหลายกรณีอาจเป็นการพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอด้วยซ้ำแม้ผลประโยชน์ที่แต่ละคนได้รับอาจมาน้อยแตกต่างกัน แต่ทุกคนได้รับผลประโยชน์ เมื่อใดสมาชิกได้รับประโยชน์ร่วม หรือเมื่อเขาคิดคำนวณแล้วเขาเสียมากกว่าได้ เขาก็จะเริ่มถอยตัวเองออกจากเครือข่ายไป หรือเมื่อเขาได้รับการสนองตอบต่อความต้องการที่มีอย่างสมบูรณ์แล้ว เขาก็จะออกไปจากเครือข่ายในที่สุด ประเด็นสำคัญอีกประการก็คือ ผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับต้องเพียงพอสำหรับเขาในการที่มุ่งใจให้เข้ามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติจริง โดยไม่ได้มีส่วนร่วมแบบประดับที่มีเพียงตำแหน่งหรือรายชื่อในเครือข่าย แต่ไม่มีการเข้าร่วมปฏิบัติจริงในเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายในเครือข่าย (All Stakeholders In Network) ย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายจึงควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (Equal Status) ในฐานะของ “หุ้นส่วน (Partner)” ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (Vertical Relationship) หมายความว่า หากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐ ก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่ายมิใช่การวางตัวเป็นเจ้านายเหนือประชาชน อย่างไรก็ตามแม้จะยากในทางปฏิบัติในหลายๆ กรณีเพราะต้องอาศัยการเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายและการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบด้วย แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำหากต้องการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

๕. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องก็คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกันโดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเสริมจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่ตัวอย่างเช่น นักวิชาการที่เข้าใจสภาพท้องถิ่นเข้าไปทำการวิจัยร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น ก็จะช่วยให้เกิดการสะสมองค์ความรู้ของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในขณะที่ประชาชนในท้องถิ่นก็ให้ข้อมูลและความร่วมมือในการศึกษาวิจัย หรือการที่มูลนิธิขององค์กรธุรกิจช่วยสนับสนุนด้านเงินแก่องค์กรประชาชน ขณะเดียวกันความสำเร็จขององค์กรประชาชนก็สร้างชื่อเสียงแก่องค์กรธุรกิจนั้นด้วย

๖. การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) เนื่องจากธรรมชาติความจำกัดของสมาชิกในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกของเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตัวเอง การจะทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้นสมาชิกต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกันการจะทำให้สมาชิกหรือ หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนาจำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าจะหากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคน จึงจำเป็นต้องการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการพึ่งพิงอิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านการเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้นซึ่งผล

ของการปฏิสัมพันธ์นี้ ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วยปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Reciprocal Exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว (Unilateral Exchange) ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะยิ่งเกิดความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้นซึ่งจะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (Highly Integrated)

นอกจากนี้ การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น จะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ นฤมล นิราธร กล่าวว่าการจำแนกประเภทของเครือข่าย กระทำได้หลายมิติดังนี้^{๘๔}

๑. ตามพื้นที่ดำเนินงาน เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ภาค และระดับ ประเทศ
๒. ตามประเภทกิจกรรมหรือประเด็นปัญหา เช่น เครือข่ายที่ทำงานด้านเด็กสตรีสาธารณสุข เศรษฐกิจ พัฒนาชุมชน สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ
๓. ตามอาชีพ หรือสถานภาพทางสังคม เช่น เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายกลุ่มเครือข่ายครู พัททวิษลิตีเด็ก พระสงฆ์ธรรม เครือข่ายสาวตรีนักเรียน ฯลฯ

๔. ตามรูปแบบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ การจำแนกโดยใช้เกณฑ์นี้จะทำให้เกิดเครือข่าย ๒ ลักษณะ คือ เครือข่ายตามแนวตั้ง และเครือข่ายตามแนวนอน

๔.๑ เครือข่ายตามแนวตั้ง หมายถึงเครือข่ายที่โครงสร้างมีลักษณะเป็นช่วงชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายไม่เท่ากัน มีองค์กรที่มีสถานภาพสูงกว่าและอยู่ในฐานะ ผู้ให้ความช่วยเหลือแก่องค์กรที่เป็นลูกข่าย เครือข่ายตามแนวตั้งพบมากในองค์กรธุรกิจ เช่น เครือข่ายแฟรนไชส์ต่างๆ ซึ่งลูกข่ายต้องพึ่งพาบริษัทแม่ในเรื่องเครื่องหมายการค้าขณะที่ลูกข่ายต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับประโยชน์ที่จะได้จากแม่ข่าย

๔.๒ เครือข่ายตามแนวนอน เป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ ภายในเครือข่ายมีความเท่าเทียมกัน ลักษณะการแลกเปลี่ยนเป็นไปโดยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การติดต่อภายในเครือข่าย เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลหรือองค์กรหรืออาจจะมีการทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเครือข่าย เช่น จัดประชุม กระจายข่าวสารข้อมูล หรือเป็นแกนกลางเมื่อต้องการมีการปฏิบัติความร่วมมือกัน องค์กรประสานงานนี้ก็ยังมีสถานภาพเท่าเทียมกับองค์กรอื่นๆ ภายในเครือข่าย เครือข่ายในงานพัฒนาส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายตามแนวนอน

^{๘๔} นฤมล นิราธร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖.

ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์^{๘๕} ได้อธิบายเครือข่ายมีรูปแบบมากมายและมีบางคนพยายามจำแนกโดยใช้คุณลักษณะของสมาชิก พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์และโครงสร้างของเครือข่าย เป็นเกณฑ์ ได้แก่

๑. คุณลักษณะของสมาชิก เครือข่ายอาจจำแนกตามประเภทของสมาชิก เช่น ชาวานานักวิจัย หรือวิศวกร บางคนรวมคนที่ทำงานในระดับเดียวกันเป็นประเภทเดียวกันหรือเน้นเครือข่ายแนวราบ เช่น เครือข่ายชาวานาน (ประกอบด้วยคนที่เป็ชาวานานเท่านั้น) บางคนก็รวมคนที่ทำงานสาขาเดียวกันแต่ต่างระดับกันเข้าด้วยกันหรือเน้นเครือข่ายแนวตั้ง เช่น ชาวานาน นักวิจัยด้านการเกษตร หน่วยงานกำหนดนโยบายการเกษตร และหน่วยงานระหว่างประเทศที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นต้น บางเครือข่ายมีสมาชิกแบบบุคคล แต่บางแห่งก็มีสมาชิกเป็นองค์กรหรือสถาบัน และบางแห่งมีสมาชิกแบบบุคคลและองค์กรร่วมกัน

๒. พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เป็นการจำแนกเครือข่ายที่ดำเนินงานในพื้นที่หนึ่งบางแห่งเป็นเครือข่ายระดับประเทศ เครือข่ายระดับภูมิภาค เครือข่ายระดับชุมชนลุ่มน้ำ เช่นเครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ เป็นต้น หรืออาจแบ่งตามเขตที่มีระบบนิเวศทางการเกษตรเหมือนกันเช่น เครือข่ายข้อมูลข่าวสารในพื้นที่แห้งแล้ง (Arid Lands Information Network)

๓. วัตถุประสงค์ของเครือข่าย เครือข่ายจำนวนมากตั้งขึ้นเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารระหว่างสมาชิกและการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารเป็นวัตถุประสงค์หลักของเครือข่ายบางเครือข่ายตั้งขึ้นเพื่อความร่วมมือในการวิจัยศึกษา ฝึกอบรมหรือตลาด บางเครือข่ายมุ่งเพื่อการแลกเปลี่ยน เครื่องมือในการประกอบอาชีพ บางเครือข่ายมุ่งเป็นกลุ่มพลังกระตุ้นความตระหนักของสังคม และเข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของสมาชิก เครือข่ายหลายแห่ง มีวัตถุประสงค์หลายด้าน ทั้งแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทั้งร่วมมือกันในการจัดการฝึกอบรมและวิจัย รวมทั้งผลักดันนโยบาย

สรุปได้ว่า องค์กรประกอบและประเภทของเครือข่าย หมายถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ของบุคคลหรือสมาชิกกลุ่ม ที่มีการพบปะกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกของกลุ่มในอันที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบนความแตกต่างหลากหลายของสมาชิกที่เห็นคุณค่าและประโยชน์ในความเป็นเครือข่าย

^{๘๕} ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์, การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

๒.๕.๔ องค์ประกอบการสร้างเครือข่าย

พัฒนาการของกลุ่มและเครือข่าย อาจมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมและบริบททางสังคม เช่น ภาคเหนือ ภาคใต้ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งพัฒนาการและวงจรชีวิตของเครือข่าย **พิชัย เพชรรัตน์**^{๘๖} ได้สรุปไว้ ๔ ขั้นตอนใหญ่ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขั้นเกิดแรงจูงใจ คือ คนเข้ามารวมกลุ่มอาจจะเกิดแรงกระตุ้นจากฝ่ายต่างๆ ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ การชักชวนของผู้นำชาวบ้าน และความต้องการของตนเองที่เห็นปัญหาและต้องการแก้ไข รวมทั้งความพร้อมในการที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งแรงกระตุ้นดังกล่าวทำให้คนแสวงหาการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนากิจกรรมที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ ๒ ขั้นวางใจกลุ่ม เป็นขั้นตอนที่ปัจเจกบุคคลเกิดความไว้วางใจกลุ่ม องค์กรว่าจะสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาและความต้องการนั้นได้ จึงดำเนินการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะกลายเป็นพลังของกลุ่ม และเครือข่ายในที่สุด

ขั้นที่ ๓ ขั้นขยายผล หลังจากที่ได้ดำเนินการมาระยะหนึ่ง กลุ่ม เครือข่ายเกิดความเข้มแข็ง จึงมีการสานต่อและเชื่อมโยงกับทุกฝ่าย ในการจัดการกับประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับพื้นที่และประเด็นกิจกรรม เป็นขั้นการขยายผลที่นำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่อง

ขั้นที่ ๔ กลุ่มสัมพันธ์ เป็นการบริหารเครือข่าย หลังจากเครือข่ายได้ดำเนินการจนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากิจกรรมความสัมพันธ์เพื่อร่วมรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืน

ส่วน **พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ**^{๘๗} อธิบายว่า การพัฒนาเครือข่าย เป็นกิจกรรมสำคัญที่สุดที่เครือข่ายทุกเครือข่ายทำร่วมกัน คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารประสบการณ์ แล้วพัฒนาไปสู่การวางแผนร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน และเงื่อนไขสำคัญของเครือข่าย คือ ต้องมีการติดต่อสัมพันธ์สื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างสมาชิก อาจมีผู้ประสานซึ่งเป็นบุคคลหรือกลุ่มประสานซึ่งดำเนินกิจกรรมประสาน แต่ไม่ใช่เป็นผู้ดำเนินการแทนสมาชิกเครือข่ายในทุกเรื่อง เครือข่ายจะยั่งยืนถ้าหากว่าสมาชิกร่วมใจกันตั้งแต่ต้น ไม่ปล่อยให้เป็นที่ของฝ่ายเลขานุการ ไม่ให้มีคนครอบงำ มีปัจจัยหรือทุนในการดำเนินงาน ประสานงาน มีความยืดหยุ่นปรับตัวตามที่สมาชิกส่วนใหญ่เห็นชอบ

^{๘๖} พิชัย เพชรรัตน์, **ขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคประชาชนเพื่อการพัฒนา**, (ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๘๗} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**, หน้า ๑๑๘.

สำหรับเสรี พงศ์พิศ^{๘๘} ได้เสนอประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย คือ

๑. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงหากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

๒. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อทุกฝ่ายและผู้ที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของเครือข่ายต่างๆ มีความแตกต่างที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบก็มีความสำคัญต่อการกำหนดถึงองค์ประกอบหลักหรือโครงสร้างของเครือข่าย อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า สมาชิก จิตสำนึกร่วมการมีวัตถุประสงค์/เป้าหมาย การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และการรักษากิจกรรม/ความต่อเนื่องบนความเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เครือข่ายดำรงอยู่ต่อไปได้ จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างข้อมูลใหม่ ความรู้ใหม่ที่ต่อเนื่องของเครือข่าย

^{๘๘} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

๒.๕.๕ กระบวนการจัดการเครือข่าย

พระมหาสุทธิย์ อากาศโร^{๘๙} ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการเครือข่ายว่า มี ๔ ขั้นตอนตามวงจรชีวิตเครือข่าย ดังนี้

๑. ขั้นตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้พลังกลุ่มและความเป็นเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มีวิธีการดังนี้

๑.๑ การศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ เป็นการศึกษาข้อมูล สภาพการณ์ ความพร้อมภายในกลุ่มของตนเองและข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายอื่นรวมทั้งสภาวการณ์ทางสังคม ทำให้ทราบถึงกิจกรรมและบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการที่จะส่งเสริมหรือจัดการเครือข่าย

๑.๒ การสร้างศรัทธาและหาแนวร่วม เป็นการสร้างความเชื่อถือให้กับฝ่ายต่างๆ เช่น ความเชื่อถือในเรื่องของข้อมูล บุคคล ความสำคัญของปัญหา สร้างความคุ้นเคยกับแกนนำ

๑.๓ การสร้างความตระหนักหรือการเสนอให้เห็นประเด็นปัญหา

๑.๔ การแสวงหาข้อมูลทางเลือก การค้นหาความต้องการและการหาจุดร่วมในการพัฒนาเครือข่าย

๑.๕ การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการแสวงหาแกนนำเครือข่าย

๑.๖ การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

๒. ขั้นการสร้างพันธมิตรและการบริหารเครือข่าย เป็นขั้นที่จะก่อเกิดความร่วมมือของความเป็นเครือข่าย และการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย มีวิธีการจัดการดังนี้

๒.๑ การกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วม

๒.๒ การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการวางผังเครือข่าย

๒.๓ การเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำ

๒.๔ การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร

๒.๕ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

๒.๖ การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

๒.๗ การส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์

๓. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ มีวิธีการดังนี้

๓.๑ การทบทวนและสรุปบทเรียน

^{๘๙} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, หน้า ๑๒๔ - ๑๔๓.

- ๓.๒ การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยนำของเครือข่าย
- ๓.๓ การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะแลเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนความรู้
- ๓.๔ การขยายกิจกรรมและมโนทัศน์
- ๓.๕ การสร้างความรู้ใหม่และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง
- ๓.๖ การเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อจัดการความขัดแย้ง
- ๓.๗ การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม
- ๔. ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง มีแนวทางดังนี้
 - ๔.๑ การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง
 - ๔.๒ การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกของเครือข่าย
 - ๔.๓ การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีและความรู้ใหม่
 - ๔.๔ การกำหนดและสร้างแรงจูงใจในการทำงาน
 - ๔.๕ การบริหารจัดการข้อมูล ระบบสื่อสาร และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง
 - ๔.๖ การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาภายในเครือข่าย
 - ๔.๗ การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

รัฐจวน อินทรกำแหง^{๙๐} ชี้ถึงแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกของคนในสังคมโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ว่า จะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝังอบรม การฝึกปฏิบัติได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้ค่อยๆ โน้มนำใจของคุณคนให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้อง และการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น จำต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามาร่วมมือกัน อาทิ

๑) สถาบันการศึกษา การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ปฏิเสธกันไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในรูปแบบใดก็ต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษา จนมีการศึกษามากพอแก่สถานะแห่งตนที่จะสามารถปฏิบัติงานหรือดำเนินชีวิตไปสู่ทิศทางที่ประสงค์ การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาให้ถูกต้องโดยธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มีผู้มีอำนาจในการบริหารการศึกษาพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้ถ่องแท้ ให้รอบคอบ ให้ถูกต้องด้วยทัศนะที่กว้างไกล โดยมีจุดหมายรวบยอดว่า ต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกเป็นมนุษย์ที่เต็มที การจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตสำนึกภายใน คือการพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเต็มมนุษย์ไม่ควรเน้นที่การพัฒนา เพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม เพราะอาจจะเป็นการ

^{๙๐} รัฐจวน อินทรกำแหง, ภาพชีวิตจากนวนิยาย, (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๑.

ส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกผิดพลาดแล้วก็ไปสร้างระบบการทำงานที่ผิดมีการเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกย ความหลงตัวเอง ความมัวเมาในเวียนแต่ในวังวนวัตถุ ที่อาจจะก่อให้เกิดการประหัตประหารกันในทุกวงการ การให้การศึกษาแก่เยาวชน ควรหยุดสร้างจิตสำนึกที่นิยมในวัตถุแต่เน้นการสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้นักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษาเพื่อให้เป็นจิตที่สามารถสร้างระบบถูกต้อง เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยธรรม โดยเฉพาะการดำรงเน้นการฝึกอบรมให้รู้จักทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างดีที่สุดฝีมือ ในทุกหน้าที่ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยความสำนึกว่า ทุกหน้าที่มีคุณค่า และความสำคัญเท่าเทียมกัน

๒) สถาบันศาสนา สถาบันทางศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น ต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็น หรือเพราะความอยาก มีความสันโดษ พอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเอง รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง สถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพบูชาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชนเพราะต่างได้ยึดถือสถาบันนี้ เป็นที่พึ่งทางใจมาอย่างเนิ่นนาน ฉะนั้นสถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์ และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่ในความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและวิธีการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นได้อย่างดีที่สุด ก็คือการสอนด้วยตัวเอง อันหมายถึง การที่ผู้อยู่ในสถาบันองค์การทางศาสนา พึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมในด้านการช่วยเหลือส่วนรวม

๓) สถาบันครอบครัว ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรกเพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้ทารกจะเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูก จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกัน และกัน สถาบันครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลน สังคมก็พลอยคลอนแคลนไปด้วย และเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอนและการอบรมจากสถาบันครอบครัว ควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในจุดหมายเดียวกันกับการสอนการอบรมของสถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา เพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข

๔) สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระจายความคิดความรู้ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสู่การรับรู้ของประชาชน ความร่วมมือจากสื่อมวลชนจะช่วยสร้างความเข้าใจช่วยสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีบทบาท และอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการ

เสริมสร้างการรับรู้ที่จะส่งผลกลายเป็นจิตสำนึกของคนในสังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะช่วยให้คนในสังคมมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ที่จะนำไปสู่การก่อตัวของประชาสังคมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองนี้ มิได้หมายถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนสำหรับประชากรวัยเรียน หรือการจัดการการศึกษาแบบเป็นทางการในรูปแบบอื่นๆ แต่ยังหมายถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางตรงอย่างไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวัน ซึ่งจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเครือข่ายสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่หลากหลายและต่อเนื่องทั้งในส่วนของสถาบันการศึกษาสถาบันครอบครัว องค์กรเอกชน และองค์กรประชาสังคม ฯลฯ

ดังนั้น เครือข่าย มีความสำคัญมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ ผู้คนพูดถึงเครือข่ายของหน่วยงานการพัฒนา วิจัย ธุรกิจและในสาขาวิชาชีพต่างๆ ปัจจุบันเครือข่ายทำงานอย่างไรทำไมบางเครือข่ายประสบความสำเร็จ บางเครือข่ายไม่ประสบความสำเร็จ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ คนในชุมชนและองค์กรชุมชนควรเป็นอย่างไร เครือข่ายเมื่อสร้างขึ้นมาแล้วจะทำหน้าที่อย่างไร ชุมชนจะได้ประโยชน์อะไรบ้าง ล้วนแต่เป็นคำถามที่ยังต้องการกระบวนการค้นหาคำตอบอีกมาก ในทางสังคมวิทยาเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่มโดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก ใครไม่ใช่สมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่าย เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี ๓ ลักษณะคือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เครือข่ายไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน/กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคน/กลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอๆ กัน^{๙๑}

สรุปได้ว่า เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้องเป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวมและเป็นระบบเปิดที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นๆ อย่างต่อเนื่องและสุดท้าย คือ ความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ระหว่างกันหรือการมีปฏิริยาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบจัดเป็นความสัมพันธ์ในมิติของความเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงมองถึงกระบวนการของสรรพสิ่งว่า มีการประสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อกำกับความเป็นไปของการทำหน้าที่ตามระบบนั้นๆ ให้มี

^{๙๑} กรมการพัฒนาชุมชน, **คู่มือเครือข่ายองค์กรชุมชนกับการบริหารทุนแบบมีอาชีพ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

ความสัมพันธ์และมีความเป็นปกติยิ่งขึ้น ซึ่งความเป็นปกตินี้มิได้หมายถึงความสมดุลที่หยุดนิ่ง แต่เป็นองค์กรที่สามารถจัดการตัวเองได้และมีความอ่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้น หรือเกิดสถานการณ์ในรูปแบบหนึ่งๆ เราไม่สามารถที่จะใช้กรอบคิดอันเดิม หรือมุมมองอันเดิมในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด เราจำเป็นต้องใช้สถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนและระบบย่อยที่สลับซับซ้อน หรือใช้บริบทที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ในการแก้ไขปัญหา กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ การเข้าไปจัดการและการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นองค์รวมและมองสรรพสิ่งอย่างบูรณาการ ซึ่งเป็นเหมือนเรื่องของสมการทางคณิตศาสตร์ที่ยากๆ และทับซ้อนกันอยู่อย่างมากมาย โดยที่มีสมการย่อยแต่ละอันไม่เหมือนกัน แต่เมื่อสามารถแก้สมการย่อยนั้น สมการใดสมการหนึ่งได้ก็สามารถนำไปสู่การแก้สมการใหญ่ที่ยากๆ นั้นได้ในเวลาชั่วพริบตา

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดนครปฐม^{๙๒}

“นครปฐม” เป็นอู่อารยธรรมสำคัญที่มีประวัติความเป็นมายาวนานในแผ่นดินสุวรรณภูมิ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กล่าวว่าเมืองนครปฐมแต่เดิมนั้นตั้งอยู่ริมทะเล เป็นเมืองเก่าแก่มีความเจริญรุ่งเรืองมานับตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ และเป็นราชธานีสำคัญในสมัยทวารวดี ในยุคนั้น นครปฐมเป็นแหล่งเผยแพร่อารยธรรมจากประเทศอินเดีย ซึ่งรวมทั้งพุทธศาสนา นครปฐมจึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญ มีชนชาติต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาได้เกิดความแห้งแล้งขึ้นในเมืองนครปฐม เพราะกระแสน้ำที่ไหลผ่านตัวเมืองเปลี่ยนเส้นทาง ประชาชนจึงอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ริมน้ำ และสร้างเมืองใหม่ขึ้น ชื่อ “เมืองนครไชยศรี” หรือ “ศรีวิชัย” นครปฐมจึงกลายเป็นเมืองร้างมาเป็นเวลาหลายร้อยปี จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะที่ยังทรงผนวชได้จุดศไปพบพระปฐมเจดีย์ และทรงเห็นว่าเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ไม่มีที่ใดเทียบเท่า ครั้นเมื่อได้ครองราชย์ จึงโปรดฯ ให้ก่อเจดีย์แบบลังกาครอบองค์เดิมไว้ โดยให้ชื่อว่า “พระปฐมเจดีย์” ทรงปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ ในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ให้มีสภาพดี และโปรดฯ ให้ขุดคลองเจดีย์บูชาเพื่อให้การเสด็จมานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์สะดวกขึ้น

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ผ่านเมืองนครปฐมซึ่งขณะนั้นยังเป็นป่ารก พระองค์จึงโปรดฯ ให้ย้ายเมืองจากตำบลท่านา อำเภอนครชัยศรี มาตั้งที่บริเวณองค์พระปฐมเจดีย์เหมือนเช่นครั้งสมัยโบราณ

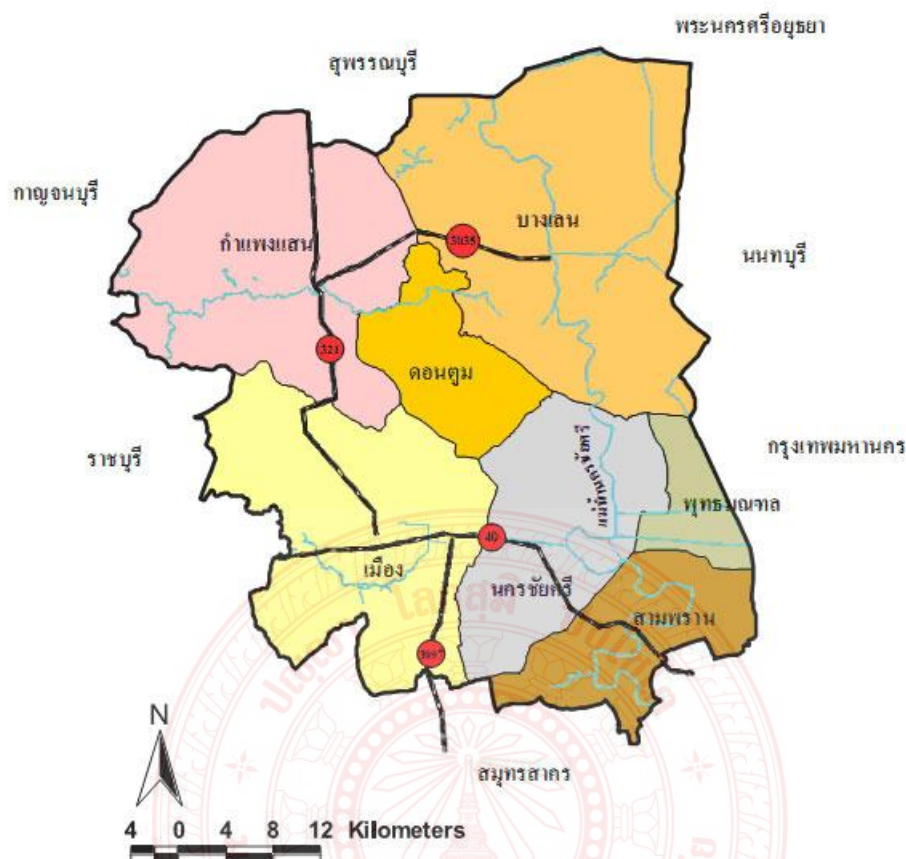
^{๙๒} แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม ๔ ปี (๒๕๖๑-๒๕๖๔), (อัดสำเนา)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างพระราชวังสนามจันทร์เป็นที่เสด็จแปรพระราชฐานและฝึกซ้อมรบแบบเสือป่า โดยโปรดฯ ให้ตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย รวมทั้งสร้างสะพานเจริญศรัทธาข้ามคลองเจดีย์บูชาเชื่อมระหว่างสถานีรถไฟกับองค์พระปฐมเจดีย์ ตลอดจนสร้างพระร่วงโรจนฤทธิ์ทางด้านทิศเหนือขององค์พระปฐมเจดีย์และบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์ให้สมบูรณ์สวยงามดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน และได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อจากเมือง “นครไชยศรี” เป็น “นครปฐม”

จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่างบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีน และเป็นหนึ่งในห้าจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ทั้งหมด ๒,๑๖๘,๓๒๗ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑,๓๕๕,๒๐๔ ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามเส้นทางถนนเพชรเกษม ๕๖ กิโลเมตรหรือตามเส้นทางถนนบรมราชชนนี (ถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี) ๕๑ กิโลเมตร และตามเส้นทางรถไฟ ๖๒ กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอกระทุ่มแบน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอไทรน้อย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และเขตทวีวัฒนา เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และอำเภอกำแพงแสน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ด้วยพื้นที่ที่มีอยู่ดังกล่าวทางจังหวัดนครปฐมจึงได้มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอนครชัยศรี อำเภอดอนตูม อำเภอสามพราน อำเภอกำแพงแสน อำเภอพุทธมณฑล และอำเภอบางเลน ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดนครปฐม
ที่มา : แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม ๔ ปี (๒๕๖๑-๒๕๖๔)

สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดนครปฐมโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นที่ราบถึงค่อนข้างราบเรียบ ไม่มีภูเขาและป่าไม้ ระดับความแตกต่างของความสูงของพื้นที่อยู่ระหว่าง 2-10 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ปานกลางสภาพพื้นที่โดยทั่วไปลาดจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ และตะวันตกสู่ตะวันออกมีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ พื้นที่ทางตอนเหนือและทางตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ดอน ส่วนพื้นที่ทางตอนกลางของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่ม มีที่ดอนกระจ่ายเป็นแห่งๆ และมีแหล่งน้ำกระจายสำหรับพื้นที่ด้านตะวันออก และด้านใต้เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน มีคลองธรรมชาติและคลองข่อยที่ขุดขึ้นเพื่อการเกษตรและคมนาคมอยู่มาก พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๒-๔ เมตร

จังหวัดนครปฐมมีแม่น้ำท่าจีนหรือที่เรียกกันว่าแม่น้ำนครชัยศรี ซึ่งเป็นชื่อเรียกแม่น้ำท่าจีนช่วงที่อยู่ในจังหวัดนครปฐมและเป็นแม่น้ำสายใหญ่ที่ไหลผ่าน ๓ อำเภอของจังหวัดนครปฐมคือ อำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามพรานนั้น ทำให้จังหวัดนครปฐมมีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และกลายเป็นพื้นที่ที่มีเรือสวนไร่นาที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ และจากความอุดมสมบูรณ์นี้เองทำ

ให้ตั้งแต่ในอดีตจึงมีคนจากหลายเชื้อชาติมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ของจังหวัดนครปฐม ในปัจจุบันจึงกลายเป็นว่ามีคนไทยเชื้อชาติต่างๆ ผสมกลมกลืนอยู่ในท้องถิ่นและกระจายไปทั่วทุกพื้นที่ของนครปฐม จนมีความหนาแน่นของประชากรมากเป็นอันดับที่ ๘ ของประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยจากข้อมูลของสำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ^{๙๓} พบว่าในปี พ.ศ.๒๕๕๒ จังหวัดนครปฐมมีความหนาแน่นของประชากรเท่ากับ ๓๙๒.๗ และมีประชากรจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งสะท้อนถึงความหนาแน่นของประชากรในจังหวัดนครปฐมที่มีเพิ่มขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน และจากข้อมูลล่าสุดในปี พ.ศ.๒๕๕๖ พบว่าจังหวัดนครปฐมมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๘๘๒,๑๘๔ คน โดยเป็นชายจำนวน ๔๒๓,๖๙๕ คน และหญิงจำนวน ๔๕๘,๔๘๙ คน

อย่างไรก็ตาม เมื่อความทันสมัยต่างๆ จากกรุงเทพมหานครได้แพร่กระจายเข้ามาสู่จังหวัดนครปฐมจึงทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ เกิดขึ้นตามมาและมีสินค้าเด่นจำนวนมาก จนกลายเป็นสาขาที่ทำรายได้เข้าสู่จังหวัดนครปฐมมากที่สุด โดยเฉพาะอุตสาหกรรมในหมวดอาหารและเครื่องดื่มส่วนใหญ่ยังคงเป็นสินค้าที่มาจากผลผลิตทางการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติที่มีในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้จังหวัดนครปฐมจึงยังคงมีพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ร้อยละ ๕๖.๑ ของพื้นที่ทั้งหมด และยังมีประชากรร้อยละ ๒๓.๔๔ ที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเมื่อพิจารณาจากลักษณะภูมิประเทศจะพบว่าอำเภอที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครก็คือ อำเภอสามพราน ด้วยความทันสมัยจากกรุงเทพมหานครที่แพร่กระจายเข้าถึงพื้นที่ได้ไม่ทั่วทั้งหมด ดังนั้นความเป็นเมืองจึงยังเกิดขึ้นไม่มากนักในพื้นที่ของอำเภอสามพรานและมีลักษณะของความเป็นเมืองกึ่งชนบทที่เห็นได้ชัดมากกว่าอำเภออื่นๆ โดยคนในพื้นที่ยังคงอาชีพเกษตรกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก

ข้อมูลบริบทพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงทำให้คณะผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าพื้นที่จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อการศึกษาวิจัย อันเนื่องมาจากความเป็นเมืองที่มีอยู่มาก ประกอบกับเป็นสถานที่ตั้งของสถานศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือเป็นช่องทางสำคัญในการช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนรอบสถานศึกษาได้ โดยจากรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ที่สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ประจำประเทศไทย^{๙๔} ได้จัดทำขึ้นมาล่าสุด พบว่า จังหวัด

^{๙๓} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ทิศทางการพัฒนา ฉบับที่ ๑๑ (ฉบับชุมชน) สู่สังคมแห่งความสุขอย่างมีภูมิคุ้มกัน**, (นนทบุรี: บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชซิง จำกัด, ๒๕๕๓), ๑๔๕.

^{๙๔} สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประจำประเทศไทย, **รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทยปี ๒๕๕๙**, (กรุงเทพมหานคร: การพัฒนาคนในบริบทประชาคมอาเซียน, ๒๕๕๙), หน้า๑๒๑ - ๑๔๙.

นครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความก้าวหน้าทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์สูง คืออยู่ในลำดับที่ ๖ ของประเทศ โดยมีระบบดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index: HAI) ด้านการศึกษาสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศและภาคกลาง แต่ประเด็นในด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน กับด้านการมีส่วนร่วม ที่ยังคงเป็นปัญหาและควรได้รับการแก้ไข กล่าวคือ ในด้านชีวิตครอบครัวและชุมชน พบว่า จังหวัดนครปฐมมีค่าของดัชนีเรื่องการจับกุมยาเสพติดที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ โดยเป็นรองจากจังหวัดกรุงเทพมหานครและจังหวัดชลบุรีเท่านั้น ซึ่งถือเป็นปัญหาด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่เกิดจากภัยสังคมเมือง ส่วนในด้านการมีส่วนร่วมที่พบว่า จังหวัดนครปฐมมีจำนวนองค์กรชุมชนต่อจำนวนประชากร การมีส่วนร่วมในกลุ่ม/องค์กรในท้องถิ่นของครัวเรือน และการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของครัวเรือนที่ยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการขาดความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในพื้นที่ ทั้งๆ ที่การร่วมมือกันถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสำเร็จได้ง่ายและยั่งยืนมากกว่าการทำโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

จากงานวิจัยในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหรือการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมที่ผ่านมาก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ว่าสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนากับชุมชนหรือพื้นที่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสมาชิกในพื้นที่รู้จักทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้กับส่วนรวมตามความสามารถของแต่ละคนแล้วนั้น ย่อมนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันได้ต่อไป ตัวอย่างเช่น งานวิจัยของเนาวรัตน์ พลายน้อย^{๔๕} ได้พบว่านักธุรกิจอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดนครปฐมกลุ่มหนึ่งมีความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมในทิศทางเดียวกัน และกระจายอยู่ในหลายภาคส่วน โดยต่างคนต่างดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือสังคมตามการร้องขอของชุมชน ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับการบริจาคเงินและสิ่งของ แต่กลุ่มนักธุรกิจเหล่านี้ยังขาดการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวคิดและกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ไม่มีการขยายผลการสร้างแนวร่วมอย่างเป็นทางการ แต่หลังจากที่ได้มีความพยายามในการสร้างเครือข่ายนักธุรกิจอุตสาหกรรมที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมในพื้นที่จังหวัดนครปฐมขึ้น ด้วยการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาโดยตรงได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ได้ทำให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งขึ้น มีการกำหนดประเด็นนโยบายสาธารณะโดยกำหนดเป็นแผนงานด้านต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน อย่างไรก็ตามหากพื้นที่ใดที่สมาชิกขาดการคำนึงถึงส่วนรวมหรือไม่ให้ความร่วมมือ โดยเฉพาะจากเยาวชน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนแล้ว ก็

^{๔๕} เนาวรัตน์ พลายน้อย, การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะท้องถิ่นจากการวิจัยบูรณาการ : การวิเคราะห์ศักยภาพด้านทุนและเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดนครปฐม, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๙), หน้า ๕๒.

เกิดปัญหาการพัฒนาได้ ดังผลการวิจัยของเนาวรัตน์ พลายน้อย ในเรื่อง “การวิเคราะห์ศักยภาพด้านทุนและเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดนครปฐม: กรณีวัฒนธรรมดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านชาวไทยทรงดำ” ที่พบว่า แม้จังหวัดนครปฐมมีทุนและเครือข่ายด้านวัฒนธรรมดนตรีไทยที่มีความหลากหลาย และชาวไทยทรงดำต้องการที่จะอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมดนตรีไว้ แต่ก็มีปัญหาสำคัญคือเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจที่จะรับการสืบทอดเท่าใดนัก ยิ่งไปกว่านั้น ก่อนที่ผู้วิจัยจะดำเนินการในการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น

ในเบื้องต้นผู้วิจัยจำเป็นต้องทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ที่จะทำการวิจัยเพื่อศึกษาภาพรวมในด้านต่างๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม อันนำไปสู่ความเข้าใจถึงลักษณะวิถีการดำรงชีวิตและสภาพปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะสะท้อนปัญหาหรือความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และที่สำคัญคือ การศึกษาบริบทของชุมชนก่อนการเริ่มกระบวนการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมือง พัฒนากิจกรรมในกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชน ในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา และสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยคณะผู้วิจัยกำหนดว่าพื้นที่ใดในจังหวัดนครปฐม มีศักยภาพและมีความต้องการที่จะสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตสำนึก โดยมีสมาชิกให้ความสนใจและร่วมมือ ในขณะเดียวกันการศึกษบริบทพื้นที่จึงได้กำหนดพื้นที่ศึกษา ๒ พื้นที่ คือ

๑) ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม จำนวน ๒ พื้นที่ คือ ชุมชนบ้านไร่ขิง หมู่ที่ ๑ และและชุมชนไร่ขิง - บ้านไร่ หมู่ที่ ๒ ตำบลไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

๒) ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองบางกระพิก (ชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย) ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกหวาย หมู่ที่ ๕ และชุมชนคลองวัฒนา หมู่ที่ ๖ ตำบลบางกระพิก จังหวัดนครปฐม

๑) บริบททั่วไปของเทศบาลเมืองไร่ขิง^{๙๖}

ตำบลไร่ขิง ตั้งขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด ทราบเพียงว่ามีราษฎรชาวจีนมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในบริเวณนี้และ ได้ประกอบอาชีพทำไร่ เนื่องจากมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำไร่และทำกันเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ราษฎรบริเวณใกล้เคียงเรียกพื้นที่ติดปากกันว่า ตำบลไร่ขิงหากอ้างอิงจากประวัติวัดไร่ขิง ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ตรงกับต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ แห่งราชวงศ์จักรี โดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูน จังหวัด

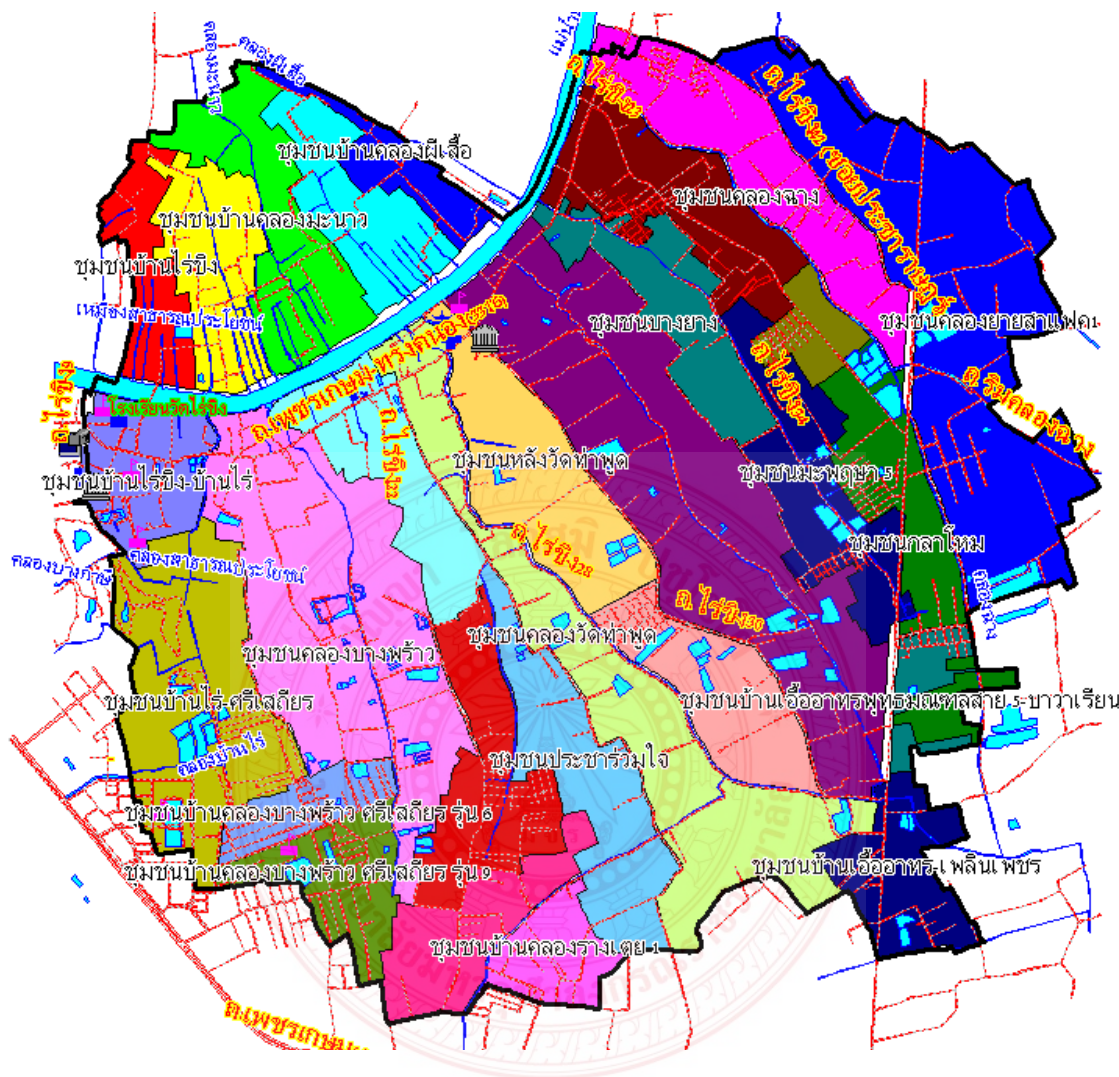
^{๙๖} แผนยุทธศาสตร์เทศบาลเมืองไร่ขิง พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓, (อัตสำเนา).

พระนครศรีอยุธยา ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมราชานุวัตรเมื่อการสร้างพระอุโบสถเสร็จลง ท่านได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจาก กรุงเก่ามาประดิษฐานเป็น พระประธานประจำอุโบสถสืบมา และชื่อว่า “วัดไร่ขิง” ก็เป็นชื่อที่ตั้งตามชื่อชุมชนในขณะนั้น แสดงว่าชุมชนไร่ขิงเกิดขึ้นก่อนนานแล้ว โดยในช่วงเวลานั้นอาจเป็นเพียงชุมชนไร่ขิง มามีสภาพเป็นตำบลในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ รศ. ๑๑๖ และได้รวมกับตำบลท่าพูดซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ สืบค้นได้ว่ามีมาก่อน พ.ศ. ๒๒๘๑ ทำให้ตำบลไร่ขิงมีประวัติเก่าแก่ในภาพรวมไม่น้อยกว่า พ.ศ. ๒๒๘๑ และในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลไร่ขิงจึงได้จัดตั้งขึ้นเป็น องค์การบริหารส่วนตำบลไร่ขิง เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๘ โดยมีกำนันชาติรี สุขถาวร เป็นประธาน กรรมการบริหารคนแรก และผู้ใหญ่ยอด คำทวี เป็นประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลคนแรก และ องค์การบริหารส่วนตำบลไร่ขิงได้ยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลเมืองไร่ขิง ในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ โดยมีนายจรัส ตั้งตระกูลธรรม นายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง ได้ดำเนินการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ ส่วนรวมของประชาชนมาจนถึงปัจจุบัน

ตำบลไร่ขิง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอสามพราน และเป็นตำบลหนึ่งใน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้น ๒๑.๗๕ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๓,๕๙๑ ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลบางกระทีก ตำบลบางเตย
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลอ้อมใหญ่ ตำบลทาชาม
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลกระทุ่มล้ม
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลท่าตลาด ตำบลทรงคะนอง

ตำบลไร่ขิง มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๔ หมู่บ้าน ๒๘ ชุมชน จึงจัดอยู่ในเทศบาล เมืองขนาดใหญ่ มีอาณาเขตพื้นที่ดังแผนภาพที่ ๒.๒

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงอาณาเขตเทศบาลของเมืองไร่ชิง
ที่มา : แผนยุทธศาสตร์เทศบาลเมืองไร่ชิง พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓

สภาพพื้นที่และประชากร

เทศบาลเมืองไร่ชิง ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีพื้นที่รวมประมาณ ๑๕,๘๗๕ ไร่ ลักษณะทั่วไปส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่มีที่ดินอุดมสมบูรณ์ และมีสภาพชลประทานที่ดี โดยมีแม่น้ำท่าจีนเป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน และมีคลองสาขา จำนวน ๒๐ คลอง คลายเปนครองส่งน้ำของชลประทาน แต่เปนครองธรรมชาติ จึงเหมาะสมแก่การประกอบอาชีพทาง ดานการเกษตร เดิมประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร คือ ทำนา ทำสวนผลไม้ แต่ในปัจจุบันพื้นที่การเกษตรลดลง เนื่องจากมีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร และอาคารพาณิชย์ จำนวนประชากรที่มีสัญชาติไทยอาศัยอยู่ในเขตปกครองของเทศบาลเมืองไร่ชิงนั้น มีจำนวนถึง ๑๙,๔๖๐ หลังคาเรือน มี

ประชากรทั้งหมด ๒๘,๕๓๘ คน ประกอบด้วย เพศชาย จำนวน ๑๓,๔๔๖ คน และเพศหญิง จำนวน ๑๕,๐๙๒ คน

ประชากรที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองไผ่ซาง ประกอบด้วย ประชากรถิ่น ประชากรจร และ ประชากรแฝงเนื่องจากเขตเทศบาลเมืองไผ่ซาง เป็นเขตเกษตรกรรมกิ่งอุตสาหกรรม จึงมีประชากรจรและ ประชากรแฝงที่เข้ามาปฏิบัติงานในเขตเทศบาล มีการขยายตัวของจำนวนประชากรที่เป็นบุคคลต่างดาว เพิ่มขึ้นคิดเป็น ร้อยละ ๓๔.๔๖ เมื่อเปรียบเทียบกับจากปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ โดยเฉพาะบุคคลต่างดาวสัญชาติ กัมพูชาเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๘๑.๙๒ เนื่องจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในพื้นที่เทศบาล เมืองไผ่ซางทำให้เกิดการจ้างแรงงานทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลที่ตามมาคือมีการอพยพแรงงานและ ครอบครัวเข้าสู่พื้นที่เทศบาลเมืองไผ่ซางอย่างต่อเนื่อง

สภาพด้านเศรษฐกิจ

ตำบลไผ่ซาง แต่เดิมประชาชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรจึงประกอบอาชีพทำนา และสวนผลไม้ แต่ต่อมารายการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแทนพื้นที่การเกษตรและ เกิดการจ้างงานตามมา ประชาชนถิ่นอื่นได้เข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้มีการก่อสร้าง โรงงานอุตสาหกรรมและบ้านพัก ห้องเช่าต่าง ๆ สถานประกอบการเกิดขึ้นจำนวนมากในเขตเทศบาล เมืองไผ่ซาง เช่น

๑) โรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน ๓๙๖ แห่ง
๒) ห้องแถว/บ้านเช่า	จำนวน ๔๐๖ แห่ง
๓) ร้านค้าทั่วไป	จำนวน ๒๒๐ แห่ง
๔) ร้านขายยาแผนปัจจุบัน /แผนโบราณ	จำนวน ๑๕ แห่ง
๕) ธนาคาร	จำนวน ๑๐ แห่ง
๖) ตลาดนัด	จำนวน ๑๒ แห่ง
๗) โรงพยาบาล/สถานพยาบาลเอกชน	จำนวน ๙ แห่ง
๘) โรงเรียน และสถานศึกษา	จำนวน ๘ แห่ง
๙) วัด	จำนวน ๒ แห่ง

ด้านประเพณีและศิลปวัฒนธรรม

การจัดกิจกรรม ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม มีวัดไผ่ซาง และวัดท่าพูดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรม นอกจากวันเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันเข้าพรรษา แล้ว เทศบาลเมืองไผ่ซาง ยังจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณีประจำท้องถิ่น ได้แก่ งานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวง พ่อวัดไผ่ซาง งานเทศกาลนมัสการปิดทองวัดท่าพูด เทศน์มหาชาติชาดก พิธีท้าวขวัญข้าวแม่โพสพ และ

ประเพณีการแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยให้คงอยู่สืบไป

ด้านกีฬา นันทนาการ/พักผ่อน การส่งเสริมสุขภาพชุมชน

สนามกีฬา จำนวน ๑ แห่ง คือ สนามกีฬาโรงเรียนวัดท่าพูด (นครผลประชานุกูล)

สวนสาธารณะ จำนวน ๒ แห่ง คือ สวนสุขภาพตำบลไร่ขิง (บริเวณข้างโรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์) และ สวนสาธารณะชุมชนบ้านไร่ขิง (บริเวณแท้งค์น้ำหมู่ที่ ๒ ตัดถนนไร่ขิง-ทรงคนอง)

ลานกีฬา/ลานออกกำลังกาย จำนวน ๑๘ แห่ง เช่น ลานกีฬาเทศบาลเมืองไร่ขิง ลานออกกำลังกายกลางแจ้งชุมชนบ้านไร่ขิง ลานออกกำลังกายกลางแจ้งชุมชนบ้านไร่ขิง-ศรีเสถียร ลานออกกำลังกายกลางแจ้งชุมชนคลองวัดท่าพูด

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

เทศบาลเมืองไร่ขิง ได้มีมาตรการในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนี้

- ด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาลเมืองไร่ขิง มีความพร้อมในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตลอด ๒๔ ชั่วโมง

- โครงการบริการแพทย์ฉุกเฉิน (EMS) ให้บริการผู้ป่วยฉุกเฉินตลอด ๒๔ ชั่วโมง

- โครงการส่งเสริม สนับสนุนจัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจ ในการตั้งด่านตรวจตราและเฝ้าระวังในพื้นที่

- โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

- โครงการอบรมบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยา/ผู้ติดยาเสพติดและเฝ้าระวังกลุ่มเสี่ยง

- เทศบาลเมืองไร่ขิงได้จัดชุดอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนออกตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยในเขตเทศบาลเป็นระยะ

นอกจากที่กล่าวแล้ว ผู้บริการประชาชนสถานีตำรวจภูธรโพธิ์แก้ว ๒ แห่ง ผู้บริการประชาชนสถานีตำรวจสามพราน ๑ แห่ง ที่พักสายตรวจจักรยานยนต์สถานีตำรวจภูธรโพธิ์แก้ว ๑ แห่ง

ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

เนื่องจากเทศบาลเมืองไร่ขิงเป็นสังคมชนบทกึ่งเมือง มีประชาชนที่เข้าใจการบริหารงานของท้องถิ่นไม่มากนักในทุก ๆ กิจกรรม ที่ทางราชการจัดให้มี ทางราชการจึงต้องใช้วิธีการขอความร่วมมือจากประชาชน ยังขาดแกนนำชุมชนมาร่วม โครงการส่วนใหญ่มาจากภาคราชการ ผู้บริหารเทศบาล และสมาชิกสภาเทศบาลเป็นส่วนใหญ่ มีกลุ่มองค์กรภาคประชาชนหรือชมรม จำนวน ๑๒ องค์กรชุมชน คือ

๑. อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนฐานประจำชุมชนตำบลไร่ชิง
๒. กลุ่มศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลไร่ชิง
๓. กลุ่มเยาวชนตำบลไร่ชิง
๔. กลุ่มสตรีตำบลไร่ชิง
๕. ชมรมผู้สูงอายุตำบลไร่ชิง
๖. ชมรมผู้พิการตำบลไร่ชิง
๗. ชมรมเรารักษ์สุขภาพเทศบาลเมืองไร่ชิง
๘. ชมรมผู้ดูแลเด็กปฐมวัยตำบลไร่ชิง
๙. กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองไร่ชิง
๑๐. สภาวัฒนธรรมวัดท่าพูด
๑๑. กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ตำบลไร่ชิง
๑๒. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลูกพืชระบบอินทรีย์ไร่ชิง

๒) บริบททั่วไปของเทศบาลเมืองบางกระทึก^{๙๗}

เทศบาลตำบลบางกระทึก เป็นเทศบาลขนาดกลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสามพราน ห่างจากที่ว่าการอำเภอสามพราน ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ ๑๒,๘๔๗ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๘,๐๒๙ ไร่ มีหมู่บ้านตามกฎหมายปกครองลักษณะท้องที่ จำนวน ๘ หมู่บ้าน มีการแบ่งชุมชนออกเป็น ๑๗ ชุมชน เปลี่ยนแปลงฐานะโดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลบางกระทึกเป็นเทศบาลตำบลบางกระทึก ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ ทั้งนี้ ในเขตเทศบาลตำบลบางกระทึก มีวัดดอนหวาย มีตลาดริมน้ำดอนหวายซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่นของตำบลบางกระทึก และชื่อเสียงระดับประเทศ มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปีมาแล้ว เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านในเขตพื้นที่ตำบลบางกระทึก อันเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของเทศบาลและวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนตำบลบางกระทึก ความเป็นเมืองอันเป็นแหล่งที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางศาสนา พืช ผัก ผลไม้ ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารของเทศบาลตำบลบางกระทึก โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ จดตำบลบางเตย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
และจดตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

^{๙๗} แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔) เทศบาลตำบลบางกระทึก, (เอกสารอัดสำเนา).

ทิศใต้	จดตำบลไร่ชิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และจดตำบลกระทุ่มลุ่ม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันออก	จดตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม และจดตำบลกระทุ่มลุ่ม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันตก	จดแม่น้ำท่าจีน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และจดตำบลบางเตย อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำมีทรัพยากรดินและน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตรกรรม โดยมีแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน) ไหลผ่าน มีลำคลองธรรมชาติและคลองสาขาส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมในชุมชนกว่า ๑๐ สาย ตำบลบางกระทึกอยู่ในพื้นที่ที่ราบลุ่มภาคกลางพื้นที่ของเทศบาลตำบลบางกระทึกเป็นที่ราบลุ่ม มีการระบายน้ำที่ดี ดินมีความเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว และเหมาะแก่การเพาะปลูกผลไม้ ไม้ยืนต้น และพืชผัก

เทศบาลตำบลบางกระทึก แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๘ หมู่บ้าน ๑๗ ชุมชน และอยู่ในเขตเทศบาลเต็มทั้งตำบล มีจำนวนประชากรเฉพาะสัญชาติไทย จากสำนักบริหารการทะเบียนท้องถิ่นเทศบาลตำบลบางกระทึก มีประชากรรวม ๒๘,๘๓๐ คน แบ่งเป็นชาย ๑๓,๒๗๙ คน หญิง ๑๕,๕๕๑ คน

สภาพด้านเศรษฐกิจ

เทศบาลตำบลบางกระทึก มีการประกอบการเกษตร ทำนาจำนวน ๑๒๑๘ ไร่ ทำสวน ๓๐๐ ไร่ เช่น กัญชงไม้, สวนผลไม้ เป็นต้น เลี้ยงปลา ๓๐ ไร่ และในเชิงการพาณิชย์และกลุ่มอาชีพประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ เช่น

๑) โรงงานอุตสาหกรรม	จำนวน ๘๒ แห่ง
๒) ห้องแถว/บ้านเช่า	จำนวน ๘๓ ราย
๓) ร้านค้าผู้ประกอบการในบริเวณตลาดน้ำดอนหวาย	จำนวน ๓๘๐ ราย
๔) ร้านอาหาร/สถานประกอบการจำหน่ายอาหาร	จำนวน ๖๔ ราย
๕) ธนาคาร	จำนวน ๑ แห่ง
๖) ตลาดนัด	จำนวน ๔ แห่ง

ทั้งนี้ ตำบลบางกระทึกมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ คือ “ตลาดริมน้ำดอนหวาย”

“ตลาดริมน้ำดอนหวาย” จัดว่าเป็นแหล่งเศรษฐกิจและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของเทศบาลตำบลบางกระทึกโดยตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๕ เชื่อมต่อกับวัดคงคาราม หรือวัดดอนหวาย ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี(ท่าจีน) เป็นตลาดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ มีอายุประมาณร้อยปีมาแล้ว สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ การคมนาคมทางเรือล่มรุ่งเรืองมาก มีเรือในแม่น้ำนครชัยศรี(ท่าจีน) จากสุพรรณบุรีผ่านมายังตลาดริมน้ำดอนหวายทุกวัน ทำให้เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าขึ้นเป็นสถานที่ขนถ่ายสินค้าที่สำคัญในสมัยนั้น จากวิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่กันอย่างเรียบง่ายมีการคมนาคมด้วยเรือพาย มีอาชีพทำสวน ตามริมฝั่งลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีบรรยากาศอันร่มรื่นของชาวสวนและวิถีชีวิตอันเรียบง่าย จากวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี

ปัจจุบันตลาดน้ำดอนหวายได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ จนได้กลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ซึ่งลักษณะเด่นของตลาดริมน้ำดอนหวายคือ เป็นตลาดที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี บรรยากาศร่มรื่น ยังคงสภาพความเป็นธรรมชาติอันเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งความขึ้นชื่อของอาหารการกินทั้งอาหารคาว - หวานของฝากและขนมแบบไทย ที่มีรสชาติอร่อย มีอาหารจีนแบบโบราณที่มีฝีมือการปรุงมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น แผอาหาร ก้วยเตี่ยว ก้วยจับ ขนมเป็ยะ ทองหยิบ ขนมตาล ขนมใส่ไส้ ขนมทองเอก และอื่นๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ขายพืชผัก ผลไม้และผลผลิตจากสวนที่อยู่ในเขตเทศบาลและตำบลอื่นข้างเคียง ที่มีความสดใหม่ สะอาด ปลอดภัยจากสารพิษมาให้นักท่องเที่ยวได้เลือกซื้อเลือกชมตามความต้องการ

อีกทั้งยังมีการท่องเที่ยวหรือการพักผ่อนทางน้ำด้วยการนั่งเรือท่องเที่ยวชมสองฝั่งริมแม่น้ำนครชัยศรี โดยมีเรือที่จะให้บริการ คือ เรือศรีสวัสดิ์ย้อนยุค ซึ่งมีเส้นทางให้บริการท่องเที่ยวจำนวน ๓ เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางไปสวนสามพราน เส้นทางไปวัดไร่ขิงและเส้นทางไปวัดหอมเกร็ด มีเรือให้บริการ ๖ ลำ นักท่องเที่ยวที่มามีความประทับใจทำให้ตลาดริมน้ำดอนหวายมีชื่อเสียงและมีย่านนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

“ตลาดน้ำดอนหวาย” จึงเป็นแหล่งเศรษฐกิจและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอสามพราน จนได้ปรากฏอยู่ในคำขวัญของอำเภอสามพราน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ว่า “เมืองสามนายนพราน พุทธสถานวัดไร่ขิง รสดียิ่งผลไม้ดอนหวาย ตลาดริมน้ำ ลือนามนายร้อยตำรวจ งามยิ่งยวดวัฒนธรรม อุตสาหกรรรมรุ่งเรือง พู่เฟื่องทศนาจร”

ด้านประเพณีและศิลปวัฒนธรรม

ประชาชนตำบลบางกระทึกนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ สถาบันทางศาสนา ประกอบด้วยวัดมีจำนวน ๒ แห่ง และสำนักวิปัสสนา ๑ แห่ง สำนักสงฆ์ ๑ แห่ง และศาลเจ้า ๑ แห่ง ดังนี้

- ๑) วัดคงคารามดอนหวาย (ตลาดน้ำดอนหวาย) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ ปัจจุบันพระเมธีธรรมมานันท์ เป็นเจ้าอาวาสวัดดอนหวาย
- ๒) วัดญาณเวศกวัน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ปัจจุบันสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน
- ๓) สำนักวิปัสสนามูลนิธิแนบมหาณีรानนท์ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑
- ๔) สำนักสงฆ์น้ำทองสิกขาลัย (มหาวิทยาลัยมหิดล) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖
- ๕) ศาลเจ้า ๑ แห่ง คือ ศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ยะ บริเวณตลาดริมน้ำดอนหวาย หมู่ที่ ๕

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

มีศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ๑ แห่ง โดยนายกเทศมนตรีตำบลบางกระทึกเป็นผู้อำนวยการ ประกอบด้วยทีมกู้ภัย OTOS จำนวน ๑๐ คน และอาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน ๖๕ คน

ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มีองค์กรชุมชนที่เป็นมวลชนจัดตั้งตามกฎหมาย ดังนี้

- ๑) อาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน ๖๕ คน
- ๒) อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน จำนวน ๘๑ คน
- ๓) ชมรมผู้สูงอายุตำบลบางกระทึก(แก่นกระทึก) จำนวน ๔๕๐ คน
- ๔) สภาวัฒนธรรมตำบลบางกระทึก จำนวน ๓๓๗ คน

จากข้อมูลบริบทต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าพื้นที่ศึกษามีความพร้อมในด้านต่างๆ ที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนาต่อไปได้ อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยต้องค้นหาคือพื้นที่ใดเหมาะสมสำหรับที่จะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ โดยนอกจากลักษณะทางกายภาพ และการรู้ถึงบริบททางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแล้ว ยังต้องมองถึงสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ด้วยว่ามีความต้องการที่จะแก้ปัญหาในเรื่องใดหรือไม่ และสนใจที่จะร่วมกันแก้ไขหรือไม่ อย่างไร ซึ่งจากการสำรวจในประเด็นเรื่องของการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา พบว่า ความเป็นเมืองที่เข้ามาสู่ตำบลไรซิงทำให้พฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป เกิดความเห็นแก่ตัว และขาดจิตสำนึกต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะโดยส่วนใหญ่แล้วการพัฒนาชุมชนในตำบลไรซิงนั้นจะมุ่งเน้นไปทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านอาชีพ ซึ่งทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ลืมที่จะใส่ใจในเรื่องของจิตสำนึกตนเอง

ดังนั้น กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาในตำบลจึงยังไม่เคยเป็นกิจกรรมที่มาจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนเองก็ถือว่ายังคงมีอยู่น้อยมาก จนทำให้แกนนำและผู้ใหญ่หลายๆ คนเริ่มมองเห็นถึงปัญหาในข้อนี้และอยากที่จะสร้างเสริมจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เกิดขึ้นกับชุมชน นั้นแสดงให้เห็นว่า ผู้นำและคนในชุมชนเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาเยาวชนควบคู่กับการพัฒนาชุมชน และมีความต้องการที่จะเห็นประชาชนในชุมชนมีความคิดและทำสิ่งต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนมากกว่าที่จะใช้เวลาว่างไปหรือทำในสิ่งที่ไม่มีความหมาย ดั่งเสียงสะท้อนของผู้นำและคนในชุมชน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึก

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึก ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงไว้ดังนี้

ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพการพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพ” ซึ่งเป็นการวิจัยปฏิบัติการที่ยึดโรงพยาบาลเป็นฐาน ร่วมกับการบูรณาการการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มีการใช้รูปแบบการทดลองชนิดสองกลุ่มวัดหลายครั้งแบบอนุกรมเวลา กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพยาบาลโรงพยาบาลนพรัตนราชธานีจำนวน ๕๐ คน ได้ผลการศึกษาพบว่าจิตสำนึกคุณภาพสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน และระดับตระหนักรู้ ซึ่งในระดับตระหนักรู้จะประกอบด้วย ๓ มิติ ได้แก่ มิติการรับรู้ มิติการตัดสินใจแก้ปัญหา และมิติการปฏิบัติ^{๙๘}

นวลละอ อแสงสุข^{๙๙} ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาจิตสำนึกสาธารณะในเยาวชนกับกลุ่มนักศึกษา” พบว่า นักศึกษามีพฤติกรรมที่แสดงออกด้านจิตสำนึกสาธารณะ ทั้งที่เป็นภาพรวม และในรายมิติ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมที่แสดงออกถึงมิติที่ ๒ เรื่องการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เช่น การไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น สูงที่สุด รองลงมาคือมิติที่ ๕ ความละเอียดต่อความประพฤตินิสัยที่ผิด, มิติที่ ๓ การเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวม เช่น ด้านการติดตาม

^{๙๘} ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์, “การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

^{๙๙} นวลละอ อแสงสุข, จิตสำนึกสาธารณะในเยาวชน: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยรามคาแหง, วารสารวิจัยรามคำแหง, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคาแหง, ๒๕๕๓).

ข่าวสาร, มิติที่ ๑ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน เช่น การไม่ทำลายสมบัติสาธารณะโดยเจตนา และมิติที่ ๔ การมีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรม (เช่น ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม จริยธรรม

อารีย์ โพธิ์บางหวาย^{๑๐๐} ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยที่มีประสิทธิผลนั้นจะต้องใช้การบริหารสถานักเรียน การพัฒนาการคิดวิเคราะห์ สถานการณ์จริง การใช้กลุ่มสัมพันธ์ การแสดงบทบาทสมมติ และการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการ และให้ครอบครัวดูแลนักเรียนแบบเพื่อน ซึ่งการนำรูปแบบดังกล่าวนี้ไปใช้ได้ทำให้จิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนที่ใช้รูปแบบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบ

มิ่งขวัญ คงเจริญ^{๑๐๑} เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ มี ๙ องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในชุมชน ระบบคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง การพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคความยุติธรรมในการจัดการของชุมชน และการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตร่วมกัน ๒. การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับบุคคล คือ การแสดงออกระดับบุคคล มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบภายในบุคคล องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ องค์ประกอบด้านพฤติกรรม และการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับชุมชน โดยมีองค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมเป็นสำคัญ ๓. รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ของสังคมไทย มี ๒ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบของชุมชนเมือง และรูปแบบของชุมชนชนบท ซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกัน แต่มีความ

^{๑๐๐} อารีย์ โพธิ์บางหวาย, “การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง”, วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐).

^{๑๐๑} มิ่งขวัญ คงเจริญ, การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕).

แตกต่างกันในบางประเด็น ๔. รูปแบบการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทั้งในชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย และวางแผน การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนการทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา การจัดเวทีชาวบ้านให้ความรู้ความเข้าใจ การบันทึกการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คณะกรรมการ/คณะบุคคลหรือแกนนำในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน การติดตามผลการดำเนินงาน และการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิก หรือกลุ่มชุมชนอื่น ๆ

๒.๗.๒ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงไว้ดังนี้

พริณฎา หลวงเทพ และคณะ^{๑๐๒} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และการปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี” พบว่า การปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม โดยการอยู่ในสังคมนั้นต้องเป็นผู้ที่รู้จักเคารพกฎกติกา รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีน้ำใจ การรับฟังความคิดเห็นจากคนในสังคมด้วยกัน เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม และต้องปฏิบัติตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ประเพณี ไม่ทำผิดกฎหมาย โดยการปฏิบัตินั้นเกิดขึ้นจากการปลูกฝังของครอบครัวเป็นสถานที่แรก และภายในตัวเองนั้นต้องสร้างกรอบแนวคิดในการทำความดีให้กับตัวเอง แล้วจึงนำมาปฏิบัติตามกรอบที่สร้างไว้ เช่น การไม่ลอกข้อสอบ ไม่ชักจูงผู้อื่นไปในทางที่ไม่ดี เป็นต้น ทั้งนี้ที่สำคัญต้องไปทำหน้าที่ในการเลือกตั้ง ไปใช้สิทธิที่มี เพื่อแสดงการเป็นพลเมืองที่ดี ในขณะที่การศึกษาระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านการเมืองการปกครอง พบว่า เยาวชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีระดับการรับรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งเยาวชนมีการรับรู้การปฏิบัติที่เป็นหน้าที่ของพลเมืองดีในการเมืองการปกครองว่าจะต้องเป็นผู้ที่เคารพกฎหมายรับฟังข้อคิดเห็นของทุกคนโดยอดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และทำงานอย่างเต็มความสามารถเต็มเวลารวมถึงกล้าเสนอความคิดเห็นต่อส่วนรวม กล้าเสนอตนเองในการทำหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา

^{๑๐๒} พริณฎา หลวงเทพ, ภัทรา ดำรงไทย, “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และการปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี”, *Veridian E-Journal Silpakorn University*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖), หน้า ๗๑๘-๗๒๘.

พระกัญจน์ กนตธมโม (แสงรุ่ง)^{๑๐๓} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า ความเป็นพลเมืองดี เป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงคุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นของบุคคลในฐานะพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยซึ่งสะท้อนถึงสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ภายใต้กฎหมาย ทั้งยังเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคม และประเทศชาติ โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย ๔ ด้านหลัก คือ ๑) ด้านกาย ได้แก่ มีความสามารถในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการสื่อสารรับรู้ข่าวสาร ๒) ด้านทักษะทางสังคม ได้แก่ มีความรับผิดชอบ เคารพกฎหมาย และมีความซื่อสัตย์สุจริต ๓) ด้านจิตใจ ได้แก่ มีสำนึกความเป็นไทย มีความยุติธรรม มีจิตสาธารณะ และ ๔) ด้านปัญญา ได้แก่ มีความคิดเชิงสร้างสรรค์ มีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง แก้ปัญหาแบบสันติวิธี และ เคารพความแตกต่าง ส่วนความเป็นพลเมืองดีทางพระพุทธศาสนา พบว่า จะเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงสถานะของการเป็นสมาชิกในสังคมอันมาพร้อมกับสิทธิ หน้าที่ ข้อผูกพัน ที่มีต่อสังคม โดยถือปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย และแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า ระบบการพัฒนาตนของพลเมืองแบบบูรณาการ และมีคุณภาพตามหลักภาวะ ๔ ที่มีไตรสิกขาเป็นแกนกลาง สามารถพัฒนาบุคคลอย่างเป็นองค์รวม และครอบคลุมองค์ประกอบการดำเนินชีวิตของพลเมืองทุกด้าน คือ กาย เสรีภาพ และความเสมอภาคได้อย่างมีความรับผิดชอบ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ โดยไม่มีความขัดแย้ง รู้จักรับ และปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง

พุลศักดิ์ อุดมโกชน์ และพิทักษ์ ศิริวงศ์^{๑๐๔} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การให้ความหมาย ที่มาของ ความหมาย และแนวทางการปฏิบัติในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนกีฬาเทศบาลนครนครปฐม จังหวัดนครปฐม” พบว่า นักเรียนให้ความหมายของความเป็นพลเมืองดี คือ การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การเคารพในสิทธิเสรีภาพ และการยึดมั่นปฏิบัติในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง และการยอมรับมติของเสียงข้างมากทั้งนี้จากสมมติฐานที่ว่า การรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครองมีอิทธิพลต่อระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดี ผลการศึกษา พบว่า มีตัวแปรเพียง ๒ ตัว

^{๑๐๓} พระกัญจน์ กนตธมโม, “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา”, *วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียว*, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙).

^{๑๐๔} พุลศักดิ์ อุดมโกชน์ และพิทักษ์ ศิริวงศ์, “การให้ความหมาย ที่มาของ ความหมาย และแนวทางการปฏิบัติในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนกีฬาเทศบาลนครนครปฐมจังหวัดนครปฐม”, *Veridian E-Journal*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖): หน้า ๔๓๑-๔๔๒.

แปรที่มีอิทธิพล และสามารถนำไปพยากรณ์คุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดีได้แก่การรับรู้หน้าที่ พลเมืองดีของเยาวชนด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครองชี้ให้เห็นว่าการที่จะสนับสนุนให้ เยาวชนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม และประเทศชาติได้นั้น จะต้องพัฒนาให้เยาวชนตระหนักถึง ความสำคัญของเศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองของประเทศ เนื่องจากมนุษย์เป็นทั้งผู้ผลิตสินค้า และผู้บริโภค หากพลเมืองมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นย่อมหมายถึงมีปากมีท้องที่ต้องหาเลี้ยงกันมากขึ้น ถ้า พลเมืองเพิ่มมากขึ้นแต่ขาดคุณภาพ คือ มีแต่คนทวิโหย เจ็บป่วย และโง่เขลา ประเทศนั้นก็ลำบาก ในทางเศรษฐกิจ พลเมืองจะมีคุณภาพก็ต่อเมื่อสถาบันครอบครัวอบรมปลูกฝังขัดเกลานิสัยมาตั้งแต่เกิด และได้รับการศึกษาที่ดีพอจากสถาบันการศึกษา ทั้งในระบบ และนอกระบบตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึง ระดับอุดมศึกษา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ จากการเปลี่ยนแปลง รัฐธรรมนูญมาหลายฉบับได้ทำให้เกิดความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกันในสังคมไทย นำไปสู่ จุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง การขาดความสามัคคี และเหตุการณ์ความรุนแรงในหลายต่อหลายครั้ง ส่งผล ต่อสภาวะทางเศรษฐกิจ และภาพลักษณ์ของประเทศเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ เป็นคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ทุกสังคมปรารถนาว่า พลเมืองทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับทางสังคม และกฎหมายบ้านเมืองเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข นอกจากนั้นพลเมืองในสังคม ประชาธิปไตยต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง โดยใช้สิทธิในการเลือกตั้งรวมถึงการอยู่ใน สังคมเดียวกัน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ การเป็นสมาชิกของ สังคมจึงต้องมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในงานนั้น ๆ ให้สมาชิกแต่ละคนนำไปปฏิบัติตามที่ได้รับ หมอบหมายไว้อย่างเต็มกำลัง รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เพราะทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน และควร ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่จะนำความสุข ความ เจริญ มาสู่ตนเองและสังคมประเทศชาติผูกพันอยู่กับสังคมไทย วิธีชีวิตคนไทยมาอย่างช้านาน

๒.๗.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ได้มีผู้รู้และนักวิชาการหลากหลาย ท่านได้ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงไว้ดังนี้

กฤษฎาภรณ์ ยูงทอง^{๑๐๕} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว” พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลนางัวอยู่ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และ เมื่อพิจารณาในองค์ประกอบแต่ละด้านพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ดังนี้ พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและประชาชนที่เข้าร่วมประชุมที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลนางัว โดยที่ประชาชนได้เสนอความ ต้องการของชุมชนให้ได้รับการบรรจุในโครงการหรือกิจกรรมของเทศบาลตำบลนางัวเพื่อนำมา เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาในปีถัดไป ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์

กานตพันธ์ พิศาลลสุขสกุล^{๑๐๖} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเสียของข้าราชการในเทศบาลนครของประเทศไทย” พบว่า ระดับความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมปฏิบัติตามนโยบายในการจัดการน้ำเสีย มีตัวแปร เรื่องความรู้ของข้าราชการในการจัดการน้ำเสียเพียงตัวแปรเดียวที่ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามนโยบายการจัดการน้ำเสียที่นัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕ ผลการวิจัย แสดงสถานการณ์การจัดการน้ำเสียของเทศบาลนคร ซึ่งเป็นหน่วยงานปฏิบัติและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน่วยกำหนดนโยบาย โดยสะท้อนถึงแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายการจัดการน้ำเสียของเทศบาลที่ต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อข้าราชการ ได้แก่ ความสนใจจากผู้บริหารในการผลักดันนโยบายการชี้แจง และทำความเข้าใจ การส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกับภาคประชาชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนในการกำหนดนโยบาย ซึ่งจะส่งผลให้นโยบายด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เกิดความสมดุลและมีความยั่งยืนในทางปฏิบัติต่อไป

^{๑๐๕} กฤษฎาภรณ์ ยูงทอง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว อำเภอมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๕).

^{๑๐๖} กานตพันธ์ พิศาลลสุขสกุล, “การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเสียของข้าราชการในเทศบาลนครของประเทศไทย”, ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑).

รัฐพงศ์ บุญญานวัตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์^{๑๐๗} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า มีประเด็นอภิปรายผลดังนี้

๑. โดยภาพรวมและรายด้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายได้ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้รับข้อมูลเพียงอย่างเดียว ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ทั้งการการคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาชุมชน ข้อมูลต่างๆ ในชุมชนที่จะสะท้อนในการตัดสินใจในกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการรับทราบนโยบาย และการปฏิบัติงาน แผนงาน งบประมาณของคณะกรรมการชุมชน ประชาชนยังเข้าไปมีส่วนร่วมไม่มากเท่าที่ควร และการจะมีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมและโครงการของชุมชนก็เป็นเพียงบางครั้งที่มีโอกาสเท่านั้น เมื่อมีบทบาทต่อชุมชนเป็นบางครั้งบางคราวจึงทำให้การที่จะเข้าไปติดตามการปฏิบัติงานของคณะกรรมการชุมชนให้เป็นไปตามแผนและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนจึงไม่มากนัก ทำให้ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อประชาชนจึงมีอยู่ระดับปานกลางเท่านั้น และอีกประเด็นที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองเนื่องจากปัจจัยด้านอาชีพ ประชาชนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพจึงไม่ค่อยมีเวลาในการเข้าไปมีส่วนร่วมมากเท่าที่ควร ซึ่งหลายคนใช้เวลาว่างที่เหลือจากการประกอบอาชีพเข้าร่วมแต่อีกหลายคนใช้ความสำคัญของกิจกรรมและโครงการต่างๆ อันเป็นผลประโยชน์ต่อตนเองเป็นประเด็นสำคัญในการเข้าร่วม ซึ่งพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มี ๑ ข้อที่มีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘) คือ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากกิจกรรมหรือโครงการพื้นฐานที่ดี เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ เนื่องจากว่า ประชาชนในชุมชนได้รับความสะดวกสบาย จากกิจกรรมหรือโครงการพื้นฐานที่ดี เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปาโทรศัพท์ จึงทำให้ประชาชนรับผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังพบว่าโครงการต่างๆ ในชุมชนได้รับการพัฒนาให้มากขึ้น เช่น กิจกรรมการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเสริมสร้างความสามัคคี สร้างความสัมพันธ์อันดีของประชาชนในชุมชนโดยมีหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เมื่อพิจารณาด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ยังพบว่าประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการในการพัฒนาชุมชน มีการ

^{๑๐๗} รัฐพงศ์ บุญญานวัตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒), หน้า ๙๐.

คัดเลือกผู้นำชุมชนกันอย่างมาก ถึงอย่างไรก็ตามยังพบอีกว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนบางประเด็นมีค่าเฉลี่ยค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชน การรับทราบนโยบายแผนงานและการใช้จ่ายงบประมาณของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินงานการพัฒนาของชุมชน เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้อย่างทั่วถึง

๒. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

๒.๑ โดยภาพรวม ได้แก่ ปัจจัยด้านอาชีพ ผลการวิจัยปรากฏว่า ประชาชนที่ประกอบอาชีพรับราชการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า ประชาชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ประกอบอาชีพรับจ้าง ประกอบอาชีพค้าขาย และประกอบอาชีพลูกจ้างบริษัทเอกชน เนื่องจากว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ถือเป็นชนชั้นนำของชุมชน มีการศึกษาในระดับที่สูง จึงได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในการเข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารการพัฒนาชุมชน และมีความน่าเชื่อถือต่อการสร้างความมั่นคงและในการบริหารงานของชุมชนมากกว่ากลุ่มประชาชนอาชีพอื่นๆ

๒.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร รายด้านจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ มีผลต่อด้านการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ ซึ่งพบว่า กลุ่มอายุ ๕๐-๕๙ ปีและ ๖๐ ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า กลุ่มที่มีอายุ ตั้งแต่ ๑๘ - ๒๘ ปี และกลุ่มอายุ ๒๙ - ๓๙ ปี เนื่องจากว่า ประชาชนที่ใช้เวลาประจำวันอยู่ในชุมชนมากที่สุดคือผู้สูงอายุ คือ กลุ่มอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป โดยการใช้เวลารว่างจากงานครอบครัวแล้วมีโอกาสกระทำกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมาก ส่วนกลุ่มประชาชนที่อยู่ในวัยทำงาน ก็คือ ๑๘ - ๓๙ ปี ต้องออกไปทำงานนอกบ้านและนอกชุมชน จึงทำให้เวลาในการร่วมกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของชุมชนน้อยลงไปด้วยเช่นเดียวกันการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ย่อมตกอยู่ในกลุ่มที่มีส่วนร่วมกิจกรรมและโครงการต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ก็คือกลุ่มประชาชนที่มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไปนั่นเอง

๒.๓ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร รายด้านจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ ระดับการศึกษา มีผลต่อด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งพบว่าประชาชนที่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและอนุปริญญา/ปวส. มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า ประชาชนที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป เนื่องจากว่าประชาชนส่วนใหญ่ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนทั้งกิจกรรมและโครงการต่างๆ ภายในชุมชนคือกลุ่มประชาชนที่มีระดับการศึกษาที่น้อยกว่าปริญญาตรี และกลุ่มคนเหล่านี้จะทำงานอยู่ใน

ชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนย่อมได้รับอย่างเต็มที่แน่นอน

๒.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร รายด้านจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อาชีพ มีผลต่อด้านการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล ผลวิจัยปรากฏว่า ประชาชนที่ประกอบอาชีพรับราชการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าประชาชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ประกอบอาชีพค้าขาย และประกอบอาชีพลูกจ้างบริษัทเอกชน

จุฑารัตน บุญญานุวัตร^{๑๐๘} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การสร่างกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสงขลาเมืองนาอยู่ของเทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร่างกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสงขลาเมืองนาอยู่ มีการดำเนินการการใน ๓ ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมความพร้อมเพื่อสร้างความเข้าใจรวมกันการดำเนินการและการติดตามประเมินผล ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ตามลำดับกิจกรรม ได้แก่ การเตรียมการ การคัดเลือกอาสาสมัครประจำซอยการประชุมสัมมนาอาสาสมัครวิชานาอยู่การสรรหาผู้นำซอย การจัดประชุมสัมมนาคณะกรรมการซอย การจัดกิจกรรมภายในซอยตนเองและการจัด Zoning ในการพัฒนา สอนผลการศึกษาเรื่องปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของคนเมือง การบริหารจัดการ กลไกของภาครัฐ รวมทั้งเงื่อนไขของชุมชนและองค์กรที่เข้ามาเกี่ยวข้องของซึ่งพบว่า ในกระบวนการดำเนินการไม่ได้วิเคราะห์ทุนทางสังคมจึงไม่ได้นำศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนเขามารวมในกระบวนการขับเคลื่อนโครงการสงขลาเมืองนาอยู่ สอนผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องเมืองนาอยู่เป็นอย่างดี แต่มีบางกลุ่มยังขาดความรู้เข้าใจที่ถูกต้อง และเมื่อพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยรวม พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับน้อยจากการทดสอบทางสถิติโดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ พบว่า ปัจจัย ๔ ตัวที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสงขลาเมืองนาอยู่ ได้แก่ บทบาทของผู้นำและคณะกรรมการซอย การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร แรงจูงใจในการมีส่วนร่วมและระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสงขลาเมืองนาอยู่ไดรอยละ ๗๐.๑ (R² = 0.701) ด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการสงขลาเมืองนาอยู่

^{๑๐๘} จุฑารัตน บุญญานุวัตร, “กระบวนการสร่างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการสงขลาเมืองนาอยู่ของเทศบาลนครสงขลา”, วารสารสงขลานครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, (พฤษภาคม – มิถุนายน, ๒๕๔๘): หน้า ๑๓๕-๑๕๐.

อายุโดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นพบว่าการที่ประชาชนเขามามีส่วนร่วมน้อย เนื่องจากการประชาสัมพันธ์โครงการไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่อง ไม่เจาะลึก จุดอ่อนในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมที่สำคัญคือไม่ได้นำการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง รวมทั้งกระบวนการไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่แนวปฏิบัติที่การด้วยตนเองของสมาชิกภายในซอย

ปิยะ ประทีปภักดิ์^{๑๐๙} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑) กลุ่มตัวอย่างที่ได้ศึกษามีระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับต่ำ ๒) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ สถานภาพทางสังคม การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการคาดหวังผลประโยชน์ ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน อาชีพ รายได้ และ พื้นที่ถือครอง ๓) ปัญหาสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน คือ การให้ความร่วมมือของประชาชน ผู้นำชุมชน ข้าราชการและการประชาสัมพันธ์และการสนับสนุนจากภาครัฐ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนาไม่ใช่กระทำถึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ได้จัดทำขึ้น และหมู่บ้านหรือชุมชนมีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตนเองอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองได้ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่เป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนการพัฒนาชุมชนในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเอง

๒.๗.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่าย

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย ได้มีผู้รู้และนักวิชาการหลากหลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงไว้ดังนี้

วิมลลักษณ์ ชูชาติ^{๑๑๐} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้” ผลการวิจัยพบว่า การที่จะทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วดำรงอยู่

^{๑๐๙} ปิยะ ประทีปภักดิ์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”, *ปริญาญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาประยุกต์, ภาควิชาสังคมและมานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖).*

^{๑๑๐} วิมลลักษณ์ ชูชาติ, “การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).*

ต่อไปอย่างยั่งยืน ควรมีการจัดให้สมาชิกได้พบปะกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สนับสนุนการจัดกิจกรรมของเครือข่าย ให้คุณค่าให้ขวัญและกำลังใจแก่สมาชิกกระตุ้นให้ร่วมมือกันทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน ปลูกฝังให้สมาชิกมีความสำนึกในความเป็นเจ้าขององค์กรและวางแผนทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดทั้งผู้นำเครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จควรมีการดำเนินการ ๒ ลักษณะคือการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ กระจายความรู้ ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้คือ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาคนที่เป็สมาชิก พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกองค์กรโดยให้มีความต่อเนื่องและประสานสัมพันธ์อย่างราบรื่น ซึ่งจะต้องมีการระดมแหล่งความรู้ทรัพยากร วิทยากร วัสดุอุปกรณ์อาคาร สถานที่ ฯลฯ เข้ามาดำเนินการ ซึ่งการระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้นั้น จะเป็นการเปิดโอกาสให้คนทุกคนในชุมชน สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและยืดหยุ่นตามความต้องการของแต่ละคน

ผไท วงศ์อนุตรโรจน์^{๑๑๑} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาประเทศในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดย ในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่เกิดขึ้นและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้น ต้อง อาศัยการเชื่อมโยงกลุ่มและภาคีต่างๆ ในสังคม เข้ามาทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย โดยอาศัยรากฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรชุมชน ในระดับต่างๆ การศึกษาคั้งนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการ กระบวนการทำงาน ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ ระหว่างแกนนำ กลุ่ม และองค์กรในเครือข่ายทางสังคมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เพื่อนำเสนอแบบแผนความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมของชุมชน (Community Network Map) การศึกษาได้ใช้ขอบเขตในระดับตำบลเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาพบว่า โครงสร้างและฐานเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีในชุมชน อันประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เพื่อนบ้านและพรรคพวกเพื่อนฝูง ความสัมพันธ์ผ่านการประกอบ อาชีพ ความสัมพันธ์ผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรม วัด โรงเรียน และ โครงสร้างและช่องทางทางการติดต่อสื่อสาร เป็นรากฐานที่สำคัญที่นำไปสู่ความร่วมมือในชุมชน และความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ นี้ได้พัฒนาไปสู่กลุ่มที่มีความเป็นทางการมากขึ้น ในการสร้าง

^{๑๑๑} ผไท วงศ์อนุตรโรจน์, “กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี”, *วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒).

เครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอก พบว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคลเป็น ตัวกลางที่จะเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานภายนอกกับ ชุมชน ดังนั้น การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมของชุมชน สามารถแยกพิจารณาระดับความสัมพันธ์เป็น ๓ ชั้น (Layer) คือ ชั้นฐานความสัมพันธ์ของชุมชน ชั้นกลุ่มต่างๆ หรือ พลเมืองที่ตื่นตัว (Active Citizen) และชั้นตัวกลางหรือแกนนำ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชนคือ ฐานความสัมพันธ์ที่หลากหลาย สถานภาพของกลุ่มและ บุคคล ผู้นำภูมิศาสตร์และทรัพยากร ศูนย์รวมจิตใจและสำนึกร่วมของคนในชุมชน โครงสร้าง และช่องทางการติดต่อสื่อสาร ธรรมเนียมปฏิบัติ ผลประโยชน์ร่วมกับความเข้าใจของคนในชุมชน และกระแสแนวคิดในสังคม ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือ ควรเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชน ได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่น การผลักดันให้หน่วยงานภายนอก ที่ทำงานกับชุมชนมีการทำงานประสานเชื่อมโยงกัน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่าง ชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์ ในประเด็นที่สำคัญต่อชุมชน การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ หรือการประยุกต์ใช้ โครงสร้าง และช่องทางการติดต่อสื่อสาร ธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน ให้เกื้อหนุนต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับ บุคคล หน่วยงานภายนอก และควรมีการศึกษา วิจัยเครือข่ายทางสังคมที่มีลักษณะเด่นอื่น ๆ

กัญญมน อินสวาง^{๑๑๒} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนเพื่อการเสริมสร้างวิสาหกิจชุมชนในเขตภาคกลาง” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ในส่วนของการจัดการทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมต่อเครือข่ายของชุมชนมีการกระทำในระดับปานกลาง และการเสริมสร้างวิสาหกิจชุมชนของผู้นำชุมชน มีการกระทำระดับปานกลางและจากการทดสอบสมมติฐาน อายุ ระดับการศึกษาประสบการณ์เป็นผู้นำชุมชนมีความสัมพันธ์กับระบบการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้และเพศ อายุ ระดับการศึกษา การจัดการทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในเครือข่ายการเรียนรู้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเสริมสร้างวิสาหกิจชุมชน

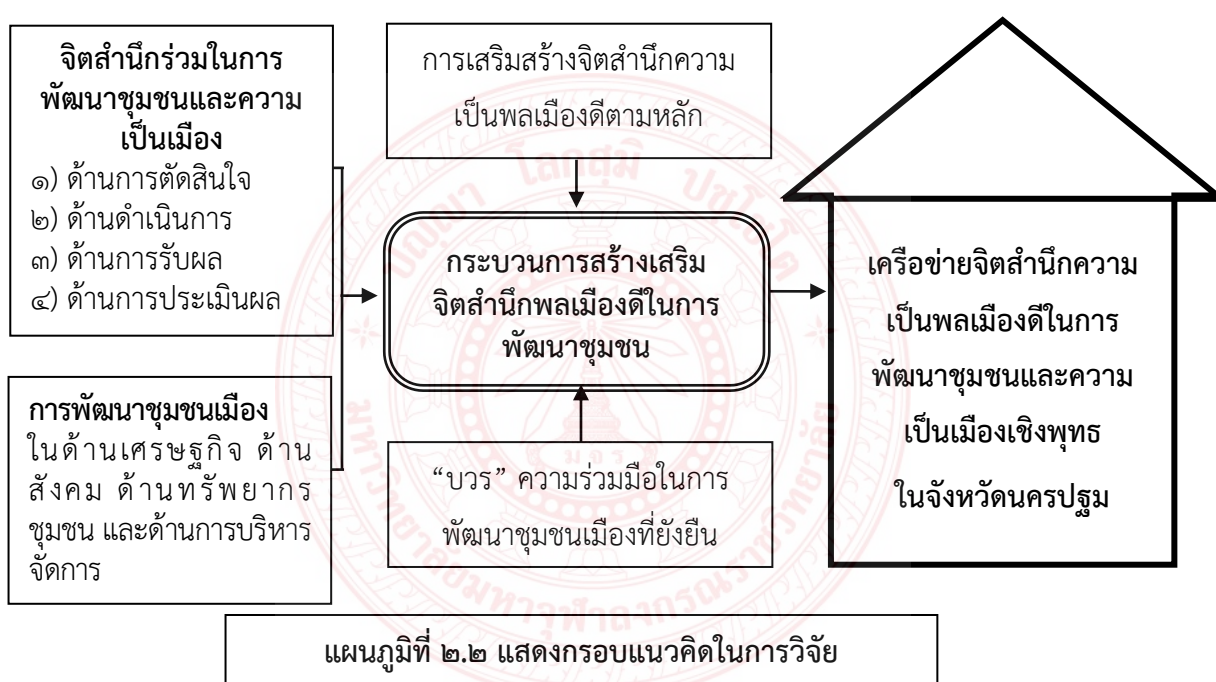
สรุปได้ว่า การสร้างเครือข่ายเป็นการทำงานในลักษณะเครือข่าย และการเป็นหุ้นส่วนทางสังคมมีความสำคัญทั้งในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการประสานงานของภาคีเครือข่าย โดยมีการแบ่งความรับผิดชอบ บทบาทหน้าที่ และทรัพยากรระหว่างกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๑๒} กัญญมน อินสวาง, “การพัฒนากระบวนการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนเพื่อการเสริมสร้างวิสาหกิจชุมชนในเขตภาคกลาง”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, ๒๕๕๖).

ทั้งในระดับระหว่างประเทศ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับรากหญ้า รวมทั้งอาศัยความร่วมมือขององค์กรต่างๆ จึงจะร่วมตัวเป็นเครือข่ายได้

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสำนึก จึงเป็นประเด็นที่นำไปสู่การวิจัยในครั้งนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา และเพื่อสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัย ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๖ การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย คณะผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology Research) คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการร่วมกิจกรรมกับชุมชน การสังเกตพฤติกรรม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี การพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธ การมีส่วนร่วม

ร่วม และการสร้างเครือข่าย เพื่อประมวลองค์ความรู้สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและการเก็บข้อมูล โดยกำหนดรูปแบบการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ทำการเก็บรวบรวมโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม และเพื่อทราบการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และมีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา และเพื่อทราบการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในส่วนการศึกษา คณะผู้วิจัยกำหนดลักษณะแนวทางการศึกษาไว้ ๒ ลักษณะ คือ

๑. การศึกษาในภาพรวม เป็นการศึกษาบริบทพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุติยภูมิ (Secondary data) ที่ได้มีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้ทั้งเอกสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary analysis) ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็นระดับดังนี้คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน โดยแต่ละระดับจะใช้รูปแบบการวิเคราะห์ที่เรียกว่า การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และ ความเป็นไปได้ของพื้นที่ที่จะมาเป็นพื้นที่ศึกษา จากเอกสารทุติยภูมิต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาชุมชนจะเป็นการศึกษาจากหนังสือวารสาร งานวิจัย รวมทั้งเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการสร้างเครือข่ายจิตสำนึก แผนการพัฒนาชุมชน และเอกสารต่างๆ ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดนครปฐมทั้งในด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ การศึกษา การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม

๒. การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาเจาะจงเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย โดยมีข้อกำหนด คือ

๒.๑ ศึกษาบริบทพื้นที่ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ให้ความสำคัญกับเรื่องที่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเจาะจงเลือกพื้นที่ศึกษาโดยพิจารณาจากเกณฑ์ดังนี้คือ

๑) เป็นชุมชนที่มีความเป็นเมืองสูง

๒) เป็นชุมชนที่มีบทบาท และมีความสำคัญกับเรื่องของการพัฒนาจิตสำนึก และ

ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน

๓) เป็นชุมชนที่ประกอบด้วยภาคประชาสังคม องค์กรชุมชนที่หลากหลาย เช่น มีสถาบันการศึกษา วัด ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะเป็นบริบทที่ช่วยเสริมความเป็นไปได้ในการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกต่อการพัฒนาชุมชนเมือง

๒.๒ การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มนักวิชาการหรือองค์กรภาครัฐ กลุ่มผู้นำชุมชนหรือกลุ่มองค์กรชุมชน และกลุ่มภาคประชาชน ซึ่งลักษณะจะเป็นไปตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ คือ

๑) เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มนักวิชาการหรือองค์กรภาครัฐ คือ

(๑.๑) เป็นผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่

(๑.๒) มีความยินดีในการให้ข้อมูลและสมัครใจร่วมในกิจกรรม

๒) เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มผู้นำชุมชน หรือองค์กรชุมชน คือ

(๒.๑) เป็นผู้ที่มีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน

(๒.๒) มีความยินดีในการให้ข้อมูลและสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม

๓) เกณฑ์คัดเลือกกลุ่มประชาชนที่จะเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

(๓.๑) เป็นประชาชนที่มีความสมัครใจในการให้ข้อมูล

(๓.๒) เป็นประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้าง

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เพื่อช่วยในการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้มีการคัดเลือกประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัย ดังนี้

๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๒.๑.๑ ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองไร่ขิง เขตชุมชนไร่ขิง ได้แก่ ชุมชนบ้านไร่ขิง หมู่ที่ ๑ จำนวน ๑๐๙ คน และชุมชนไร่ขิง – บ้านไร่ หมู่ที่ ๒ จำนวน ๓,๔๘๗ คน รวมจำนวน ๓,๕๙๖ คน^๑ และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเทศบาลเมืองบางกระทึก เขตชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกหวาย หมู่ที่ ๕ จำนวน ๖๕๘ คน และชุมชนคลองวัฒนา หมู่ที่ ๖ จำนวน ๑,๖๔๕ คน รวมจำนวน ๒,๓๐๓ คน^๒ รวมประชากรทั้งหมด ๕,๘๙๙ คน

^๑ แผนยุทธศาสตร์เทศบาลเมืองไร่ขิง พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓, (เอกสารอัดสำเนา).

^๒ แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔) เทศบาลตำบลบางกระทึก, (เอกสารอัดสำเนา).

๓.๒.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองไโรซิง เขตชุมชนไโรซิง และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเทศบาลเมืองบางกระทึก เขตชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย ทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ^๓ ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕ เปอร์เซ็นต์ โดยมีความคลาดเคลื่อน ๐.๕ ($\pm 5\%$) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๕ ตัวอย่าง ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่วิจัย	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
๑. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองไโรซิง ใน ๒ พื้นที่ คือ ชุมชนบ้านไโรซิง หมู่ที่ ๑ และชุมชนไโรซิง – บ้านไร่ หมู่ที่ ๒	๓,๕๙๖	๓๗๕
๒. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเมืองบางกระทึก เขตชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย ใน ๒ พื้นที่ คือ ชุมชนบ้านโคกหวาย หมู่ที่ ๕ และชุมชนคลองวัฒนา หมู่ที่ ๖	๒,๓๐๓	
รวม	๕,๘๙๙	

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๓.๒.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจจะเป็นประชากรกลุ่มเดียวกันที่ตอบแบบสอบถามก็ได้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มองค์กรภาครัฐ กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคม รวมจำนวน ๒๔ รูป/คน ดังนี้

ตารางที่ ๓.๒ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ที่	ชื่อ	หน่วยงาน	จังหวัด
๑.	พระเทพศาสนากิจบาล	รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม, เจ้าอาวาสวัดไร่ขิง พระอารามหลวง	นครปฐม
๒.	พระเมธีธรรมมานันท์	เจ้าอาวาสวัดดอนหวาย	นครปฐม
๓.	พระครูปฐมธีรวัฒน์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไโรซิง	นครปฐม

^๓ ยุทธ ไกยวรรณ, วิจัยการตลาด, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๕๕), หน้า ๖๒.

ที่	ชื่อ	หน่วยงาน	จังหวัด
๔.	พระครูใบฎีกาอรุณพล พลสีโล	เลขานุการเจ้าอาวาสวัดท่าพุด	นครปฐม
๕.	นางทัศนีย์ ชัยคุณแสง	พัฒนาการจังหวัดนครปฐม	นครปฐม
๖.	นายจำรัส ตั้งตระกูลธรรม	นายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง	นครปฐม
๗.	นายจักรพงษ์ ทิมมณี	อนุกรรมการเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษา จังหวัดนครปฐม	นครปฐม
๘.	นายกร วรนาม	เลขานุการนายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง	นครปฐม
๙.	นางสาววิราภรณ์ ทองยัง	กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม	นครปฐม
๑๐.	นายมานะ เกียรติทวี	ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลไร่ขิง	นครปฐม
๑๑.	นายดิเรก พูลทวี	ประธานชุมชนบ้านไร่ขิง หมู่ที่ ๑	นครปฐม
๑๒.	นายจำนงค์ บัวประชา	ประธานชุมชนไร่ขิง-บ้านไร่ หมู่ที่ ๒	นครปฐม
๑๓.	นายวิวัฒน์ ชูศรีจันทร์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา	นครปฐม
๑๔.	นายสกันธ์ วงศ์สุกฤต	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่ขิง(สุนทรอุทิศ)	นครปฐม
๑๕.	นายสำรวย โพธิ์แดง	ประธานชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองไร่ขิง	นครปฐม
๑๖.	คุณนวลจันทร์ สุขถาวร	ประธานกลุ่มพัฒนาสตรีตำบลไร่ขิง	นครปฐม
๑๗.	นายธีรวัต หลีกคำ	กลุ่มเยาวชนตำบลไร่ขิง	นครปฐม
๑๘.	นางสาวกิตติยา พุ่มมีจิตร	กลุ่มเยาวชนตำบลไร่ขิง	นครปฐม
๑๙.	นายราชัน มีป้อม	นายกเทศมนตรีตำบลบางกระทีก	นครปฐม
๒๐.	นายจักรชัย พลโพธิ์ทอง	เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลบางกระทีก	นครปฐม
๒๑.	นางดารณี โฉมเผือก	กลุ่มพัฒนาสตรีตำบลบางกระทีก	นครปฐม
๒๒.	นายชาญศักดิ์ วุฒิสังคะ	ประธานกรรมการชุมชนโคกหวาย หมู่ที่ ๕	นครปฐม
๒๓.	นายประวิทย์ เดชสันเทียะ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ชุมชนโคกหวาย	นครปฐม
๒๔.	นายชัยศรี มีป้อม	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ชุมชนคลองวัฒนา	นครปฐม

๓.๒.๒.๒ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจจะเป็นประชากรกลุ่มเดียวกันที่ตอบแบบสอบถาม หรือให้สัมภาษณ์เชิงลึกก็ได้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มองค์กรชุมชน หรือกลุ่มภาคประชาชน รวมจำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

ตารางที่ ๓.๓ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ที่	ชื่อ	ความเชี่ยวชาญ
๑.	พระมหาสาทร ธมมาทโร, ดร.	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
๒.	พระมหาอภินิภูธร สิริปัญญา, ดร.	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
๓.	พระมหาวิริยธัมม วรรณโท, ดร.	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
๔.	พระมหาเฉลิมชัย ฐานสิริ	นักวิชาการด้านการส่งเสริมจริยธรรมเยาวชน
๕.	พระครูใบฎีกาอรุณพล พลสีโล	นักวิชาการด้านการส่งเสริมจริยธรรมเยาวชน
๖.	พระปลัดประพจน์ สุภาโต, ดร.	นักวิชาการด้านการศึกษา
๗.	ดร.กฤติยา ถ้ำทอง	นักวิชาการด้านการศึกษา
๘.	ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ	นักวิชาการด้านการศึกษา
๙.	ผศ.ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ	นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน
๑๐.	ผศ.ดร.ภูริวัจน์ ปุณยุทธิปรีดา	นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน
๑๑.	นายกร วรนาม	เลขานุการนายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง
๑๒.	นายจักรชัย พลโพธิ์ทอง	เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลบางกระพี้

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสังเกตกิจกรรมโดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นที่ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความเหมาะสมในการเก็บข้อมูล และภาษาที่ใช้ โดยเครื่องมือที่ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๓.๓.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๓.๑.๑ ลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้ต่อเดือนโดยประมาณ ระยะเวลาที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน บทบาทในชุมชน และ การเข้าร่วมประชุมประชาคมหรือกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน (ในรอบ ๑ ปี)

ตอนที่ ๒ แบบประเมินระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม วิเคราะห์จากการมีส่วนร่วม ๔ ด้าน คือ ด้านการ

ตัดสินใจ ด้านการดำเนินการ ด้านการรับผล และ ด้านการประเมินผล มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วน
ประมาณค่า (Rating Scale)^๔ ๕ ระดับ คือ

คะแนน	๕	หมายถึง	มีระดับ	มีส่วนร่วมมากที่สุด
คะแนน	๔	หมายถึง	มีระดับ	มีส่วนร่วมมาก
คะแนน	๓	หมายถึง	มีระดับ	มีส่วนร่วมปานกลาง
คะแนน	๒	หมายถึง	มีระดับ	มีส่วนร่วมน้อย
คะแนน	๑	หมายถึง	มีระดับ	มีส่วนร่วมน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบประเมินความคิดเห็นต่อกระบวนการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔
ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ มีลักษณะเป็นแบบ
มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)^๕ ๕ ระดับ คือ

คะแนน	๕	หมายถึง	มีระดับ	เห็นด้วยมากที่สุด
คะแนน	๔	หมายถึง	มีระดับ	เห็นด้วยมาก
คะแนน	๓	หมายถึง	มีระดับ	เห็นด้วยปานกลาง
คะแนน	๒	หมายถึง	มีระดับ	เห็นด้วยน้อย
คะแนน	๑	หมายถึง	มีระดับ	เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายเปิด ที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค แนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
ในการพัฒนาชุมชนพลเมืองดีความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม

๓.๓.๑.๒ ขั้นตอนการสร้างแบบเครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณ มีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตข้อมูลของเครื่องมือการวิจัย
- ๓) สร้างเครื่องมือและเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณา จำนวน ๓ ท่าน

คือ

- (๑) พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริปัญญา, ผศ. ดร. อาจารย์ประจำ

^๔ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร:
दानสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๘.

^๕ อ้างแล้ว.

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ผศ.ดร.ภุชวีรัตน์ ปุณยุทธิปรีดา อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.ม.
(การพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

(๓) ผศ.ดร.พิชิต บุรีมาตร อาจารย์ประจำหลักสูตร ร.บ. มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๔) ทำการทดลองใช้เครื่องมือ (Try out) เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความ
เที่ยงตรงของเครื่องมือ แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น

๕) จัดพิมพ์แบบสอบถาม จำนวน ๔๐๐ ชุด เพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่ม
ประชากรที่ศึกษา และนำแบบสอบถามไปแจกในพื้นที่ศึกษา

๖) คัดเลือกแบบสอบถามที่สมบูรณ์จำนวน ๓๗๕ ตัวอย่างเพื่อทำการ
วิเคราะห์ข้อมูล

๓.๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ

คณะผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการนำประเด็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล
เชิงปริมาณมาเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus
Group) เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาหรือความต้องการที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนเมืองเชิงพุทธ
จากนั้นจึงได้เข้าไปมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนใน ๒ ลักษณะ คือ ๑) เป็นกิจกรรมหรือ
โครงการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ๒) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับงานประเพณีที่สำคัญของ
ชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือจิตสำนึกร่วมของทุกภาคส่วนอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการ
พัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม เพื่อศึกษากระบวนการ
เสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัด
นครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา และสังเกตการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการ
พัฒนาชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิง
พุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑.๑ ลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

คณะผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสนทนากลุ่มเฉพาะ และการสังเกต
แบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนา
ชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา และเพื่อสร้างเครือข่าย
จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

- ๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สำคัญ
- ๒) ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์

๓.๓.๓.๒ การสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ศึกษาแนวคิดทฤษฎี จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒) นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณมากำหนดกรอบวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยในการสร้างเครื่องมือและประเด็นคำถามเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพ
 - ๓) สร้างเครื่องมือและเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณา จำนวน ๓ ท่าน
- คือ

(๑) พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปญโญ,ผศ.ดร. อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) ผศ.ดร.ฐิริวัฒน์ ปุณยวุฒิปรีดา อาจารย์ประจำหลักสูตร พธ.ม. (การพัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

(๓) ผศ.ดร.พิชิต ปุริมาตร อาจารย์ประจำหลักสูตร ร.บ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

๔) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปเก็บข้อมูล

๕) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคในการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technic)

๖) นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก มาจัดทำประเด็นในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะซึ่งอาจเป็นกลุ่มบุคคลเดียวกันกับผู้ตอบแบบสอบถามและผู้ให้ข้อมูลสำคัญก็ได้เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สรุปข้อมูลต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยวิธีการดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

ในจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) ติดต่อประสานงานองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม

๓) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอแจกแบบสอบถาม ดำเนินการแจกและรับกลับคืนด้วยตนเอง

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ

ในจัดเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๓.๔.๒.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) ขึ้นจัดเตรียมเครื่องมือสำหรับการสัมภาษณ์ ได้แก่ จัดทำแบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide) เพื่อทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยคณะผู้วิจัยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจจะเป็นประชากรกลุ่มเดียวกันที่ตอบแบบสอบถามก็ได้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มองค์กรภาครัฐ กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคม จากนั้นติดต่อประสานงานผู้ให้ข้อมูล เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถามเพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

๒) ขึ้นเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๓) ขึ้นดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

๓.๔.๒.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group) มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) ขึ้นเตรียมการสนทนากลุ่ม ได้แก่ การก่อนสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยทำการติดต่อประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งแจ้งรายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วัน และเวลา ในการสนทนากลุ่ม

๒) ขึ้นเตรียมการสนทนา ได้แก่ จัดเตรียมประเด็นคำถาม โครงร่าง และเอกสาร ให้เพียงพอต่อกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่ กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน รวมถึงจัดเตรียมสถานที่และทีมงาน

๒) ขั้นตอนการสนทนา เป็นการดำเนินการสนทนาด้วยตนเอง จากนั้นทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถาม

๓.๔.๒.๓ การสังเกตพฤติกรรม ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาในแง่มุมของการให้ความสนใจต่อกิจกรรมที่จัดขึ้น รวมทั้งความร่วมมือร่วมใจกัน โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต จดบันทึก ในขณะที่เดียวกันจะมีการลงรายการ (list) รวมทั้งการสอบถามความคิดเห็นและความรู้สึกของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนใน ๒ ลักษณะ คือ ๑) เป็นกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน และ ๒) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับงานประเพณีที่สำคัญของชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือและจิตสำนึกร่วมของทุกภาคส่วนอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว จึงนำข้อมูลจากแบบสอบถามไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยเลือกใช้สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑) สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาระดับความตระหนักรู้เกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองและระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๒) สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓) เกณฑ์การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และการหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยของคะแนนเป็น ๕ ระดับ

๓.๕.๑.๒ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

๒) ข้อมูลเกี่ยวกับระดับความตระหนักรู้เกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองและระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ตามแนวคิดการมีส่วนร่วม ๔ ด้าน คือ ด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินการ ด้านการรับผล และ ด้าน

การประเมินผล ใช้การวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผล ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐ - ๕.๐๐	มีจิตสำนึกอยู่ในระดับ	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐ - ๔.๔๙	มีจิตสำนึกอยู่ในระดับ	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐ - ๓.๔๙	มีจิตสำนึกอยู่ในระดับ	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐ - ๒.๔๙	มีจิตสำนึกอยู่ในระดับ	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ - ๑.๔๙	มีจิตสำนึกอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

๓) ข้อมูลเกี่ยวกับเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นต่อกระบวนการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ ใช้การวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ๕ ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผล ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐ - ๕.๐๐	มีความเห็นด้วยอยู่ในระดับ	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐ - ๔.๔๙	มีความเห็นด้วยอยู่ในระดับ	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐ - ๓.๔๙	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับ	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐ - ๒.๔๙	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับ	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ - ๑.๔๙	มีส่วนร่วมอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

๔) ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนลความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม ใช้การลงรหัสคาความถี่ และคารอยละ

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยคณะผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมนั้น มีความสมบูรณ์ ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์และสอดคล้องกับกรอบความคิดในการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique)^๖ คือ ต่างทฤษฎีหรือ

^๖ ศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์นุกิจ, พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติ, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๘๑.

แนวคิด (Theory Triangulation) ต่างวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Method Triangulation) และต่างแหล่งข้อมูล (Data Sources Triangulation) โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูล ดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยการจัดแบ่งประเภทของข้อมูลให้ตรงตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ หลังจากที่ได้ข้อมูลมาครบถ้วนแล้ว เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ดังนี้

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี โดยเป็นการตรวจสอบข้อมูลว่าหากมีการใช้ทฤษฎีที่หลากหลายแล้ว ข้อมูลที่ได้มาจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎีใดมาใช้ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลต่างคนกันว่าได้ค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งถ้าผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลทุกคนพบข้อค้นพบที่ได้มามีความเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่าง ๆ นั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมนั้น มีความสมบูรณ์นั้น ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์และสอดคล้องกับกรอบความคิดในการวิจัยหรือไม่ โดยผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย และในส่วนการนำเสนอผลการวิจัย ใช้วิธีการนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาจากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มเฉพาะ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นและสรุปนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ด้วยการค้นคว้าจากเอกสารและเข้าไปสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อยืนยันความถูกต้องและครบถ้วนทุกอย่าง ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลอาจจะดำเนินการไปพร้อมกัน

๓.๕.๓ การสะท้อนถอดประสบการณ์ร่วมกัน และคืนข้อมูล

๓.๕.๓.๑ สะท้อนผลของกระบวนการ

การสะท้อนผลของกระบวนการ ทั้งในแง่กระบวนการ ผลลัพธ์ และผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จ โดยการสนทนากลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตพฤติกรรม รวมทั้งการใช้แบบสอบถามวัดความคิดเห็นที่มีต่อการเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างขึ้นกับผู้มีส่วนร่วมทุกคน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสะท้อนคิดเหล่านั้น

มาวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์ถึงกระบวนการที่สามารถสร้างจิตสำนึกของเยาวชนในการพัฒนาชุมชน บทเรียนที่ผู้มีส่วนร่วมทั้งสองกลุ่มได้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นผลที่ได้จึงมีการนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพรรณนาข้อมูล แผนภาพ ตาราง ผังความคิด เป็นต้น

๓.๕.๓.๒ การสะท้อนการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมือง หลังจากที่ได้ร่วมกิจกรรมและเก็บร่วมเสร็จสิ้นลง มีการดำเนินการดังนี้

๑) ใช้แบบสอบถามวัดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่สร้างขึ้น ทำการวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งผลที่ได้จะนำเสนอในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบกับค่าสถิติที่ได้ในช่วงก่อนการเข้าร่วมกระบวนการ พร้อมทั้งการอธิบายตาราง

๒) สัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เกี่ยวกับการมองตนเองของประชาชนที่เกิดขึ้นหลังจากที่เข้าร่วมกระบวนการ รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชนถึงมุมมองที่มีต่อเยาวชน โดยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นี้มาวิเคราะห์เนื้อหาถึงผลของกระบวนการที่เกิดขึ้นกับชุมชนว่านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนหรือไม่ โดยใช้การพรรณนาข้อมูล ควบคู่ไปกับการอ้างอิงคำพูดที่น่าสนใจ หรือทำในรูปแบบของตารางที่สะท้อนคำพูด

๓) สังเกตพฤติกรรม โดยทำการวิเคราะห์ว่าพฤติกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยใช้การพรรณนาข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ได้แสดงออกมา

๓.๕.๓.๓ การคืนข้อมูลให้ชุมชน

เป็นการคืนข้อมูลให้กับผู้มีส่วนร่วม หรือกลุ่มเป้าหมายการวิจัย เช่น ชุมชน เพื่อเป็นการตรวจสอบความเที่ยงตรงของผลการวิจัยร่วมกับชุมชน โดยการเสนอผลการวิจัยในการประชุมประชาคม ซึ่งจะเป็นการตรวจสอบข้อมูลครั้งสุดท้ายและจัดทำรายงานผลการวิจัยให้สมบูรณ์ต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งนี้มาวิเคราะห์ความเที่ยงตรงของผลการวิจัย โดยจะมีการใช้ผังความคิดช่วยในการนำเสนอผลการวิจัยควบคู่ไปกับการพรรณนาผลการวิจัย

๓.๖ การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

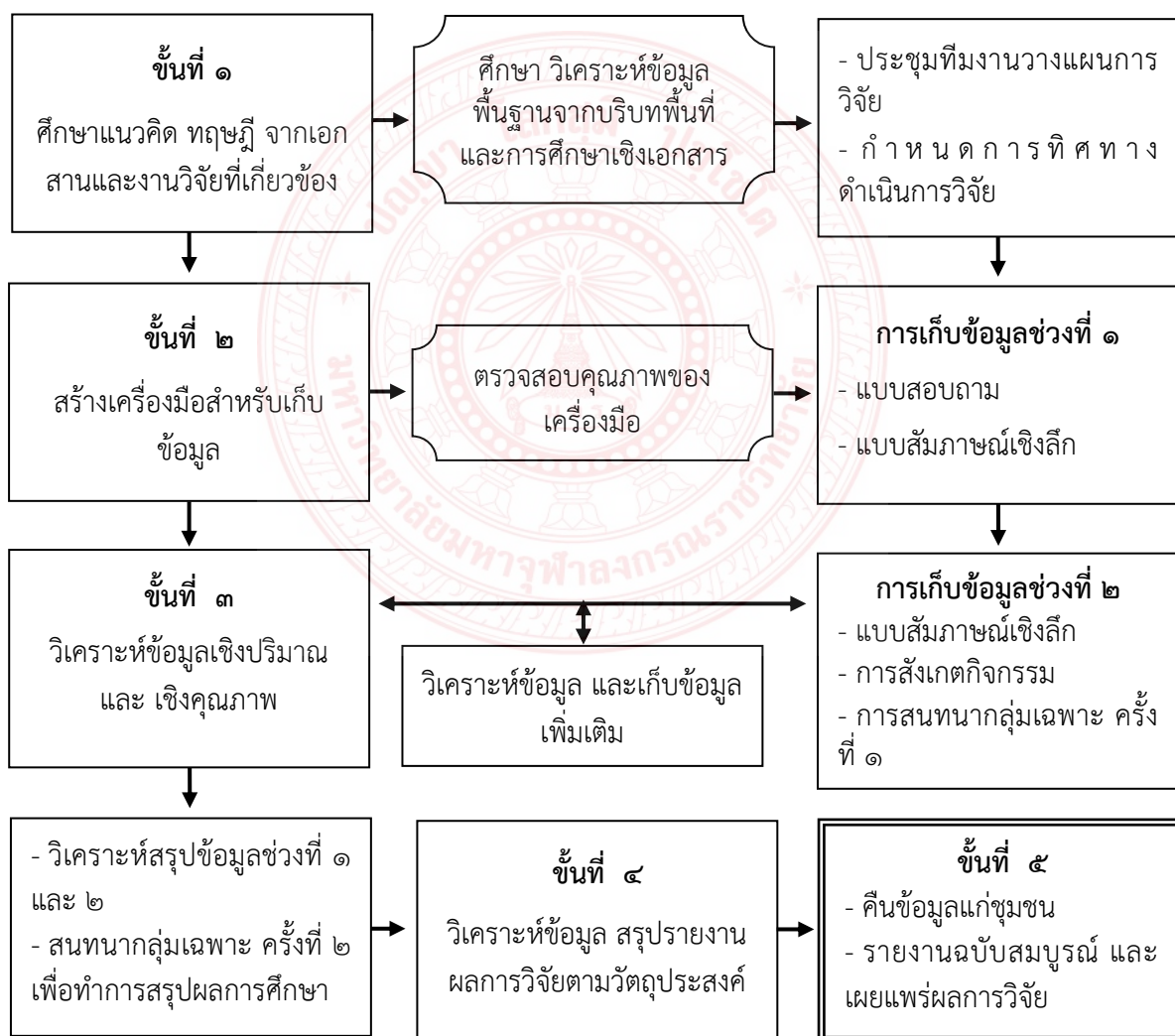
การพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอันเป็นจริยธรรมในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดพิทักษ์สิทธิ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ และผู้ให้ข้อมูลยินยอมให้ข้อมูล ซึ่งท่านมีสิทธิ์จะตอบสัมภาษณ์หรือปฏิเสธก็ได้ และระหว่างการสัมภาษณ์ท่านสามารถยกเลิกหรือไม่ตอบคำถามโดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ ข้อมูลที่ได้จากท่านทั้งหมดจะเก็บไว้เป็นความลับ และจะเสนอผลการวิจัยเป็นแบบภาพรวม ทั้งนี้ ในการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยจะไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูล

โดยจะทำการลงทะเบียนผู้ให้ข้อมูลแทนการระบุบุคคล และทำการลงทะเบียนในการนำเสนอข้อมูลแทนการระบุชื่อบุคคลผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ลงทะเบียนผู้ให้ข้อมูล คือ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่.., เช่น สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑, วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๑

๒) ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้ลงทะเบียนผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ ท่านที่....., เช่น ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ ท่านที่ ๑, วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๑

๓.๗ สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

แผนภูมิที่ ๓.๑ แผนผังแสดงภาพรวมกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้เนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยมากขึ้น ได้ทำการวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยจึงได้นำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ดังนี้

๔.๑ บริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๔.๒ จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๔.๓ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา

๔.๔ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ บริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

๔.๑.๑ บริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนเมืองไร่ชิง จังหวัดนครปฐม

ชุมชนไร่ชิง ตั้งขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัด ทราบเพียงว่ามีราษฎรชาวจีนมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในบริเวณนี้และ ได้ประกอบอาชีพทำไร่ เนื่องจากมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำไร่และทำกันเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ราษฎรบริเวณใกล้เคียงเรียกพื้นที่ที่ติดปากกันว่า ตำบลไร่ชิงหากอ้างอิงจากประวัติวัดไร่ชิง ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๓๗๕ ตรงกับต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งราชวงศ์จักรี โดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมราชาวัตรเมื่อการสร้างพระอุโบสถเสร็จลง ท่านได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญองค์หนึ่งจาก กรุงเทพฯ มาประดิษฐานเป็น พระประธานประจำอุโบสถ สืบมา และชื่อว่า “วัดไร่ขิง” ก็เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเรียกขานตามชื่อชุมชนในขณะนั้น แสดงว่าชุมชนไร่ขิง เกิดขึ้นก่อนมานานแล้ว โดยในช่วงก่อนนั้นอาจเป็นเพียงชุมชนไร่ขิง ได้ร่วมกับตำบลท่าพุทซึ่งเป็น ชุมชนเก่าแก่ซึ่งสืบค้นได้ว่ามีมาก่อน พ.ศ. ๒๒๘๑ ดังนั้นจากหลักฐานที่ปรากฏชุมชนไร่ขิงจึงควรมี สภาพเป็นชุมชนมาก่อนอย่างแน่นอน

ตำบลไร่ขิง มีสภาพเป็นตำบลในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง ท้องที่ รศ.๑๑๖ ได้รับการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลไร่ขิง เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ตามพระราชบัญญัติสภาพตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้ยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาล เมืองไร่ขิง ในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นเทศบาลขนาดกลาง และได้ประกาศปรับขนาด เป็นเทศบาลขนาดใหญ่ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยมีนายจรัส ตั้งตระกูลธรรม นายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิงตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา ได้ร่วมกับวัดไร่ขิง พระอารามหลวง โดย การนำของพระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญญมหาเถร) ดำเนินการพัฒนา ท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ส่วนรวมทั้งระดับชุมชนและระดับชาติดังที่เห็นชัดเจนในปัจจุบัน

เมืองไร่ขิง เป็นที่ตั้งของวัดไร่ขิง พระอารามหลวง เป็นวัดที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัด นครปฐม มีประวัติความเป็นมายาวนาน โดยเริ่มจากการตั้งถิ่นฐาน โดยกลุ่มคนเชื้อสายจีน ประกอบ อาชีพปลูกขิง จนกลายเป็นที่รู้จักชื่อชุมชนไร่ขิง ต่อมาชุมชนชุมชนมีความต้องการที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้นเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชุมชน ในราวปี พ.ศ. ๒๓๗๕ ใช้ชื่อว่า “วัดไร่ขิง” เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปกษัตริย์ คือ “องค์หลวงพ่อดาวไร่ขิง” ประวัติความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ เล่าขานกันอย่างแพร่หลายในเขตเมืองนครปฐมและใกล้เคียง จึงทำให้วัดไร่ขิงกลายเป็นวัดที่สำคัญ ของประเทศ ในแต่ละปีมีประชาชนเดินทางมากราบนมัสการขอพรเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วง เทศกาลงานนมัสการปิดทองในช่องกลางเดือน ๕ ของทุกปี จนได้ชื่อว่าเป็น “งานวัดระดับประเทศ” วัดไร่ขิงโดยการนำของพระเดชพระคุณพระเทพศาสนาภิบาล (แยม กิตติธรรมมหาเถร) เจ้าอาวาสรูป ปัจจุบัน ผู้สืบสานปณิธานต่อจากพระเดชพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญญมหา เถร) อดีตเจ้าอาวาส โดยการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ได้นำการพัฒนาสู่ ชุมชนไร่ขิงในทุกด้านโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง^๑ จากเดิมที่เป็นเพียงวัดของชุมชนและมีเพียงชาวบ้านใน ชุมชนมาใช้งาน ปัจจุบันวัดได้พัฒนาพื้นที่กลายเป็นวัดที่มีนักท่องเที่ยวมาใช้งานเป็นจำนวนมาก และ

^๑ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๖, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

การที่มีผู้ศรัทธาจำนวนมากเดินทางมาท่องเที่ยวที่วัดไร่ขิงนั้น ได้ส่งผลให้วัดมีรายได้ที่สามารถสร้างสาธารณชนประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมประเทศชาติ ปัจจุบันวัดไร่ขิงได้ขยายพื้นที่ในเขตธรณีสงฆ์ของวัดกว่า ๔๐๐ ไร่ ได้แบ่งให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ อีกมากมายใช้เป็นที่ทำการเพื่อสาธารณชนประโยชน์ เช่น โรงเรียนวัดไร่ขิง (สุนทรอุทิศ) โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี หอสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” โรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ (วัดไร่ขิง) โรงพยาบาลสามพราน (วัดไร่ขิง) เทศบาลเมืองไร่ขิง ไปรษณีย์ไร่ขิง นอกจากนี้วัดไร่ขิงได้ให้พื้นที่ยังได้อุปถัมภ์ จัดหาทุนในการสร้างอาคารต่าง ๆ และสนับสนุนการดำเนินงานต่าง ๆ^๒

ในการพัฒนาชุมชนเมืองไร่ขิง โดยมีวัดไร่ขิงเป็นศูนย์กลาง ร่วมกับหน่วยงานราชการ ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ ด้วยวิสัยทัศน์ที่พระเดชพระคุณพระอุปาสิคคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญญมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดไร่ขิง ที่ต้องการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมประโยชน์สำหรับส่วนรวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต วัฒนธรรม พระเดชพระคุณพระเทพศาสนาภิบาล (แยม กิตติธรรม มหาเถร) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้สืบสานปณิธานต่ออย่างชัดเจน โดยได้มีนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร” คือ ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้วยศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อวัดไร่ขิง เทศบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชุมชนร่วมกัน เช่น เมื่อหน่วยงานใดมีกิจกรรมก็จะเชิญหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยกัน อีกทั้งเทศบาลมีการจัดประชุมประชาคมทุกเดือน และมีการเชิญผู้นำชุมชนที่ ๒๘ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคธุรกิจร่วมประชุมกัน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนเมืองไร่ขิงสู่วิสัยทัศน์ “เปลี่ยนแปลงไร่ขิงสู่เมืองน่าอยู่” ร่วมกัน^๓ เช่นในห้วงเวลาสิบปีที่ผ่านมาเทศบาลเมืองไร่ขิง ได้ใช้งบประมาณจำนวนกว่า ๑,๖๒๒ ล้านบาท ในการดำเนินการตามนโยบายด้านการสาธารณสุขปโภค ปัจจุบันการพัฒนาบริการด้านสาธารณสุขปโภค ใกล้จะครบเต็มพื้นที่แล้ว สำหรับไฟฟ้าสาธารณะเทศบาลเมืองไร่ขิง จะดำเนินการเปลี่ยนระบบไฟฟ้าให้มีความสว่างมากยิ่งขึ้น พัฒนายกระดับถนนให้สามารถใช้งานได้ดี และในด้านการสาธารณสุขและคุณภาพชีวิต จากสถิติข้อมูลประชากรของเทศบาลเมืองไร่ขิงขณะนี้ จำนวนผู้สูงอายุของเทศบาลปัจจุบัน (๒๕๖๐) อยู่ที่ ๒,๙๘๘ คน เป็นผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยติดบ้าน ผู้ป่วยเรื้อรัง จำนวน ๓๕๗ คน ซึ่งต้องการการดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ จึงเกิดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ขึ้นบนความร่วมมือของหลายภาค

^๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^๓ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๘, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

ส่วน ได้แก่ เทศบาลเมืองไโรซิง ประกอบด้วยคณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล กองสวัสดิการสังคม กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ประธานชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลไโรซิง วัด หน่วยงานราชการ และ อสม.ในเขตพื้นที่ อีกกว่า ๔๕๕ คน เพื่อร่วมกันดูแลคุณภาพชีวิตทุกท่าน ให้ผู้สูงวัยในเขตเทศบาลเมืองไโรซิง ได้มีสุขภาพที่ดี แข็งแรง เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทรของลูกหลานได้ยาวนานที่สุด^๔

การพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนเมืองไโรซิง มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้^๕

ด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาเมืองในด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมประชาชนตำบลไโรซิงส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรจึงประกอบอาชีพทำนา และสวนผลไม้ มีวัดที่สำคัญเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนทุกสารทิศต่างเดินทางมากราบไหว้ขอพร คือ วัดไโรซิง ทำให้เกิดผู้ประกอบการค้าขายเพิ่มขึ้น การคมนาคมสะดวกขึ้น ต่อมาการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแทนพื้นที่การเกษตรและเกิดการจ้างงานตามมา ประชาชนถิ่นอื่นได้เข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและบ้านพัก ห้องเช่าต่าง ๆ สถานประกอบการเกิดขึ้นจำนวนมากในเขตเทศบาลเมืองไโรซิง ที่เป็นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นแหล่งรายได้ เช่น มีโรงงานอุตสาหกรรม ๓๙๖ แห่ง มีธุรกิจห้องแถวหรือบ้านเช่า ๔๐๖ แห่ง มีร้านค้าทั่วไป ๒๒๐ แห่ง มีร้านขายยาแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ๑๕ แห่ง มีตลาดนัด ๑๒ แห่ง และมีวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๒ แห่ง

ด้านคุณภาพสังคม ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน และการส่งเสริมสุขภาพชุมชน

เทศบาลเมืองไโรซิง ได้พัฒนาในด้านคุณภาพสังคม โดยมีมาตรการในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนี้

๑) การแผนงานด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โดยมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยตลอด ๒๔ ชั่วโมง เช่น โครงการแพทย์ฉุกเฉิน (EMS) ให้บริการผู้ป่วยฉุกเฉินตลอด ๒๔ ชั่วโมง โครงการส่งเสริม สนับสนุนจัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจ ในการตั้งด่านตรวจตราและเฝ้าระวังในพื้นที่ โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาหยาเสพติด โครงการอบรมบำบัดรักษาและฟื้นฟูผู้เสพยา/ผู้ติดยาเสพติดและเฝ้าระวังกลุ่มเสี่ยง

นอกจากที่กล่าวแล้ว เทศบาลเมืองไโรซิงได้จัดชุดอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน ออกตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยในเขตเทศบาลเป็นระยะ และ ผู้บริการประชาชนสถานี

^๔ รายงานผลการดำเนินงานเทศบาลเมืองไโรซิง พ.ศ. ๒๕๖๑, (อัดสำเนา).

^๕ แผนยุทธศาสตร์เทศบาลเมืองไโรซิง พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓, (อัดสำเนา).

ตำราวจุฑรโพธิ์แก้ว ๒ แห่ง ผู้บริการประชาชนสถานีตำรวจสามพราน ๑ แห่ง ที่พักสายตรวจ
จักรยานยนต์สถานีตำรวจจุฑรโพธิ์แก้ว ๑ แห่ง

๒) มีหน่วยงานให้บริการด้านการส่งเสริมสุขภาพ และคุณภาพชีวิต คือ

(๑) โรงพยาบาล/สถานพยาบาลเอกชน จำนวน ๙ แห่ง เช่น โรงพยาบาลเมตตา
ประชารักษ์ (วัดไร่ขิง) โรงพยาบาลสามพราน (วัดไร่ขิง)

(๒) มีแหล่งส่งเสริมสุขภาพ สนามกีฬา จำนวน ๑ แห่ง คือ สนามกีฬาโรงเรียนวัดท่า
พูด (นครผลประชานุกุล)

(๓) มีสวนสาธารณะ จำนวน ๒ แห่ง คือ สวนสุขภาพตำบลไร่ขิง (บริเวณข้าง
โรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์) และ สวนสาธารณะชุมชนบ้านไร่ขิง (บริเวณแท็งค์น้ำหมู่ที่ ๒ ติดถนน
ไร่ขิง-ทรงคนอง)

(๔) ลานกีฬา/ลานออกกำลังกาย จำนวน ๑๘ แห่ง เช่น ลานกีฬาเทศบาลเมืองไร่ขิง
ลานออกกำลังกายกลางแจ้งชุมชนบ้านไร่ขิง ลานออกกำลังกายกลางแจ้งชุมชนบ้านไร่ขิง-ศรีเสถียร
ลานออกกำลังกายกลางแจ้งชุมชนคลองวัดท่าพูด

๓) ด้านสุขภาพจิตใจ มีวัดที่เป็นศูนย์รวมศรัทธา เป็นศูนย์รวมจิตใจ และดูแลรับผิดชอบ
กิจกรรมด้านการส่งเสริมคุณภาพจิตใจของคนในชุมชน คือ วัดไร่ขิง และ วัดท่าพูด อันเป็นวัดเก่าแก่
อยู่คู่ชุมชนมา ถือเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่รวมใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนจน
เจริญได้ดังปัจจุบัน^๖

ด้านการศึกษา

เทศบาลเมืองไร่ขิง ได้พัฒนาในด้านคุณภาพการศึกษาของคนในชุมชนและใกล้เคียงให้มี
ความรู้ เป็นการพัฒนาคนในทุกระดับวัย คือ

๑) มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๓ ศูนย์ คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลเมืองไร่ขิง แห่งที่
๑ (วัดไร่ขิง) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลเมืองไร่ขิง แห่งที่ ๒ (โรงเรียนวัดท่าพูด) และ ศูนย์พัฒนาเด็ก
เล็กเทศบาลเมืองไร่ขิง แห่งที่ ๓(ศูนย์ชุมชนโครงการบ้านเอื้ออาทร พุทธมณฑลสาย ๕)

๒) มีสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวม ๔ แห่ง คือ โรงเรียนวัดไร่ขิงสุนทร

^๖ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

อุทิศ โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา โรงเรียนวัดท่าพูด (นครผลประชานุกูล) และ ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา ๑

๓) สถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ ๑ แห่ง คือ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอสามพราน

๔) มีสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ๑ แห่ง คือ โรงเรียนมารีย์อุปถัมภ์

๕) มีสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ๑ แห่ง คือ วิทยาลัยการอาชีพนครปฐม

๖) มีสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ๑ แห่ง คือ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้านประเพณีและศิลปวัฒนธรรม

มีวัดที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และเป็นศูนย์รวมการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ๒ แห่ง คือ วัดไร่ขิง พระอารามหลวง และวัดท่าพูด เป็นสถานที่จัดกิจกรรม ศาสนา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรม นอกจากวันเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันเข้าพรรษา แล้ว เทศบาลเมืองไร่ขิง ยังจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณีประจำท้องถิ่น ได้แก่ งานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อวัดไร่ขิง งานเทศกาลนมัสการปิดทองวัดท่าพูด เทศน์มหาชาติชาดก พิธีทำขวัญข้าวแม่โพสพ และประเพณีการแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และถ้วยพระราชทาน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยให้คงอยู่สืบไป

ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

เทศบาลเมืองไร่ขิงแม้เป็นสังคมชนบทก็เมือง การพัฒนามีประชาชนแกนนำชุมชนเข้ามามาร่วม โดยมีกลุ่มองค์กรภาคประชาชน จำนวน ๑๒ องค์กรชุมชน คือ (๑) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานประจำชุมชนตำบลไร่ขิง (๒) กลุ่มศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลไร่ขิง (๓) กลุ่มเยาวชนตำบลไร่ขิง (๔) กลุ่มสตรีตำบลไร่ขิง (๕) ชมรมผู้สูงอายุตำบลไร่ขิง (๖) ชมรมผู้พิการตำบลไร่ขิง (๗) ชมรมเรารักสุขภาพเทศบาลเมืองไร่ขิง (๘) ชมรมผู้ดูแลเด็กปฐมวัย

ตำบลไร่ชิง (๙) กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเทศบาลเมืองไร่ชิง (๑๑) สภาวัฒนธรรมวัดท่าพูด (๑๑) กลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ตำบลไร่ชิง (๑๒) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลูกพืชระบบอินทรีย์ไร่ชิง

๔.๑.๒ บริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย จังหวัดนครปฐม

เทศบาลตำบลบางกระพี้ เป็นเทศบาลขนาดกลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอสามพราน ห่างจากที่ว่าการอำเภอสามพราน ประมาณ ๒๐ กิโลเมตร มีเนื้อที่ ๑๒,๘๔๗ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๘,๐๒๙ ไร่ มีหมู่บ้านตามกฎหมายปกครองลักษณะท้องที่ จำนวน ๘ หมู่บ้าน มีการแบ่งชุมชนออกเป็น ๑๗ ชุมชน เปลี่ยนแปลงฐานะโดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลบางกระพี้เป็นเทศบาลตำบลบางกระพี้ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ ทั้งนี้ ในเขตเทศบาลตำบลบางกระพี้ มีวัดดอนหวาย มีตลาดริมน้ำดอนหวายซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่นของตำบลบางกระพี้ และชื่อเสียงระดับประเทศ มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปีมาแล้ว เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านในเขตพื้นที่ตำบลบางกระพี้ อันเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของเทศบาลและวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนตำบลบางกระพี้ ความเป็นเมืองอันเป็นแหล่งที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางศาสนา พืช ผัก ผลไม้ ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารของเทศบาลตำบลบางกระพี้ ด้วยมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำมีทรัพยากรดินและน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การ ทำการเกษตรกรรม โดยมีแม่น้ำนครชัยศรี (ท่าจีน) ไหลผ่าน มีลำคลองธรรมชาติและคลองสาขาส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมในชุมชนกว่า ๑๐ สาย ตำบลบางกระพี้ที่อยู่ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง พื้นที่ของเทศบาลตำบลบางกระพี้เป็นที่ราบลุ่มมีการระบายน้ำที่ดี ดินมีความเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว และเหมาะแก่การทำเกษตร เพาะปลูกผลไม้ ทำนา ทำสวนพืชผัก

ทั้งนี้ ตำบลบางกระพี้มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ คือ “ตลาดริมน้ำดอนหวาย” เป็นตลาดโบราณเก่าแก่ริมแม่น้ำท่าจีน ที่จัดว่าเป็นแหล่งเศรษฐกิจและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของเทศบาลตำบลบางกระพี้โดยตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ ๕ เชื่อมต่อกับวัดคงคาราม หรือวัดดอนหวาย ตำบลบางกระพี้ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี(ท่าจีน) เป็นตลาดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ มีอายุประมาณร้อยปีมาแล้ว สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ การคมนาคมทางเรือล่มรุ่งเรืองมาก มีเรือในแม่น้ำนครชัยศรี(ท่าจีน) จากสุพรรณบุรีผ่านมายังตลาดริมน้ำดอนหวายทุกวัน ทำให้เกิดการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าขึ้นเป็นสถานที่ขนถ่ายสินค้าที่สำคัญในสมัยนั้น จากวิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่กันอย่างเรียบง่ายมีการคมนาคมด้วยเรือพาย มีอาชีพทำสวน ตามริมฝั่งลุ่มแม่น้ำ

นครชัยศรีบรรยากาศอันร่มรื่นของชาวสวนและวิถีชีวิตอันเรียบง่าย จากวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี

ปัจจุบันตลาดน้ำดอนหวายได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ จนได้กลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ซึ่งลักษณะเด่นของตลาดริมน้ำดอนหวายคือ เป็นตลาดที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำนครชัยศรี บรรยากาศร่มรื่น ยังคงสภาพความเป็นธรรมชาติอันเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งความขึ้นชื่อของอาหารการกินทั้งอาหารคาว - หวานของฝากและขนมแบบไทย ที่มีรสชาติอร่อย มีอาหารจีนแบบโบราณที่มีฝีมือการปรุงมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น แพนอาหาร ก๋วยเตี๋ยว ก๋วยจั๊บ ขนมเป็ยะ ทองหยิบ ขนมตาล ขนมใส่ไส้ ขนมทองเอก และอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ขายพืชผัก ผลไม้และผลผลิตจากสวนที่อยู่ในเขตเทศบาลและตำบลอื่นข้างเคียง ที่มีความสดใหม่ สะอาด ปลอดภัยจากสารพิษมาให้นักท่องเที่ยวได้เลือกซื้อเลือกชมตามความต้องการ^๗

“ตลาดน้ำดอนหวาย” นับว่าเป็นแหล่งเศรษฐกิจและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอสามพรานนับแต่อดีตมา ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญจนได้ปรากฏอยู่ในคำขวัญของอำเภอสามพราน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ว่า “เมืองสามนายนพราณ พุทธสถานวัดไร่ขิง รสดียิ่งผลไม้ดอนหวายตลาดริมน้ำ ลือนามนายร้อยตำรวจ งามยิ่งยวดวัฒนธรรม อุตสาหกรรมรุ่งเรือง พู่เฟื่องทศนาจร”

การพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชน โดยเทศบาลตำบลบางกระพี้ก็ได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้^๘

ด้านเศรษฐกิจ

เทศบาลตำบลบางกระพี้ มีการประกอบการเกษตร เช่น กล้ายไม้, สวนผลไม้ เป็นต้น เลี้ยงปลา ๓๐ ไร่ ในเชิงการพาณิชย์กลุ่มอาชีพประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น มีโรงงานอุตสาหกรรม ๘๒ แห่ง มีธุรกิจห้องแถวหรือบ้านเช่า ๘๓ แห่ง มีร้านค้าผู้ประกอบการในบริเวณตลาดน้ำดอนหวาย ๓๘๐ ราย มีร้านอาหารหรือสถานประกอบการจำหน่ายอาหารทั่วไป ๖๔ ราย มีตลาดนัด ๔ แห่ง และมีวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ๒ แห่ง

^๗ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๙, เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^๘ แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔) เทศบาลตำบลบางกระพี้, (เอกสารอัดสำเนา).

ด้านประเพณีและศิลปวัฒนธรรม

ประชาชนตำบลบางกระทึกนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ สถาบันทางศาสนา ประกอบด้วยวัดมีจำนวน ๒ แห่ง และสำนักวิปัสสนา ๑ แห่ง สำนักสงฆ์ ๑ แห่ง และศาลเจ้า ๑ แห่ง ดังนี้

๑) วัดคงคารามดอนหวาย (ตลาดน้ำดอนหวาย) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๕ มีพระเมธีธรรมานันท์ เป็นเจ้าอาวาสวัดดอนหวาย

๒) วัดญาณเวศกวัน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ปัจจุบันมีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นประธานสงฆ์ และพระมงคลธีรคุณ เป็นเจ้าอาวาส

๓) สำนักวิปัสสนามูลนิธิแนบมหานิราณนธ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑

๔) สำนักสงฆ์น้ำทองสิกขาลัย (มหาวิทยาลัยมหิดล) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖

๕) ศาลเจ้า ๑ แห่ง คือ ศาลเจ้าแม่เซ่งเนี่ยะ บริเวณตลาดริมน้ำดอนหวาย หมู่ที่ ๕

ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

มีศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ๑ แห่ง โดยนายกเทศมนตรีตำบลบางกระทึกเป็นผู้อำนวยการ และอาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน ๖๕ คน

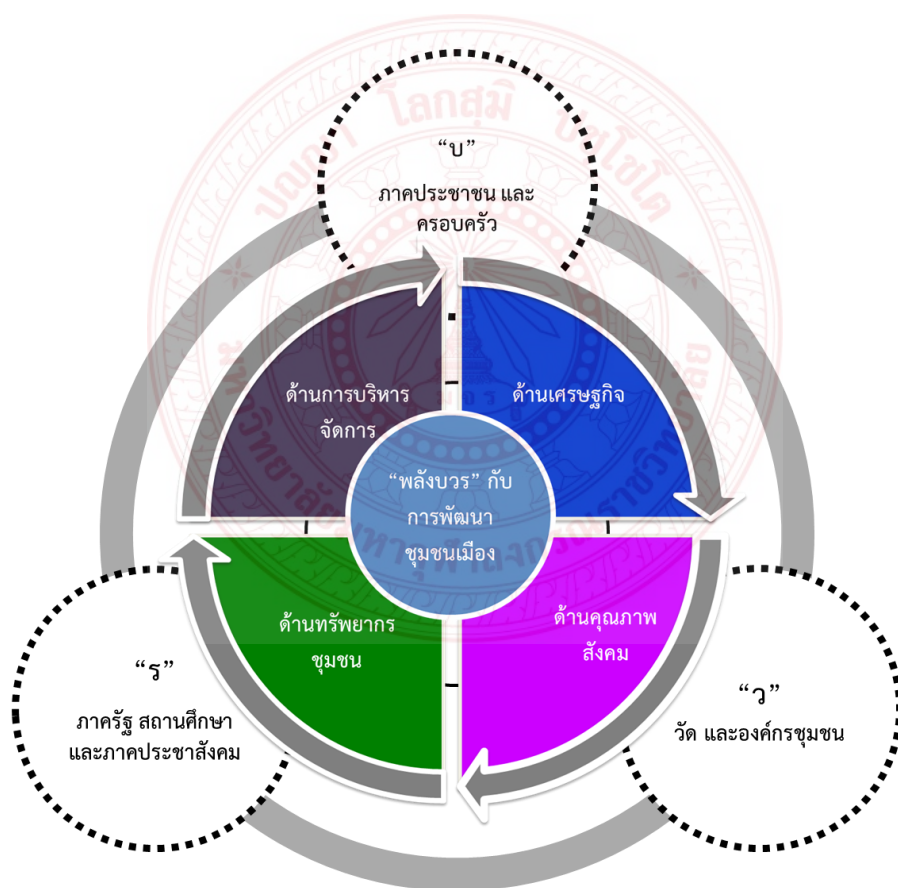
ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

มีองค์กรชุมชนที่เป็นมวลชนจัดตั้งตามกฎหมาย เช่น กลุ่มอาสาป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุตำบลบางกระทึก (แก่นกระทึก) สภาวัฒนธรรมตำบลบางกระทึก

ดังนั้น จากการศึกษาบริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนเมืองในพื้นที่ศึกษาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าพื้นที่ศึกษามีความพร้อมในด้านต่างๆ ที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนาต่อไปได้ อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยต้องค้นหาคือพื้นที่ใดเหมาะสมสำหรับที่จะทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการได้ โดยนอกจากลักษณะทางกายภาพ และการรู้ถึงบริบททางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแล้ว ยังต้องมองถึงสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ด้วยว่ามีความต้องการที่จะแก้ปัญหาในเรื่องใดหรือไม่ และสนใจที่จะร่วมกันแก้ไขหรือไม่ อย่างไร ซึ่งจากการสำรวจในประเด็นเรื่องของการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา พบว่า ความเป็นเมืองที่เข้ามาสู่พื้นที่ทำให้พฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป ทั้งด้านการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรม มาเป็นการค้าขาย แต่สิ่งหนึ่งที่ยังเห็นได้ชัดคือ การมีศาสนสถาน คือ วัดเป็นศูนย์รวมใจตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ความผูกพันของคนในชุมชนกับวัดที่เป็นทั้งแหล่งขายโอกาสทางการศึกษา แหล่งส่งเสริม

เศรษฐกิจ ยังเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจ ความเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดกับชุมชน สังเกตได้จาก กิจกรรมงานประเพณีเทศกาลปิดทองประจำปี ของวัดไร่ขิง วัดท่าพูด วัดดอนหวาย ที่ประชาชนใน ชุมชนต่างมีจิตสำนึกร่วมที่ดี มีจิตอาสาช่วยงานเป็นกรรมการแผนกต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ภาครัฐ ทั้ง เทศบาล สถานศึกษา หน่วยงานต่าง ๆ ต่างอาสาหมุ่เวียนกันมาช่วยงานให้บริการแก่ผู้ มาเยือน เป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกอันดีในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมของส่วนรวม

จากผลการศึกษาข้อมูลในพื้นที่วิจัยถึงบริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมือง คณะผู้วิจัย จึงสรุปรูปแบบการพัฒนาเรียกว่า “พลังบวร” เพราะเป็นกลไกการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองของ ชุมชนเมืองไร่ขิงและเป็นต้นแบบขยายผลการพัฒนาไปยังพื้นที่อื่น ๆ สรุปได้ ดังแผนภูมิที่ ๔.๑

แผนภูมิที่ ๔.๑ “พลังบวร” กับการพัฒนาชุมชนเมือง

สำหรับกลไกการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง ที่เรียกว่า “พลังบวร” นั้น สอดคล้องกับ ผู้ให้ข้อมูลว่า แม้กิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาจะไม่ได้ริเริ่มของประชาชนในชุมชนและการเข้า ร่วมกิจกรรมของประชาชนเองก็ถือว่ายังคงมีอยู่น้อยมากในอดีต แต่ด้วยการที่มีวัดซึ่งเป็นศูนย์ร่วม จิตใจร่วมกับหน่วยงานการปกครองคือเทศบาลเป็นแกนนำการพัฒนาพื้นที่ จนทำให้เห็นผลการพัฒนาสู่

ความเป็นเมืองด้านต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม ในการพัฒนาเมืองไร่ชิงโดยมีวัดไร่ชิง โดยการนำของ พระเดชพระคุณพระเทพศาสนากิบาล (แยม กิตติธรรมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดไร่ชิงรูปปัจจุบัน ผู้ได้สืบสานปณิธานการพัฒนาต่อจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญพูนพมาจารย์ (ปัญญาอินทปญญมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาส โดยการขับเคลื่อนของเทศบาลเมืองไร่ชิง โดยการนำของนายจรัส ตั้งตระกูลธรรม นายกเทศมนตรีเมืองไร่ชิง และความร่วมมือขององค์กรชุมชนในพื้นที่ แสดงให้เห็นผลสำเร็จของการพัฒนาชนบทสู่ความเป็นเมืองอย่างเห็นได้ชัดเจน^๙ โดยเป็นการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร” คือ ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์รวมศรัทธาส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และรัฐ คือ เทศบาลและองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ขับเคลื่อนสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนร่วมกัน สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวว่า เช่นที่วัดไร่ชิง โดยพระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญพูนพมาจารย์ (ปัญญาอินทปญญมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาส ที่เป็นผู้สำคัญในการพัฒนาเมืองไร่ชิง พระเดชพระคุณพระเทพศาสนากิบาล (แยม กิตติธรรมหาเถร) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ผู้ได้สืบสานปณิธานการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยความร่วมมือและให้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ประชาชนในพื้นที่และประชาชนที่มีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบุญพูนพมาจารย์ ต่างให้การสนับสนุนและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนเป็นจำนวนมาก บ้างร่วมบริจาคทรัพย์ บ้างร่วมออกแรงเป็นจิตอาสาช่วยงาน หลวงพ่อก็เมตตาให้ค่าจ้างเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ บางท่านมาเป็นกรรมการช่วยงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อบุญพูนพมาจารย์ประจำปี ช่วยงานตลอด ๙ วันแม้ทางวัดมีค่าตอบแทนให้ ก็บริจาคคือแก้ววัด แสดงออกถึงความมีจิตอาสาช่วยงานที่เป็นงานสำคัญของชุมชน จนเป็นที่รู้จักว่า “งานวัดระดับประเทศ”^{๑๐} และสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลที่กล่าวว่า พระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญพูนพมาจารย์ มีนโยบายให้หน่วยงานต่าง ๆ ต้องร่วมมือกัน สร้างความเข้มแข็งให้เป็นตัวอย่าง เช่น เมื่อหน่วยงานใดในพื้นที่มีกิจกรรมหรือจัดกิจกรรม ก็ให้เชิญหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมกัน เมื่อวัดมีกิจกรรม ชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ก็จะเข้าร่วม เช่น ร่วมเป็นเจ้าภาพ ร่วมให้บริการ เป็นการแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกที่ดีที่เห็นประโยชน์ส่วนร่วมร่วมกัน^{๑๑}

สำหรับพลังบวร เป็นหน่วยงานทางสังคมที่มีความสำคัญและเป็นเสาหลัก ที่ต้องยึดโยงค้ำจุนสนับสนุนเชื่อมโยงกันอย่างสมดุล ดังสุภาษิตโบราณที่มีผู้รู้ท่านได้กล่าวไว้และต่างเคยได้ยินได้ฟัง

^๙ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๔, เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๑๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๗, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๒.

กันว่า “วัดจะมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดค้ำค้ำ บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็ อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรรลัยทั้งสองทาง” หลัก “บวร” อันประกอบด้วย “บ้าน วัด (ราชการ/รัฐ)” ทั้ง ๓ ภาคส่วนนี้จึงเป็นเสาหลักในการพัฒนาชุมชนที่จะนำมาซึ่งความเจริญมั่นคงของประเทศชาติได้ แม้ในปัจจุบันประเทศไทยรวมถึงโลกมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ในโลกยุคศตวรรษที่ ๒๑ เกิดวิกฤตต่าง ๆ มากมาย ทั้งวิกฤตเศรษฐกิจ สภาวะโลกร้อน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาคุณธรรมจริยธรรมสังคม ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยความร่วมมือกัน ทุกภาคส่วนต้องมุ่งมั่นทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่มีจิตอาสา และน้อมนำศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนทั้งชนชนชนบท ชุมชนเมืองเกิดการพัฒนามีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนสืบไป

๔.๒ จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตพฤติกรรม และการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา และเพื่อการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการวิจัยเชิงปริมาณ คณะผู้วิจัยกำหนดกลุ่มประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมืองไร่ชิง ตำบลไร่ชิง ได้แก่ ชุมชนบ้านไร่ชิง หมู่ที่ ๑ และชุมชนไร่ชิง – บ้านไร่ หมู่ที่ ๒ และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนตลาดน้ำดอนหวาย ตำบลบางกระพี้ ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกหวาย หมู่ที่ ๕ และชุมชนคลองวัฒนา หมู่ที่ ๖ รวมประชากรทั้งหมด ๕,๘๙๙ คน ทำการแจกแบบสอบถาม ๔๐๐ ฉบับ คัดเลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ ตามขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น ๙๕ เปอร์เซ็นต์ โดยมีความคลาดเคลื่อน ๐.๕ (± ๕ %) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๕ ตัวอย่าง/ฉบับ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านปัจจัยส่วนบุคคล

ผู้วิจัยได้กำหนดศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวน และค่าร้อยละ เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล

(N = ๓๗๕)		
ข้อมูลทั่วไปด้านปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๑. เพศ		
ชาย	๑๑๒	๓๐.๐๐
หญิง	๒๔๑	๖๔.๐๐
เพศทางเลือก	๒๒	๖.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๕๕	๑๕.๐๐
๒๑ - ๔๐ ปี	๑๐๒	๒๗.๐๐
๔๑ - ๖๐ ปี	๑๘๔	๔๙.๐๐
๖๐ ปีขึ้นไป	๓๔	๙.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐
๓. ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าประถมศึกษา	๔	๑.๐๐
ประถมศึกษา	๓๖	๑๐.๐๐
มัธยมศึกษา	๙๒	๒๔.๐๐
อาชีวศึกษา (ปวช./ปวส.ปวท.)	๘๖	๒๓.๐๐
ปริญญาตรี	๑๒๐	๓๒.๐๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๓๗	๑๐.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐
๔. อาชีพหลัก		
เกษตรกร	๓๔	๙.๐๐
รับจ้างทั่วไป	๘๒	๒๒.๐๐

ข้อมูลทั่วไปด้านปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	๑๑๔	๓๑.๐๐
รับราชการ	๒๖	๗.๐๐
พนักงานบริษัท	๘๔	๒๒.๐๐
อื่น ๆ (นักเรียน/นักศึกษา)	๓๕	๙.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐

๕. รายได้ต่อเดือนโดยประมาณ

น้อยกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท	๑๒๑	๓๒.๐๐
๑๕,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาท	๑๖๒	๔๓.๐๐
๒๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป	๙๒	๒๕.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีปัจจัยส่วนบุคคล คือ เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๐๐ มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๑๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๐๐ มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ๑๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐๐ มีอาชีพหลัก คือค้าขายและธุรกิจส่วนตัว ๑๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐๐ และมีรายได้ต่อเดือน ๑๕,๐๐๑-๒๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๐๐

๒) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้านปัจจัยเชิงสังคม

ผู้วิจัยได้กำหนดศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านปัจจัยเชิงสังคม ประกอบด้วย ระยะเวลาของการเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน บทบาทในชุมชน และการเข้าร่วมประชุมประชาคมหรือร่วมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน (ในรอบ ๑ ปี) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวน และค่าร้อยละ เกี่ยวกับปัจจัยเชิงสังคม

(N = ๓๗๕)

ข้อมูลทั่วไปด้านปัจจัยเชิงสังคม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๑. ระยะเวลาของการเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน		
น้อยกว่า ๕ ปี	๖๕	๑๗.๐๐
๕ - ๑๕ ปี	๑๘๒	๔๙.๐๐
๑๕ ปีขึ้นไป	๑๒๘	๓๔.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐

ข้อมูลทั่วไปด้านปัจจัยเชิงสังคม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๒. บทบาทในชุมชน		
เป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	๒๔	๖.๐๐
เป็นกรรมการชุมชน หรือ ผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน	๓๖	๑๐.๐๐
เป็นลูกบ้าน และเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน	๒๖๔	๗๐.๐๐
เป็นลูกบ้าน และไม่เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน	๕๑	๑๔.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐
๓. การเข้าร่วมประชุมประชาคมหรือร่วมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน (ในรอบ ๑ ปี)		
ไม่เคยเข้าร่วม	๗	๒.๐๐
เข้าร่วม ๑ - ๕ ครั้ง	๒๓๐	๖๑.๐๐
มากกว่า ๕ ครั้ง/ต่อปี	๑๓๘	๓๗.๐๐
รวม	๓๗๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมาก มีปัจจัยเชิงสังคม คือ มีระยะเวลาของการเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน ๕-๑๕ ปี จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๐๐ มีบทบาทในชุมชนเป็นลูกบ้านและเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๐๐ และมีการเข้าร่วมประชุมประชาคมหรือร่วมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน (ในรอบ ๑ ปี) ๑-๕ ครั้ง จำนวน ๒๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๐๐

๔.๒.๒ จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึก แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรม และแนวคิดการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยได้สร้างเครื่องมือสำหรับการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมในด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมรับผล และด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจิตสำนึกความเป็นพลเมืองใน

การพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม แสดงด้วยค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๓ - ๔.๗ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยภาพรวม

(N = ๓๗๕)

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ	๓.๕๖	๐.๙๗	มาก
๒. ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ	๓.๕๖	๐.๙๘	มาก
๓. ด้านการมีส่วนร่วมรับผล	๓.๕๘	๑.๐๐	มาก
๔. ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล	๓.๕๑	๐.๙๓	มาก
รวม	๓.๕๖	๐.๙๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในภาพรวมมีจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมรับผล มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ อยู่ในระดับมาก

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันของปัจจัยเชิงสังคมกับการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากแม้ไม่ได้เป็นคนเก่าแก่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เดิม เป็นกลุ่มประชากรที่เข้ามาอาศัยในชุมชนในช่วง ๑๕ ปีหลัง ก็ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน และการเข้าร่วมประชุมประชาคมหรือร่วมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชนที่อยู่ในระดับมาก ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า แม้กิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาจะไม่ได้ริเริ่มของประชาชนในชุมชนและการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนเองก็ถือว่ายังคงมีอยู่น้อยมากในอดีต แต่ด้วยการที่มีวัดซึ่งเป็นศูนย์ร่วมจิตใจร่วมกับหน่วยงานการปกครองคือเทศบาลเป็นแกนนำการพัฒนาพื้นที่ จนทำให้เห็นผลการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองอย่างชัดเจน ประชาชนในชุมชน โรงเรียน องค์กรหรือหน่วยงานล้วนรับ

ผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเช่นในปัจจุบัน^{๑๒} โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยากรที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่^{๑๓} กระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนเป็นส่วนสำคัญของการมีส่วนร่วม เพราะการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน การที่ประชาชนภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มเป็นประชาคมหรือองค์กรชุมชนก็เพื่อแสดงออกถึงเป้าหมายที่ต้องการผ่านผู้นำกลุ่มที่เป็นตัวแทน การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของประชาธิปไตย การดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนใดๆ ก็ตาม ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสีย จึงควรเป็นผู้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิดร่วมกันหาทางออกร่วมกันอันเป็นพื้นฐานจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย^{๑๔}

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ

(N = ๓๗๕)

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจคัดเลือกกิจกรรมหรือ โครงการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาชุมชน	๓.๖๘	๑.๐๖	มาก
๒. ท่านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชน	๓.๔๔	๑.๐๑	ปานกลาง
๓. ท่านมีส่วนร่วมปรึกษาหารือพิจารณาโครงการต่างๆ ที่อาจส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน	๓.๕๙	๑.๑๑	มาก

^{๑๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๘, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๙, เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๓, เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๒.

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๔. ท่านแสดงความคิดเห็นคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผล เมื่อมีตัดสินใจเลือกโครงการที่ไม่ตรงกับความต้องการของ ชุมชน	๓.๕๑	๑.๑๘	มาก
รวม	๓.๕๖	๐.๙๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ในภาพรวมมีจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุด คือ ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆ ในชุมชนเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจคัดเลือกกิจกรรมหรือ โครงการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๘ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านมีส่วนร่วมปรึกษาหารือพิจารณาโครงการต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๙ อยู่ในระดับมาก และท่านแสดงความคิดเห็นคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผล เมื่อมีตัดสินใจเลือกโครงการที่ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ อยู่ในระดับปานกลาง

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่มกิจกรรมพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของกิจกรรม อบรมรับผิดชอบ การประชาสัมพันธ์บอกข่าวสารการประชุม ประชาคมหมู่บ้าน สร้างแรงจูงใจ สร้างจิตสำนึก สร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน แล้วการให้ความร่วมมือต่างๆ ก็จะตามมา^{๑๕} การที่มีการประชุมประชาคมประจำเดือนที่ทางหน่วยงานเทศบาลเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนหรือผู้แทนองค์กรต่างๆ เข้าร่วมด้วย เป็นการแสดงให้เห็นถึงการสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมที่ดี โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ได้รับผลกระทบในประเด็นการพัฒนาต่าง ๆ ได้สะท้อนข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจคัดเลือกกิจกรรมหรือ โครงการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาพื้นที่หรือชุมชนนั้น ๆ^{๑๖}

^{๑๕} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๔, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๒, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ

(N = ๓๗๕)

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกตัวแทนเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินกิจกรรมพัฒนาของชุมชน	๓.๗๒	๑.๑๒	มาก
๒. ท่านมีส่วนร่วมในการคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผลเมื่อคณะกรรมการพัฒนาชุมชนดำเนินกิจกรรมที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์การพัฒนาชุมชน	๓.๕๒	๑.๑๑	มาก
๓. ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการด้านการพัฒนาชุมชน	๓.๕๒	๑.๑๒	มาก
๔. ท่านมีส่วนร่วมในการเชิญชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชน	๓.๔๙	๑.๐๕	ปานกลาง
รวม	๓.๕๖	๐.๙๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ ในภาพรวมมีจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุด คือ ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกตัวแทนเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินกิจกรรมพัฒนาของชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านมีส่วนร่วมในการคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผล เมื่อคณะกรรมการพัฒนาชุมชนดำเนินกิจกรรมที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์การพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๒ อยู่ในระดับมาก และท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการด้านการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๒ อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านมีส่วนร่วมในการเชิญชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๙ อยู่ในระดับปานกลาง

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า การที่ประชาชนในชุมชนได้คัดเลือกตัวแทนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น คณะกรรมการในกิจกรรมพัฒนาของชุมชนนั้น ถือว่าเป็นจิตสำนึกอันดีของ

ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย กิจกรรมหรือโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน^{๑๗} บางคนแม้ได้เป็นคณะกรรมการชุมชน แต่ก็มีจิตใจเสียสละ เช่น การสนับสนุนการจัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ หรืออาสาเป็นแรงงานในกิจกรรมของส่วนร่วม เช่น การพัฒนาวัด บางคนก็นำบุตรหลาน หรือชักชวนญาติมิตรแม้จะอยู่ในพื้นที่อื่นมาร่วมเป็นจิตอาสาในกิจกรรมต่าง ๆ มาเป็นเจ้าหน้าที่ให้บริการแก่คนที่มาเที่ยวงานด้วยความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อ อันเป็นการแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกที่ดีของพลเมืองและของการเป็นพุทธศาสนิกชนในการที่ได้ร่วมเป็นจิตอาสาพัฒนาชุมชน^{๑๘} การที่องค์กรหรือหน่วยงานในพื้นที่และประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในด้านการปฏิบัติการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเลือกผู้นำชุมชนหรือผู้นำกลุ่มที่สามารถเป็นตัวแทนเสนอแนะเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จะจัดขึ้นในชุมชน มีการจัดทำเป็นแผนการพัฒนาชุมชน มีการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมตามแผนอย่างเป็นรูปธรรมเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชน และองค์กรชุมชนร่วมกันขับเคลื่อนปฏิบัติการโดยมีส่วนงานราชการเป็นพี่เลี้ยงที่คอยให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น สนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ แนะนำเทคนิควิธีการต่างๆ เป็นต้น^{๑๙}

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน **ด้านการมีส่วนร่วมรับผล**

(N = ๓๗๕)

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ด้านการมีส่วนร่วมรับผล	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. ท่านมีบทบาทในสังคมมากขึ้น และได้ร่วมดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่ทำให้มีการพบปะสังสรรค์สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากขึ้น	๓.๕๔	๑.๑๖	มาก
๒. ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๓.๕๒	๑.๐๗	มาก

^{๑๗} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๓, เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๘, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๑๙} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๐, เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ด้านการมีส่วนร่วมรับผล	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๓. ท่านมีความภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและรู้สึกผูกพันกับชุมชนมากยิ่งขึ้น จากการที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน	๓.๕๘	๑.๑๖	มาก
๔. ท่านเห็นว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนได้	๓.๗๒	๑.๑๒	มาก
รวม	๓.๕๘	๑.๐๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในด้านการมีส่วนร่วมรับผล ในภาพรวมมีจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุด คือ ท่านเห็นว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนได้ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านมีความภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและรู้สึกผูกพันกับชุมชนมากยิ่งขึ้น จากการที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ อยู่ในระดับมาก และท่านมีบทบาทในสังคมมากขึ้น และได้ร่วมดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่ทำให้มีการพบปะสังสรรค์สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากขึ้น มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๒ อยู่ในระดับมาก

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ที่สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า การที่วัดไร่ขิงอันเป็นศูนย์รวมศรัทธาและเป็นศูนย์ร่วมจิตใจ ได้ร่วมกับหน่วยงานการปกครองคือเทศบาลเป็นแกนนำการพัฒนาจนทำให้ผลการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองอย่างชัดเจน ประชาชนในชุมชน โรงเรียน องค์กรหรือหน่วยงานล้วนรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเช่นในปัจจุบันนั้น อาจเป็นเพราะเขาเห็นว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนได้ จิตได้มีจิตสำนึกอาสาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านการพัฒนาชุมชน หรือ กิจกรรมสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ ที่ทางวัดหรือทางเทศบาลจัดขึ้น^{๒๐} องค์กร และ

^{๒๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๔, เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๒.

ประชาชนในชุมชนต่างได้เข้ามามีส่วนร่วมในด้านการรับผลจากโครงการที่มีการส่งเสริม การสร้างอาชีพ แก่คนในชุมชน ประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพิ่มหลักคำประกันคุณภาพชีวิต รู้สึกว่าตนเอง เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กิจกรรมหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นล้วนเกิดแก่ประชาชน และชุมชนโดยตรงตาม ต้องการของประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีส่วนในการผลักดันการพัฒนาที่เหมาะสม คนในชุมชนต่าง ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมด้วยผลที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน^{๒๑} จากจิตสำนึกความรับผิดชอบที่ประชาชน สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ด้วยตนเอง โดยที่ไม่รอให้หน่วยงานราชการเข้ามาช่วยเหลือเพียงอย่าง เดียว โดยมีการจัดทำเวทีประชาคม หรือการประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อแสดงประโยชน์ที่เกิดขึ้น และหารือแนวทางการดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนร่วมกัน^{๒๒}

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึกความ เป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมโดยการมีส่วนร่วม ของประชาชน ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล

(N = ๓๗๕)

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ท่านได้รับรู้ รับทราบผลการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการ ต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๓.๕๕	๑.๐๐	มาก
๒. ท่านได้แลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่หรือ คณะกรรมการชุมชนในงานด้านการพัฒนาชุมชน	๓.๔๗	๑.๐๖	ปานกลาง
๓. ท่านเห็นสภาพปัญหา อุปสรรคและให้ข้อเสนอแนะในการ ปรับปรุงการวางแผนพัฒนาชุมชน	๓.๔๙	๐.๙๙	ปานกลาง
๔. ท่านได้แนะนำให้สมาชิกในชุมชนเห็นประโยชน์และเข้ามามี ส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยการเสวนาแสดงความคิดเห็นร่วมกัน	๓.๕๔	๑.๑๑	มาก
รวม	๓.๕๑	๐.๙๓	มาก

^{๒๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๑, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๒๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๑, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

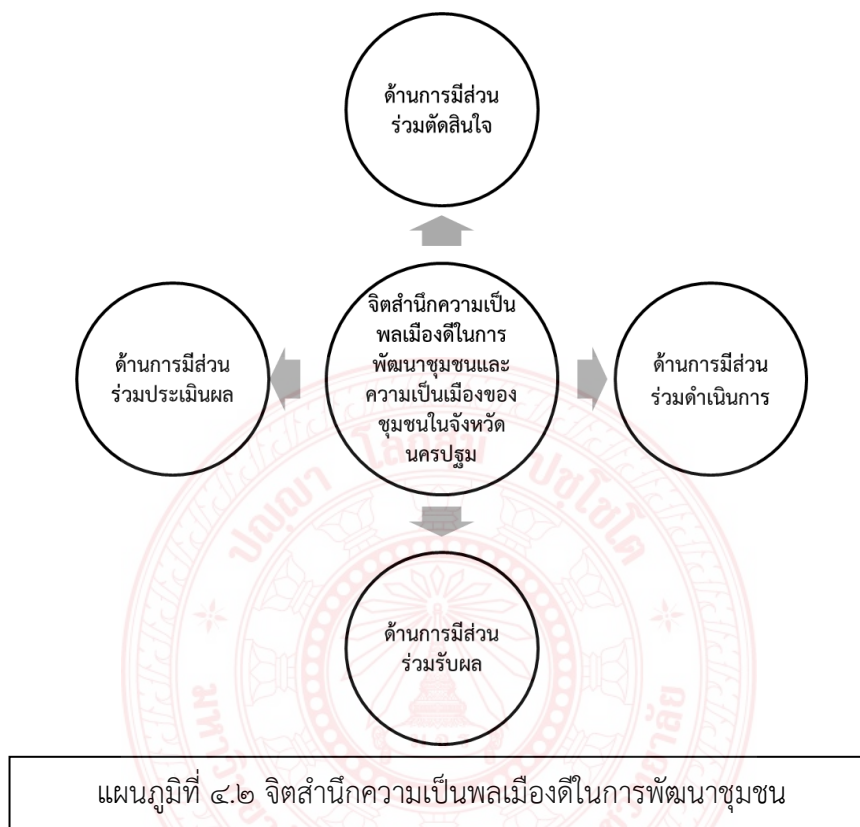
จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล โดยภาพรวมมีจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า ชื่อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุด คือ ท่านได้รับรู้ รับทราบผลการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๕ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ท่านได้แนะนำให้สมาชิกในชุมชนเห็นประโยชน์และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยการเสวนาแสดงความคิดเห็นร่วมกัน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๔ อยู่ในระดับมาก และท่านเห็นสภาพปัญหาอุปสรรคและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการวางแผนพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๙ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนชื่อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ท่านได้แลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการชุมชนในงานด้านการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๗ อยู่ในระดับปานกลาง

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ที่สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า แม้การติดตามประเมินผลโครงการจะเป็นหน้าที่ของเทศบาล แต่การจัดให้มีการประชุมประชาคมประจำเดือน เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้รับทราบรายงานผลการพัฒนาชุมชน เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับรู้ รับทราบผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ^{๓๓} ในอดีตแม้กิจกรรมการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ จะไม่ได้ริเริ่มของประชาชนในชุมชน การที่มีวัดโรงช้างซึ่งเป็นศูนย์รวมศรัทธาของคนในชุมชน ขับเคลื่อนการพัฒนาร่วมกับหน่วยงานการปกครองคือเทศบาลที่เป็นแกนนำการพัฒนาพื้นที่ ประชาชนในพื้นที่แม้มีตัวแทนคือผู้นำชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการติดตามประเมินผลการพัฒนา การได้รับผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการสะท้อนผลของการพัฒนา ผ่านผู้นำชุมชนหรือตัวแทนองค์กรที่เข้าร่วมประชุมประชาคมที่จัดขึ้น^{๓๔} การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมติดตามตามการดำเนินงานในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชน และร่วมกันสรุปผล ทำประชาคมเพื่อวิเคราะห์ถึงผลที่ได้แล้วนำมารายงาน เพื่อแก้ไขหรือปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ครั้งต่อไป การรวมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เป็นเครือข่ายในชุมชนทำให้สะดวกต่อการประชาสัมพันธ์ข้อมูลกิจกรรมในชุมชนได้อย่างทั่วถึง จึงเกิดกระบวนการการติดตามประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา เสนอปัญหา ความต้องการ และคัดเลือกแนวทางแก้ไขปรับปรุงที่เหมาะสม วัด และหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนความต้องการในกิจกรรมต่างๆ เช่น การ

^{๓๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๘, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๕, เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๒.

สนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนตลาดผลผลิตสินค้าที่กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้ผลิตขึ้น^{๒๕} สรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๒

๔.๓ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา

ในการศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม พร้อมทั้งทำการสังเกตพฤติกรรมของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน และเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับงานประเพณี

^{๒๕} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๑, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๖ เมษายน ๒๕๖๒.

ที่สำคัญของชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือและจิตสำนึกร่วมของทุกภาคส่วนอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในเฉพาะประเด็นที่สอดคล้องกัน และนำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เพื่อร่วมการวิเคราะห์ถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยได้ทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒ ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่จิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะสรุปได้ถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา ๔ กระบวนการ ดังนี้

๑) กระบวนการสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ความรู้เป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างแท้จริง เพราะการพัฒนาในรูปแบบใดก็ตามระดับใดก็ตาม หากขาดองค์ความรู้ หรือการใช้ความรู้ที่เหมาะสมก็ยากจะประสบความสำเร็จได้ การให้ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานหรือดำเนินการพัฒนาชีวิตไปสู่ทิศทางที่ประสงค์จึงเป็นสิ่งที่สำคัญเบื้องต้นที่ผู้มีส่วนรับผิดชอบควรเอาใจใส่ดำเนินการอย่างรอบคอบ เพื่อจุดหมาย คือพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกที่ดี มีจิตสำนึกในหน้าที่ของตน รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน

สำหรับกระบวนการสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามแบบพุทธศาสนา อันเป็นกระบวนการที่เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญานั้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณลักษณะจิตสำนึกดีใน ๓ ด้าน คือ คุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย คุณลักษณะด้านจิตพิสัย และคุณลักษณะด้านทักษะพิสัย สามารถแบ่งกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนานี้ออกเป็น ๓ ขั้นตอน^{๒๖} คือ

๑) กระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การคบหาสัตบุรุษ คบกัลยาณมิตร และการรับรู้สิ่งที่ตั้งงาม การรับรู้เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ พุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างมากแก่การรับรู้สิ่งที่ตั้งงามถูกต้อง (สัทธรรม) ซึ่งรวมถึงการเรียนรู้จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร(สัตบุรุษ) เป็นกระบวนการเสริมสร้างคุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย

^{๒๖} พระไพศาล วิสาโล, กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.visalo.org/> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๒].

๒) กระบวนการคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ และสัมมาทิฏฐิ การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีสามารถจัดได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ โยนิโสมนสิการแบบปลุกปัญญา คือการคิดเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะหรือความเป็นจริง โยนิโสมนสิการประเภทนี้มุ่งให้เกิดโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ เข้าถึงอิสรภาพทางจิตและปัญญา แต่ในระดับสามัญหรือโลกียธรรมหมายถึงการคิดเพื่อให้เกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้น ส่วนโยนิโสมนสิการอีกประเภทหนึ่งคือ โยนิโสมนสิการแบบเสริมสร้างคุณภาพจิต เป็นการใช้ความคิดเพื่อให้เกิดกุศลธรรม เป็นอุบายลดโลภะ โทสะและโมหะ โดยใช้ธรรมฝ่ายดีมากดข่มหรือทดแทน กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่รู้จักคิดหรือคิดไม่ถูกวิธี ขณะเดียวกันคนจะคิดเป็นหรือคิดถูกวิธีได้ก็เพราะรู้จักตั้งคำถาม กระบวนการศึกษาที่ถูกต้องจึงควรให้ความสำคัญแก่การฝึกให้รู้จักตั้งคำถามด้วย มิใช่เก่งแต่การแสวงหาหรือจดจำคำตอบอย่างเดียว เป็นกระบวนการเสริมสร้างคุณลักษณะด้านจิตพิสัย

๓) กระบวนการปฏิบัติที่ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ การปฏิบัติตนเหมาะสมตามหน้าที่ในทางพุทธศาสนาการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่ขาดการปฏิบัติย่อมมิใช่การเรียนรู้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์หรือถูกต้อง นี่อาจเป็นจุดสำคัญที่ทำให้การศึกษาแบบพุทธแตกต่างจากการศึกษาแบบตะวันตก เพราะฝ่ายหลังนั้นเน้นการใช้ความคิดล้วน ๆ จึงเป็นการเรียนรู้ในระดับพุทธิปัญญา และเป็นกระบวนการเสริมสร้างคุณลักษณะด้านทักษะพิสัย

กระบวนการการ “รู้ คิด ปฏิบัติ” นี้ ในที่สุดก็จะเชื่อมกันเป็นวัฏจักร เพราะเมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้อง นอกจากจะช่วยให้รู้จักคิดได้ดีขึ้น และเกิดความรู้ใหม่แล้ว ยังทำให้เกิดทัศนคติใหม่ เกิดความใฝ่รู้ มองสิ่งต่าง ๆ ว่าเอื้อให้เกิดปัญญาได้ทั้งนั้น อีกทั้งยังอาจเกิดทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่นมากขึ้น เช่น เห็นว่าการร่วมมือกันจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้มากขึ้น ทัศนคติเหล่านี้ย่อมเปิดใจให้รับรู้สิ่งต่าง ๆ การรับรู้เช่นนี้ย่อมส่งผลให้เกิดการคิดและการปฏิบัติที่เกื้อกูลเป็นกุศลมากขึ้น เอื้อให้เกิดความเจริญแห่งปัญญา และนำไปสู่ความมั่งคั่งแห่งชีวิตและสังคมในที่สุด^{๒๗} นอกจากการสัมพันธ์เชื่อมโยงจนครบวงจรแล้ว ในทางพุทธศาสนายังเห็นว่า ทั้งการรับรู้ การคิด และการปฏิบัติ ในตัวมันเองก็เป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาได้ด้วยโดยที่ไม่ต้องรอให้เชื่อมโยงจนครบกระบวนการเสียก่อน ดังเรียกปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ระดับฟังว่าสุตมยปัญญา เรียกปัญญาที่เกิดจากการคิดว่าจินตามยปัญญา และเรียกปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติว่าภาวนามยปัญญา อย่างไรก็ตามแล้วความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ การคิด และการปฏิบัติก็ยังเป็นสิ่งสำคัญต่อการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา

^{๒๗} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

สำหรับการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีโดยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการ “รู้ คิด และปฏิบัติ” เป็นการปลูกฝังจิตสำนึกด้านจริยธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม การเรียนรู้จากแบบอย่างที่ดีจะช่วยปลูกฝังจิตสำนึกให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์^{๒๘} พระสงฆ์ หรือผู้นำต้องสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดีให้นักเรียน พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้ลูก ผู้นำต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกบ้าน เมื่อผู้ตามได้เกิดการรับรู้แบบอย่างที่ดี ผ่านการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล จึงเกิดการปฏิบัติตาม หรือที่เรียกว่า พฤติกรรมเลียนแบบ^{๒๙} สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน จิตสำนึกการเป็นสมาชิกของสังคมที่ดี สังเกตเห็นได้จากในยามที่เพื่อร่วมชาติทุกข์ลำบาก เช่น ในตอนที่เกิดน้ำท่วม ประชาชนแม้ตนเองจะได้รับผลกระทบ แต่ด้วยการรับรู้ถึงความเดือดร้อนถึงเพื่อร่วมชาติ ได้เห็นถึงประโยชน์ที่ตนเองจะทำแก่ส่วนรวม มีแบบอย่างที่ดีที่คนในชาติต่างออกมาช่วยกัน ไม่ว่าจะเป็น เด็ก เยาวชน หน่วยงาน องค์กรชุมชน เอกชน ก็เสียสละออกมาช่วยเหลือกันอย่างที่รับรู้รับทราบ ด้วยจิตสำนึกความเป็นคนไทยที่ต้องช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติด้วยกัน^{๓๐}

๒) กระบวนการสร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การสร้างจิตสำนึกพลเมืองดีที่เน้นในทางจริยธรรมควรเริ่มจากการพัฒนาจิตใจอันเป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ เมื่อภายในจิตใจมีจิตสำนึกที่ดี การปฏิบัติตนย่อมก่อแต่สิ่งที่ดี เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม ดังนั้นจิตสำนึกภายในใจจึงเป็นสิ่งที่สร้าง ควรปลูกฝังให้ตระหนักและมีขึ้นก่อน^{๓๑} เพราะการพัฒนาเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรมในจิตใจ อาจจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกผิดพลาดแล้วก็ไปสร้างความเดือดร้อนแก่สังคมได้ คือเป็นการใช้ความรู้ในทางที่ไม่ถูกไม่ควร^{๓๒} ดังนั้น การสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมจึงควรเอาใจใส่ให้หนักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นในทุกระดับ โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาในระบบการศึกษาคือตั้งแต่อนุบาลศึกษาจนถึง อุดมศึกษา รวมไปถึงการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เป็นธรรม ด้วยความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุข เช่น การนำหลักการของศีล ๕

^{๒๘} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๙} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๐} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๑} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๖, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๒} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑๐, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

มาส่งเสริมเพื่อการปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ อันเป็นหลักพื้นฐานที่ส่งเสริมให้คนมีจิตสำนึกในการปฏิบัติตนตามหน้าที่ให้สมบูรณ์^{๓๓}

สำหรับกระบวนการสร้างกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีนั้น ควรต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบของกระบวนการที่เป็นเขียนไข ๓ ประการ คือ

องค์ประกอบที่ ๑ เงื่อนไขในการสร้างจิตสำนึก คือ เงื่อนไขที่เอื้ออำนวยเป็นเรื่องการส่งเสริมความรู้ และ เงื่อนไขที่ปิดกั้นขัดขวาง ที่จะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาจิตสำนึก

องค์ประกอบที่ ๒ วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการสร้างจิตสำนึก ได้แก่ ๑) ความเข้าใจ อันเป็นความรู้ อบรม วัฒนธรรม ทัศนคติริเริ่ม ความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย ๒) อารมณ์ความรู้สึก เช่น ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ และ ๓) การกระทำที่สร้างสรรค์ เหมาะสมตามบริบทหรือสถานะของกลุ่มเป้าหมาย

องค์ประกอบที่ ๓ ตัวนักพัฒนา คือ ผู้ที่ดำเนินการสร้างจิตสำนึกให้กลุ่มเป้าหมาย จะต้องมีความรู้ความสามารถในการทำงานด้วยความรู้และความเชี่ยวชาญ มีคุณลักษณะเป็นแบบอย่างที่เหมาะสม

โดยหลักที่ต้องคำนึงถึงในกระบวนการพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีนั้น ต้องให้ความสำคัญใน ๔ หลัก คือ

(๑) หลักจริยธรรม อันเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน หลักความประพฤติทำให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยสงบ ทั้งจากจารีตทางศาสนา จารีตทางสังคม

(๒) หลักคุณธรรม คือหลักในการประพฤติปฏิบัติที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น หลักการที่ดีมีประโยชน์ที่สังคมเห็นว่าเป็นความดีความงามของสังคม

(๓) หลักศีลธรรม ที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย พร้อมกันนั้นก็สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยรักษา กาย วาจา ใจให้เป็นปกติ ไม่ทำชั่วเบียดเบียนผู้อื่น

(๔) หลักจิตสาธารณะ ที่มุ่งการเห็นประโยชน์และประพฤติตนเป็นประโยชน์แก่ส่วนร่วม อันเป็นการตระหนักรู้การคิดที่สร้างสรรค์ และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อ

สำหรับการสร้างกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ควรมีการจัดทำแผนงาน โครงการ ปฏิทินงาน และปฏิบัติกิจกรรม ด้วยความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ โดยมีการศึกษาหลักการ วัตถุประสงค์ ขอบข่าย แนวการจัดกิจกรรม การประเมินผลพัฒนาผู้เรียน และจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย มีการชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้เรียน และผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ การตั้งกลุ่มจิตอาสา เพื่อ

^{๓๓} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๖, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำงานเป็นทีม และมีคุณธรรม^{๓๔} การเสริมกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกในโรงเรียน ด้วย หลักความกตัญญู เช่น เราเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ เราต้องช่วยกันรักษาความสะอาดในห้องเรียน และในบริเวณต่างๆ ของโรงเรียน ทั้งขณะลงในถึงขณะที่โรงเรียนจัดให้ การสร้างเสริมภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี โดยมีนักเรียนรุ่นพี่เป็นแบบอย่าง^{๓๕} การจัดให้ทำโครงการและแนะแนวทางให้นักเรียนวางแผนการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายด้วยการไม่ทำลายชีวิตอื่นๆ ด้วยการใช้กิจกรรมเสริมเพื่อฝึกการคิดแก้ไขปัญหาด้วยหลักเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์หรือกำลังในการแก้ปัญหา^{๓๖} เช่น การเสริมกิจกรรมของนักเรียน พร้อมประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เรียน และซ่อมเสริมกรณีผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์ ใช้วิธีนำกิจกรรมเสริมมาร่วมบูรณาการโดยไม่ลงโทษเด็ก แต่ใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือสอนให้เด็กสำนึกในหน้าที่ของตน^{๓๗} การส่งเสริมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา โดยผ่านการบูรณาการด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน แล้วนำสู่ชุมชน การจัดกิจกรรมที่ฝึกทักษะการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อส่วนรวม เพื่อเสริมสร้างความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความเป็นพลเมืองดีและความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม^{๓๘} การสร้างกลุ่มจิตอาสาเป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดี แสดงถึงการมีความรับผิดชอบและมีจิตสาธารณะต่อสังคม เสริมสร้างบรรยากาศให้นักศึกษาได้เรียนรู้และเห็นความสำคัญของการเสียสละเพื่อส่วนรวม แต่จิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม^{๓๙}

๓) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สถาบันทางสังคม เช่น องค์กรศาสนา ควรต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็น หรือ เพราะความอยาก มีความสันโดษพอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็นรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเองรู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง สถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพบูชาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชน เพราะต่างได้ยึดถือสถาบันนี้เป็นที่พึ่งทางใจมาอย่าง

^{๓๔} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑๒, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๕} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๗, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๖} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๗} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๗, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๘} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๙} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๘, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

เนิ่นนาน สถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์ และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่ความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม^{๔๐} การปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เกิดจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดี การเรียนรู้ถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยการออกแบบกิจกรรมร่วมกันให้สอดคล้องกับการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธในสังคมไทย ที่เป็นการส่งเสริมอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความปรองดองของคนในชาติ ด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทย มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เป็นต้น^{๔๑} สถาบันทางสังคม ควรต้องเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นแนวทางการปฏิบัติในการสร้างจิตสำนึกการอยู่ร่วมกัน และมีกฎเกณฑ์การปฏิบัติเพื่อสนองความต้องการของสังคมไทย เป็นที่ยอมรับของประชากร และถือเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไปในสังคมไทย^{๔๒} โดยสถาบันทางสังคมที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีนั้น คือ สถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีส่วนร่วม ๔ สถาบัน ประกอบด้วย

(๑) สถาบันครอบครัว จิตสำนึกพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันได้รับการปลูกฝังจากสถาบันครอบครัว แม้ในสังคมเมืองจะนิยมการมี “ครอบครัวเดี่ยว” ประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก ส่วนสังคมชนบทยังคงนิยม “ครอบครัวขยาย” คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติในบ้านเดียวกัน แม้ในปัจจุบันลักษณะสังคมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของการพัฒนา การปฏิสัมพันธ์กันในครอบครัวก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาจิตสำนึกที่ดี การปลูกฝังค่านิยมหรือจิตสำนึกที่ดีจึงควรเริ่มต้นที่ครอบครัวเป็นอันดับแรก

(๒) สถาบันการศึกษา ถือเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญ มีหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้และทักษะการดำเนินชีวิต แม้ในอดีตสังคมไทยมี วัด และวัง เป็นแหล่งการเรียนรู้ แต่ในปัจจุบันได้มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา ที่มุ่งปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการจัดการศึกษานอกระบบ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต กล่าวคือสถาบันการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในชาติ มีหน้าที่พัฒนาคนในชาติให้เป็นทรัพยากรที่สร้างคุณประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศชาติ จึงต้องทำหน้าที่ในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีโดยตรง

^{๔๐} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๑} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๔, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๒} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑๐, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

(๓) สถาบันทางศาสนา สังคมไทยมีวิถีชีวิตผูกพันกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต คุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมประเพณีมีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมที่ได้รับการปลูกฝัง ในการเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ สถาบันศาสนากับสถาบันพระมหากษัตริย์จึงอยู่คู่ กับสังคมไทย นับแต่โบราณกาลมาสถาบันกษัตริย์เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์แก่ศาสนาทุกศาสนา ชาวไทยมี วิถีการดำเนินชีวิตโดยได้รับอิทธิพลทางศาสนา ทำให้มีประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ดังนั้น สถาบันศาสนาจึงมีหน้าที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่คนในสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีงามของสังคม มี หน้าที่ส่งเสริมจิตสำนึกการปฏิบัติตนในจารีตอันดีงามของศาสนา เพื่อสร้างความปรองดองและสันติสุข แก่สังคมประเทศชาติ^{๔๓}

(๔) สถาบันการเมืองการปกครอง ในการปกครองของสังคมไทย มีการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แม้ผู้ทำหน้าที่เป็นรัฐบาลจะเปลี่ยนแปลงอยู่ บ่อยครั้ง ทำให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองการปกครองแนวใหม่ มีการจัดการเลือกตั้งแนวใหม่ มีการ ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา และอื่นๆ ที่ทำให้สังคมเป็นสากลมากขึ้น การส่งเสริมจิตสำนึก ประชาธิปไตยจึงควรทำอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง สถาบันด้านการปกครองควรเป็นแบบอย่างที่ดี ของสังคม โดยการยึดหลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทางการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศชาติ เพื่อสร้าง จิตสำนึกร่วมจากประชาชน^{๔๔}

โดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนา ชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น มีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมที่ต้องให้ความสำคัญและ คำึงถึงเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง คือ

(๑) ด้านการยอมรับ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพใน ระเบียบกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีศีลธรรมปฏิบัติได้ เช่น สังคมไทยที่เคารพกันตามแบบอาวุโส

(๒) ด้านสามัคคีธรรม เป็นจิตสำนึกเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม มีการประสานประโยชน์ ของหน่วยงานและองค์กรร่วมกัน มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำหรือทำงานเป็นทีมด้วยความเต็มใจเป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกัน และตั้งใจปฏิบัติงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดการ ประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรม ปฏิบัติได้

^{๔๓} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๔} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑๐, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

(๓) ด้านปัญญาธรรม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในด้านของสติปัญญา การใช้หลักเหตุผล ใช้ปัญญาพิจารณาความถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ลักษณะของปัญญา เช่น การใช้ความรู้และสติปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนมาประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตในทางสุจริต การใช้ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทำงานที่เป็นภูมิรัฐภูมิธรรมได้รับการสั่งสมจากบรรพชนในการแก้ไขปัญหาและประกอบกรดำเนินชีวิต

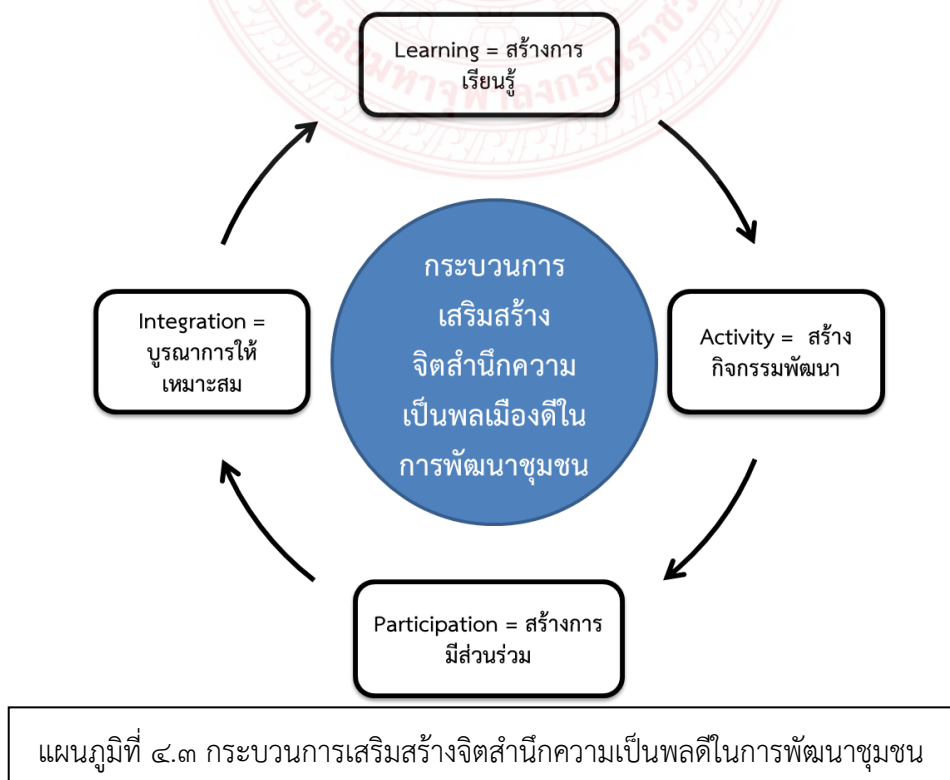
๔) การบูรณาการตามบริบทเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นได้อย่างดีที่สุด ก็คือกระบวนการเชิง “บูรณาการ” ที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ระบอบการศึกษาไทยที่ปัจจุบันให้ความสำคัญกับการจัดแหล่งเรียนรู้ระหว่าง “บวร” คือ บ้าน (ครอบครัว) โรงเรียน วัดหรือชุมชน เพื่อเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครอง พระสงฆ์และชุมชน ที่ร่วมกันดูแลการศึกษาให้สอดคล้องตามบริบทของกลุ่มเป้าหมาย บริบทของพื้นที่ รวมถึงบริบทหรือลักษณะของสังคมด้วย อันจะก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนในการเรียนรู้ชุมชน ศาสนา วัฒนธรรม อันติงามของตน อันนำไปสู่การบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีต่อไป

การบูรณาการการทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของบริบทกลุ่มเป้าหมาย คือ “หลักความเสมอภาคทางสังคม” เป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายตามบริบทที่เหมาะสม เช่น สถาบันการศึกษา ที่มีนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมให้โรงเรียนเห็นความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามประเด็นสำคัญของพื้นที่ รวมถึงการใช้แหล่งเรียนรู้นั้นในการจัดการเรียนการสอน และปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชน และพบว่าชุมชนโดยรอบยังพร้อมสนับสนุนด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นอย่างดีด้วย^{๔๕} เพราะความเป็นพลเมืองดี คือ คุณลักษณะของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคม หรือรัฐ ที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเป็นพลเมืองดีที่สังคมยอมรับ รู้จักสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง เช่น มองเห็นคุณค่าของมนุษย์ทุกคนด้วยความเท่าเทียมและเคารพในความแตกต่าง ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและมี ความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมหรือการสร้างสรรค์ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความพร้อมที่จะปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมและประเทศชาติ

^{๔๕} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๑, ท่านที่ ๑๑, เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

ดังนั้น ในการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี จึงควรมีการบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ตระหนักถึงเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งการรู้จักการใช้เหตุผลในการดำเนินงานจะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีงามต่อกัน เพราะในการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมการอยู่ร่วมกันในสังคม ประชาชนควรมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คือความตระหนักถึงความสำคัญของการเสียสละแบ่งปันทรัพยากรหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับสังคม เพื่อให้สังคมนำทรัพยากรหรือผลประโยชน์ดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในสังคม สมาชิกในสังคมจึงต้องรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม โดยรับผิดชอบแบบ “เป็นทางการ” โดยการเคารพสิทธิผู้อื่น และกฎหมายบ้านเมือง เช่น การเสียภาษี การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย และ “แบบไม่เป็นทางการ” โดยการรับผิดชอบต่อบทบาทตนเอง ต่อผู้อื่นต่อสังคม มีความสำคัญต่อการเป็นเจ้าของประเทศเจ้าของสังคมช่วยกันแก้ไขปัญหา และช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้น แสดงออกให้เห็นเป็นพฤติกรรมการเป็นพลเมืองดี คือ ประชาชนในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติของประเทศชาติ แม้ในสังคมไทยยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมทางวัตถุนั้นว่าเป็นความยากลำบากต่อการรักษาคุณธรรม จริยธรรม หากพิจารณาถึงหลักการดังกล่าวก็จะพบว่า “จิตสำนึกแห่งความดีงาม” และเจตจำนงแห่งการละเว้นความชั่วที่จะไม่เบียดเบียนตนเองและสังคมให้เดือดร้อนนั้นแหละ คือ ปัจจัยหลักของการสร้างสังคมให้น่าอยู่ เพื่อสร้างความดีงามให้กับตนเองและสังคม นำไปสู่การพัฒนาชุมชนเมืองเชิงพุทธที่ยั่งยืน สรุไปได้ดังภูมิที่ ๔.๒ คือ

จากแผนภูมิที่ ๔.๒ ได้สรุปถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้

กระบวนการ	แนวคิดทางพระพุทธศาสนา
๑. สร้างการเรียนรู้ (Learning)	เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาจิตสำนึกดี ในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ด้วย ๓ กระบวนการ คือ ๑) กระบวนการเรียนรู้ (เป็นกัลยาณมิตร) ๒) กระบวนการคิด (โยนิโสมนสิการ และสัมมาทิฐิ) และ ๓) กระบวนการปฏิบัติ (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ)
๒. สร้างกิจกรรมพัฒนา (Activity)	ในการสร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกต้องคำนึงถึง ๔ หลักการสำคัญ คือ ๑) หลักจริยธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักศีลธรรม และ ๔) หลักจิตสาธารณะ
๓. สร้างการมีส่วนร่วม (Participation)	ในกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดี สถาบันพื้นฐานของสังคมคือ สถาบันสถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา และสถาบันการเมืองการปกครอง ต้องให้ความร่วมมือกันสร้างการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งเป็นรูปธรรม ด้วยหลักการ ๓ ประการ คือ ๑) การยอมรับ ๒) สามัคคีธรรม และ ๓) ปัญญาธรรม
๔. บูรณาการให้เหมาะสม (Integration)	การบูรณาการการทำงานที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและอัตลักษณ์ของเป้าหมาย ตามหลัก “บวร” คือ บ้าน (ครอบครัว) โรงเรียน วัดหรือชุมชน

๔.๔ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับศึกษาการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

(In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากนั้นผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามและข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่สอดคล้องกัน สรุปจัดทำประเด็นการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เพื่อร่วมกันวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

๔.๔.๑ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม แสดงด้วยค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๘ - ๔.๑๒ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม

(N = ๓๗๕)

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. ด้านเศรษฐกิจ	๓.๗๖	๐.๗๑	มาก
๒. ด้านสังคม	๓.๗๔	๐.๘๒	มาก
๓. ด้านทรัพยากรชุมชน	๓.๗๑	๐.๘๒	มาก
๔. ด้านการบริหารจัดการ	๓.๖๔	๐.๗๙	มาก
รวม	๓.๗๒	๐.๗๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม มีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุด คือ ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ อยู่ในระดับมาก รองลงมา

คือ ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ อยู่ในระดับมาก และด้านทรัพยากรชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือด้านการบริหารจัดการ มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๕ อยู่ในระดับมาก

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ที่สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า ระบบเศรษฐกิจชุมชน นับว่าทุนของชุมชนที่สำคัญต่อการพัฒนา ควรมีกระบวนการจัดการทุนชุมชนทั้งภายใน และภายนอกชุมชน เงิน ภูมิปัญญา ทรัพยากร และวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นที่ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมด้วยกันตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงการรับผลที่เกิดขึ้น และร่วมกันปรับปรุงพัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยองค์การบริหารส่วนตำบลพร้อมทั้งประธานชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน รวมทั้งภาคเอกชน ได้มีแผนการส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกรมีอาชีพเสริม เพิ่มรายได้พัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง^{๔๖} เพราะการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจบนฐานทุนชุมชนที่ประกอบด้วยระบบการผลิต ระบบการจัดการ ระบบการตลาด โดยใช้ทุนของชุมชนและคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เป้าหมายที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน รวมถึงการมีภาคีเครือข่ายสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนจะเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่ทำให้การดำเนินกิจกรรมพัฒนาด้านอื่น ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๔๗}

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

(N = ๓๗๕)

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันวางแผนและเตรียมความพร้อมในด้านการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน เช่น จัดทำตลาดนัดชุมชน	๓.๗๖	๐.๙๒	มาก
๒. ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันส่งเสริมให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน ในลักษณะเครือข่าย คือการผลิต จำหน่าย และบริโภค รวมถึงกระจายไปยัง	๓.๗๑	๐.๘๗	มาก

^{๔๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๖, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๔๗} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓.

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและ ความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปล ผล
ภายนอกชุมชน			
๓. ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้ เข้ามาส่งเสริมรายได้แก่ชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการจำหน่าย สินค้า	๓.๘๔	๐.๙๕	มาก
๔. ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่มประกอบอาชีพ พัฒนาสินค้าเพื่อสร้างรายได้ที่ เพิ่มขึ้นให้แก่ประชาชนในชุมชน	๓.๗๓	๐.๘๘	มาก
รวม	๓.๗๖	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุด คือ ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้เข้ามาส่งเสริมรายได้แก่ชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการจำหน่ายสินค้า มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันวางแผนและเตรียมความพร้อมในด้านการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน เช่น จัดทำตลาดนัดชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ อยู่ในระดับมาก และ มีองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่มประกอบอาชีพ พัฒนาสินค้าเพื่อสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้แก่ประชาชนในชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๓ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันส่งเสริมให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน ในลักษณะเครือข่าย คือการผลิต จำหน่าย และบริโภค รวมถึงกระจายไปยังภายนอกชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ อยู่ในระดับมาก

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า เมื่อความเป็นเมืองเข้ามาสู่ชุมชนสถานะเศรษฐกิจในชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลง เริ่มมีการจัดตั้งกองทุนชุมชนและสร้างตลาดนัดชุมชนเมื่อประชาชนในชุมชนมีตลาดในการกระจายสินค้าของตัวเองซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ การกระจายสินค้าภาค

การเกษตรก็คล่องตัวมากยิ่งขึ้น^{๔๘} ทางเทศบาลเมืองไโรซิงพร้อมทั้งประธานชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน รวมทั้งภาคเอกชน ได้มีการร่วมกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนไโรซิงเพื่อกระตุ้นให้เศรษฐกิจในชุมชนมีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีแผนการส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกรมีอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ที่ช่วยบรรเทาหรือลดความเหลื่อมล้ำ พัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงด้วยนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตรผลิตภัณฑ์ชุมชน^{๔๙} และทางหน่วยงานของภาครัฐยังเข้ามาให้ความรู้ในการประกอบที่เหมาะสมแก่ท้องถิ่น จึงทำให้เกิดกลุ่มอาชีพเสริมต่างๆ เช่น กลุ่มผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร เพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาสักการะหลวงพ่อวัดไโรซิง^{๕๐} การสื่อสารประชาสัมพันธ์ก็เป็นกลไกหนึ่งที่จะส่งเสริมการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชน เพราะในปัจจุบัน กลุ่มข้าราชการ หรือประชาชนทั่วไปบางคนในชุมชน ได้ใช้เวลาช่วงวันหยุดประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตร เช่น การทำสวนส้มโอ สวนผลไม้ต่างๆ ปลูกข้าวไรซ์เบอร์รี่แบบเกษตรอินทรีย์ ขายในตลาดชุมชน เป็นต้น^{๕๑} วัดไโรซิง วัดท่าพูด และวัดดอนหวาย ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนมีการจัดตั้งตลาดนัดชุมชนเปิดโอกาสให้ชาวบ้านนำสินค้าของตัวเองมาขายได้ หรือเมื่อมีกิจกรรมงานวัดก็ร่วมกันนำของชุมชนมาขาย ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงผลิตภัณฑ์ที่เป็นของชุมชนเป็นของชาวบ้าน^{๕๒}

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้านสังคม (N = ๓๗๕)

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้านสังคม	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายในชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น	๓.๗๕	๐.๙๔	มาก

^{๔๘} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๕, เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓.

^{๔๙} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๘, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๐, เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๕๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๑, เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๕๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๕, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้านสังคม	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๒. องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง	๓.๗๒	๐.๙๑	มาก
๓. ประชาชนในชุมชนมีการก่อตั้งองค์กรชุมชนหรือรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาสู่ความเป็นเมือง	๓.๗๗	๑.๐๒	มาก
๔. ภายในชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคีและปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่องค์กรหรือหน่วยงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนจัดขึ้น	๓.๗๑	๐.๙๖	มาก
รวม	๓.๗๔	๐.๘๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในด้านสังคม โดยภาพรวมมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุด คือ ประชาชนในชุมชนมีการก่อตั้งองค์กรชุมชนหรือรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาสู่ความเป็นเมือง มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๗ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายในชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๕ อยู่ในระดับมาก และ องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือภายในชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคีและปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่องค์กรหรือหน่วยงานทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนจัดขึ้นมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ อยู่ในระดับมาก

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า ชุมชนไร่ขิงได้มีการพัฒนาจากชุมชนชนบทสู่ชุมชนเมืองโดยให้ความสำคัญในด้านสังคมส่วนรวม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีทั้งประชาชนในชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งวัดเองก็เข้ามามีส่วนร่วม กลุ่มผู้นำชุมชน

และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่จัดระเบียบเมือง สร้างวินัยทางสังคม รักษาความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน^{๕๓} อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดเป็นเครือข่ายก็เพราะว่าชุมชนไร่จึงนี้เป็นชุมชนที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง ไม่ว่าจะม้งานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมีการจัดกิจกรรมนั้น ๆ ภายในวัด^{๕๔} สิ่งหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก็คือหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่ให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ องค์ความรู้ วัสดุสิ่งของ หรือแม่แต่บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านต่าง ๆ^{๕๕}

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่จึง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้านทรัพยากรชุมชน (N = ๓๗๕)

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในการพัฒนาด้านทรัพยากรชุมชน	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากพัฒนาเมือง และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน	๓.๖๗	๐.๙๙	มาก
๒. ชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเตรียมความพร้อมรับมือผลกระทบจากการพัฒนาเมืองในด้านทรัพยากรชุมชน เช่น การจัดการน้ำเสีย การจัดการขยะในชุมชน	๓.๕๙	๑.๐๐	มาก
๓. ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาให้ความรู้ให้ประชาชนในชุมชนตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน	๓.๘๐	๐.๙๖	มาก
๔. ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาส่งเสริมและร่วมกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น โรงการคลองสวบน้ำใส	๓.๗๔	๐.๙๕	มาก
รวม	๓.๗๑	๐.๘๒	มาก

^{๕๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๐, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๓, เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๕} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๘, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในด้านทรัพยากรชุมชน โดยภาพรวมมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุด คือ ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาให้ความรู้ให้ประชาชนในชุมชนตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาส่งเสริมและร่วมกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น โครงการคลองสวยน้ำใส มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ อยู่ในระดับมาก และประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ผลกระทบต่อด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากพัฒนาเมือง และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๗ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเตรียมความพร้อมรับมือผลกระทบจากการพัฒนาเมืองในด้านทรัพยากรชุมชน เช่น การจัดการน้ำเสีย การจัดการขยะในชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๙ อยู่ในระดับมาก

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชน ส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ การเผยแพร่คุณธรรมทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนเอง และภายนอกชุมชนเข้ามาส่งเสริมการพัฒนาเชิงกายภาพภายในเขตเทศบาล โดยบูรณาการร่วมกับท้องถิ่นข้างเคียงเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างสมดุล ให้หลากหลายทางชีวภาพในชุมชนให้คงไว้ซึ่งระบบนิเวศที่ดี ปรับปรุงภูมิทัศน์ พัฒนาสวนสาธารณะ เพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน อาทิ แม่น้ำ ลำคลอง^{๕๖} หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมาจัดการวางแผนการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตรวมทั้งฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ ศาสนสถาน อาคารบ้านเรือน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและแสดงถึงอัตลักษณ์ของประชาชน^{๕๗} เพราะทรัพยากรชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน คนในชุมชนต่างก็ต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของชุมชน และนอกจากการใช้ประโยชน์แล้วในอีกด้านหนึ่งชุมชนก็ต้องร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรไม่ให้ถูกทำลายด้วยเช่นกัน^{๕๘} เป็นการสร้างความเข้มแข็งที่อาศัยมาตรการทางกฎหมายและจิตสำนึกที่ดีของประชาชนในชุมชนร่วมมือกันบริหารจัดการทรัพยากร

^{๕๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๗} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๐, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๕๘} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๗, เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๒.

ชุมชน โดยเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากร สร้างข้อตกลง กติกา และการปฏิบัติร่วมกันในการจัดการทรัพยากรชุมชน รูปธรรมที่เห็นได้ชัดจากการนำสิทธิชุมชนมาใช้เพื่อสร้างประโยชน์สุขของชุมชน^{๕๙} และการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งทางระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสร้างความเป็นธรรมในชุมชน เพราะในการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งนั้น คือ การดูแลรักษาทรัพยากรชุมชนให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ให้สามารถดำรงอยู่สืบต่อไป^{๖๐}

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ในการพัฒนาด้านการบริหารจัดการชุมชน

(N = ๓๗๕)

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในด้านการบริหารจัดการชุมชน	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกระบวนการส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน เช่น การประชุมประชาคมร่วมกัน การวางแผนพัฒนาชุมชน	๓.๗๓	๐.๙๑	มาก
๒. ชุมชนได้มีการวางแผนและเตรียมความพร้อมการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในด้านการบริหารจัดการชุมชนไว้ล่วงหน้า รวมถึงประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบถึงทิศทางการพัฒนาชุมชน	๓.๗๑	๐.๙๑	มาก
๓. องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนได้สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีรวมกลุ่มเพื่อร่วมบริหารจัดการชุมชนของตนเอง เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน	๓.๖๖	๑.๐๑๓	มาก
๔. ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมส่งเสริมการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย	๓.๖๒	๐.๙๑	มาก
รวม	๓.๖๔	๐.๗๙	มาก

^{๕๙} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๔, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ในด้านการบริหารจัดการชุมชน โดยภาพรวมมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุด คือ ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกระบวนกรส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน เช่น การประชุมประชาคมร่วมกัน การวางแผนพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๔ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ชุมชนได้มีการวางแผนและเตรียมความพร้อมการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในด้านการบริหารจัดการชุมชนไว้ล่วงหน้า รวมถึงประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบถึงทิศทางการพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ อยู่ในระดับมาก และ องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนได้สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีรวมกลุ่มเพื่อร่วมบริหารจัดการชุมชนของตนเอง เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๖ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมส่งเสริมการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๒ อยู่ในระดับมาก

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า การบริหารจัดการชุมชนโดยการกระจายอำนาจชุมชนโดยมีการจัดตั้งผู้นำชุมชน การให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกระบวนกรส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน เช่น การประชุมประชาคมร่วมกัน การวางแผนพัฒนาชุมชนเพื่อสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมากขึ้นให้มีประสิทธิภาพมาก^{๖๑} การแบ่งงานกันภายในชุมชนโดยมีเทศบาลเป็นผู้ขับเคลื่อน จัดตั้งศูนย์กลางการให้ข่าวสารแก่ประชาชน เช่น จัดทำหอกระจายข่าวเสียงตามสาย เพื่อสะดวกต่อการรับรู้ข่าวสาร และให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกับโครงการต่างๆ ในชุมชนมากขึ้น การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบถึงทิศทางการพัฒนาชุมชนที่ดำเนินการโดยเทศบาลและวัดไร่ขิง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้รับรู้รับทราบถึงทิศทางการพัฒนา หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ที่จะเข้ามาสู่ชุมชน^{๖๒} ส่วนทางด้านของวัดก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่ให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในชุมชน เพราะวัดที่จุดศูนย์รวมของประชาชน คือวัดเป็นสถานที่จัดงานกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันสงกรานต์ งานวันเข้าพรรษา ออกพรรษา งานวันพ่อ งานวันแม่ โดยทางเทศบาลเมืองไร่ขิง จะมาทำการจัดกิจกรรมร่วมกับวัดไร่ขิง^{๖๓}

^{๖๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๑, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๔, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๔, เมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๕๖๒.

และจากการศึกษามีข้อเสนอแนะในการการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ที่น่าสนใจสรุปได้ ดังนี้

๑. ควรจัดให้มีแหล่งให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยแหล่งความรู้ดังกล่าวไม่จำกัดเวลาสามารถดูเมื่อไหร่ก็ได้ เช่น มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งพบปะพูดคุยกัน รวมถึงสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ต่าง ๆ

๒. ควรส่งเสริมให้ประชาชนทุกช่วงอายุ เข้ามามีส่วนร่วมในแสดงความคิดเห็นต่อการตัดสินใจเลือกกิจกรรมพัฒนาชุมชนหรือต่อแผนการพัฒนาชุมชนร่วมกัน รวมถึงแสดงปัญหาความคิดเห็นได้อย่างเสรี เช่น มีกล่องรับความคิดเห็น และนำข้อเสนอแนะต่างๆ ที่ได้ไปแสดงในที่ประชุมประชาคมเพื่อร่วมกันรับรู้ รับฟัง และตัดสินใจ

๓. ควรมีการจัดกิจกรรมหรือเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์สอดคล้องกับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน เช่น มีชุมชนออนไลน์ หรือควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการกล้าแสดงออก ตลอดถึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ มากยิ่งกว่าที่เป็นอยู่

๔. ควรใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุกส่งข่าวสารถึงบ้าน และใช้สถานีวิทย์ชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง ประสานความร่วมมือ และความรู้จากภายใน และภายนอกชุมชน เพื่อเข้าไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

๕. ควรมีการกระตุ้นความสนใจ และแสดงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน มากกว่าตัวเงิน เช่น ความสามัคคี โดยมีสื่อกลางประสานให้ประชาชนในชุมชนเรียนรู้การทำงานร่วมกันเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้รับผลสะท้อนจากการกระทำของตนเองหรือจากการเข้าร่วมกิจกรรม และต้องเป็นลักษณะของการบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองไปพร้อมกัน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึก และความรับผิดชอบให้กับประชาชนในชุมชนให้มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดมากขึ้น

๔.๔.๒ เครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม พร้อมการสังเกตพฤติกรรมของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน และกิจกรรมเกี่ยวกับงานประเพณีที่สำคัญของชุมชนที่ต้องอาศัยความ

ร่วมมือและจิตสำนึกร่วมของทุกภาคส่วนที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้สรุปเป็นประเด็น เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สรุปการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ

จากการศึกษากระบวนการกลายเป็นเมืองได้นำปัจจัยด้านจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนจากแนวคิดการมีส่วนร่วมมาพิจารณาประกอบกับการขยายตัวของเมืองอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของเมืองที่เกิดขึ้นเป็นผลทำให้เกิดความต้องการพื้นที่เพื่อรองรับการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของประชากรในชุมชนมากขึ้น การจัดการ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน อย่างไรก็ตามการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น จากการศึกษาได้เห็นถึงการพัฒนาความเป็นเมืองนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีขอบข่ายการดำเนินงานอย่างบูรณาการให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงทั้งในด้านหลักการและวิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ที่นำไปสู่จิตสำนึกร่วมในการพัฒนาในมิติต่างๆ เพิ่มมากขึ้น โดยการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น มีรูปแบบเป็นการสร้างเครือข่ายหรือภาคีร่วมพัฒนาสู่ความเป็นเมืองเชิงพุทธ ที่เรียกว่า “บวร” ซึ่งจะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณภาพสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และการบริหารจัดการชุมชน ดังนี้

๑. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

การปรับตัวจากชุมชนชนบทสู่ชุมชนเมือง เมื่อความเป็นเมืองเข้ามาสู่ชุมชน การคมนาคม มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น อีกทั้งชุมชนมีทุนชุมชนที่เหมาะสมและพร้อมรองรับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว ทำให้สถานะเศรษฐกิจในชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงไป มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่มากขึ้น มีการหลังไหลของประชากรเข้าสู่ชุมชน เกิดธุรกิจบ้านเช่า ร้านอาหาร ในชุมชนเองเริ่มมีการจัดตั้งกองทุนชุมชน สร้างตลาดนัดชุมชน และร่วมกลุ่มอาชีพ สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า องค์กรชุมชน วัด เทศบาล หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมีการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน เช่น กิจกรรมธงฟ้า งานเทศกาลผลไม้ของดีสามพราน งานแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP โดยกรมพัฒนาชุมชน มททกรมส่งเสริม

ผลิตภัณฑ์ชุมชนสัมมาชีพ “หมู่บ้านรักษาศิล ๕” ซึ่งส่วนมากจะจัดขึ้นที่วัดเพราะเป็นแหล่งกระจายสินค้าแก่นักท่องเที่ยวผู้ที่เดินทางมากราบพระและทำบุญที่วัด วัดให้สถานที่ในการจัดกิจกรรม^{๖๔} เพราะนอกจากประชาชนจะมีรายได้จากอาชีพหลักแล้ว ในช่วงวันหยุด หรือว่างเว้นจากงานประจำก็มีการประกอบอาชีพเสริม เช่น ปลูกผักอินทรีย์เพื่อใช้บริโภคและจำหน่ายในตลาดชุมชน เป็นการไม่ปล่อยให้พื้นที่เปล่าประโยชน์ สร้างความปลอดภัยทางอาหาร สามารถช่วยสร้างรายได้และลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ อีกทางหนึ่ง^{๖๕} ทางหน่วยงานของภาครัฐยังเข้ามาให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ท้องถิ่น จึงทำให้เกิดกลุ่มอาชีพเสริมต่าง ๆ เช่น กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร เพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาสักการะหลวงพ่อวัดไร่ขิง^{๖๖} วัดไร่ขิง วัดดอนหวาย วัดท่าพูด โดยคณะกรรมการวัดและคณะกรรมการชุมชนก็มีการสร้างตลาดนัดชุมชนไว้ในบริเวณพื้นที่วัด เพื่อให้ประชาชนในได้นำผลผลิตออกมาจำหน่ายแก่คนในชุมชนเองและนักท่องเที่ยว เป็นการกระตุ้นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจของชุมชนประการหนึ่ง^{๖๗}

๒. การพัฒนาด้านคุณภาพสังคม

จากกระบวนการกลายเป็นเมืองที่มีการขยายตัวด้านการพัฒนาชุมชน มีการให้ความสำคัญในด้านสังคมส่วนรวม เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เป็นการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย เช่นที่เทศบาลเมืองไร่ขิงได้มีการจัดประชุมประชาคมขึ้นเป็นประจำทุกวันที่ ๑๘ ของเดือน การประชาคมจัดทำแผนชุมชน และการประชาคมเมืองในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล เพื่อจะให้ได้รับทราบถึงปัญหาของชุมชนต่าง ๆ และร่วมประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกันระดมความคิดเพื่อที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น^{๖๘} การที่ชุมชนมีวัดเป็นศูนย์กลางรวมศรัทธาของชุมชน เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันทำให้เกิดจิตสำนึกที่ดีร่วมกัน^{๖๙} เช่น การพัฒนาชุมชนเมืองไร่ขิงอย่างที่เห็นในปัจจุบัน เป็นชุมชนที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง งานกิจกรรมโยมมากจะมีการจัดขึ้นภายในวัด เพราะวัดเป็นพื้นที่สาธารณธ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์รวมศรัทธาของคนในชุมชน^{๗๐} สิ่งหนึ่งที่มีสวน

^{๖๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑, เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๕} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๖, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๖๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๒๑, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๗} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๔, เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๖๘} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๖, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๖๙} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๕, เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๒.

^{๗๐} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๐, เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒.

สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ก็คือหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่ให้การสนับสนุนทางดานงบประมาณ องค์ความรู้ วัสดุสิ่งของ หรือแม้แต่บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางดานต่างๆ โดยการร่วมกันเป็นภาคีพัฒนาที่สร้างความเข้มแข็ง สามัคคีในชุมชน^{๗๑}

๓. การพัฒนาด้านทรัพยากรชุมชน

จากการขยายตัวของความเป็นเมือง มีประชาชนจากถิ่นอื่นเข้ามาทำงานหรือเข้ามาหาผลประโยชน์ในชุมชน มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน จึงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน^{๗๒} เพราะทรัพยากรชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน คนในชุมชนต่างก็ต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของชุมชน และนอกจากการใช้ประโยชน์แล้วในอีกด้านหนึ่งชุมชนก็ต้องร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรไม่ให้ถูกทำลายด้วยเช่นกัน^{๗๓} ดังนั้น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน และภาคประชาชน ต่างร่วมมือกันจัดการวางแผนการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการอาศัยอำนาจทางกฎหมายและมาตรการทางสังคม^{๗๔} มีแสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกที่ดีของประชาชนในการร่วมมือกันบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน โดยเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากร สร้างข้อตกลง กติกา และการปฏิบัติร่วมกันในการจัดการทรัพยากรชุมชนให้อย่างยั่งยืน ทั้งทางระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม^{๗๕} โดยมีการบูรณาการร่วมกับท้องถิ่นข้างเคียงเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างสมดุล อาทิ แม่น้ำ ลำคลอง พื้นที่สีเขียว ฯลฯ รวมทั้งทะนุบำรุงดูแลให้อยู่ในสภาพดี ไม่เสื่อมโทรม มีการติดตาม เฝ้าระวังและจัดการมลพิษ ที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ไม่ให้เกินค่ามาตรฐานจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และที่สำคัญต้องให้ความสนใจและตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนให้คงไว้ซึ่งระบบนิเวศที่ดี ปรับปรุงภูมิทัศน์ พัฒนาสวนสาธารณะ เพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน รวมทั้งฟื้นฟูดูแลสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ ศาสนสถาน อาคารบ้านเรือน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและแสดงถึงอัตลักษณ์ของประชาชนชาวไร่ชังเอาไว้เป็นมรดกแก่คนรุ่นหลัง

^{๗๑} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๖, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๒} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๓} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๔} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๑๒, เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๕} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

เพราะการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งนั้น คือการดูแลรักษาทรัพยากรชุมชนให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ให้สามารถดำรงอยู่ได้สืบต่อไป^{๗๖}

๔. การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ

ในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่มีการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ มีการกระจายอำนาจตัดสินใจสู่ชุมชน ผ่านผู้นำชุมชน ผู้แทนกลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ เช่น การจัดประชุมประชาคมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาเทศบาล เพื่อจะให้ได้รับทราบถึงปัญหาของชุมชนต่าง ๆ และร่วมประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกันระดมความคิดเห็นเพื่อที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น^{๗๗} การถ่ายโอนภารกิจและการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน หรือบริหารจัดการชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งในแบ่งงานกันภายในชุมชน ที่ต้องการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมพัฒนาชุมชนของตน และให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น^{๗๘} โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชนตนเอง เป็นการส่งเสริมการบริหารจัดการตนเองของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักว่า การดำเนินกิจการใดๆ ก็ตาม ผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสียควรเป็นผู้มีโอกาสได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนกลุ่มที่มีส่วนได้เสียและได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน จึงควรเริ่มจากความต้องการของชุมชนแทนความต้องการของหน่วยงานภาครัฐ การที่ประชาชนภายในพื้นที่มีการรวมกลุ่มในรูปของประชาคมหรือชุมชน ซึ่งจะสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล ร่วมแก้ไขปัญหา ที่จำเป็นต้องมีความร่วมมือทำพร้อมๆ กันในทุกระดับ ต้องระดมทุกองค์ประกอบในสังคมโดยเฉพาะชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง จึงสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่เข้มแข็ง

สำหรับเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น เป็นการร่วมกันพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คือ มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม และการ

^{๗๖} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๗} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๖, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

^{๗๘} สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๒.

ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ มีจิตสำนึกรับผิดชอบในความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ โดยเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น ประกอบด้วย ๕ สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันปกครอง และสื่อสารมวลชน ดังนี้

๑. สถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมในการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งแสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวความก้าวหน้า คนส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงาม โดยสร้างเป็นกฎเกณฑ์แบบแผน เพื่อนำไปปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบเดียวกันถือเป็น “มรดกแห่งสังคม” เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลัง จนเป็นวิถีของสังคมเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น กริยาท่าทาง การพูด การเขียน การแต่งกาย มารยาทต่าง ๆ เป็นต้น

สถาบันครอบครัวจึงมีหน้าที่ปลูกจิตสำนึกพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันได้รับการปลูกฝังจากสถาบันครอบครัว แม้ในปัจจุบันสังคมเมืองจะมีลักษณะ “ครอบครัวเดี่ยว” ในครอบครัวประกอบด้วยบุคคลหลัก ๆ คือ บิดา มารดา และบุตรธิดา การที่ครอบครัวจะมีความสุข สมาชิกภายในครอบครัวต้องปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ทำดีต่อกัน คือ บิดามารดาควรปฏิบัติต่อบุตรโดยเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้ทำสิ่งที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมไม่ให้ประพฤติชั่วส่งผลเสียให้เล่าเรียน สอนมารยาทที่ดีงามในสังคม ไม่หลงโทษโดยใช้ความรุนแรง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันบุตรพึงปฏิบัติต่อบิดามารดาโดยมีความกตัญญูกตเวที เลี้ยงดู บิดามารดา ช่วยกิจการของครอบครัว ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นต้น นอกจากนี้สามีและภรรยาควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อกัน โดยยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกันเคารพและซื่อสัตย์ไม่นอกใจ รู้จักขยันใช้จ่ายอย่างประหยัด มีเหตุผลและมีความเข้าใจกัน^{๗๙}

ดังนั้น การสร้างเสริมจิตสำนึกพลเมืองดีนั้น สถาบันครอบครัวจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรกเพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้ทารกจะเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูก จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกันและกัน สถาบันครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลน สังคมก็พลอยคลอนแคลนไปด้วย และเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอนและการอบรมจากสถาบันครอบครัวควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในจุดหมายเดียวกันกับการสอนการอบรมของสถาบันการศึกษา

^{๗๙} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๒, ท่านที่ ๘, เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

และสถาบันทางศาสนา เพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข

๒. สถาบันการศึกษา

สถาบันการศึกษา มีหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้และทักษะการดำเนินชีวิต แม้การศึกษาในปัจจุบันมีระบบการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป เรียกว่า “ปฏิรูปการศึกษา” ที่มุ่งปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการจัดการศึกษานอกระบบ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต กล่าวคือสถาบันการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในชาติ มีหน้าที่พัฒนาคนในชาติให้เป็นทรัพยากรที่สร้างคุณประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศชาติ จึงต้องทำหน้าที่ในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีโดยตรง

ในสถาบันการศึกษา ประกอบด้วย ครูผู้ทำหน้าที่อบรมให้ความรู้ลูกศิษย์ ครูมีหน้าที่อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ กิริยามารยาทต่าง ๆ แก่ศิษย์ ให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี มีทักษะที่เหมาะสมในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ครูยังต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีเมตตา มีความยุติธรรมปฏิบัติตนต่อลูกศิษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ส่วนลูกศิษย์ควรปฏิบัติต่อครู โดยประพฤติตนเป็นคนว่านอนสอนง่าย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ขยันตั้งใจเรียน มีความกตัญญูกตเวที นอกจากนี้นักเรียนทุกคนควรปฏิบัติต่อกันในฐานะเพื่อนโดยมีน้ำใจเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีความรักใคร่สามัคคี ซื่อสัตย์ต่อกัน^{๘๐}

ดังนั้น สถาบันการศึกษา นอกจากจะสร้างรากฐานของการพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตผ่านกระบวนการเรียนรู้ไปสู่ทิศทางที่ประสงค์แล้ว ยังเป็นสถานที่ปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มีผู้มีอำนาจในการบริหารการศึกษาพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้รอบคอบ เพื่อพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกเป็นมนุษย์ที่เต็มที คือเป็นทั้ง “คนเก่ง คนดี และคนมีความสุข” การจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตสำนึกที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ประกอบกับการพัฒนาทักษะเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมความสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองในบทบาทต่าง ๆ

๓. สถาบันศาสนา

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมทางสังคมมีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา สถาบันศาสนากับสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่คู่กับสังคมไทยนับแต่โบราณกาลมา เพราะสถาบันทั้งสองเป็นศูนย์รวมศรัทธาของคนในชาติ สถาบันกษัตริย์เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์แก่ศาสนาทุกศาสนา ชาวไทยมีเสรีภาพในการเลือนับถือศาสนา มีวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนา

^{๘๐} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๒, ท่านที่ ๖, เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

ความเชื่อทางศาสนา ธรรมเนียม จารีต ประเพณี คือ สิ่งที่มีปฏิบัติสืบทอดกันมาและถือว่าเป็นสิ่งที่ตั้งงามในการอยู่ร่วมกัน

สถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์ สร้างเสริมจิตสำนึกที่ดี และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้ตามจารีตอันตั้งงามในการอยู่ร่วมกัน เพราะวิธีการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นได้อย่างดีที่สุด ก็คือการทำสถาบันทางศาสนาต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนในสังคม สถาบันศาสนาจึงมีหน้าที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่คนในสังคม เป็นแบบอย่างที่ตั้งงามของสังคม มีหน้าที่ส่งเสริมจิตสำนึกการปฏิบัติตนในจารีตอันตั้งงามของศาสนา เพื่อสร้างความปรองดองและสันติสุขแก่สังคมประเทศไทย^{๘๑}

ดังนั้น สถาบันทางศาสนาจึงต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม เพราะพลเมืองที่ดีของสังคมจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้สังคมเป็นสังคมที่มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าได้ เพราะความเป็นเมืองเชิงพุทธ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความปรองดอง

๔. สถาบันการปกครอง

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงเป็นหน้าที่ของสถาบันการปกครองในด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย อันเป็นการปกครองที่ยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมาย เคารพกติกาการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ โดยการส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตั้งแต่ในระดับท้องถิ่น เช่น การออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งผู้นำชุมชน การเสียภาษีให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ติดตามดูแลและตรวจสอบการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เคารพสิทธิของสมาชิกในชุมชน ช่วยกันอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันป้องกันอาชญากรรมภัยจากสารเสพติด เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอยู่บ่อยครั้งทำให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองแนวใหม่ มีการจัดการเลือกตั้งแนวใหม่ มีการปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา และอื่นๆ ที่ทำให้สังคมเป็นสากลมากขึ้น การส่งเสริมจิตสำนึกประชาธิปไตยจึงควรทำอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง สถาบันด้านการปกครองควรเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม โดยการยึดหลักธรรมมาภิบาลเป็นแนวทางการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศไทย เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมจากประชาชน^{๘๒}

^{๘๑} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๒, ท่านที่ ๑, เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

^{๘๒} ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ครั้งที่ ๒, ท่านที่ ๙, เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓.

ดังนั้น การส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย จึงเป็นหน้าที่ที่สถาบันการปกครองต้องรับผิดชอบโดยตรงเริ่มต้นด้วยการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทุกระดับชั้น เสนอให้เป็นหลักสูตรภาคบังคับ เพื่อให้มีการถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครอง หน้าที่พลเมือง คุณธรรมจริยธรรม และคุณธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนให้เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ระบบการศึกษาได้ขัดเกลาบ่มเพาะเยาวชนให้มีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ รวมทั้งให้ประชาชนมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองคู่กับระเบียบวินัยหน้าที่ของตน และความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

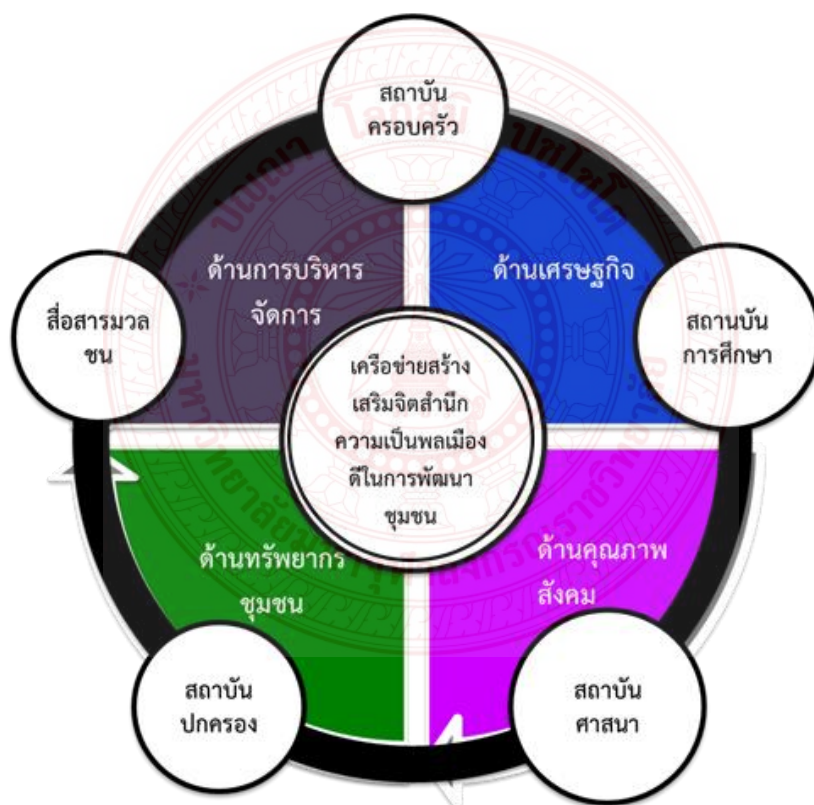
๕. สื่อสารมวลชน

ในยุคการสื่อสารไร้พรมแดน สื่อสารมวลชนเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระจายความคิดความรู้ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสู่การรับรู้ของประชาชน ความร่วมมือจากสื่อมวลชนจะช่วยสร้างความเข้าใจช่วยสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างการรับรู้ที่จะส่งสมกลายเป็นจิตสำนึกของคนในสังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองจึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะช่วยให้คนในสังคมมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ที่จะนำไปสู่การก่อตัวของประชาสังคมซึ่งจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเครือข่ายสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เชื่อมโยงกับกระบวนการทางสังคมที่หลากหลาย ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการปกครอง และองค์กรประชาสังคม ฯลฯ

ดังนั้น สื่อสารมวลชนจึงควรมีบทบาทและรับผิดชอบต่อสังคมในด้านต่าง คือ ๑) การให้ความรู้ ข่าวสาร สารสนเทศแก่ประชาชนทั่วไป ๒) การให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน ประสานสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่างๆ ในสังคมให้เข้าด้วยกัน ๓) การให้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์สังคม สร้างความสมานฉันท์หรือสร้างประชาคมติ ๔) ชี้ทางออกให้แก่สังคม และต้องแนะนำในทางที่ถูกต้อง เพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการพัฒนา ๕) เป็นผู้กลั่นกรองข้อมูล ข่าวสาร ด้วยโลกทัศน์ที่กว้างไกล และคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในอนาคตด้วย ๖) เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม ๗) การร่วมคัดค้านพฤติกรรมของคนในสังคมที่ไม่ถูกต้อง แสดงถึงความสัมพันธ์ในการอบรมเผยแพร่นิสัยทางสังคม ๘) ขับเคลื่อนสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ร่วมกับภาครัฐบาลอย่างจริงจัง เช่น การส่งเสริมและรักษาค่านิยมที่ดี ๆ ในสังคม

สรุปได้ว่า เครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม ที่ร่วมส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อเป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการ

เชื่อมโยงสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ เพราะการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้นเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม เป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยมีองค์ประกอบของเครือข่ายที่จะเป็นกลไกเครือข่ายที่สำคัญในการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองที่เข้มแข็งและยั่งยืน ๕ สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันปกครอง และสื่อสารมวลชน สรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๓

แผนภูมิที่ ๔.๓ เครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลดีในการพัฒนาชุมชน

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การสำรวจความคิดเห็น การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ทำการวิเคราะห์และสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย สรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

๔.๕.๑ จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

จากการศึกษาบริบทการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนเมืองในพื้นที่ศึกษาเห็นได้ถึงกลไกการกลายเป็นเมือง คือ “พลังบวร” โดยอาศัยศักยภาพที่เป็น “ทุนของชุมชน” ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการพัฒนาต่อไปได้ ความร่วมมือจากภาคประชาสังคม การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมที่ต้องการเห็นการพัฒนาพื้นที่ในด้านต่าง ๆ สามารถปลูกศรัทธาและความจิตสำนึกร่วมในชุมชนได้ การมีศาสนสถาน คือ วัดเป็นศูนย์รวมใจตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา ความผูกพันของคนในชุมชนกับวัดที่เป็นทั้งแหล่งขายโอกาสทางการศึกษา แหล่งส่งเสริมเศรษฐกิจ ยังเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจ ความเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดกับชุมชน สังเกตได้จากกิจกรรมงานประเพณีเทศกาลปิดทองประจำปี ของวัดไร่ขิง วัดท่าพุด วัดดอนหวาย ที่ประชาชนในชุมชนต่างมีจิตสำนึกที่ดี มีจิตอาสาช่วยงานเป็นกรรมการแผนกต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ภาครัฐ ทั้ง เทศบาล สถานศึกษา หน่วยงานต่าง ๆ ต่างอาสาหมอบเวียนกันมาช่วยงานให้บริการแก่ผู้มาเยือน เป็นการแสดงออกถึงจิตสำนึกอันดีในการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมของส่วนรวม

สำหรับกลไกการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองของชุมชนเมืองไร่ขิงและเป็นต้นแบบขยายผลการพัฒนาไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่เรียกว่า “พลังบวร” แสดงให้เห็นว่าแม้กิจกรรมการพัฒนาชุมชนจะไม่ได้ริเริ่มของประชาชนในชุมชนและการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนเองก็ถือว่ายังคงมีอยู่น้อยมากในอดีต แต่ด้วยการที่มีวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจร่วมกับหน่วยงานการปกครองในพื้นที่ จนทำให้ผลการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองด้านต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม เช่น พัฒนาเมืองไร่ขิงโดยมีวัดไร่ขิง โดยการนำของพระเดชพระคุณพระเทพศาสนาภิบาล (แยม กิตติธรรมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดไร่ขิงรูปปัจจุบัน ผู้ได้สืบสานปณิธานการพัฒนาต่อจากพระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญพาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปญญมหาเถร) อดีตเจ้าอาวาส โดยการขับเคลื่อนของเทศบาลเมืองไร่ขิง โดยมีนายจรัส ตั้งตระกูลธรรม นายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง และความร่วมมือขององค์กรและภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ ที่ได้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร” คือ ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นศูนย์รวมศรัทธาส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และรัฐ คือเทศบาลและองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ขับเคลื่อนสร้างความเข้มแข็งกับชุมชนร่วมกัน เป็นการแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกที่ดีที่เห็นประโยชน์ส่วนรวม

ส่วนจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมในด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมรับผล และด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล เครื่องมือในการศึกษา ผลการศึกษาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันของปัจจัยเชิงสังคมกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนแม้ไม่ได้เป็นคนเก่าแก่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เดิม เป็นกลุ่มประชากรที่เข้ามาอาศัยในชุมชนในช่วง ๑๕ ปีหลัง แต่จากการได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดความตระหนักถึงการมีส่วนร่วม เป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีการคัดเลือกตัวแทนเข้าร่วมประชุมประชาคมกับหน่วยงานราชการ การที่ประชาชนในชุมชน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาชุมชนไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีในการอยู่ร่วมในชุมชนในพื้นที่ จึงทำให้จิตสำนึกร่วมในการพัฒนาชุมชนมีความเป็นรูปธรรม เพราะจิตสำนึกร่วมเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับวิทยากรที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ อีกทั้งการได้รับผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการสะท้อนผลของการพัฒนา ผ่านผู้นำชุมชนหรือตัวแทนองค์กรที่เข้าร่วมประชุมประชาคมที่จัดขึ้น การที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมติดตามตามการดำเนินงานในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชน และร่วมกันสรุปผล ทำประชาคมเพื่อวิเคราะห์ถึงผลที่ได้แล้วนำมารายงาน เพื่อแก้ไขหรือปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นในการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ครั้งต่อไป การรวมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เป็นเครือข่ายในชุมชนทำให้สะดวกต่อการประชาสัมพันธ์ข้อมูลกิจกรรมในชุมชนได้อย่างทั่วถึง จึงเกิดกระบวนการติดตามประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา เสนอปัญหา ความต้องการ และคัดเลือกแนวทางแก้ไขปรับปรุงที่เหมาะสม วัด และหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนความต้องการในกิจกรรมต่างๆ เช่น การสนับสนุนงบประมาณ แสดงออกถึงความเกื้อกูลกันในทางสังคม และสำหรับกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนเป็นส่วนสำคัญของการมีส่วนร่วม เพราะการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน การที่ประชาชนภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มเป็นประชาคมหรือองค์กรชุมชนก็เพื่อแสดงออกถึงเป้าหมายที่ต้องการผ่านผู้นำกลุ่มที่เป็นตัวแทน การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของประชาธิปไตย การดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนใดๆ ก็ตาม ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสีย ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิดร่วมกันหาทางออกร่วมกันใน

การขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอันเป็นพื้นฐานการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย

๔.๕.๒ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา

คณะผู้วิจัยได้สรุปได้ถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา ๔ กระบวนการ ดังนี้

๑) กระบวนการสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาจิตสำนึกดี ในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ด้วย ๓ กระบวนการ คือ ๑) กระบวนการเรียนรู้ (เป็นกัลยาณมิตร) ๒) กระบวนการคิด (โยนิโสมนสิการ และสัมมาทิฐิ) และ ๓) กระบวนการปฏิบัติ (ธรรมานุธรรมปฏิบัติ)

๒) กระบวนการสร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นการสร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกต้องคำนึงถึง ๔ หลักการสำคัญ คือ ๑) หลักจริยธรรม ๒) หลักคุณธรรม ๓) หลักศีลธรรม และ ๔) หลักจิตสาธารณะ

๓) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ๕ สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันทางศาสนา สถาบันการปกครอง และสื่อสารมวลชน ต้องให้ความร่วมมือกันสร้างการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งเป็นรูปธรรม ด้วยอาศัยหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑) หลักการวธธรรม ๒) หลักสามัคคีธรรม และ ๓) หลักปัญญาธรรม

๔) การบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี การบูรณาการการทำงานที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและอัตลักษณ์ของเป้าหมาย ตามหลัก “บวร” คือ บ้าน (ครอบครัว) โรงเรียน วัดหรือชุมชน

๕.๕.๓ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

คณะผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ จากการศึกษากระบวนการกลายเป็นเมืองได้นำปัจจัยด้านจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนจากแนวคิดการมีส่วนร่วมมาพิจารณาประกอบกับการขยายตัวของเมืองอันเนื่องมาจาก การเพิ่มขึ้นของประชากร ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของเมืองที่เกิดขึ้นเป็นผลทำให้เกิดความต้องการพื้นที่เพื่อรองรับการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของประชากรในชุมชนมากขึ้น การจัดการ การใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชนให้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน อย่างไรก็ตาม การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น จากการศึกษาได้เห็นถึงการพัฒนาความเป็นเมืองนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่มีขอบข่ายการดำเนินงานอย่างบูรณาการให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงทั้งในด้านหลักการและวิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ที่นำไปสู่จิตสำนึกร่วมในการพัฒนาในมิติต่างๆ เพิ่มมากขึ้น โดยการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น มีรูปแบบเป็นการสร้างเครือข่ายหรือภาคร่วมพัฒนาสู่ความเป็นเมืองเชิงพุทธ ที่เรียกว่า “พลังบวร” ซึ่งจะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในด้าน เศรษฐกิจ ด้านคุณภาพสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และการบริหารจัดการชุมชน

และสำหรับเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น เป็นการร่วมกันพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คือ มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม และการปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ มีจิตสำนึกรับผิดชอบในความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ โดยเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ นั้นประกอบด้วย ๕ สถาบัน ดังนี้

๑) สถาบันครอบครัว การสร้างเสริมจิตสำนึกพลเมืองดีนั้น สถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการสร้างการเรียนรู้ ด้วยความใกล้ชิดในครอบครัว การเลี้ยงอบรมลูกปลุกจิตสำนึกรับผิดชอบที่ดีทั้งต่อตนเองและส่วนรวม

๒) สถาบันการศึกษา มีหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้และทักษะการดำเนินชีวิต เพราะสถาบันการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในชาติ มีหน้าที่พัฒนาคนในชาติให้เป็นทรัพยากรที่สร้างคุณประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศชาติ จึงต้องทำหน้าที่ในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีโดยตรง

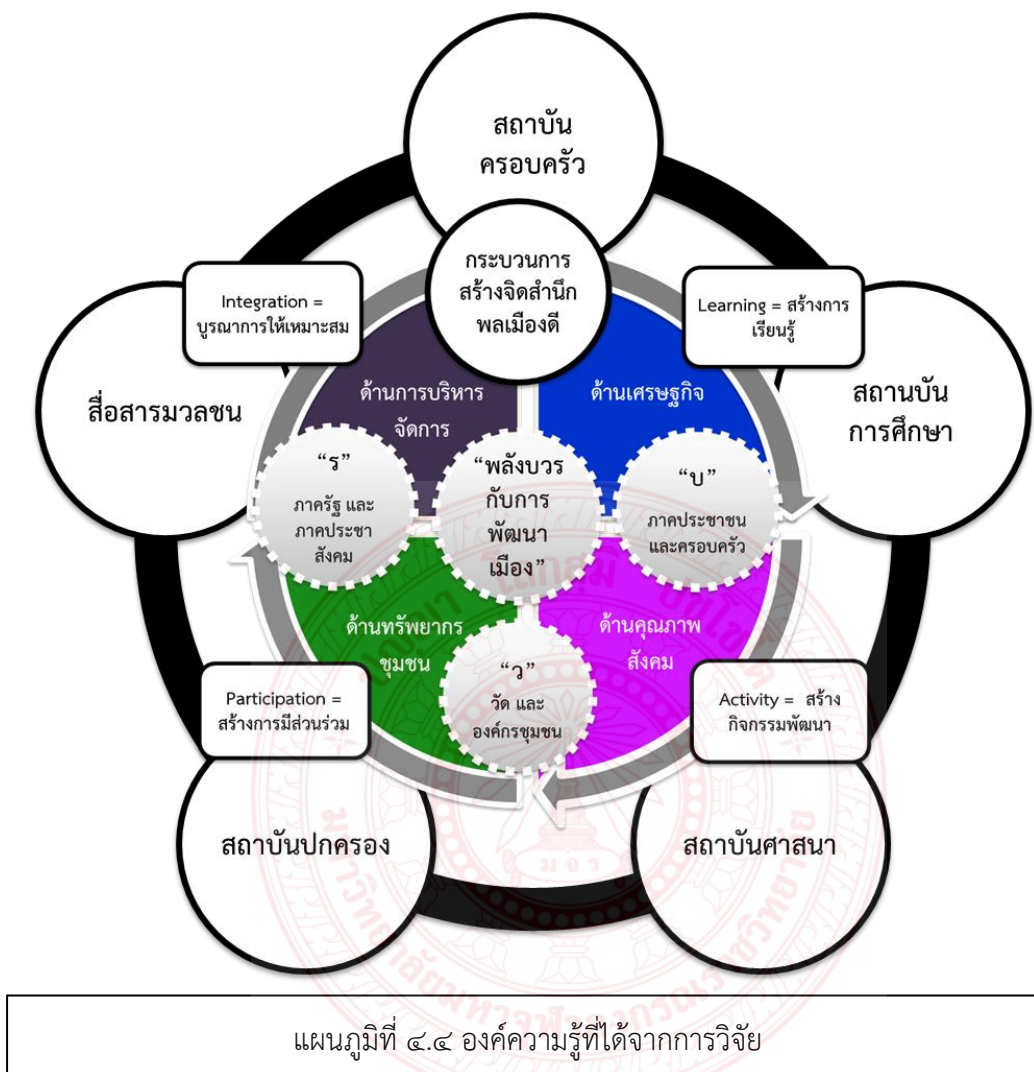
๓) สถาบันศาสนา ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม เพราะพลเมืองที่ดีของสังคมและความเป็นเมืองเชิงพุทธ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความปรองดอง ประชาชนจะต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จึงจะทำให้สังคมที่มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าได้

๔) สถาบันการปกครอง ทำหน้าที่ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเริ่มต้นด้วยการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับชั้น เพื่อให้มีการถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบการเมือง

การปกครอง หน้าที่พลเมืองที่ดี จริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเสมอภาคทางสังคม และความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

๕) สื่อสารมวลชน มีบทบาทอย่างมากในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เพราะสื่อสารมวลชนทำหน้าที่ในการให้ความรู้ ข่าวสาร สารสนเทศแก่ประชาชนทั่วไป การให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน ประสานสัมพันธ์ให้สังคมให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม มีความรับผิดชอบต่อสังคมและคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในอนาคตในฐานะนักสื่อสารสังคม การให้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ วิพากษ์ วิวิจารณ์สังคม สร้างความสมานฉันท์หรือสร้างปรองมอด ชี้ทางออกให้แก่สังคม และต้องแนะนำในทางที่ถูกต้อง การร่วมคัดค้านพฤติกรรมของคนในสังคมที่ไม่ถูกต้อง ชับเคลื่อนสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม

โดยสรุปแล้ว เครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม ที่ร่วมกันส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อเป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเชื่อมโยงสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ เพราะการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้นเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม เป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยมีองค์ประกอบของเครือข่ายที่จะเป็นกลไกเครือข่ายที่สำคัญในการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองที่เข้มแข็งและยั่งยืนโดยความร่วมมือของสถาบันทางสถาบันทางสังคม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันปกครอง และสื่อสารมวลชน เพื่อร่วมกันสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองที่ยั่งยืน สรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๔

จากแผนภูมิที่ ๔.๔ แสดงให้เห็นถึงภาพรวมการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรชุมชน และการบริหารจัดการ โดยความร่วมมือจากที่ทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการปกครอง และสื่อสารมวลชน ที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คือ กระบวนการสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี กระบวนการสร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และการบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสม ทำให้เห็นกระบวนการกลายเป็นเมืองที่เข้มแข็งโดยการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น ที่มีการพัฒนาขึ้นอย่างมีส่วนร่วมของภาคีร่วมขับเคลื่อน เรียกว่า “พลเมืองดี” ที่มีความสำคัญและเป็นเสา

หลักที่ต้องยึดโยงค้ำจุนสนับสนุนเชื่อมโยงกันอย่างสมดุล ดังสุภาสิตโบราณที่มีผู้รู้ท่านได้กล่าวไว้ว่า “วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดค้ำค้ำค้ำ บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรลัยทั้งสองทาง” หลัก “บวร” อันประกอบด้วย “บ้าน(ชุมชน) วัด(ศาสนา) รัฐ(สถานศึกษา และหน่วยงานราชการ)” จึงเป็นเสาหลักในการพัฒนาชุมชนที่จะนำมาซึ่งความเจริญมั่นคงของประเทศชาติได้ แม้ในปัจจุบันประเทศไทยรวมถึงโลกมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ในโลกยุคยุคดิจิทัล เกิดวิกฤตต่าง ๆ มากมาย ทั้งวิกฤตเศรษฐกิจ สภาวะโลกร้อน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาคุณธรรมจริยธรรมสังคม ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยความร่วมมือกัน ทุกภาคส่วนต้องมุ่งมั่นทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่อย่างมีจิตอาสา และน้อมนำศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนทั้งชนชนชนบท ชุมชนเมืองเกิดการพัฒนามีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนสืบไป

และจากการศึกษามีข้อเสนอแนะในการการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ที่น่าสนใจสรุปได้ ดังนี้

๑. ควรจัดให้มีแหล่งให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยแหล่งความรู้ดังกล่าวไม่จำกัดเวลาสามารถดูเมื่อไหร่ก็ได้ เช่น มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งพบปะพูดคุยกัน รวมถึงสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ต่าง ๆ

๒. ควรส่งเสริมให้ประชาชนทุกช่วงอายุ เข้ามามีส่วนร่วมในแสดงความคิดเห็นต่อการตัดสินใจเลือกกิจกรรมพัฒนาชุมชนหรือต่อแผนการพัฒนาชุมชนร่วมกัน รวมถึงแสดงปัญหาความคิดเห็นได้อย่างเสรี เช่น มีกล่องรับความคิดเห็น และนำข้อเสนอแนะต่างๆ ที่ได้ไปแสดงในที่ประชุมประชาคมเพื่อร่วมกันรับรู้ รับฟัง และตัดสินใจ

๓. ควรมีการจัดกิจกรรมหรือเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์สอดคล้องกับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน เช่น มีชุมชนออนไลน์ หรือควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการกล้าแสดงออก ตลอดถึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ มากยิ่งกว่าที่เป็นอยู่

๔. ควรใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุกส่งข่าวสารถึงบ้าน และใช้สถานีวิทย์ชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง ประสานความร่วมมือ และความรู้จากภายใน และภายนอกชุมชน เพื่อเข้าไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

๕. ควรมีการกระตุ้นความสนใจ และแสดงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน มากกว่าตัวเงินเช่น ความสามัคคี โดยมีสื่อกลางประสานให้ประชาชนในชุมชนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน

เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้รับผลสะท้อนจากการกระทำของตนเองหรือจากการเข้าร่วมกิจกรรม และ
ต้องเป็นลักษณะของการบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองไปพร้อมกัน พร้อมทั้งสร้าง
จิตสำนึก และความรับผิดชอบต่อประชาชนในชุมชนให้มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดมากขึ้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา และเพื่อสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย คณะผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methodology Research) คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการร่วมกิจกรรมกับชุมชน การสังเกตพฤติกรรม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) โดยคณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี การพัฒนาความเป็นเมืองเชิงพุทธ การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่าย เพื่อประมวลองค์ความรู้สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและกำหนดรูปแบบการดำเนินการวิจัย สรุปประมวลผลจากการใช้ข้อมูลเชิงสถิติและเชิงคุณภาพเพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คณะผู้วิจัยได้สรุปนำเสนอข้อมูลในบทนี้ใน ๓ ประเด็น คือ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมในด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมรับผล และด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล เป็นเครื่องมือในการศึกษาทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

จากการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันของปัจจัยเชิงสังคมกับการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมือง คือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากแม้พื้นเพไม่ใช่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ เป็นกลุ่มประชากรที่เข้ามาอาศัยในชุมชนในช่วง ๑๕ ปีที่ผ่านมา การมีส่วนร่วมในการได้รับผลที่เกิดจากการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมือง ทั้งในด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต ทำให้เกิดความตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน มีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน มีการเข้าร่วมประชุมประชาคมหรือร่วมกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้กิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาจะไม่ได้ริเริ่มของประชาชนในชุมชนและการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนเองก็ถือว่ายังคงมีอยู่น้อยมากในอดีต แต่ด้วยการต่างได้รับผลในเชิงบวกจากการพัฒนาชุมชน อีกทั้งการที่วัดซึ่งเป็นศูนย์ร่วมจิตใจ เป็นศูนย์รวมศรัทธาของผู้คนในสังคม จึงสามารถจูงใจให้ประชาชนในชุมชนได้มีจิตสำนึกร่วมในการพัฒนาชุมชนกับหน่วยงานการปกครองคือเทศบาลเป็นแกนนำการพัฒนาพื้นที่จนทำให้เห็นผลการพัฒนาสู่ความเป็นเมืองอย่างชัดเจน เรียกว่า “พลังบวร” เพราะเป็นกลไกการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในพื้นที่ศึกษา อีกทั้งประชาชนในชุมชน โรงเรียน องค์กรหรือหน่วยงานล้วนรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเช่นในปัจจุบัน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของประชาธิปไตย การดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนใดๆ ก็ตาม ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสีย จึงควรเป็นผู้มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิดร่วมกันหาทางออก ร่วมกันอันเป็นพื้นฐานจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

๕.๑.๒ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางคุณธรรม จริยธรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม พร้อมทั้งทำการสังเกตพฤติกรรมของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน และเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับงานประเพณีที่สำคัญของชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือและจิตสำนึกร่วมของทุกภาคส่วนอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในเฉพาะประเด็นที่สอดคล้องกัน และนำข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เพื่อร่วมการวิเคราะห์ถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะสรุปได้ถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา ๔ กระบวนการ คือ

- ๑) กระบวนการสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
- ๒) กระบวนการสร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
- ๓) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
- ๔) การบูรณาการตามบริบทเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

สำหรับกระบวนการสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามแบบพุทธศาสนา อันเป็นกระบวนการที่เป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญานั้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณลักษณะจิตสำนึกดีใน ๓ ด้าน คือ คุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย คุณลักษณะด้านจิตพิสัย และคุณลักษณะด้านทักษะพิสัย สามารถแบ่งกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด และกระบวนการปฏิบัติที่ สรุปคือ กระบวนการ “รู้ คิด ปฏิบัติ” โดยหลักที่ต้องคำนึงถึงในกระบวนการพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเชิงพุทธนั้นคือต้องให้ความสำคัญใน ๔ หลัก คือ

๑) หลักจริยธรรม อันเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน หลักความประพฤติทำให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยสงบ ทั้งจากจารีตทางศาสนา จารีตทางสังคม

๒) หลักคุณธรรม คือหลักในการประพฤติปฏิบัติที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น หลักการที่ดีมีประโยชน์ที่สังคมเห็นว่าเป็นความดีความงามของสังคม

๓) หลักศีลธรรม ที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย พร้อมกันนั้นก็สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยรักษา กาย วาจา ใจให้เป็นปกติ ไม่ทำชั่วเบียดเบียนผู้อื่น

๔) หลักจิตสาธารณะ ที่มุ่งการเห็นประโยชน์และประพฤติตนเป็นประโยชน์แก่ส่วนร่วม อันเป็นการตระหนักรู้การคิดที่สร้างสรรค์ และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อ

โดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น มีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมที่ต้องให้ความสำคัญและคำนึงถึงเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง คือ

๑) ด้านการยอมรับ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพในระเบียบ กฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีศีลธรรมปฏิบัติได้ เช่น สังคมไทยที่เคารพกันตามแบบอาวูโส

๒) ด้านสามัคคีธรรม เป็นจิตสำนึกเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม มีการประสานประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กรร่วมกัน มีลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำหรือทำงานเป็นทีมด้วยความเต็มใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และตั้งใจปฏิบัติงานนั้นให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดการประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรม ปฏิบัติได้

๓) ด้านปัญญาธรรม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในด้านของสติปัญญา การใช้หลักเหตุผล ใช้ปัญญาพิจารณาความถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ลักษณะของปัญญา เช่น การใช้ความรู้และสติปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนมาประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตในทางสุจริต การใช้ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ทำงานที่เป็นภูมิรู้ภูมิธรรมได้รับการสั่งสมมาจากรบรพชนในการแก้ไขปัญหาและประกอบกรดำเนินชีวิต

ดังนั้น ในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี จึงควรมีการบูรณาการตามบริบทที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ตระหนักถึงเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งการรู้จักการใช้เหตุผลในการดำเนินงานจะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีงามต่อกัน เพราะในการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมการอยู่ร่วมกันในสังคม ประชาชนควรมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คือความตระหนักถึงความสำคัญของการเสียสละแบ่งปันทรัพยากรหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับสังคม เพื่อให้สังคมนำทรัพยากรหรือผลประโยชน์ดังกล่าวมาใช้ให้ก่อเกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในสังคม สมาชิกในสังคมจึงต้องรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม แม้ในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมทางวัตถุ

นับว่าเป็นความยากลำบากต่อการรักษาคุณธรรม จริยธรรม หากพิจารณาถึงหลักการดังกล่าวก็จะพบว่า “จิตสำนึกแห่งความดีงาม” และ “เจตจำนงแห่งการละเว้นความชั่ว” จะเป็นเครื่องมือสร้างสังคมให้น่าอยู่ เพื่อสร้างความดีงามให้กับตนเองและสังคม นำไปสู่การพัฒนาชุมชนเมืองเชิงพุทธที่ยั่งยืน

๕.๑.๓ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม พร้อมการสังเกตพฤติกรรมของประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน และกิจกรรมเกี่ยวกับงานประเพณีที่สำคัญของชุมชนที่ต้องอาศัยความร่วมมือและจิตสำนึกร่วมของทุกภาคส่วนที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้สรุปเป็นประเด็น เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สรุปการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔ ด้าน ดังนี้

๑) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ จากการศึกษากระบวนการกลายเป็นเมืองได้นำปัจจัยด้านจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนจากแนวคิดการมีส่วนร่วมมาพิจารณาประกอบกับการขยายตัวของเมืองอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของเมืองที่เกิดขึ้นเป็นผลทำให้เกิดความต้องการพื้นที่เพื่อรองรับการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของประชากรในชุมชนมากขึ้น การปรับตัวจากชุมชนชนบทสู่ชุมชนเมือง เมื่อความเป็นเมืองเข้ามาสู่ชุมชน การคมนาคมมีความสะดวกมากยิ่งขึ้น อีกทั้งชุมชนมีทุนชุมชนที่เหมาะสมและพร้อมรองรับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การท่องเที่ยว ทำให้สภาวะเศรษฐกิจในชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงไป มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่มากขึ้น มีการหลังไหลของประชากรเข้าสู่ชุมชน เกิดธุรกิจบ้านเช่า ร้านอาหาร ในชุมชนเองเริ่มมีการจัดตั้งกองทุนชุมชน สร้างตลาดนัดชุมชน และร่วมกลุ่มอาชีพ สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ข้อมูลว่า องค์กรชุมชน วัด เทศบาล หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมีการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน เช่น กิจกรรมธงฟ้า งาน

เทศกาลผลไม้ของดีสามพราน งานแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP โดยกรมพัฒนาชุมชน มหกรรมส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนสัมมาชีพ “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ซึ่งส่วนมากจะจัดขึ้นที่วัดเพราะเป็น แหล่งกระจายสินค้าแก่นักท่องเที่ยวผู้ที่เดินทางมากราบพระและทำบุญที่วัด วัดให้สถานที่ในการจัด กิจกรรม เพราะนอกจากประชาชนจะมีรายได้จากอาชีพหลักแล้ว ในช่วงวันหยุด หรือว่างเว้นจาก งานประจำก็มีการประกอบอาชีพเสริม เช่น ปลูกผักอินทรีย์เพื่อใช้บริโภคและจำหน่ายในตลาดชุมชน เป็นการไม่ปล่อยให้พื้นที่เปล่าประโยชน์ สร้างความปลอดภัยทางอาหาร สามารถช่วยสร้างรายได้และ ลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ อีกทางหนึ่ง ทางหน่วยงานของภาครัฐยังเข้ามาให้ความรู้ที่เหมาะสม แก่ท้องถิ่น จึงทำให้เกิดกลุ่มอาชีพเสริมต่างๆ เช่น กลุ่มผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ ผลิตภัณฑ์แปรรูป ทางการเกษตร เพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาสักการะหลวงพ่อดำ วัดไร่ขิง วัดไร่ขิง วัดดอนหวาย วัดท่าพูด โดยคณะกรรมการวัดและคณะกรรมการชุมชนก็มีการสร้างตลาดนัดชุมชนไว้ในบริเวณพื้นที่ วัด เพื่อให้ประชาชนในได้นำผลผลิตออกมาจำหน่ายแก่คนในชุมชนเองและนักท่องเที่ยว เป็นการ กระตุ้นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจของชุมชนประการหนึ่ง

๒) การพัฒนาด้านคุณภาพสังคม จากกระบวนการกลายเป็นเมืองที่มีการขยายตัวด้านการ พัฒนาชุมชน มีการให้ความสำคัญในด้านสังคมส่วนรวม เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เป็นการ แสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย เช่นที่เทศบาลเมืองไร่ขิงได้ มีการจัดประชุมประชาคมขึ้นเป็นประจำทุกวันที่ ๑๘ ของเดือน การประชาคมจัดทำแผนชุมชน และ การประชาคมเมืองในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาล เพื่อให้ได้รับทราบถึงปัญหาของชุมชนต่าง ๆ และร่วมประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกันระดมความคิดเห็นเพื่อที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การที่ ชุมชนมีวัดเป็นศูนย์กลางรวมศรัทธาของชุมชน เป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม ส่วนรวมของชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันทำให้เกิดจิตสำนึกที่ตีร่วมกัน เช่น การพัฒนา ชุมชนเมืองไร่ขิงอย่างที่เห็นในปัจจุบัน เป็นชุมชนที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง งานกิจกรรมโยมมากจะมีการจัด ขึ้นภายในวัด เพราะวัดเป็นพื้นที่สาธารณธ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์รวมศรัทธาของคนในชุมชน สิ่งหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนในกิจกรรมต่างๆ ก็คือหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่ใ้ การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ องค์ความรู้ วัสดุสิ่งของ หรือแม่แต่บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทาง ด้านต่าง ๆ โดยการร่วมกันเป็นภาคีพัฒนาที่สร้างความเข้มแข็ง สามัคคีในชุมชน

๓) การพัฒนาด้านทรัพยากรชุมชน จากการพัฒนาของความเป็นเมือง มีประชาชนจาก ถิ่นอื่นเข้ามาทำงานหรือเข้ามาหาผลประโยชน์ในชุมชน มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน จึง ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เพราะทรัพยากรชุมชนเป็นสิ่งที่มีความ สำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของชุมชน คนในชุมชนต่างก็ต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน เพื่อ ตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของชุมชน และนอกจากการใช้ประโยชน์แล้วในอีกด้านหนึ่ง

ชุมชนก็ต้องร่วมมือกันดูแลรักษาทรัพยากรไม่ให้ถูกทำลายด้วยเช่นกัน ดังนั้น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน และภาคประชาชน ต่างร่วมมือกันจัดการวางแผนการป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการอาศัยอำนาจทางกฎหมายและมาตรการทางสังคม มี แสดงให้เห็นถึง จิตสำนึกที่ดีของประชาชนในการร่วมมือกันบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน โดยเห็นความสำคัญของการ จัดการทรัพยากร สร้างข้อตกลง กติกา และการปฏิบัติร่วมกันในการจัดการทรัพยากรชุมชนให้ อย่าง ยั่งยืน ทั้งทางระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โดยมีการบูรณาการร่วมกับท้องถิ่นข้างเคียงเพื่อ การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างสมดุล อาทิ แม่น้ำ ลำคลอง พื้นที่ สี เขียว ฯลฯ รวมทั้งทะนุบำรุงดูแลให้อยู่ในสภาพดี ไม่เสื่อมโทรม มีการติดตาม เฝ้าระวังและจัดการ ผลพิษ ที่เกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ไม่ให้เกินค่ามาตรฐานจนส่งผลกระทบกลับสู่ประชาชน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และที่สำคัญต้องให้ความสนใจและตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งฟื้นฟูดูแลสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ ศาสนสถาน อาคารบ้านเรือน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและแสดงถึงอัตลักษณ์ของประชาชนชาวไร่ชังเอาไว้ เป็นมรดกแก่คนรุ่นหลัง เพราะการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งนั้น คือการดูแล รักษาทรัพยากรชุมชนให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน ให้สามารถดำรงอยู่ได้สืบต่อไป

๔) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการ ในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่มีการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ มีการกระจายอำนาจตัดสินใจสู่ชุมชน ผ่านผู้นำชุมชน ผู้แทนกลุ่ม องค์กรชุมชนต่าง ๆ เช่น การจัดประชุมประชาคมเพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชน แผนพัฒนาเทศบาล เพื่อจะให้ได้รับทราบถึงปัญหาของชุมชนต่าง ๆ และร่วมประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกันระดมความคิด เพื่อที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การถ่ายโอนภารกิจและการสร้างการมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงาน หรือบริหารจัดการชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งในแบ่งงานกันภายในชุมชน ที่ต้องการสร้าง จิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมพัฒนาชุมชนของตน และให้ ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก่ปัญหาของชุมชนตนเอง เป็นการส่งเสริมการบริหารจัดการตนเองของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเกิดความ ตระหนักว่า การดำเนินกิจการใดๆ ก็ตาม ผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสียควรเป็นผู้มีโอกาสได้ ร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนกลุ่มที่มีส่วนได้เสียและ ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน จึงควรเริ่ม จากความต้องการของชุมชนแทนความต้องการของหน่วยงานภาครัฐ การที่ ประชาชนภายในพื้นที่มี การรวมกลุ่มในรูปของประชาคมหรือชุมชน ซึ่งจะสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม โดย เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล ร่วมแก้ไขปัญหา ที่จำเป็นต้องมีความ

ร่วมมือทำพร้อมๆ กันในทุกระดับ ต้องระดมทุกองค์ประกอบในสังคมโดยเฉพาะชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง จึงสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่เข้มแข็ง

สำหรับเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น เป็นการร่วมกันพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คือ มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ปฏิบัติตามกฎหมายการอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม และการปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ มีจิตสำนึกรับผิดชอบในความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ โดยการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น มีรูปแบบเป็นการสร้างเครือข่ายหรือภาคีร่วมพัฒนาที่เรียกว่า “บวร” ซึ่งจะนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณภาพสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และการบริหารจัดการชุมชน โดยเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้นประกอบด้วย ๕ สถาบัน คือ

๑) สถาบันครอบครัว การสร้างเสริมจิตสำนึกพลเมืองดีนั้น สถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการสร้างการเรียนรู้ ด้วยความใกล้ชิดในครอบครัว การเลี้ยงอบรมลูกปลุกจิตสำนึกรับผิดชอบที่ดีทั้งต่อตนเองและส่วนรวม

๒) สถาบันการศึกษา มีหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาความรู้และทักษะการดำเนินชีวิต เพราะสถาบันการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในชาติ มีหน้าที่พัฒนาคนในชาติให้เป็นทรัพยากรที่สร้างคุณประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศชาติ จึงต้องทำหน้าที่ในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีโดยตรง

๓) สถาบันศาสนา ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกดีในการอยู่ร่วมกันในสังคม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม เพราะพลเมืองดีของสังคมและความเป็นเมืองเชิงพุทธ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความปรองดอง ประชาชนจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จึงจะทำให้สังคมที่มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าได้

๔) สถาบันการปกครอง ทำหน้าที่ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเริ่มต้นด้วยการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับชั้น เพื่อให้มีการถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครอง หน้าที่พลเมืองที่ดี จริยธรรมในการอยู่ร่วมกัน สร้างความเสมอภาคทางสังคม และความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

๕) สื่อสารมวลชน มีบทบาทอย่างมากในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เพราะสื่อสารมวลชนทำหน้าที่ในการให้ความรู้ ข่าวสาร สารสนเทศแก่ประชาชนทั่วไป การให้ความบันเทิง

ความสนุกสนาน ประสานสัมพันธ์ให้สังคมให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม มีความรับผิดชอบต่อสังคมและคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในอนาคตในฐานะนักสื่อสารสังคม การให้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ วิพากษ์ วิวิจารณ์สังคม สร้างความสมานฉันท์หรือสร้างประชาชาติ ซึ่งทางออกให้แก่สังคม และต้องแนะนำในทางที่ถูกต้อง การร่วมคัดค้านพฤติกรรมของคนในสังคมที่ไม่ถูกต้อง ขับเคลื่อนสำนึกรับผิดชอบในสังคมร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม

โดยสรุปแล้ว เครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม ที่ร่วมกันส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เพื่อเป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของประเทศ โดยเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการเชื่อมโยงสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ เพราะการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้นเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีวัฒนธรรม เป็นพลเมืองดีตามหลักศาสนาและจารีตประเพณี เป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เป็นพลเมืองดีในครอบครัว เป็นพลเมืองดีในศาสนา เป็นพลเมืองดีในโรงเรียน เป็นพลเมืองดีในท้องถิ่น และเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยมีองค์ประกอบของเครือข่ายที่จะเป็นกลไกเครือข่ายที่สำคัญในการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองที่เข้มแข็งและยั่งยืนโดยความร่วมมือของสถาบันทางสถาบันทางสังคม คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันปกครอง และสื่อสารมวลชน เพื่อร่วมกันสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองที่ยั่งยืน

ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของประชาธิปไตย การดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนใดๆ ก็ตาม ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสีย ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะความคิดร่วมกันหาทางออก ร่วมกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอันเป็นพื้นฐานการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย สรุปได้ดังแผนภูมิที่ ๔.๔

โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ในภาพรวมมีจิตสำนึกอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ เมื่อพิจารณา รายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมรับผล มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๘ อยู่ใน ระดับมาก รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ และด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือด้านการมีส่วนร่วมประเมินผล มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ อยู่ใน ระดับมาก สอดคล้องกับ**กฤษฎาภรณ์ ยุงทอง**^๑ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ จัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษาระดับการมี ส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว” พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลนางัวอยู่ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และ เมื่อ พิจารณาในองค์ประกอบแต่ละด้านพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและด้านการมีส่วนร่วม ในการประเมินผล ดังนี้ พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำ แผนพัฒนาท้องถิ่นด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและประชาชนที่เข้าร่วม ประชุมที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลนางัว โดยที่ประชาชนได้เสนอความ ต้องการของชุมชนให้ได้รับการบรรจุในโครงการหรือกิจกรรมของเทศบาลตำบลนางัวเพื่อนำมา เป็น แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาในปีถัดไป ด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และสอดคล้องกับ**รัฐพงศ์ บุญญานูวัตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์**^๒ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของ ประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า มีประเด็นอภิปรายผล โดยภาพรวมและรายด้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมของการมี ส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิตกรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณา เป็นรายได้ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมการตัดสินใจ ด้านการมีส่วนร่วมการดำเนินงาน ด้านการ มีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ และด้านการมีส่วนร่วมการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้รับข้อมูลเพียงอย่างเดียว ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ทั้งการการ คัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาชุมชน ข้อมูลต่างๆ ในชุมชนที่จะสะท้อนในการตัดสินใจในกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการรับทราบนโยบาย และการปฏิบัติงาน แผนงาน งบประมาณของ

^๑ กฤษฎาภรณ์ ยุงทอง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว อำเภอ เมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบล นางัว”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๕).

^๒ รัฐพงศ์ บุญญานูวัตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์, “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒).

คณะกรรมการชุมชน ประชาชนยังเข้าไปมีส่วนร่วมไม่มากเท่าที่ควร และการจะมีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมและโครงการของชุมชนก็เป็นเพียงบางครั้งที่มีโอกาสเท่านั้น เมื่อมีบทบาทต่อชุมชนเป็นบางครั้งบางคราวจึงทำให้การที่จะเข้าไปติดตามการปฏิบัติงานของคณะกรรมการชุมชนให้เป็นไปตามแผนและโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนจึงไม่มากนัก ทำให้ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนต่อประชาชนจึงมีอยู่ระดับปานกลางเท่านั้น และอีกประเด็นที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองเนื่องจากปัจจัยด้านอาชีพ ประชาชนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพจึงไม่ค่อยมีเวลาในการเข้าไปมีส่วนร่วมมากเท่าที่ควร ซึ่งหลายคนใช้เวลาว่างที่เหลือจากการประกอบอาชีพเข้าร่วมแต่อีกหลายคนใช้ความสำคัญของกิจกรรมและโครงการต่างๆ อันเป็นผลประโยชน์ต่อตนเองเป็นประเด็นสำคัญในการเข้าร่วม ซึ่งพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มี ๑ ข้อที่มีระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘) คือ คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากกิจกรรมหรือโครงการพื้นฐานที่ดี เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ เนื่องจากว่า ประชาชนในชุมชนได้รับความสะดวกสบาย จากกิจกรรมหรือโครงการพื้นฐานที่ดี เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปาโทรศัพท์ จึงทำให้ประชาชนรับผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังพบว่าโครงการต่างๆ ในชุมชนได้รับการพัฒนาให้มากขึ้น เช่น กิจกรรมการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเสริมสร้างความสามัคคี สร้างความสัมพันธ์อันดีของประชาชนในชุมชนโดยมีหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เมื่อพิจารณาด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ยังพบว่าประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการในการพัฒนาชุมชน มีการคัดเลือกผู้นำชุมชนกันอย่างมาก ถึงอย่างไรก็ตามยังพบอีกว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนบางประเด็นมีค่าเฉลี่ยค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชน การรับทราบนโยบายแผนงานและการใช้จ่ายงบประมาณของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินงานการพัฒนาของชุมชน เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนได้อย่างทั่วถึง

๕.๒.๒ กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา

คณะผู้วิจัยได้สรุปได้ถึงกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา ๔ กระบวนการ คือ ๑) กระบวนการสร้างการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) กระบวนการสร้างกิจกรรมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ ๔) การบูรณาการตามบริบทเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เพราะพลเมืองที่ดีของสังคมจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้สังคมเป็นสังคม

ที่มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าได้ เพราะความเป็นเมืองเชิงพุทธ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของ กฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรม ต่างๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครอง สิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความหมายโดยสรุปก็คือ การเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน นำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ สอดคล้องกับ **พระกัณฺฐกัณฺโถ (แสงรุ่ง)**^๓ เรื่อง “การ พัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า ความเป็นพลเมืองดี เป็นลักษณะที่บ่ง บอถึงคุณสมบัติพื้นฐานที่จำเป็นของบุคคลในฐานะพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยซึ่งสะท้อนถึง สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ภายใต้กฎหมาย ทั้งยังเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคม และประเทศชาติ โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี ที่จำเป็นต้องได้รับการ พัฒนาส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับสังคมไทย ๔ ด้านหลัก คือ ๑) ด้านกาย ได้แก่ มีความสามารถในการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการสื่อสารรับรู้ข่าวสาร ๒) ด้านทักษะทางสังคม ได้แก่ มีความรับผิดชอบ เคารพกฎหมาย และมีความซื่อสัตย์สุจริต ๓) ด้านจิตใจ ได้แก่ มีสำนึกความเป็นไทย มีความยุติธรรม มีจิตสาธารณะ และ ๔) ด้านปัญญา ได้แก่ มีความคิดเชิงสร้างสรรค์ มีส่วนร่วมทางการเมืองการ ปกครอง แก้ปัญหาแบบสันติวิธี และ เคารพความแตกต่าง ส่วนความเป็นพลเมืองดีทาง พระพุทธศาสนา พบว่า จะเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงสถานะของการเป็นสมาชิกในสังคมอันมาพร้อมกับ สิทธิ หน้าที่ ข้อผูกพัน ที่มีต่อสังคม โดยถือปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย และแนวทางการพัฒนาความ เป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า ระบบการพัฒนาตนของพลเมืองแบบบูรณาการ และมี ดุลยภาพตามหลักทวารวาท ๔ ที่มีไตรสิกขาเป็นแกนกลาง สามารถพัฒนาบุคคลอย่างเป็นองค์รวม และ ครอบคลุมองค์ประกอบการดำเนินชีวิตของพลเมืองทุกด้าน คือ กายเสรีภาพ และความเสมอภาคได้ อย่างมีความรับผิดชอบ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ โดยไม่มีความขัดแย้ง รู้จักรับ และปฏิบัติต่อสิ่งที่ เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง **ส่วนนวลละออง แสงสุข**^๔ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาจิตสำนึกสาธารณะ ในเยาวชนกับกลุ่มนักศึกษา” พบว่า นักศึกษามีพฤติกรรมที่แสดงออกด้านจิตสำนึกสาธารณะ ทั้งที่เป็น ภาพรวม และในรายมิติ อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยของพฤติกรรมที่แสดงออกถึงมิติที่ ๒ เรื่อง

^๓ พระกัณฺฐกัณฺโถ, “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วารสารศิลป ศาสตร์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียว**, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): หน้า ๔๓-๕๔.

^๔ นวลละออง แสงสุข, “จิตสำนึกสาธารณะในเยาวชน: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง”, **วารสารวิจัยรามคำแหง**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓).

การคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เช่น การไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น สูงที่สุด รองลงมาคือมิติที่ ๕ ความละเอียดต่อความประพฤติในสิ่งที่ผิด, มิติที่ ๓ การเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวม เช่น ด้านการติดตามข่าวสาร, มิติที่ ๑ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน เช่น การไม่ทำลายสมบัติสาธารณะโดยเจตนา และมิติที่ ๔ การมีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรม (เช่น ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม จริยธรรม และอารีย์ โปธิ์บางหวาย^๕ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยที่มีประสิทธิผลนั้นจะต้องใช้การบริหารสถานักเรียน การพัฒนาการคิดวิเคราะห์สถานการณ์จริง การใช้กลุ่มสัมพันธ์ การแสดงบทบาทสมมติ และการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการ และให้ครอบครัวดูแลนักเรียนแบบเพื่อน ซึ่งการนำรูปแบบดังกล่าวนี้ไปใช้ได้ทำให้จิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนที่ใช้รูปแบบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบ

๕.๒.๓ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม มีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๒ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยคะแนนสูงสุด คือ ด้านเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๔ อยู่ในระดับมาก และด้านทรัพยากรชุมชน มีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือด้านการบริหารจัดการ มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๕ อยู่ในระดับมาก

สำหรับผลการสนทนากลุ่มเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ใน ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรชุมชน และด้านการบริหารจัดการ โดยเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธนั้น ประกอบด้วย ๕

^๕ อารีย์ โปธิ์บางหวาย, “การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง”, วิทยานิพนธ์การศึกษาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐).

สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันปกครอง และสื่อสารมวลชน ที่ร่วมกันขับเคลื่อนในรูปแบบ “บวร” เป็นการร่วมกันพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนในการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุข คือ มีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ปฏิบัติตามกฎหมายการอยู่ร่วมกันในรูปของ กฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรม ต่างๆ ของสังคม และการปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ มีจิตสำนึกรับผิดชอบในความเป็น พลเมืองที่ดีของชาติ สอดคล้องกับวีรรัตน์ คำศรีจันทร์^๖ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “จิตสำนึกพลเมืองใน บริบทประชาสังคมไทยโดยศึกษาเงื่อนไขการก่อเกิดและปัจจัยเกื้อหนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการมี จิตสำนึกพลเมือง/สาธารณ (Civic minded) ในบริบทสังคมไทย” ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของ การมีจิตสำนึกพลเมืองนั้นมีอยู่หลายมิติ ได้แก่ การมีวินัยในตน ทั้งในเรื่องส่วนตัวและส่วนงาน เคารพ กติกาที่ร่วมกันสร้างขึ้น ปฏิบัติสิทธิและหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยจิตใจอาสา ให้ความสำคัญต่อ ผลประโยชน์ของส่วนรวม มากกว่าส่วนตน ใส่ใจกิจสาธารณะการมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือเพื่อ ประโยชน์สุขของชุมชนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการมีความกล้าหาญทางจริยธรรม ปกป้องความถูกต้องเพื่อความดี ความยุติธรรม และสันติภาพของสังคม การมีความผูกพันและยึดมั่นใน อุดมการณ์ประชาธิปไตย ปฏิบัติตนผู้อื่นเยี่ยงกัลยาณมิตร เท่าเทียม และเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ส่วน เงื่อนไขการก่อเกิดจิตสำนึกพลเมืองที่สำคัญในบริบทประชาสังคมไทย คือการมีชีวิตของชุมชนซึ่งทำให้ สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในแนวราบ การปฏิบัติจิตสำนึกพลเมืองอยู่ในวิถีชีวิตความเป็นชุมชนซึ่ง สมาชิกเชื่อมโยงกันในฐานะพลเมือง มีความเท่าเทียมและเสมอภาคในเชิงการเมือง ความเป็นเอกภาพ สามัคคี ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างจิตสำนึกพลเมืองเพื่อพัฒนาเชิงคุณภาพของประชากรหรือ แก้ปัญหาผ่านการสร้างคน และการจัดการของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในหลายๆ โอกาสและหลายช่องทางซึ่งความเป็นธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต เช่น การมีส่วนร่วมในกิจ สาธารณะ กิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งมีฐานความรู้ ภูมิปัญญา การเสริมสร้างทักษะเชิงสังคมผ่านการ ทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกับผู้อื่น สำหรับการศึกษาอย่างเป็นทางการก็ควรสอดแทรกเนื้อหาซึ่ง ครอบคลุมทั้งความรู้ในความเป็นพลเมืองของสังคม ทักษะปฏิบัติ คุณธรรมและจริยธรรมในความเป็น พลเมือง ในการขับเคลื่อนควรให้ความสำคัญ ๓ ประการ คือ การเชื่อมโยงกับรากเหง้าและภูมิปัญญาที่ สืบเนื่องกับศาสนธรรม การแปรสิ่งที่เป็นนวัตกรรมทางความคิด เช่น พุทธธรรม แผนพัฒนาประเทศ รัฐธรรมนูญ ตลอดจนการค้นพบวิธีคิดและมองโลกอย่างใหม่ให้ปรากฏผลจริง ในทางปฏิบัติ และการมี

^๖ วีรรัตน์ คำศรีจันทร์, “จิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ดุขภูมิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔).

ภาคปฏิบัติการรวมทั้งกลวิธีในการวางแผนอย่างเป็นระบบ และกมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว^๗ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน” พบว่า การสร้างความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในสังคมถือเป็นวิธีการที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยมีความมั่นคง โดยครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่มีส่วนสำคัญในการอบรมบ่มนิสัย ปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดีงามให้กับเด็ก รวมไปถึงปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันประกอบไปด้วย ความรับผิดชอบต่อตนเอง และพึงตนเองได้ การเคารพผู้อื่น การเคารพความแตกต่าง การเคารพความเสมอภาค การเคารพกติกาหรือเคารพกฎหมาย และความรับผิดชอบต่อสังคม และส่วนรวม จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและประมวลผลงานวิจัยที่ผ่านมาในอดีต พบว่าวิธีการสำคัญที่ครอบครัวควรใช้ในการถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยประกอบไปด้วย (๑) การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยที่เป็นผลรวมของการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน และแบบใช้เหตุผล และ(๒) การเป็นแบบอย่างที่ดีของบิดามารดา ในการเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทั้ง ๒ วิธีการนี้จะช่วยให้บุตรได้รับการปลูกฝังเจตคติ และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยตั้งแต่วัยเด็ก และจะส่งผลต่อเนื่องไปตลอดช่วงชีวิต

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอเชิงนโยบาย

๑) การสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ เป็นการพัฒนาศักยภาพของทุนทางสังคม โดยเฉพาะประเทศไทยต้องให้ความสำคัญเร่งด่วนและควรเป็นวาระแห่งชาติ ที่ต้องขับเคลื่อนการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถี ประชาธิปไตย โดยให้เป็นการพัฒนาเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อให้การพัฒนาทุนมนุษย์เป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป

๒) การออกแบบกรอบแนวคิด วางกรอบการพัฒนาทุนมนุษย์ที่เน้นการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ให้ตอบโจทย์ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแบบองค์รวม เพื่อนำไปสู่การเตรียมพัฒนาทุนมนุษย์ และเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน โดยให้ความสำคัญในด้าน (๑) ทักษะบุคคล (๒) การมีส่วนร่วมชุมชน และ (๓) จิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม

^๗ กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว, “บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๗): หน้า ๑-๘.

๓) การเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีจากองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่ ต้องให้ความสำคัญในเรื่องการสร้างความเป็นธรรมต้องแยกแยะ ความยุติธรรม ไม่ยุติธรรม มีความยุติธรรมเสมอภาค ในสถานการณ์ต่าง ๆ รับฟังข่าวสารโดย เปิดรับ และมองสิ่งต่างๆ อย่างรอบด้าน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑) ควรจัดให้มีแหล่งให้ความ รู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยแหล่งความรู้ดังกล่าวไม่จำกัดเวลาสามารถดูเมื่อไหร่ก็ได้ เช่น มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นแหล่งพบปะพูดคุยกัน รวมถึงสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ต่าง ๆ

๒) ควรส่งเสริมให้ประชาชนทุกช่วงอายุ เข้ามามีส่วนร่วมในแสดงความคิดเห็นต่อการตัดสินใจเลือกกิจกรรมพัฒนาชุมชนหรือต่อแผนการพัฒนาชุมชนร่วมกัน รวมถึงแสดงปัญหาความคิดเห็นได้อย่างเสรี เช่น มีกล่องรับความคิดเห็น และนำข้อเสนอแนะต่างๆ ที่ได้ไปแสดงในที่ประชุมประชาคมเพื่อร่วมกันรับรู้ รับฟัง และตัดสินใจ

๓) ควรมีการจัดกิจกรรมหรือเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เป็นประโยชน์สอดคล้องกับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน เช่น มีชุมชนออนไลน์ หรือควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการกล้าแสดงออก ตลอดถึงควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ มากยิ่งกว่าที่เป็นอยู่

๔) ควรใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุกส่งข่าวสารถึงบ้าน และใช้สถานีวิทย์ชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง ประชาชนความร่วมมือ และความรู้จากภายใน และภายนอกชุมชน เพื่อเข้าไปสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

๕) ควรมีการกระตุ้นความสนใจ และแสดงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน มากกว่าตัวเงินเช่น ความสามัคคี โดยมีสื่อกลางประสานให้ประชาชนในชุมชนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้รับผลสะท้อนจากการกระทำของตนเองหรือจากการเข้าร่วมกิจกรรม และต้องเป็นลักษณะของการบูรณาการกับการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองไปพร้อมกัน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึก และความรับผิดชอบให้กับประชาชนในชุมชนให้มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดมากขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัย ครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาถึงกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตยฐานะที่เป็นระบบการเมือง การปกครอง ซึ่งหมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน หรือการปกครองของประชาชน โดย ประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่งมีปัจจัย และกลไก หรือรูปแบบการสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่ อาจจะมีเหมือน หรือแตกต่างกัน

๒) ควรมีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธในทุกภาคของประเทศไทย เพื่อเปรียบเทียบและศึกษา กระบวนการสร้าง ความเป็นประชาธิปไตยของแต่ละพื้นที่

๓) ควรมีการศึกษาต้นแบบการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนา ชุมชนและความเป็นเมืองบนพื้นที่ชุมชนพหุวัฒนธรรม เพื่อเป็นต้นแบบการสร้างความเป็นพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตย และเป็นต้นแบบของจิตสำนึกสันติภาพในการอยู่ร่วมกันในสังคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมการพัฒนาชุมชน. คู่มือเครือข่ายองค์กรชุมชนกับการบริหารทุนแบบมีอาชีพ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

กองฝึกอบรม กรมการผังเมือง. คู่มือการวางและปฏิบัติตามผังเมืองรวม. กรุงเทพมหานคร: กรมการผังเมือง, ๒๕๓๙.

กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนวพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่ายกลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทซัคเซสมิเดียจำกัด, ๒๕๔๓.

ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์. การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์. **สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ วาระปฏิรูปพิเศษ ๔ : การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๘.

จริญทิพย์ ทรงประกอบ. ความเหมาะสมของเมืองต่อการปลดปล่อยสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๔๕.

ณรงค์ เสียงประชา. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

_____. **สังคมวิทยาชนบทและเมือง**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๓.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม: การวิจัยและพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

ดารณี ถวิลพิพัฒนกุล. **กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เด่นพงษ์ พลละคร. **เพิ่มผลผลิต**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒.

ถวิลวดี บุรีกุล. **การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘.

ทิตนา แคมมณี. **การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ธนากร สังเขป. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ธนศวร์ เจริญเมือง. **แนวคิดว่าด้วยความเป็นพลเมือง**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘.

นฤมล นิราธร. **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ**, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

เนืองน้อย บุญยเนตร. **จริยศาสตร์ตะวันตก : ค้านท์ มิลล์ ฮอบส์ รอลล์ ชาร์ท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ดานสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี และคณะ. **ยุทธศาสตร์แก้วิกฤติชาติ**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๒.

ปราโมทย์ เขาวคิลป์. **คู่มือทฤษฎีจิตวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สหประชาพานิช, ๒๕๒๖.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง = Civic Education**. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕.

ปรีชา คุณินทร์พันธุ์. **สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. “**ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**”, ในเอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค. ๖๕๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. **อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

พระประมวล อุตตราสโย (น้อยทรง). **เปรียบเทียบจริยศาสตร์ (ทฤษฎีว่าด้วยความดี)**. กรุงเทพมหานคร: เฉลิมมงคลการพิมพ์, ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธธรรมฉบับเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๑.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ และคณะ. “**การสร้างองค์กรชุมชนและเครือข่ายในการพัฒนาชุมชน**”. ในเอกสารประกอบการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

_____. **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘.

_____. **ศีล ๕ กับสุขภาวะทางสังคม**. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พิชัย เพชรรัตน์. **ขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคประชาชนเพื่อการพัฒนา**. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๗.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓.

มิ่งขวัญ คงเจริญ. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕.

ยุทธ ไกยวรรณ. วิจัยการตลาด. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๕๕.

รัฐจวน อินทรกำแหง. ภาพชีวิตจากนวนิยาย. กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, ๒๕๖๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๒.

_____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

วรทิพย์ มีมาก และคณะ. หน้าที่พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข. กรุงเทพมหานคร: ไร่ไทยเพรส, ๒๕๔๗.

วรรณรินทร์ พัฒนอะเนก. วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๓.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การพัฒนาเมืองและชนบทประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: ฟอร์เพช, ๒๕๔๙.

ศุภกิจ วงศ์วิวัฒนกิจ. พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติ. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธการพิมพ์, ๒๕๕๕.

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

สนธยา พลศรี. เครือข่ายการเรียนรู้งานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๐.

สมพร เทพสิทธิธา. การสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรมและจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. บันทึกการเดินทางอาเซียน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. “ทิศทางแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๑ (ฉบับชุมชน) สู่สังคมแห่งความสุขอย่างมีภูมิคุ้มกัน”. นนทบุรี: บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๓.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ประจำประเทศไทย. รายงานการพัฒนาคนของประเทศ **ไทยปี ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร: การพัฒนาคนในบริบทประชาคมอาเซียน, ๒๕๕๙.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕.

สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง. **ประชาธิปไตยชุมชน กลไกขับเคลื่อนภาคพลเมืองเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง/สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี, ๒๕๕๗.

สุนันทา สุวรรณโณดม. **สังคมวิทยาคน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันประชากรศาสตร์, ๒๕๒๔.

สุรงค์ ไคว้ตระกูล. **จิตวิทยาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เสรี พงศ์พิศ. **เครือข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘.

_____ . **เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง : วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘.

อคิน รพีพัฒน์. “การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ” ใน **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา**. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, .

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. **การเมืองของพลเมือง : สู่สหสวรรชใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, ๒๕๕๖.

_____ . **การเมืองภาคพลเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานเบกษา/สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๔.

(๒) วิทยานิพนธ์:

กานตพันธุ์ พิศาลลสุขสกุล. “การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเสียของข้าราชการในเทศบาลนครของประเทศไทย”. **ดุชนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑.

ปิยะ ประทีปกรณิ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ ชายทะเลบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร”. **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาประยุกต์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๖.

ผไท วงศอนุตรโรจน. “กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา บ้านหนองขาว อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร. “ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน”. **วิทยานิพนธ์ดุชนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ภูชัย สัปพันธ์. “การศึกษาองค์ประกอบความน่าอยู่ของเมือง : กรณีศึกษาฝั่งเมืองยะลา”. **วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

เรียม นมรักษ์. “การวิเคราะห์องค์ประกอบของจิตสาธารณะของนักศึกษาในองค์กรนักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

วันดี ธาดาเสวี. “กระบวนการกลายเป็นเมืองกับความเป็นชุมชนชนบท : กรณีศึกษา ชุมชนตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๘.

วิมลลักษณ์ ชูชาติ. “การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุชนิพนธ์ สาขาวิชาพัฒนศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

วิรัตน์ คำศรีจันทร์. “จิตสำนึกพลเมืองในบริบทประชาสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์ดุชนิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

ศิริ แคนสา. “การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนคอนสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์ดุชนิพนธ์การศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์. “การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพ”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

สุชาติ นกออน. “การทดลองสร้างยุทธศาสตร์การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแบบการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบอาชีพทำประมงน้ำจืดในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การ พัฒนา.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๐.

हतภัย อาจปฐ. “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล”.

วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

อารีย์ โพธิ์บางหวาย. “การพัฒนาแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

(๓) รายงานการวิจัย:

กฤษฎากรณ์ ยุงทอง. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจ้ว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนาจ้ว”. **รายงานการวิจัย.** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๕.

กัญญมน อินสว่าง. “การพัฒนาระบบการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนเพื่อการเสริมสร้างวิสาหกิจชุมชนในเขตภาคกลาง”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: ทุนวิจัยสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, ๒๕๔๖.

เนาวรัตน์ ปลายน้อย. “การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะท้องถิ่นจากการวิจัยบูรณาการ : การวิเคราะห์ศักยภาพด้านทุนและเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดนครปฐม”. **รายงานการวิจัย.** คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๙.

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร, ดร. และ คณะ. “เครือข่ายทางสังคม : กลไกการเสริมสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดนครปฐมโดยใช้หลักศีล ๕”. **รายงานการวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๖๒.

พระมหาสมบุรณ์ สุธมโม, รศ.ดร. “พระสอนศีลธรรม คุณลักษณะและกระบวนการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนพื้นฐานพุทธธรรม”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๒.

สุทธิวรรณ ตันติธรรมาวงศ์ และศศิกัญจน์ ทวีสุวรรณ. “การส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ : กรณีศึกษากลุ่มเด็ก/เยาวชนและข้าราชการภาครัฐ”. **รายงานการวิจัย**. กรมศาสนา: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒.

สุทิน บุญญาธิการ และคณะ. “การบริหารการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๐.

สุภาวณี ทรงพรวาณิชย์. การพัฒนาเครือข่ายชุมชนตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. **รายงานการวิจัย**. ลำพูน: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค, ๒๕๕๕.

(๓) บทความวิชาการ:

กมลวรรณ คารมปราษฎ์ คล้ายแก้ว. “บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน”. **วารสารพฤติกรรมศาสตร์**. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๗).

ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์. “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”. **วารสารพัฒนาชุมชน**. ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ (กันยายน ๒๕๔๒).

จุฑารัตน บุญญานุวัตร. “กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาโครงการสงขลาเมืองนาอยู่ของเทศบาลนครสงขลา”. **วารสารสงขลานครินทร์ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. (พฤษภาคม – มิถุนายน ๒๕๔๘).

นวลละออ แสงสุข. “จิตสำนึกสาธารณะในเยาวชน: กรณีศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง”. **วารสารวิจัยรามคำแหง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓.

พระกัญจน์ กนตมโม. “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียว**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙).

พระกัญจน์ กนตธมโม. “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา”. วารสารศิลปศาสตร์
ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียว. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙).

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย”. วารสารพัฒนาสังคม.
(ฉบับพิเศษ ๒๕๔๓).

พิริณญา หลวงเทพ, ภัทรา ดำรงไทย. “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และการปฏิบัติตนในการ
เป็นพลเมืองดีของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศ
เพชรบุรี”. Veridian E-Journal Silpakorn University. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน –
ธันวาคม ๒๕๕๖).

พูลศักดิ์ อุดมโกชน และพิทักษ์ ศิริวงศ์. “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และแนวทางการ
ปฏิบัติในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนกีฬาเทศบาลนคร
นครปฐมจังหวัดนครปฐม”. Veridian E-Journal. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม
๒๕๕๖).

สมพงษ์ สิงหะพล. “ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่”. สยามจารย์. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๗ (มิถุนายน – ตุลาคม
๒๕๔๒).

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่:

แผนพัฒนาจังหวัดนครปฐม ๔ ปี (๒๕๖๑-๒๕๖๔). (เอกสารอัดสำเนา).

แผนพัฒนาท้องถิ่นสี่ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔). เทศบาลตำบลบางกระพี้. (เอกสารอัดสำเนา).

แผนยุทธศาสตร์เทศบาลเมืองไร่ขิง พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๓. (เอกสารอัดสำเนา).

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

จันทิรา ธนสงวนวงศ์. จิตสาธารณะ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://mos.e-tech.ac.th/mdec/learning/>. [๒ มกราคม ๒๕๖๐],

พระไพศาล วิสาโล. กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ. [ออนไลน์]. จาก: <https://www.visalo.org/> [๒๐
สิงหาคม ๒๕๖๒].

โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม. “คุณธรรม จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคม
โลก”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.pattayadailynews.com> [๒ ธันวาคม
๒๕๖๐].

๒. ภาษาอังกฤษ

(1) Books:

David Ausubel. **The psychology of meaningful verbal learning**. New York: Gruner & Stratton, 1963.

Ernesto M.Pernia. **Aspect of Urbanization and the Environment in Southeast Asia**. Asian Development Review, 1991.

Friere, P. **Society in transition : Education for critical Consciousness**. London: Sheed and Ward, 1973.

H.M. Mayer. **Reading in Geography**. Chicago: The University of Chicago Press, 1959.

J.A. Banks, (Ed). **Diversity and Citizenship Education : Global Perspectives**. San Francisco CA: John Wiley & Sons, 2004.

Jerome Bruner. **The Process of Education**. New York: Alfred A. Knopf Inc. and Random House, 1963.

Lee Tayler. **Urbanized Society**. Santa Monica. California: Goodyear Publishing Co., 1980.

M.W.Padmasiri De Silva. **Buddhist and Freudian Psychology**. Colombo. Sri Lanka: Lake House Investments Ltd, 1972.

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม”

โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

คำชี้แจง :

๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
๒. ขอความร่วมมือตอบแบบสอบถามตามความเห็นอย่างแท้จริงให้ครบถ้วนทุกข้อคำถาม โดยคำตอบของท่าน คณะผู้วิจัยจะรักษาไว้เป็นความลับและจะไม่มีผลกระทบใด ๆ ทั้งสิ้น
๓. แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๔ ตอน ประกอบด้วย
 - ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนา ชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
 - ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
 - ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามลักษณะปลายเปิด ที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค แนวทางในการสร้างเครือข่ายเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนลความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความร่วมมือตอบแบบสอบถามในครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอ
อนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ

คณะผู้วิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน
และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม

.....

ตอนที่ ๑ : ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

๑) ปัจจัยส่วนบุคคล

๑. เพศ

- ชาย หญิง เพศทางเลือก

๒. อายุ

- ต่ำกว่า ๒๐ ปี ๒๑ - ๔๐ ปี
 ๔๑ - ๖๐ ปี ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

- ต่ำกว่าประถมศึกษา ประถมศึกษา
 มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา (ปวช./ปวส./ปวท.)
 ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

๔. อาชีพหลัก

- เกษตรกร รับจ้างทั่วไป
 ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว รัฐบาล
 พนักงานบริษัท อื่น ๆ (โปรดระบุ) เช่น นักศึกษา

๕. รายได้ต่อเดือนโดยประมาณ

- น้อยกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท ๑๕,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาท
 ๒๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป

๒) ปัจจัยเชิงสังคม

๑. ระยะเวลาที่เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน

- น้อยกว่า ๑ ปี ๑ ปี - ๑๐ ปี
 ๑๐ ปี ขึ้นไป

๒. บทบาทในชุมชน

- เป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
 เป็นกรรมการชุมชน หรือ ผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน
 เป็นลูกบ้าน และเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนา ชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ข้อที่ตรงกับความจริงเพียงข้อเดียว

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม		ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑) ด้านการมีส่วนร่วมตัดสินใจ						
๑.	ท่านมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจคัดเลือกกิจกรรมหรือ โครงการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาชุมชน					
๒.	ท่านมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชน					
๓.	ท่านมีส่วนร่วมปรึกษาหารือพิจารณาโครงการต่างๆ ที่อาจส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน					
๔.	ท่านแสดงความคิดเห็นคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผล เมื่อมีตัดสินใจเลือกโครงการที่ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน					
๒) ด้านการมีส่วนร่วมดำเนินการ						
๕.	ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกตัวแทนเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินกิจกรรมพัฒนาของชุมชน					
๖.	ท่านมีส่วนร่วมในการคัดค้านหรือโต้แย้งอย่างมีเหตุผล เมื่อคณะกรรมการพัฒนาชุมชนดำเนินกิจกรรมที่ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์การพัฒนาชุมชน					
๗.	ท่านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการด้านการพัฒนาชุมชน					
๘.	ท่านมีส่วนร่วมในการเชิญชวนให้คนในชุมชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชน					
๓) ด้านการมีส่วนร่วมรับผล						
๙.	ท่านมีบทบาทในสังคมมากขึ้น และได้ร่วมดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่ทำให้มีการพบปะสังสรรค์สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากขึ้น					
๑๐.	ท่านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมหรือ					

จิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม		ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	โครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน					
๑๑.	ท่านมีความภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและรู้สึกผูกพันกับชุมชนมากยิ่งขึ้น จากการใช้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน					
๑๒.	ท่านเห็นว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนได้					
๔) ด้านการมีส่วนร่วมประเมิณผล						
๑๓.	ท่านได้รับรู้ รับทราบผลการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน					
๑๔.	ท่านได้แลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการชุมชนในงานด้านการพัฒนาชุมชน					
๑๕.	ท่านเห็นสภาพปัญหา อุปสรรคและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการวางแผนพัฒนาชุมชน					
๑๖.	ท่านได้แนะนำให้สมาชิกในชุมชนเห็นประโยชน์และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยการเสวนาแสดงความคิดเห็นร่วมกัน					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ข้อที่ตรงกับความจริงเพียงข้อเดียว

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม		ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ						
๑.	ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันวางแผนและเตรียมความพร้อมในด้านการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน เช่น จัดทำตลาดนัดชุมชน					
๒.	ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันส่งเสริมให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน ในลักษณะเครือข่าย คือการผลิต จำหน่าย และบริโภค รวมถึงกระจายไปยังภายนอกชุมชน					
๓.	ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนได้เข้ามาส่งเสริมรายได้แก่ชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมการจำหน่ายสินค้า					
๔.	ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาส่งเสริมการรวมกลุ่มประกอบอาชีพพัฒนาสินค้าเพื่อสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้แก่ประชาชนในชุมชน					
๒) การพัฒนาด้านสังคม						
๕.	องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายในชุมชนส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น					
๖.	องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง					
๗.	ประชาชนในชุมชนมีการก่อตั้งองค์กรชุมชนหรือรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาสู่ความเป็นเมือง					
๘.	ภายในชุมชนมีความสมัครสมานสามัคคีและปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น จากการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่องค์กรหรือหน่วยงานทั้งภายในชุมชนและ					

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม		ระดับความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
	ภายนอกชุมชนจัดขึ้น					
	๓) การพัฒนาด้านทรัพยากรชุมชน					
๙.	ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากพัฒนาเมือง และหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน					
๑๐.	ชุมชนได้ร่วมกันวางแผนเตรียมความพร้อมรับมือผลกระทบจากการพัฒนาเมืองในด้านทรัพยากรชุมชน เช่น การจัดการน้ำเสีย การจัดการขยะในชุมชน					
๑๑.	ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาให้ความรู้ให้ประชาชนในชุมชนตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน					
๑๒.	ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาส่งเสริมและร่วมกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น โครงการคลองสวยน้ำใส					
	๔) การพัฒนาด้านการบริหารจัดการชุมชน					
๑๓.	ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกระบวนกรส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน เช่น การประชุมประชาคมร่วมกัน การวางแผนพัฒนาชุมชน					
๑๔.	ชุมชนได้มีการวางแผนและเตรียมความพร้อมการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในด้านการบริหารจัดการชุมชนไว้ล่วงหน้า รวมถึงประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในชุมชนได้ทราบถึงทิศทางการพัฒนาชุมชน					
๑๕.	องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนได้สนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีรวมกลุ่มเพื่อร่วมบริหารจัดการชุมชนของตนเอง เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน					
๑๖.	ได้มีองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ภายนอกชุมชนเข้ามาร่วมส่งเสริมการบริหารจัดการตนเองของชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย					

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน
และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม
 โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อเพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธในจังหวัดนครปฐม และเพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
๒. ผู้ให้สัมภาษณ์มีสิทธิ์ที่จะปฏิเสธตอบคำถามที่ไม่ต้องการตอบ หรือระหว่างการสัมภาษณ์ท่านสามารถยกเลิกการให้สัมภาษณ์ได้โดยไม่มีข้อแม้ใด ๆ
๓. คณะผู้วิจัย จะเก็บข้อมูลที่ท่านให้สัมภาษณ์จากท่านไว้เป็นความลับ โดยทำการลงรหัสในการนำเสนอข้อมูลและจะเสนอผลการวิจัยเป็นแบบภาพรวม

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ
 คณะผู้วิจัย
 วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
 วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม

โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ฉายา/นามสกุล.....

บทบาทในหน่วยงาน/ชุมชน.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปี.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์ มีดังนี้

๑) ท่านเห็นว่า การพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง มีวิวัฒนาการเป็นมาอย่างไรบ้าง และเกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างไรบ้าง

๒) ท่านเห็นว่า การพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองส่งผลต่อจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของประชาชนในชุมชนอย่างไรบ้าง

๓) ท่านเห็นว่า กระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองตามหลักพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

๔) ท่านเห็นว่า กิจกรรมในการสร้างเสริมจิตสำนึกร่วมและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมือง ควรเป็นอย่างไร

๕) ท่านเห็นว่า การสร้างเครือข่ายสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ มีสถาบันทางสังคมภาคใดเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง

๖) ท่านเห็นว่า เครือข่ายทางสังคมสามารถช่วยสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ได้อย่างไรบ้าง

๗) ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง ในการสร้างเครือข่ายทางสังคมสามารถช่วยสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน

คณะผู้วิจัย

ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อความในแบบสอบถาม

ตารางผนวกที่ ๑ ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อความในแบบสอบถาม

+๑ = สอดคล้อง/เห็นด้วย ๐ = ไม่แน่ใจ/ให้ปรับ -๑ = ไม่สอดคล้อง/เปลี่ยนคำถาม

คำถาม ข้อที่	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ			รวม	ค่า IOC	ความหมาย
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓			
A ๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๕	๐	+๑	+๑	๒	๐.๖	ใช้ได้
A ๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๑๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๑๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๑๒	+๑	๐	+๑	๒	๐.๖	ใช้ได้
A ๑๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๑๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๑๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
A ๑๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๒	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๕	๐	+๑	+๑	๒	๐.๖	ใช้ได้
B ๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๗	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๘	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๙	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๑๐	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๑๑	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๑๒	+๑	๐	+๑	๒	๐.๖	ใช้ได้
B ๑๓	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้

B ๑๔	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๑๕	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้
B ๑๖	+๑	+๑	+๑	๓	๑	ใช้ได้

ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.๙๖๑	๓๒

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
A ๑	๘๔.๘๓	๒๑๕.๙๓๗	.๑๕๒	.๙๖๒
A ๒	๘๕.๐๐	๒๒๐.๗๕๙	-.๐๖๓	.๙๖๔
A ๓	๘๔.๙๐	๒๐๐.๕๗๖	.๗๑๐	.๙๔๙
A ๔	๘๔.๗๓	๒๐๐.๒๐๒	.๗๑๒	.๙๕๘
A ๕	๘๕.๑๗	๑๙๘.๖๙๕	.๗๓๕	.๙๔๗
A ๖	๘๕.๑๐	๒๐๓.๑๙๗	.๖๙๐	.๙๖๑
A ๗	๘๔.๖๐	๒๐๓.๘๓๔	.๖๓๕	.๙๖๒
A ๘	๘๔.๔๗	๑๙๖.๑๘๙	.๘๔๐	.๙๕๗
A ๙	๘๔.๕๗	๑๙๖.๖๖๘	.๗๗๒	.๙๕๘
A ๑๐	๘๔.๖๐	๑๙๙.๒๘๓	.๘๗๘	.๙๕๗
A ๑๑	๘๔.๔๐	๒๐๑.๑๔๕	.๗๖๗	.๙๕๘
A ๑๒	๘๔.๒๗	๒๐๔.๙๖๑	.๖๕๙	.๙๖๐
A ๑๓	๘๔.๕๓	๑๙๙.๐๑๖	.๘๑๖	.๙๕๘
A ๑๔	๘๔.๕๗	๒๐๓.๔๒๖	.๗๓๙	.๙๕๔
A ๑๕	๘๔.๔๗	๒๐๒.๗๔๐	.๗๑๒	.๙๖๒
A ๑๖	๘๔.๔๐	๒๐๒.๕๒๔	.๗๔๗	.๙๕๓
B ๑	๘๔.๓๗	๒๐๒.๔๔๗	.๗๒๓	.๙๕๕
B ๒	๘๔.๕๗	๒๐๒.๕๙๙	.๗๗๙	.๙๕๘
B ๓	๘๔.๗๓	๒๐๓.๓๗๕	.๗๒๒	.๙๖๑
B ๔	๘๕.๐๓	๒๐๓.๒๗๕	.๗๔๓	.๙๖๗
B ๕	๘๔.๖๗	๒๐๐.๓๖๘	.๗๔๐	.๙๔๘

B ๖	๘๕.๑๗	๒๐๗.๑๗๘	.๖๑๘	.๘๖๐
B ๗	๘๕.๙๐	๒๐๔.๙๒๑	.๖๖๗	.๙๕๙
B ๘	๘๕.๘๐	๒๐๓.๓๓๘	.๗๒๗	.๙๕๙
B ๙	๘๕.๑๐	๒๐๓.๑๙๗	.๖๙๐	.๙๖๑
B ๑๐	๘๕.๖๐	๒๐๓.๘๓๔	.๖๓๕	.๙๖๒
B ๑๑	๘๕.๔๗	๑๙๖.๑๘๙	.๘๔๐	.๙๕๗
B ๑๒	๘๕.๕๗	๒๐๓.๔๒๖	.๗๓๙	.๙๕๔
B ๑๓	๘๕.๔๗	๒๐๒.๗๔๐	.๗๑๒	.๙๖๒
B ๑๔	๘๕.๑๗	๒๐๗.๑๗๘	.๖๑๘	.๙๖๐
B ๑๕	๘๕.๙๐	๒๐๔.๙๒๑	.๖๖๗	.๙๕๙
B ๑๖	๘๕.๘๐	๒๐๓.๓๓๘	.๗๒๗	.๙๕๙

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล และหนังสือขอความร่วมมือ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจจะเป็นประชากรกลุ่มเดียวกันที่ตอบแบบสอบถามก็ได้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มองค์กรภาครัฐ กลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชน หรือภาคประชาสังคม รวมจำนวน ๒๔ รูป/คน ดังนี้

ที่	ชื่อ	หน่วยงาน	สัมภาษณ์เมื่อ
๑.	พระเทพศาสนากิจบาล	รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม, เจ้าอาวาสวัด ไร่ชิง พระอารามหลวง	๒๖ ม.ค. ๖๒
๒.	พระเมธีธรรมมานันท์	เจ้าอาวาสวัดดอนหวาย	๒๗ ก.พ. ๖๒
๓.	พระครูปฐมธีรวัฒน์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไร่ชิง	๒๖ ม.ค. ๖๒
๔.	พระครูใบฎีกาอรุณพล พลสีโล	เลขานุการเจ้าอาวาสวัดท่าพุด	๑๔ เม.ย. ๖๒
๕.	นางทัศนีย์ ชัยคุณแสง	พัฒนาการจังหวัดนครปฐม	๒๖ มี.ค.๖๓.
๖.	นายจำรัส ตั้งตระกูลธรรม	นายกเทศมนตรีเมืองไร่ชิง	๕ มี.ค.๖๒
๗.	นายจักรพงษ์ ทิมมณี	อนุกรรมการเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษา จังหวัดนครปฐม	๑๐ เม.ย.๖๒
๘.	นายกร วรรณาม	เลขานุการนายกเทศมนตรีเมืองไร่ชิง	๕ มี.ค.๖๒
๙.	นางสาววิภาภรณ์ ทองยัง	กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม	๕ มี.ค.๖๒
๑๐.	นายมานะ เกียรติวี	ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลไร่ชิง	๑ มี.ค.๖๒
๑๑.	นายดิเรก พูลทวี	ประธานชุมชนบ้านไร่ชิง หมู่ที่ ๑	๑๖ เม.ย. ๖๒
๑๒.	นายจำนงค์ บัวประชา	ประธานชุมชนไร่ชิง-บ้านไร่ หมู่ที่ ๒	๑๖ เม.ย. ๖๒
๑๓.	นายวิวัฒน์ ชูศรีจันทร์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่ชิงวิทยา	๙ มี.ย. ๖๒

ที่	ชื่อ	หน่วยงาน	สัมภาษณ์เมื่อ
๑๔.	นายสกันธ์ วงศ์สุกฤต	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไร่ขิง(สุนทรอุทิศ)	๙ มิ.ย. ๖๒
๑๕.	นายสำราญ โพธิ์แดง	ประธานชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองไร่ขิง	๑๖ เม.ย. ๖๒
๑๖.	คุณนวลจันทร์ สุขถาวร	ประธานกลุ่มพัฒนาสตรีตำบลไร่ขิง	๑๖ เม.ย. ๖๒
๑๗.	นายธีรวัต หลีกคำ	กลุ่มเยาวชนตำบลไร่ขิง	๙ มิ.ย. ๖๒
๑๘.	นางสาวกิตติยา พุ่มมีจิตร	กลุ่มเยาวชนตำบลไร่ขิง	๙ มิ.ย. ๖๒
๑๙.	นายราชัน มีป้อม	นายกเทศมนตรีตำบลบางกระทึก	๒๗ ก.พ. ๖๒
๒๐.	นายจักรชัย พลโพธิ์ทอง	เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลบางกระทึก	๒๗ ก.พ. ๖๒
๒๑.	นางดารณี โฉมเผือก	กลุ่มพัฒนาสตรีตำบลบางกระทึก	๑ มี.ค. ๖๒
๒๒.	นายชาญศักดิ์ วุฒิสังคะ	ประธานกรรมการชุมชนโคกหวาย หมู่ที่ ๕	๒๗ ก.พ. ๖๒
๒๓.	นายประวิทย์ เดชสันเทียะ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ชุมชนโคกหวาย	๒๗ ก.พ. ๖๒
๒๔.	นายชัยศรี มีป้อม	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ชุมชนคลองวัฒนา	๑ มี.ค. ๖๒

ที่ อว ๘๐๕๘.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย

เจริญพร นายจรัส ตั้งตระกูลธรรม นายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงร่างการวิจัย และแบบเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” เพื่อจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมโดยกลไกทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเสนอเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม นั้น

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในพื้นที่ดูแลของเทศบาลเมืองไร่ขิง คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาตในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่โดยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ รวมถึงขออนุญาตเข้าถึงเอกสารส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยคณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานท่านโดยตรงในวันเวลาที่เข้าเก็บข้อมูล

จึงเจริญพรหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระมหาประกาศิต สิริเมธี,ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่ อว ๘๐๕๘.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

๑๐ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย

เจริญพร นายราชัน มีป้อม นายกเทศบาลนครตำบลบางกระพี้

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงร่างการวิจัย และแบบเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” เพื่อจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมโดยกลไกทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเสนอเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม นั้น

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัยในพื้นที่ดูแลของเทศบาลเมืองไร่ขิง คณะผู้วิจัยจึงขออนุญาตในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่โดยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ รวมถึงขออนุญาตเข้าถึงเหตุการณ์ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยคณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานท่านโดยตรงในวันเวลาที่เข้ากับข้อมูล

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ต่อไป

ขอเจริญพร

(พระมหาประกาศิต สิริเมโธ,ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group) คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ซึ่งอาจจะเป็นประชากรกลุ่มเดียวกันที่ตอบแบบสอบถาม หรือให้สัมภาษณ์เชิงลึกก็ได้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มองค์กรชุมชนหรือกลุ่มภาคประชาชน รวมจำนวน ๑๒ รูป/คน โดยทำการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๒ ครั้ง คือ

- ๑) ครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒ ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
- ๒) ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ดังนี้

ที่	ชื่อ	ความเชี่ยวชาญ
๑.	พระมหาสาทร ธมมาทโร, ดร.	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
๒.	พระมหากนิษฐ สิริปญโญ, ดร.	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
๓.	พระมหาวีริชฌ์ วรินโท, ดร.	นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา
๔.	พระมหาเฉลิมชัย ฐานสิริ	นักวิชาการด้านการส่งเสริมจริยธรรมเยาวชน
๕.	พระครูใบฎีกาอรรถพล พลสีโล	นักวิชาการด้านการส่งเสริมจริยธรรมเยาวชน
๖.	พระปลัดประพจน์ สุภภาโต, ดร.	นักวิชาการด้านการศึกษา
๗.	ดร.กฤติยา ถ้ำทอง	นักวิชาการด้านการศึกษา
๘.	ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ	นักวิชาการด้านการศึกษา
๙.	ผศ.ดร.อุบล วุฒิพรโสภณ	นักวิชาการด้านการพัฒนามนุษย์
๑๐.	ผศ.ดร.ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา	นักวิชาการด้านการพัฒนามนุษย์
๑๑.	นายกร วรนาม	เลขานุการนายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง
๑๒.	นายจักรชัย พลโพธิ์ทอง	เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลบางกระทึก

ที่ อว ๘๐๕๘.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

๑ ตุลาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” เพื่อจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมโดยกลไกทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเสนอการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม นั้น

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยรูปข้อมูลการศึกษาเบื้องต้นเรียนร้อยแล้ว จึงได้กำหนดการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันสรุปบทเรียน จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ ในวันอาทิตย์ที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒ ณ ห้องประชุม “กิตติคุณ” ชั้น ๒ อาคารห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิร่วมประชุมดังกล่าว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาประกาศิต สิริเมโธ,ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่ อว ๘๐๕๘.๒/พิเศษ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

๑ ตุลาคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อนุมัติให้วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม” เพื่อจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมโดยกลไกทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเสนอการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม นั้น

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยรูปข้อมูลการศึกษาเบื้องต้นเรียนร้อยแล้ว จึงได้กำหนดการสนทนากลุ่มเพื่อร่วมกันสรุปบทเรียน จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ ในวันอาทิตย์ที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒ ณ ห้องประชุม “กิตติคุณ” ชั้น ๒ อาคารห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบ และขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิร่วมประชุมดังกล่าว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาประกาศิต สิริเมธี,ดร.)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ค

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

กราบนำมัสการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายจำรัส ตั้งตระกูลธรรม ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีเมืองไผ่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ชื่อหน่วยงาน เทศบาลเมืองไผ่เชิง ตำบลไผ่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ โดย พระมหาประกาศิต สิริเมธ (ฐิติปสิทธิกร), ดร. และคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยายให้ความรู้
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย โดยกำหนดเป็นนโยบายพัฒนาบุคลากรตามสายงาน
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ระหว่างวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ - ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๓ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

งานวิจัยดังกล่าวเป็นผลงานวิจัยที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในเชิงการบริหารจัดการและการปรับปรุงกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยในการประชุมประชาคมตำบล ครั้งที่ ๒/๒๕๖๓ เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ ณ เทศบาลเมืองไผ่เชิง ได้มอบหมายให้ นายกร วรนาม เลขานุการนายกเทศมนตรีเมืองไผ่เชิง นำเสนอผลการวิจัยโดยสรุปในที่ประชุม และในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลเมืองไผ่เชิง ครั้งที่ ๘/๒๕๖๓ เพื่อร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕) เปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติม (ครั้งที่ ๔/๒๕๖๓) เมื่อวันที่ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๓ ณ เทศบาลเมืองไผ่เชิง ได้นำผลการวิจัยเสนอต่อที่ประชุมเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น ในส่วนของการขับเคลื่อนนโยบายและกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาไผ่เชิงสู่ชุมชนเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นทุกประการ

ลงชื่อ

(นายจำรัส ตั้งตระกูลธรรม)

นายกเทศมนตรีเมืองไผ่เชิง

ในการประชุมประชาคมตำบล ครั้งที่ ๒/๒๕๖๓ เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ ณ เทศบาลเมืองไร่ขิง นายกร วรนาม เลขานุการนายกเทศมนตรีเมืองไร่ขิง นำเสนอผลการวิจัยโดยภาพรวมในที่ประชุมประชาคม เพื่อเป็นข้อมูลการกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไป

ในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาเทศบาลเมืองไโรซิง ครั้งที่ ๘/๒๕๖๓ เพื่อร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕) เปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติม (ครั้งที่ ๔/๒๕๖๓) เมื่อวันที่ วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๓ ณ เทศบาลเมืองไโรซิง ได้นำข้อมูลเสนอที่ประชุมประกอบการร่างแผนพัฒนาท้องถิ่น ในส่วนของการขับเคลื่อนนโยบายและกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาไโรซิงต่อไป

ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้บริหาร ผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน

ร่วมประชุม และสังเกตการณ์ ในการประชุมประชาคม

ร่วมกิจกรรมและสังเกตการณ์ ในกิจกรรมจิตอาสา

ร่วมประชุม กลุ่มย่อย ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ และหน่วยงานในพื้นที่

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ, ทฤษฎีภูมิของการพัฒนาจิตสำนึก	ทราบถึงนโยบาย, การจัดกิจกรรมและการปฏิบัติตามนโยบายรวมถึงนโยบายที่ยังไม่ได้ดำเนินการ	ข้อที่ ๑-๒	ประชาชนในชุมชนมีระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนเพิ่มขึ้น
๒. การสำรวจพื้นที่กรณีศึกษา	ทราบถึงข้อมูลด้านพื้นที่ของการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีแบบมีส่วนร่วมสถานที่จัดกิจกรรม	ข้อที่ ๑-๒-๓	สามารถวิเคราะห์การดำเนินงานของประชาชนในชุมชนมีระดับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนร่วม โดยการบูรณาหลักพุทธธรรม และปัญหาการดำเนินงาน และการประสานงานแต่ละหน่วยงาน
๓. การประชุมกลุ่มย่อยผู้บริหารผู้นำท้องถิ่นและองค์กรชุมชน นักวิชาการ พระภิกษุสงฆ์	ได้แนวทาง ข้อมูลสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชน ลักษณะกิจกรรมการส่งเสริมสภาพปัญหา อุปสรรค กระบวนการบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมและแนวทางการพัฒนารูปแบบ ชุดกิจกรรมที่เหมาะสม	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้เห็นข้อมูล กิจกรรมการส่งเสริมจิตสำนึก การสื่อสารระหว่างองค์กรกับชุมชน สภาพปัญหาในการดำเนินงาน และกระบวนการและแนวทางการพัฒนาที่หลากหลาย

๔. ดำเนินการ เสริมสร้างความ ร่วมมือของเครือข่าย	ได้มีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานร่วมกัน มีข้อตกลงเบื้องต้น สร้างแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองในการพัฒนา ชุมชนและความเป็นเมืองของ ชุมชน พัฒนาระบบข้อมูลที่ เชื่อมโยงกัน พัฒนากิจกรรม ร่วมกัน ร่วมกันเป็นเครือข่ายที่ แนบแน่นมากขึ้น	ข้อที่ ๒-๓	ได้ข้อเสนอแนวทางการ สร้างเครือข่าย สร้างความ ร่วมมือ ในสร้างเครือข่าย จิตสำนึก ความเป็น พลเมืองดีในการพัฒนา ชุมชนและความเป็นเมือง ของชุมชนของชุมชนร่วม ในฐานะหน่วยงานที่มีส่วน เกี่ยวข้องโดยตรง
๕. การจัดประชุม กลุ่มย่อยระดมความคิด เห็นจากผู้ทรง คุณวุฒิ	ทราบถึงรูปแบบจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในการพัฒนา ชุมชนและความเป็นเมืองของ ชุมชนที่ผสมผสานหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่เหมาะสม รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่ ดีแก่ประชาชน	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้กิจกรรม รูปแบบ จิตสำนึก ความเป็น พลเมืองดีในการพัฒนา ชุมชนและความเป็นเมือง ของชุมชน และรูปแบบที่ เหมาะสมกับการผสม สาน หลัก ธรรม ทาง พระพุทธศาสนา
๗. ข้อเสนอแนะ	ทราบถึงข้อเสนอแนะทั้งด้าน นโยบายและแนวทางปฏิบัติ ของสร้างเครือข่ายจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองดีในการ พัฒนาชุมชนและความเป็น เมืองของชุมชน	ข้อ ๑-๒-๓	ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วย งาน องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง ในหลายมิติ ทั้งด้าน การส่งเสริม การพัฒนา ความร่วมมือ การมีส่วนร่วม และสร้างเครือข่าย จิตสำนึก ความเป็น พลเมืองดีในการพัฒนา ชุมชนและความเป็นเมือง ของชุมชน ตามหลักพุทธ ธรรม

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	MCU RS 6107600152
ชื่อโครงการ	การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม
หัวหน้าโครงการ	พระมหาประกาศิต สิริเมโธ และคณะ
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาสังคม ปัญหายาเสพติดให้โทษ ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาการเมืองการปกครอง เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ นับวันจะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะมีบุคคลประพฤติผิดศีลธรรมอันดีงามของศาสนาขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในวงการใด หรือสถาบันใดก็ตาม ดังปรากฏเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อต่าง ๆ อยู่เสมอ</p> <p>การสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเมืองและเครือข่ายการพัฒนาจิตสำนึกนั้น เป็นการสร้างความสมดุลในประโยชน์ของทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม ที่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเครือข่ายความเป็นพลเมือง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนา และการใช้ทุน ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา การบูรณาหลักพุทธธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับศักยภาพการเสริมสร้างเครือข่ายจิตสำนึกของชุมชน ซึ่งมีอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขระหว่างคนกับคน ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง รู้จักพัฒนาตนเอง การคิดพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และรู้จักลดกิเลสและความต้องการของตนเองลง และทำประโยชน์แก่ส่วนรวมมากขึ้น</p> <p>ดังนั้นการที่จะให้ประชาชนในชุมชนเกิดภูมิคุ้มกันที่ดีต่อการดำเนินชีวิต และใช้ทักษะในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับประชาชน โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด โรงเรียน และชุมชนเป็นเครื่องมือสอดแทรกความรู้ ทักษะ เจตคติ ที่ช่วยให้เกิดความสามารถที่จะประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงสามารถถ่ายทอดและขยายองค์ความรู้ด้านการสร้างเสริมสุขภาพกายและจิตใจของตน กิจกรรมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดี ยึดระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการเสริมสร้างเจตคติความสมานฉันท์ โดยมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี มีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการสร้างจิตสำนึก โดยทุกภาคส่วนต่างให้ความสำคัญและ</p>	

ตระหนักถึงการให้ความร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีอันจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนเมืองไร้อิงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนเพื่อ “เปลี่ยนแปลงไร้อิงเป็นเมืองน่าอยู่” ตามวิสัยทัศน์การพัฒนาเมืองไร้อิงร่วมกัน

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
๒. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองในจังหวัดนครปฐมตามหลักพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ผลการวิจัย

ชุมชนบ้านไร้อิง ตำบลไร้อิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม มี สภาชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการ สร้างความคิด สร้างจิตวิญญาณ สร้างปัญญา สร้างวิถีประชาธิปไตย ผ่านกลุ่มผู้นำที่เห็นว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน ต้องเกิดจากเนื้อในของชุมชน พลเมืองมีความเข้มแข็ง โดยมีกระบวนการ เสริมสร้างจิตสำนึกคือ เวทีประชาธิปไตย และเป็นประชาธิปไตยแบบปรีชาหาหรือ มีอะไรก็มาปรีชาหาหรือกัน ผู้นำชุมชนต้องเล็งระบบอำนาจ อิทธิพล และใช้กระบวนการชุมชนตัดสินใจปัญหาที่นั้น ๆ ทุกคนในชุมชนมีอำนาจ และต้องมีหน้าที่ต้องทำ ต้องรับผิดชอบ

การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ คือ การที่พลเมืองรู้จัก สิทธิ หน้าที่ของตนเอง เป็นคนดี มีศีลธรรม ยอมรับและฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สามารถดำเนินชีวิต ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข และเน้นการมีส่วนร่วม โดยมีปัจจัยแห่งความสำเร็จได้แก่ การปฏิบัติตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การทำบัญชีครอบครัว กลุ่มผู้นำมีจิตอาสาดี ร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ทำให้เกิดแรงบันดาลใจ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การพบปะผู้คน ทำให้เกิดการเรียนรู้ และนำมาพัฒนาหมู่บ้าน

รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี ในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ชุมชนบ้านหนองใหญ่ ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบหลัก ได้แก่

๑) ด้านทักษะบุคคล มี ๒ องค์ประกอบรอง คือ “ความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง” ที่เน้นในเรื่องของความเป็นธรรม การประเมิน ความยุติธรรม และการรับรู้ข่าวสาร” อย่าง รอบด้าน

๒) ด้านการมีส่วนร่วมชุมชน/สังคม ประกอบด้วย

๒.๑ สามารถร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

๒.๒ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม

๒.๓ มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม

๒.๔ สามารถแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีตามหลักพระพุทธศาสนา

๓) ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย มี ๒ องค์ประกอบรอง คือ “การปกครอง” ที่เน้นในเรื่องการยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายเคารพกติกา การวิพากษ์วิจารณ์และตัดสิน นโยบายผลงาน และกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีความรู้ความเข้าใจและประยุกต์ใช้ การเมืองการปกครอง สามารถถ่ายทอดได้ เป็นต้น และ “การเมือง” ที่ติดตามตรวจสอบพฤติกรรม และการทำงานของ นักการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับ นานาชาติ และยึดหลัก สิทธิมนุษยชน

จากการศึกษาองค์ประกอบการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ ชุมชนบ้านไร่เชิง ตำบลไร่เชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม เห็นว่ามีความ สอดคล้องกับคุณสมบัติความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับความมีอิสรภาพและ ความก้าวหน้าทันสมัย ได้แก่ การสามารถเปรียบเทียบนโยบายของพรรคและผู้สมัครรับเลือกตั้งได้ มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการ ปกครอง สามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้ สามารถคุยเรื่องการเมืองนานาชาติ เป็น สมาชิกกลุ่ม/สมาคม/สหภาพ/ชมรม และการติดตามการ ทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ ถึงแม้ว่า ชุมชนบ้านหนองใหญ่ จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย มี ๒ องค์ประกอบรอง คือ “การปกครอง” ที่เน้นในเรื่อง การยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมายเคารพกติกา การ วิพากษ์วิจารณ์และตัดสินนโยบายผลงานและกรณี ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีความรู้ความ เข้าใจและประยุกต์ใช้การเมืองการปกครอง สามารถถ่ายทอดได้ เป็นต้น และ “การเมือง” ที่ติดตาม ตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของ นักการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ และยึด หลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่มี กระบวนการที่สำคัญ คือ เวทีประชาธิปไตย และเป็นประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ มีอะไรก็มา ปรึกษาหารือกัน ผู้นำชุมชนเลิกระบบอำนาจ อิทธิพล และใช้กระบวนการชุมชนตัดสินปัญหานั้น ๆ ทุกคน ในชุมชนมีอำนาจ และต้องมีหน้าที่ต้องทำ ต้องรับผิดชอบ โดยมี สภาพชุมชน ที่เน้นการมีส่วนร่วมภาค พลเมืองอย่างแท้จริง

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน และความเป็นเมืองเชิงพุทธ สามารถสร้างจิตสำนึกได้โดยการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนซึ่งเริ่มจาก การให้ ทักษะแก่ประชาชนในชุมชนในเรื่องความตระหนักรู้ การเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้ข่าวสาร โดยมี ทักษะการสื่อสาร การถ่ายทอดข่าวสาร เพื่อมองปัญหาให้เป็นโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง และ ประชาชนต้องมีทักษะในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ในการแสดงความคิดเห็น ร่วมแรงร่วมใจ ร่วม

ตัดสินใจในผลประโยชน์ของชุมชน อีกทั้งมีหลักธรรมในการดำรงชีวิต ซึ่งทักษะบุคคลเป็นพลัง อำนาจพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดี นอกจากนี้ องค์ประกอบที่สำคัญ ของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยต้องอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วม มีความ รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม สามารถร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความหลากหลายทาง วัฒนธรรม มีวิถีชีวิตไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม และสามารถแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ส่วนการ สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยต้องให้ประชาชนตระหนักในหน้าที่พลเมือง ยึดหลัก ความยุติธรรม ความเสมอภาค เคารพ และปฏิบัติตามกฎหมายและกติกา มีความเข้าใจในระบบ การเมือง การปกครองและดำเนินวิถีชีวิตโดยนำเอาหลักการประชาธิปไตยไปใช้อย่างถูกต้องและ เหมาะสม สำหรับชุมชนของสังคมไทยที่มีความแตกต่างในวิถีวัฒนธรรม วิถีชุมชนและการพัฒนา สามารถสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ได้ โดยผ่านการเสริมสร้างพลัง อำนาจให้กับประชาชนและชุมชน

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำชุดความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม ไปใช้ประโยชน์ทางการเรียนการสอน โดยประยุกต์กับวิชา วิชาองค์การและการจัดการ วิชาการบริหาร ทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

๒) องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง ได้รับทราบแนวทางการดำเนินงาน การสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการประสานเป็นเครือข่ายการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่องมากขึ้น

๓) องค์กรชุมชนใกล้เคียง พระภิกษุที่ร่วมดำเนินการ นักวิชาการ อาจารย์ โรงเรียนวัดไร่ขิง เรียนวัดท่าพูด และนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ความสนใจและนำข้อมูลการวิจัยไปพัฒนากิจกรรมเกี่ยวกับจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชน

การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลการวิจัย

มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ทางสิ่งพิมพ์ทางวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล

ภาษาไทย

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทฺธิกร), ดร.

ภาษาอังกฤษ

Phramaha Prakasit Sirimedho (Thitipasitthikron), Dr.

๒. ภูมิลำเนา

จังหวัดบุรีรัมย์

๓. บรรพชา

ณ วัดพระพุทธฉาย อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี

๔. อุปสมบท

ณ วัดหัวลำโพง พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร

๕. ปัจจุบันสังกัดวัด

วัดไร่ขิง พระอารามหลวง ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน
จังหวัดนครปฐม

๔. ประวัติการศึกษา

- นักรธรรมชั้นเอก, เปรียญธรรม ๘ ประโยค
- ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ(เกียรตินิยมอันดับ ๑)
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พธ.ม.) สาขาวิชาศาสนสังคม รุ่นที่ ๑
- ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด.) สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๑

๕. ประสบการณ์ทำงาน

- ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
- เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
- รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

๖. ประสบการณ์ฝึกอบรมด้านการวิจัย

- อบรมหลักสูตร “การวิจัยทางสังคมศาสตร์แบบผสม” รุ่นที่ ๒ โดย สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
- อบรมหลักสูตร “นักวิชาการเพื่อสังคม” โดย สถาบันคลังสมองของชาติ
- อบรมหลักสูตร “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่(ลูกไก่)” รุ่นที่ ๒ โดย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- อบรมหลักสูตร “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่(ลูกไก่)” รุ่นที่ ๑ โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อบรมหลักสูตร “นักวิจัยพัฒนานวัตกรรมทางสังคมศาสตร์สู่ Thailand ๔.๐” โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ผลงานวิชาการ

- หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “กลไกขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในจังหวัดนครปฐม”

- หัวหน้าโครงการวิจัย “การสร้างเครือข่ายจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม”

- บทความทางวิชาการ “Relations between Human and Environment” ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๘ ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

- บทความทางวิชาการ “การพัฒนาชนบทไทยสู่ความยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติและระดับชาติ ครั้งที่ ๑ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

๘. สถานที่ติดต่อ

- วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดไร่ขิง พระอารามหลวงเลขที่๕๒ หมู่ ๑ ตำบลไร่ขิง อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

๗๓๒๑๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๔ – ๓๒๖๙๑๒

มือถือ ๐๘๔-๕๔๕ ๕๑๔๔ , E.Mail : prakasit.mcu@gmail.com, prakasit.thi@mcu.ac.th

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล

ภาษาไทย นายสัญญา สดประเสริฐ

ภาษาอังกฤษ Mr. Sanya Sodprasert

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา

๓. สังกัดหน่วยงาน (ปัจจุบัน)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / วิทยาลัยสงฆ์พุทธ
ปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม

๔. ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๕๕ นักธรรมชั้นเอก กองธรรมสนามหลวง

- พ.ศ. ๒๕๕๗ ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
เอกการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- พ.ศ. ๒๕๕๙ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๑

๕. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยระบุ
สถานภาพในการทำการวิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วม
วิจัย

๕.๑ ผู้ร่วมวิจัย:

- พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.,ดร. และคณะ, “การท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม : นโยบาย
ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่าย เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
ของประชาคมอาเซียน”. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.), ๒๕๖๐.

๖. ผลงานวิชาการ

๖.๑ บทความวิจัย:

- พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.,ดร. และคณะ. “ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ
วัฒนธรรมของไทย”. มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ ๖๐, ฉบับที่ ๑, (มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๔๕-
๑๖๒. พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธรรมสุโท, (พรสุทธิชัยพงศ์). (๒๕๖๑). การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ
ในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุขององค์กรชุมชนในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วารสารการ
บริหารท้องถิ่น. ๑๑ (กรกฎาคม-กันยายน): ๗๗-๙๑.

๖.๒ บทความวิชาการ:

- พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย, ดร. และคณะ. “การบริหารองค์กรธุรกิจตามหลักพุทธธรรมมาภิบาล”. มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์. ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๒ (ธันวาคม ๒๕๕๙): ๙๗-๑๐๘.

๗. ที่อยู่และสถานที่ติดต่อได้สะดวก

- วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง
๕๒ หมู่ ๑ ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๒๑๐

โทรศัพท์ ๐๙๙-๔๕๔-๖๕๐๔

E-Mail: sanya.mcu@gmail.com

